STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01573

SHRIFTEN

Lipman Levin

Permanent preservation of this book was made possible
by Lawrence & Yvette Gralla
in honor of
the Glickenstein & Gralla Families

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שריפטען

פון

ליפמאַן=לעווין.

ערשטער באנד.

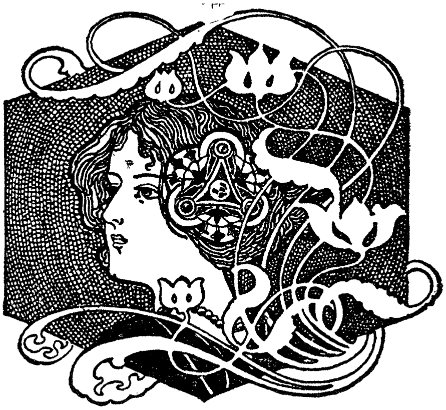

פערלאַגס=בוכהאַנדלונג
ז. ש. שרעבערק,
ווילנא.

ווילנא תר״ע.

Copiright 1909 by S. Sreberk. Washington U. S. A.

ШРИФТЕНЪ, ЛИПМАНА-ЛЕВИНА.

Набрано въ Тип. Л. Карпиновича. Жмудскій пер. д. 8.
Печатано въ Тип. И. I. Пирожникова. Завальная, 24.

I.
יודיש.

II.
צווישען צוויי וועלטען.

יודיש.

פערשריבען פאר די
שפעטערדיגע דורות.

געווידמעט מיין פרוי.
גיטל ציפין-לעווין.

אינהאלט:

נתן דער פאַקענטרעגער.
אַ גלות־יוד.
מאיר'קע סוד־באַראָן.
אַנ'אַמאָליגער.
בילדער.
די פאַמיליע אֶפרת.
גלות אָבגעריכט.
משיח.

נתן דער פאקטענטרעגער.

נתן דער פּאַקענטרעגער.

(ערצעהלונג).

נתן איז קליין, נידעריג און דאַר.

און יעדען פריה־מאָרגען, ווען דער מאָרגען־שטערען אויפ'ן הימעל האָט ערשט אָבגעוואַרט די זון, צו בעגריסען איהר אין דעם נאָמען פון די נאַכטיגע שטערענס — האָט שוין דאַמאָלס נתן „נעגיל־וואַסער" אָבגעגאָסען, ברכות אָבגעזאָגט, און גענומען אָנצולאָדען אויף זיך זיין פּאַק.

אויף אַ האָלצערנעם בייניקיל, אין ווינקעל פון צימער, שטעהט אַ זאַק, האַרט אָנגעפּילט מיט „סחורה": סדורים, תהלים'ס, חומשים, משניות, ציצית און אַנדערע סחורות. דאָס העלדזיל פון זאַק איז נאָך פון נעכטען אָבענדס פערוואָרגען מיט אַ דין שטריקעלע און פערבונדען, די אונטערשטע ברעגען פונ'ם זאַק זענען צוגעקניפּט צו צוויי לעדערנע פּאַסען, וועלכע ציהען זיך פון ביידע זייטען צו דער הויך און ביים העלדזיל פעראייניגען זיי זיך. זיי דינען אַלס אַרעם־בענדער.

נתן געהט צו צום בייניקיל, מיט דער פּלייצע צום פּאַק שטעלט ער זיך אַוועק, ער גיט זיך עטוואָס אַ בייג אַראָב און אַ קרים אין דער זייט — און איין האַנד און די צווייטע קריכען אין די אַרעם־בענדער אַריין. אויפגעשטעלט זיך נור, און דער פּאַק האָט שוין נתנ'ן אַרומגעהאַלזט און אַרומגענומען, ווי איין פריינד דעם צווייטען נאָך אַ לאַנגען שיידען זיך...

באַלד הערט זיך דאָ עפּיס קלינגען. אין דעם האַלב פינסטערען צימעריל בלישטשעט עפּיס פון אַ דיקע קייט, וועלכע איז פון עטליכע קליינע קייטעליך צוזאַמענגעשטעלט. די קייט לאָזט זיך אַראָב אויף זיין האַלדז, און אָן זיינע אַקענס האַלט זיך עס אָב און וועגט זיך אַראָב פון פאָרענט אויף זיין ברוסט. דאָס זענען פינף

גרויסע שנורען, אָנגעצויגענע מיט געלבע מעשענע אויער=לעפעליך. נתן קאָן גענוי ניט זאָגען, צי האָט ביי איהם ווער איינמאָל חאָטש איין אויער=לעפעלע געקויפט—דאַכט זיך, ניט. אַ נייער מענש, אַן אומבעקאַנטער פרעגט גראַדע אַמאָל צו וואָס דינט דאָס און וויפיעל קאָסט עס? נתן פוילט זיך ניט קיינמאָל צו ערקלערען די גרויסע נוטצען פון אַנ'אויער=לעפעלע, און דער מקח פון דעם איז: דריי גראָשען אַ פּאָר; יענער, בעקומענדיג אַ גענוגענדיגען ענטפער, צוקרימט זיך אונ קראַצט אָן אין קראַגען, וואָס עס הייסט, אַז קויפען האָט ער גאָר ניט געקלערט, נור אַזוי גלאַט געפרעגט האָט ער. דאָך גלויבט נתן, אַז דאָס איז אַ סחורה אונ דערצו אַ ביליגע, וואָס פאָדערט ניט פיעל אויסצולייגען אויף דעם, און ער טראָגט אויף זיך אַרום פון דעם „מין" גאַנצע פינף שנורען.—צוליעב דעם רופען איהם אַ טייל פון זיינע בעקאַנטע: „נתן מיט די אויער=לעפעליך". אָנגעלאָדען מיט דעם אַלעם, נעמט ער נאָך אין דער האַנד די „חמשה=חומשי=תורה", דעם גרויסען פאָרמאַט פון דער ווילנער „אַלמנה"'ס דרוק, אין אַ ביליגען בונד מיט געלבע בעזעם=בלעטליך אויף די טאָפּלען, דאָס אַלעם טראָגט ער פון „אויבען=אויף" און אָפען, אַלס אַ שילד פון אַ מוכר=ספרים. דאַמאָלס טהוט ער זיך נאָך אַ ציה מיט אַ האַנד צו דער „מזוזה", אָנגעטאַפּט מיט די פינגער און זיי ערשט געקושט—מיט דעם געזעגענט ער זיך מיט'ן צימעריל ביז דער נאַכט.

מיט שטילע און קליינע טריט געהט ער זיך זיין וועג. צי אַ שענער פריה=מאָרגען, צי, פערקעהרט, אַ דונקעלער, צי דער הימעל גלעט אונ קיצעלט די ערד מיט לייכטע פרישע ווינטעליך און שטראַהלען פון ליכט, צי ער גיעסט אויס און וואַרפט אויף איהר מיט שנעע און רעגען און יאָגט אַ ווינד נאָך אַ ווינד, אַלע מאָל אַ שטאַרקערען—דאָס אַלעם פערנעהמט ניט נתן'ס אויג און שטערט איהם ניט זיין גאַנג. ער ווייס, עס זענען איהם בעקאַנט אָ די אַלע „קונצען", דעם אויבערשטענס גבורות זענען זיי, וואָס לערנען איהם טאַקע, ניט פוילען זיך, און געהן, וואוהין מען דאַרף. גאָט, שלאָפט דאָך ניט, און טהוט דאָך זיינס, דאַרף ער, נתן, אויך טהון דאָס, וואָס צו איהם געהערט. צו אַ בית=המדרש שפּאַנט ער, צום ערשטען מנין נאָך זאָל ער קומען אַהין. אפשר נייטיגט זיך ווער אין ציצית,— גיט אַזוי די עשירות פון דעם פדיון, ווי דער שאָדען אַ יודען צולאָזען איין איבריגען טאָג מיט פסול'ע ציצית אַרומגעהן... מען איז אין פרנסה פערטראָגען, און ווען ער, נתן, זאָל ניט אונטערטראָגען, קאָן מען זיך אויף דעם, חלילה, פערגעסען... און יעדען פריה=מאָרגען, געהענדיג אַזוי, טראַכט ער אַלץ איינע און דיזעלבע מחשבה אין האַרץ: „דער

רבונו=של=עולם זעצט זיך אַוועק די תפלות פונ'ם מענשען צונעהמען, און דאָ וועט קומען אַיין אָבגעריסענער יוד, אָהן אַ ציצה, צי אַ „שלע= פער” אָהן אַ סידור... מען דאַרף פריהער נאָך אונטערטראָגען, זאָל יעדערער בעקומען, וואָס איהם פעהלט אויס, אונ פאַר גאָט לייטיש וויזען זיך”... פון דער מחשבה שמייכעלט אין איהם דאָס האַרץ אי= נעווייניג. עפּים פיהלט ער זיך אַ פערזאָרגער פאַר אַלעמען, ער פיהלט און שטאָלצירט מיט זיין ווייבער השגחה אויף גאָטס קנעכט... אָט וועט די זון אויפגעהן און אַלעמען צום דאַוונען וועקען, און ער, נתן, וועט שוין ביז דאַמאָלס פערזאָרגען ווערען.

מיט שטילע און קליינע טריט געהט ער זיך זיין וועג, אָבער מיט זיכערהייט און שמחה. וואָס מאַכט איהם אויס אַ שנעע, צי אַ רעגען, אַ ווינטעלע, צי אַ שטורעם? ער האָט זיך אויף זיין לעבען אַלע וועטערען אָנגעזעהן, אַלע אויף זיך אויסגעשטאַנען—וואָס מאַכט עס אויס? צי אַ זעלנער קוקט אויפ'ן וועטער, ווען איהם קומט אויס אויפ'ן וואַך צו געהן? —

אין בית=המדרש געקומען. דעם פּאַק האָט ער אויפגעבונדען און צו ערשט אויפ'ן טיש אַרויסגעלעגט ציצית, סדורים, תהלים'ס. דאַמאָלס באָרגט ער ביי דעם שמש טלית און תפלין און שטעלט זיך דאַוונען. די גאַנצע וואָך קומט איהם שוין אויס אין פרעמדע טלית און תפלין צו דאַוונען: גאָט וועט מוחל זיין... נאָכ'ן דאַוונען ווערט אַ האַנדעל: איינער קויפט פיער פּאָדים, אַ צווייטער—אַכט און אַ דריטער — אַ גאַנצע „גאַנג” ציצית. עמיצער קויפט אַ סידור צי אַ תהלים, און ווער עס בעשטעלט אַ היים צו ברענגען אַ חומש, אַיין „עשרים וארבעה” פאַר אַ חדר=יונגיל. נתן וועט שוין ניט פערגעסען, נאָך די מנינים טהוט זיך נתן ווידער אָן אין פּאַק, ער בעשליעסט אין דער מחשבה מאָרגען, אם=ירצה=השם, איין אַנדער בית= המדרש צו בעזוכען, דער איז שוין דערווייל פערזאָרגט, און ער געהט אין גאַס אַרויס. וואו אַ יוד וואוינט נור, אַהין קומט ער שוין אַריין, און פרעגט זיך נאָך, צי ברויכט מען ניט אַ ספר, אויף וואָכערן ניט ער, צו ביסליכווייז אויסצאָהלען.

— גוטען מאָרגען!

— גוטען יאָהר, רבי נתן! — מיר וואַרטען שוין אויף אייך... עפּים אַנ'„אוישער=וואַרבע” (עשרים=וארבעה), זאָגט מיין יונגעל, דאַרף ער, איך זאָל אייך זאָגען, וואָסערע, געדענק איך גאָר ניט... זענט אַזוי גוט, ר' נתן, — צו ברוך דעם געלבען אין חדר געהט אַריין, ער וועט אייך שוין זאָגען... גיט איהם דאָרטען, וואָס ער דאַרף...

נתן שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ.

— איך בין איך נאָך שולדיג...

— דרייסיג קאָפּיקעס, — זאָגט נתן, מיט אַ שטילען טאָן און אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ ווי ער זאָל זאָגען, אַז וועגען דעם איז גאָר ניט כּדאַי צו ריידען.

— היינט האָב איך ניט, — געפינט דאַמאָלס באַשע מוטה צו מודה זיין זיך, נור דאָך פיהלט זיך אַ טיעפער פערדרוס אין איהר קול, — היינטיגע וואָך דעם וואָכער וועל איך שוין מוזען איבערהיפּען... נאָך שבת, אם־ירצה השם, וועל איך אייך פאַר צווי וואָכען איינ־צאָהלען, צוואַנציג קאָפּיקעס.

— נו... מאַכט נתן, — ווען גאָט גיט, אַבי נור מען זאָל וועלען בעצאָהלען...

— זאָל נור דער רבונו־של־עולם אַזוי צושיקען! — שווערט זיך דאָס ווייבּיל.

— איך ווייס, — זאָגט נתן קורץ, און באַלד הערט זיך אַ שטילער זיפץ פון זיין ברוסט אַרויס.

דעם פּאַק וואַרפט ער פון זיך אַראָב.

— מען דאַרף עפּיס צובייסען דאָ ביי אייך, — זאָגט ער.

— צווי קיכלעך נעהמען פאַר אייך, — זאָגט באַשע און געהט אַרויס פון שטוב, און באַלד ברענגט זי דאָס פון אַ קרעמיל. זי ווייס שוין נתנ'ס „פּאָרציע", דאָס איז ניט דאָס ערשטע מאָל.

נתן וואַשט זיך אונ מאַכט נור „המוציא" איבער איהר'ס אַ שטיקעל ברויט, ווארום אויף אַ קיכעל איז ניט כּדאַי „המוציא" צו מאַכען...

— בעצאָהלען אייך איצט די צווי קאָפּיקעס? — פרעגט ער: אפשר דאַרפט איהר...

— ניין, זאָגט באַשע, — איך האָב דאָס אין קרעמיל געבאָרגט.

— וועט מיר יעצט פון אייך אַרויסקומען אַכט־און־צוואַנציג קאָפּיקעס, — מאַכט ער דעם חשבון.

דאָס ווייבּיל פלעכט איבער די הענד, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ הין און הער און די אויגען דרייהען זיך ביי איהר אַרום, זי איז עפּיס אינעוויינינג פערטראָגען. ענדליך זאָגט זי אַרויס:

— קומען... אַז גאָט זאָל מיר נור העלפען אייך צו בעצאָהלען. האָב איך ביי אייך נויטיג בעדאַרפט נעהמען אַ ספר אויף „עברי־דייטש"... היינטיגען שבת בין איך ביי שאָשע חיים־נחומ'ס געזעסען, האָט איהר מאַן פון דאָרט געלייענט וועגען דער מדה פון הכנעה...

— איך ווייס, — זאָגט נתן, — אַ „קב־הישר" מיינט איהר; זי האָט דאָס אויך ביי מיר גענומען. נו... נאָך שבת, אם־ירצה־השם, וועל איך אייך אויך ברענגען...

— מײַן פּערמעג איז ניט אַזוי פּיעל, וואָס אײך וועט דאַמאָלס פון מיר אַרויסקומען, — זאָגט באַשע פרעהליך; די האָפנונג, אַז זי וועט באַלד אײן אייגענעם „קב=הישר" האָבען צום לייענען, מאַכט איהר פרעהליך, און דער געדאַנק, אַז מען געטרויט איהר, נתן געטרויט איהר, דאָס מאַכט איהר נאָך פרעהליכער און גליקליך. איהר פּנים פאַרבט זיך רויט...

— גאָט וועט העלפען! — מונטערט ווידער נתן.

— אַי, רבי נתן! — חאַפּט זיך אָן דאָס ווײַביל: איהר זאָגט אַלין: גאָט וועט העלפען — וואו איז דאָס שוין אָבער?...

וואו איז דאָס? ציהט נתן מיט די פּלייצעס און וואונדערט זיך אויף דער פראַגע, — וואָס קאָנען מיר, מענשעליך, פרעגען, וואו דאָס איז? אפשר איז דאָס שוין דאָ?!. מיר לעבען דאָך, הייסט דאָס, אַז גאָט האָט געהאָלפען... וועלען מיר ווײַטער לעבען, וועט ער ווײַטער העלפען...

— אָבער די פּרנסה!.. שרײַט אוים באַשע און צובּרעכט זיך אין אַ כּוח — אָט זאָגט מען מיר, אַז מײַן שמואל'קע, זאָל געזונד זײַן, לערענט גוט, וואָלט איך וועלען צו אַ גרעסערען מלמד איהם אָבגעבען — וואו נעהמט מען די הצטרכות אויף דעם?

— ע=ע, — מאַכט נתן געלאַסען: גיט איהם טאַקע אָב צו אַ גמראָ=מלמד, און זאָל ער לערנען. גמרות וועל איך אײך ברענגען— איינע, די צווייטע, די דריטע, דאָס יונגיל וועט אַ למדן ווערען, און איהר וועט שוין מיר מיט גאָט'ס הילף בעצאָהלען... נאָך פינף קאָפּיקעס אַ וואָך: ווי שווער איז דאָס? איצט צאָהלט איהר מיר צעהן קאָפּיקעס אַ וואָך, און דאַמאָלס וועט איהר פופצעהן קאָפּיקעס צאָהלען... גאָט וועט העלפען... און זאָל פון מײַנע ספרים נאָך אַ למדן אויסוואַקסען... וואָס אַרט דאָס אײך? איך האָב שוין אַזוי אַ סך לומדים אויסגעהאָדעוועט, פון אַנ'אַלף=בית ביז „אַ גרויסע" גמראָ, און די מאַמעס זייערע האָבען מיר אַלע מיט גאָט'ס הילף, בעצאָהלט...

אַ פּאָר מינוט שווײַגט ער און קנייטשט זײַן מאָגער פּנים, אין די קלײנע אויגען שײַנט אַ פײַער'ל, באַלד צוגיעסט זיך אַ זיסער שמייכעל איזיף זײַן געזיכט.

— ווער וועט דאָס פּאַר ספרים ניט בעצאָהלען? פּאַר ספרים, וואָס קינדער לערנען, און לערנען אוים פון זיי, ווי גוט און פרום צו זײַן... ניטאָ קײַן חובות אויף דער תורה... די גאַנצע עשירות נעהמט זיך פון איהר, —זאָל דאָס אויף איהר עפּים פערפאַלען ווערען?!..

ניין! די תורה, האָט אַ בעל=יכולת אַ טאַטען — דעם רבונו=של=עולם, ער וועט שוין אַלע חובות, וואָס אויף איהר, סלק'ן...

באַשע האָט איהם מיט אַ טיעפען פערנעהם אויסגעהערט, ענדליך האָט זי אַ טיעפען בליק געוואָרפען אויף דער קליינער מאָ־ גערער פיגור און אויפ'ן רוהיגען גליקליכען פּנים מיט די קליינע גלענצענדע אויגען. אַ מחשבה איז איהר דורכגעפלויגען: „אָט זיצט זיך אַ קליין יודעלע ביי דער אָרימער באַשע'ן אין שטוב, האַפּענדיג, אין גאַנג, בייסט ער איבער אַ צווייי קיכלעך, און האָט אפשר אַזוינע גוטע מעשים, ווי דער גרעסטער צדיק"...

זי האָט עפּיס אויסגעזיפצט פון האַרץ.

— אייך, רבי נתן, וועט שוין גאָט בעצאָהלען: פאַר זיין תורה זענט איהר ביי איהם אַ סך ווערטה... זאָגט זי אַרויס מיט שמחה, וואָס זי האָט פערמאָגט מיט אַ גוטען וואָרט מהנה זיין רבי נתנ'ן, און פערגלאָצט פרום די אויגען.

— ננו... מאַכט ער. ער פערשווייגט דאָס, וועגען דעם רעדט ער ניט: ער שעמט זיך אַפילו איגעווענינ. אין דער מחשבה וויל ער קיינמאָל קיין חשבונות מיט גאָט ניט מאַכען וועגען זיין לוין.

— ניין, — טענה'ט באַשע: איהר מאַקע שטופּט אונז צו צו אַ מצוה... אין שטוב טראָגט איהר אַריין...

— ע־ע... מאַכט נתן, — וואָס איז? איך גיב, און ער דאַרף פאַר דעם צאָהלען... אָהן געלד גיב איך איהם דאָך ניט: פאַר זיין תורה, דאַרף ער סלק'ן...

און אַ ליעבער שמייכעל בעווייזט זיך אויף זיינע דאַרע ליפּען.

און נתן האָט שוין נאָכ'ן עסען געבענשט, ער האָט זיך אויפ־ געשטעלט און ער טהוט זיך עטוואָס אַ בּויג אַראָב און אַ קרים אין דער זייט — און דער פּאַק נעהמט איהם ווידער אַרום, ווי אַיין אמת'ן גוטען פריינד...

— צו ברוך דעם געלבין אין חדר — זאָגט ער הויך אַרויס, — און אַ קב־הישר ברענגען... אַ גוטען טאָג!

— אַ גוטען טאָג! — אַ גוטען יאָהר! — געהט געזונד! זאָגט באַשע מיט אהבה: צו דער קומענדיגער וואָך, אם־ירצה־השם, וועל איך פאַר אייך צוויי וואָכער'ן שוין אָנגרייטען...

מיט שטילע און קליינע טריט געהט נתן זיין וועג.

אונטער'ן פּאַק געבויגען, זעהט ער אויס נאָך קלענער, ווי ער איז; פּאַמעלעך איבער דער גאַס רוקט זיך דער פּאַק מיט אַ גרויסען חומש, מיט געלבע בעזעם־בלעטליך אויף די טאָוולען, פאָראויס אַרויסגעשטייעקט... אַמאָל בלישטשען אַרויס די אויער־לעפּעלעך, אַמאָל קלינגען זיי — נתן הערט נישט און בעמערקט נישט: דאָס איז נור אַ ס ח ו ר ה, און אַ בּיליגע... ער איז אין דעם געדאַנק פערטהון צו

דערמאָנען זיך און אײַנחזר'ן, וואָס פאַר אַ ספר ער האָט וועמען אויף היינט פערשפּראָכען.

— גוטען מאָרגען!

— גוטען יאָהר, רבי נתן! זיצט, קינדער, גיט אַ בענקיל!

די קינדער, ברוך דעם געלבענס תלמידים, שטויסען זיך איינער איבער דעם צווייטען אַ בענקיל רב נתנ'ן צו דערלאַנגען. ראשית זעצט ר' נתן אַוועק זיין פּאַק אויפ'ן בענקיל, און קריכט אַרוים פון די אָרעם-בענדער, נאָכדעם זעצט ער זיך צו אויף אַ מינוט, און זיפצט נור אַרוים זיין שווערען אָטהעם, און שטעלט זיך באַלד אויף, דעם פּאַק אויפצובינדען. די קינדער רינגלען איהם אַרום, און וואַרטען מיט אונגעדולדיגקייט צו דערזעהען „רבי נתנ'ס" ספרים — נייענקע ספרים, ערשט פון פּאַק אַרוים...

— וואָס לערענט ביי אייך באַשעם יונגעל? פרעגט נתן ביי דעם מלמד.

— „מלכים" האָט ער אָנגעהויבען.

שמואל'קע אַ לעבעדיג יונגעלע מיט שענע שוואַרצע אויגעלעך רוקט זיך אַרוים ביי די רעד פון די איבעריגע קינדער, און זיין פּנים ווערט וואָס אַ מאָהל היציגער.

נתן בעקומט פון פּאַק אַ קליין ספר'ל מיט שוואַרצע סאַרזשענע טאָפּלען, ער דערקענט באַלד שמואל'קען און גיט דאָס איהם אָב.

—נאַ — די מאַמע האָט בעשטעלט... נור גוט לערנען!... לערען גוט, וועל איך דיר אַ גמרא אויך ברענגען...

ביי שמואל'קען ציטער'ן די הענד, נעהמענדיג דעם ספר, עפּים פיהלט ער נאָך, דאַכט זיך, דעם ריח פון פרישען בונד, און דאָס קנייטשערייַ פון די נאָך ריינע, ציכטיגע בלעטער, און דער „בראָם" פון דעם נייען „רוקען" טהוט איהם ביי דער נשמה אַ ציה— און אַ גלעט... צוויי גרויסע טרעהרען אין די אויגען שטעלען זיך איהם אַוועק... נור אַ פּאַרע זעצט איהם פון אָפּענעם מויל אַרוים אָנשטאָדט ווערטער, פאַר זיין אונערוואַרטעטען גליק.

די איבעריגע קינדער דרעהען זיך אַרום ר' נתנ'ן מיט אַמאָדנע קלעמעניש אין האַרץ...

איינער נעהמט אַ ספר אין האַנד; עפענט איהם און גלעט מיט אַ פינגער דאָס גלאַטקייט פון אַ בלאַט, צו ער רייבט מיט אַ נאָגעל עפּים אַ קניפּעלע אויף די סאַרזשע פון די טאָפּלען, — און דאָס פערנעהמט איהם אַזוי פיעל, און ער פיהלט אַדאַנקבאַרקייט „רב נתנ'ן" פאַר זיינע נייע ספרים און פאַר זיין גוטסקייט, וואָס ער לאָזט

אָנקוקען זיך און שפּיעלען אַביסעל מיט זיינע ספרים. אַ צווייטער טאַפּט און קירעוועט אין דער האַנד אַנ'אויער־לעפּעלע פון די שנורען, ביי „רב נתנ'ן" אופ'ן האַלז, און קען זיך גאָר נישט אָנזעטען און צושיידען זיך מיט דעם. דערביי גלויבט ער אין דער מחשבה, אַז „רב נתן" דאַרף געוויס די אויער־לעפּעלעך, און דוקאַ אויפ'ן האַלז טראָגען; צוליעב וואָס? ווייס ער ניט: ער איז נאָך אַ קליין יונגעל...

אַ דריטער קוקט גלאַט אין די אויגען אַריין „רב נתנ'ן" און קלערט דאַמאָלסט משונה'דיגע מחשבות וועגען דעם דאָזיגען קליינעם יודעלע און זיין פּאַק. ער קלערט — ער טהוט אַ ציטער פון דער מחשבה... „ער איז משיח..." אין די אויגעלעך פלאַמט אויף אַ שרעקליכעם פייער'ל...

„משיח איז אין אַקייט געשמיעדט. און „רב נתן" טראָגט זי אויפ'ן האַלז... די פערשטעלטע קייט"... דאָס יונגעלע ווערט בלאַס ביי דער מחשבה, און בעשליעסט מעהר ניט אַרויסצורעדען: „נתן מיט די שטיפּטעס" אַפילו אונטער די אויגען... נור שטענדיג אָנרופען איהם: „רב נתן" — אַפילו אין דער מחשבה...

— וואָס האָט איהר זיך דאָ אַרומגעשטעלט? — בייזערט זיך דער רבי.

די קינדער בעשליעסען מיט אַנגסט אין האַרץ, אַז דער רבי איז בייזער און ערגער פון „רב נתנ'ן".

— צו קאָן מען ביי אייך ניט בעקומען דעם „יערות־דבש"? פרעגט ברוך אין אַ פּאָר מינוט אַרום.

— יאָ — איך קאָן אייך מאָרגען ברענגען. מיט זיך האָב איך ניט אַזוינע „אַנטיקען"... אין פּאַק האָב איך נור די זאַכען, וועלכע אַלע ברויכען. ברויט טראָג איך אַרום, ברויט מיט זאַלץ... אָבער אַ „יערות־דבש" — דאָס איז שוין אַ נאַשעריי פאַר וועמען גאָט העלפט: דאָס דאַרף מען שוין ביי מיר פאָראויס בעשטעלען...

— רב נתן, געהט אַריין צו אונז אין קראָם, וועט מען ביי אייך אַ חומש קויפען פאַר מיר, — איהר פרעגט לאָה די שוואַרצע... זאָגט אַ יונגעלע און ביי די לעצטע ווערטער ווערט ער רויט.

— איך ווייס, — זאָגט נתן, — זי האָט ביי מיר אַ תהלים פאַר דיר געקויפט.

— יאָ, יאָ, — שרייט דאָס יונגעלע, און לויפט צום טיש, נעהמען פון דאָרטען דעם תהלים און ווייזען. נאָך יונגעלעך שרייען אויך: „מיר קויפען אויך ביי אייך: מיין טאַטען רופט מען שלום"...
„מיין טאַטען שלמה־לייב — די מאַמע האָט ביי אייך געקויפט..."

נור דער רבי שרייט אויף זיי אָן, און לאָזט זיי ניט אויסריהמען זיך מיט זייער מחותנ׳שאַפט מיט „רב נתנ׳ן״.

— זיי קאָנען אייך, די קינדער, — מאַכט דער רבי.

— אַ קינד פון דריי יאָהר קאָן מיך שוין: איך ברענג איהם אַיין „אַלף־בית״... צו ער געהט אין חדר, צו ניט — נאַ, שפּיעל מיט דעם... דאָס ערשטע ביסעלע חיות טראָג איך אונטער...

— וועט איהר שכר האָבען, — מאַכט דער מלמד, און איז מקנא די טיעפע אמונה, וואָס ער פיהלט אין נתנ׳ס רייד און אין זיינע מעשים; ער קלערט, אַז נתן טהוט מעהר און ערנסטער פון איהם פאַר דער תורה, און ער קאָן דאָס ניט גלייכגילטיג פערטראָגען, און ער ערגערט זיך.

— איהר זענט טאַקי מרבה תורה בישראל, איהר, — זאָגט דער מלמד, און וויל איהם אַ שטאָך טהון מיט׳ן אויסגעדריקטען „איהר״. נור נתן פיהלט ניט, און זאָגט פשוט אַרויס:

איך אויך אַביסיל... אַ דאַנק גאָט! — מיט צוואַנציג יאָהר צו־ריק, אַז מיין ווייב, עליה־השלום, איז געשטאָרבען, באַלד נאָך מיין טאָכטערס חתונה, בין איך אַהער אין שטאָדט אַריינגעפאָהרען, און דאָ מיט דעם פּאַק אָנגעהויבען אַרומצוגעהן. דאַמאָלס זיינען נאָך אַ סך הייזער אָהן ספרים געוועזען: וואוהין איך קום אַריין, איז וויסט און לעהר, אַ בלעטיל ניטאָ, אַ סכנה! אַ שטוב אָהן אַ ספר, איז, ווי אָהן פענסטער... ווי לעבט מען גאָר אין אַזאַ קבר?...

פאַר די צוואַנציג יאָהר איז שוין, גאָט צו דאַנקען, אַנדערש געוואָרען: אַ שטוב אָהן אַ ספר וועט איהר שוין אין מיינע גאַסען ניט געפינען... און איך האָב הייזער וואו איך האָב מיט גאָט׳ס הילף צו גאַנצע פּאָליצעס מיט ספרים אָנגעשטעלט... איצט איז שוין אוים סכנה...

— מען דאַרף געהן — זאָגט ער — שוין אָבגערוהט...

און נתן געהט ווייטער אין וועג מיט דעם פּאַק אָנגעלאָדען. רוהיג און זיכער געהט ער זיין וועג. פון שטוב צו שטוב, פון גאַס צו גאַס — און ער פערזאָרגט אַ יודען מיט אַ ספר.

ביי נאַכט. „נתן מיט די שטיפּטעס״, מיט׳ן פּאַק אויף די פּלייצעס געהט זיך אין דער שטיל אַהיים. ווינטען און רעגען צווינגען איהם ניט צו איילען אין זיין גאַנג: איבעריגנס וועט ער ניט אָניאָגען, און די היים איז דאָך ניט ווייט, און בכלל איז דאָך אַלץ איינס, צו פרי־הער, צו שפּעטער, מעהר אָדער וועניגער; — וואָס עס דאַרף זיין, וועט

זײַן... אַזאַ מחשבה האָט נתן שטענדיג. אַהײם קומענדיג צו דער טאָכטער אין צימער׳ל, דאַמאָלס ערשט עסט ער זײַן „מיטאָג״. נאָכדעם גרײַט ער צו זײַן פּאַק אויף מאָרגען, ער פרישט איהם אונטער מיט סחורה, וואָס האָט פאַר דעם טאָג אויסגעפעהלט. ווען ער ווערט מיט דעם אַלעמען פערטיג און אין שטוב די אײניקלעך שלאָפען שוין, עפענט ער אַ ספר און קוקט אַרײַן. ער קלײַבט אויס פון די „נײַע אַנטיקען״, צו בעקענען זיך מיט זײ. פאַר אַזאַ „נײַען אַנטיק״ האָט ער גערעכענט דעם „ספר־הרפואות״ פון רמב״ם.

אַ טאָג נאָך אַ טאָג — און יאָהרען לאַנגע זענען אַזוי אַוועק.

אַמאָל האָט זיך דער מאָרגען־שטערען אויף דער זון שוין דערוואַרט, בעגריסט איהר און איז רוהען אַוועק — און נתן איז אין שטוב פערבליבען. די זון איז פערגאַנגען, און אויף מאָרגען אויפגעגאַנגען, און ווידער פערגאַנגען, און אויפ׳ן דריטען טאָג האָט זי נאָך העלער און גלענצענדער אַרויסגעקוקט — און נתן איז אַלץ פון שטוב ניט אַרויס. מען האָט גערעכענט, אַז ער איז קראַנק. נחמן דער פעלדשער איז אַרײַנגעקומען און האָט עס אָנגענומען פאַר אַ לונגען־ענטצינדונג פון אַ צוקיהלען זיך, אָבער נתן האָט געזאָגט, אַז דאָס איז אַ בלויזער טעות — די קרײַנק מיט׳ן לונגען צוזאַמען... דאָס איז נור „די צײַט״ געקומען...

— אָבגעדיענט מײַן צײַט — גענוג... איצט געה איך פרײַ אַהײם...

ער האָט נאָכ׳ן רבי׳ן פון דעם נאָהענטען בית־המדרש געשיקט...

עס איז אַרײַנגעקומען אַ הויכער יוד מיט אַ לאַנגען גראָהען באָרד, דער רבי, וואָס לערענט משניות אַלע פריה־מאָרגען און עין־יעקב בין מנחה־למעריב. נתנ׳ס אײדעם, אַ שוואַרצער יוד מיט אַ שרעקליך געדיכטען באָרד, מיט אַ פולען לאַץ מיט נאָדלען אָנגעשטעקט, מיט אָנגעדרעהטע און אַראָבגעהאַנגענע פאָדים, ווײַסע און שוואַרצע; — דער אײדעם האָט פאַר׳ן רבי׳ן אַ בענקיל געשטעלט נעבען נתנ׳ס באַנקבעטיל. אויפ׳ן לאַנגען באַנק, אויף אַ שטרויענעם זאַק און אַ דינעם קישעלע אין אַ ברודיגען ציכעל איז נתן געלעגען, ביז׳ן ברוסט צוגעדעקט מיט זײַן ווינטערדיגען מאַנטעל פון זעלנער־געוואַנט, אָהן אַיין אונטער־דעק, מיט אַ ברײַטען קאָלנער. די שפּיצעכדיגע יאַרמאָלקע האָט זיך פון זײַן קאָפּ אויפגעהויבען און איז העכער אויפ׳ן קישעלע ליגען געבליבען, און די שיטערע גראָהע האָר, נאַסע, צוזאַמענגעקלעבטע האָבען זיך פאַסען־ווײַז צולעגט. דער ברײַטער שטערען האָט אין זײַנע טיעפע קנײַטשען די טראָפּענס שווײס בעהאַלטען, און דער מאָגערער פּנים האָט רוהיג אויסגעקוקט, גלענצענד פון אַ אינעווייניגסטער גליק־

ליבער מחשבה. נתן האָט אַ מינוט צוגעקוקט די פּאַסען־ליכט, וואָס האָבען זיך געגעניבער אויף דער פּאָדלאָגע צולעגט און אַלע מאָל געציטערט פון די העלע זון־שטראַהלען, וואָס האָבען אַרײַנגעשמיסען אין צימער אַרײַן דורך די קלײנע טאָפּליעס פון׳ם אײנציגען פענסטער׳ל. באַלד האָט ער זײַן בליק אויף דער טאָכטער אַריבערגעטראָגען, אַ קורצע און אַ ברײטליכע יודענע, וואָס איז אין ווינקעל געבען טיהר טרויעריג געשטאַנען, און זײַן אויסדרוק איז דערזעלבער פערבליבען, אין די אויגען האָט עפּיס געפינקעלט.

— רבי — זאָגט ער, — מען דאַרף מײַנע ספרים צוטײַלען...

— נו... מאַכט דער רבי, — נור איהר קאָנט נאָך לעבען: איהר דיענט געטרײַ דעם, וואָס לעבט אײביג... איהר זענט אַ יודען מיט אַ ספר מהגה...

— אָבער מען האָט מיך שוין „אַהין״ גערופען... איך האָב שוין מײַן צײַט אָבגעדיענט... ער האָט שוין געווים אַ בעסערן אויף מײַן אָרט... אפשר דאַרף מען שוין אַנדערע ספרים, אַ נ ד ע ר ע...

— די תורה בלײַבט אַלע מאָל די זעלבע, — האָט דער רבי שטאַרק פּראָטעסטירט. עפּיס האָט זיך איהם אַ מאָדנער רמז אין נתנ׳ס רייד געהערט, אַ רמז ניט נאָך זײַן מײַנונג און רצון...

— די תורה... מאַכט נתן, — אין מײַנע צײַטען האָב איך גע־זעהן אַ ספר אַרײַנגעבען, וואו איך האָב נור געקאָנט... איצט וועט אַנ׳אַנדער פּאַקען־טראָגער זײַנע ספרים אײַנטײַלען. מײַן צײַט איז שוין אויס, האָט ער שוואַך מיט בלאַסע ליפּען אַרויסגעזאָגט.

אַ שטיל־שווײַגעניש האָט אין צימער געהערשט, און עפּיס אַ דונקעלער טרויער האָט די ווענד און די סטעליע געדעקט, ווי מיט שוואַרצען בעהאַנגען די צײַט, וואָס איז שוין אויס.

— רבי, צוטײַלט מײַנע איבעריגע ספרים, — האָט ער ווידער אָנגעהויבען. — תכריכים האָב איך אָנגעגרײטע, אונטער מײַן קישען ליגט אַ בײַטעלע מיט אַביסיל געלד: פאַר אַנ׳אָברוה אויפ׳ן „הײליגען אָרט״ בעצאָהלט, און דאָס איבעריגע — מײַן טאָכטער גיט אָב... די לעצטע מתנה דעם טאַטענס...

— און די ספרים... די קינדער, וואָס וועלען נאָך מיר תהלים זאָגען, צוטײַלט זײַ יעדערען אַ סדור מיט אַ תהלים. די איבעריגע, און די חומשים גיט אַוועק אין תלמוד־תורה, פאַר אָרימע קינדער... די גרעסערע ספרים נעהמט צו פאַר דעם בית־המדרש...

— אַ מדרש תנחומא האָב איך אַ גוטען און אַ פּאָר דרוש־ספרים: דאָס נעהמט פאַר אײך, רבי... געדענקט דאָס, רבי, צוטײַלט דאָס אַזוי...

די טאָכטער האָט צווײַ גרויסע טרעהרען אַרויסגעלאָזט, ניט אויף איהר שטאַרבענדען פאָטער, נור אויף איהר פרומען פאָטער.

— מײַנע קינדער װעלען שױן ניט זײַן, װי מײַן טאַטע... האָט זי הױך געחליפּעט.

— רבי,—האָט נתן װידער געזאָגט: איך האָב גאָר פערגעסען— בײַנישען אין סקלאַד פון ספרים בין איך נאָך אַ רובעל מיט צװאַנציג קאָפּיקעס שולדיג געבליבען — צאָהלט איהם אױס פון מײַנע געלד, און דאָס איבעריגע װעט איהר מײַן טאָכטער אָבגעבען... מיר איז קײנער ניט שולדיג... ניטאָ פון װעמען צו מאָהנען... במחילה גמוראָ בין איך אַלעמען מוחל — זײ װעלען דאָס געװיס אױף צדקה צוטײלען... ניטאָ בײַ מיר קײַן חובות אױף דער תורה...

— רבי, נאָך אַמאָל: מײַנע ספרים צוטײלט, װי איך בעט אײַך... מײַן אײדעם דאַרף ניט קײַן איבעריגע ספרים... נױטיגע האָב איך איהם געגעבען...

דער אײדעם האָט אַ טראַכט געטהון, אַז דער שװעהר טהוט מיט אַ זינן: אַזױ איז מעהר „תכלית”, װי פערקױפען זײ נאָך זײַן טױדט... קײַן עשירות װעט פון דעם ניט זײַן...

— מײַן פּאַק מיט די רימען־פּאַסען װאָלט איך אַנ׳אַנדער פּאַקען־טרעגער אַװעקגעשענקט, װען ער זאָל דאָ זײַן...

און נתן האָט אַ גליקליכען שמײכיל געטהון—אַ לעצטען שמײכיל.

צו מאָרגען איז ער געשטאָרבען, און זײַן אָרט אױף דער װעלט איבערגעלאָזט פאַר אַנ׳אַנדער פּאַקען־טרעגער מיט אַנדערע ספרים.

אַ גָלות־ייד.

אַ גָלות־יוד.

(ערצעהלונג).

I.

ר׳ יודאָ דער אַלטער איז אַ יוד מיט אַ הדרת־פּנים.

ער האָט אַ הויכען ווײַסען שטערען מיט בולט׳ע שלייפען, אַ שענע נאָז, אַ לאַנגע און אַ שמאָלע, קײַלעכדיגע ראָזעווע באַקען, אַרומגעקרײַזטע מיט אַ לאַנגער ווײַסער באָרד — זײַן כּבוד׳יגער עדות אויף זײַן עלטער... די ווײַסע, דינע און ווייכע האָר זײַנען מזהיר: „אָהן עזות, יונגאַטשעם! ר׳ יודאָ האָט לאַנג געלעבט און שען גע־לעבט! אַלע האָר פון זײַן באָרד האָבען זוכה געווען ווײַס צו ווערען, ווי די ווײַסע טײַבעליך... בעריהמען וועט איהר זיך נאָך, אַז איהר וועט אויך אַזוי די וועלט אויספיהרען”...

נור די אויגען זענען בײַ ר׳ יודאָ׳ן שוואַכע, די ברעהמען — רויטע; צי רויך, צי שטויב — ווער ווייס, וואָס עס האָט זיי געשאַדט? — און ר׳ יודאָ מוז צומאַכען עטוואָס די אויגען בײַ אַ שטאַרקער ליכט... געוועהנליך טהוט ער דערבײַ אַ שמייכעל און זאָגט:

— דער לעבעדיגער, כּביכול, זשאַלעוועט ניט קײַן ליכט...

— איז וואָס מאַכט איהר צו די אויגען? —

— קינדערליך, איך האָב ליעב די ליכט, די מתנה פון דעם לעבעדיגען, כּביכול, נור מײַן פינסטערע דירה האָט מיך אָבגעוועהנט פון דעם, און דערצו האָב איך הײַנט שלעכט געשלאָפען, ניט פאַר קײַן מענשען געדאַכט...

און עפּיס אַ פּעררדרוס פערשפּרייט זיך אויף זײַן פּנים, וואָס צו־ליעב זײַן פינסטערער דירה און זײַן שלעכטען אָברוה הײַנט דאַרף ער זיך אָבקעהרען פון דעם לעבעדיגענס מתנה.

ר׳ יודאָ דער אַלטער איז נאָך אַ געזונדטער יוד, זעהט אויס פריש און מוטהיג, ער האָט אַ שטאַרקען טראָט און איז גאָר ניט

איינגעבויגען, לויט זיינע יאהרען. ר׳ יודא רויכערט ניט און שמעקט ניט קיין טאבאק, חאטש ער איז א יודע=ספר, און זיין הלוך איז א ציכטיגער, ער איז שטענדיג ריין געקליידעט—זיין סאמעטענער הוט, זיין שפיצעכדיגע יארמולקע און זיין שווארצער סורדוק זעהען אויס שטענדיג שבת׳דיג: אנ׳אפטער גאסט און פארט א גאסט...

— א יוד איז קיין שכור ניט—זאגט ר׳ יודא,—אין קייט וועלגערט ער זיך ניט, דארף ער זיין ריין... אויף זיין טלית מיט דער עטרה געפינט זיך ניט קיין איבריגער קנייטש, און דער טלית זעהט אויס אלע מאל געשפיגעלט.

— דאס האט אונז דער לעבעדיגער, כביכול, א מונדיר געגעבען, דארפען מיר דאס אבהיטען... און ר׳ יודא היט מאדנע אב אלץ, וואס איז שייך צום מונדיר: ער פערמאגט צוויי פאר תפלין—רש״י׳ס און רבינו ת״ם׳ס—ביידע פון „עור=אחד", ביידע אין בעזונדערע תפלין=זעקליך פון שווארצען שליאק: ער האט שוין געזוכט און בעקומען ביי בעריל שניידער א „אמת׳ן גוטען שליאק". עס איז ביי איהם אלעס געקינצעלט, ווי ביי א יונגיל, וואס איז ערשט „בר=מצוה" געווארען,—זיין געדאנק און געפיהל לעגט ער אוועק אלע טאג אין דעם, אז די רצועה זאל זיין מהודר׳דיג ארומגעדרעהט אויפ׳ן האנד: צו דעם האט ער א ליעבשאפט און אין דעם איז זיין גאוה:

— אט זעהט איהר, ווי א רצועה דארף ליגען! אויסגעלעגט, ווי א סטענגע, ניט אנגעדרעהט, ווי א שטריק...

ר׳ יודא האט ליעב א סדר אין שטוב, עס זאל זיין אויפגערעמט און אלץ זאל אויפ׳ן ארט זיין אוועקגעשטעלט. זיין אלטיטשקע חוה, אדער „יודא׳כע", ווי מען רופט זי אין גאס, פיהרט די שטוב אמת בעל=הבתיש—און ר׳ יודא העלפט אויך צו. ער איז א בעל=הבית אין א שטוב, ניט איין אורח: ער זעהט צו און פערהיט. ווארום בטבע האט ר׳ יודא ליעב די היים, דאס שטוביגע לעבען, און איז מיט דעם שטארק פערנומען; ווידער אויך, האט ער „יודא׳כען" ליעב און העלפט איהר, כדי צו פערהיטען איהר דעם געזונד. עס זענען דא נאך פיעל טעמים, פאר וואס ר׳ יודא חאפט זיך אזוי צו א שטוביגער ארבייט. ער, למשל, טראגט ארויס פון שטוב אביסעל מיסט אין זיינע אייגענע הויפענס, און גיסט ארויס אביסעל אומריין וואסער, — כדי ער זאל קאנען א „יודיש ווארט" זאגען אין שטוב... ער שיט אן פאר כפרה=היהנער אביסיל קערנער, ווארום עס איז דאך א צער=בעלי=חיים: גענוג טאקי, וואס זיי ליידען נעביך, פאר דעם מענשענס חטאים... אז זיי זעטיגען זיך אן, און לאזען איבער א פאר קערנער אויפ׳ן פאדלאגע, פערקאשערט ר׳ יודא די פאלעס פון סורדוק, ער זעצט זיך אויף די קניה און קלויבט אונטער מיט די פינגער קארן נאך קארן, ווארום

עס איז פּשוט אַ שאָדען—קיין איבריגע איז ניטאָ, ברוך=השם... אויף אַזאַ'נ'אופן האָט זיך ר' יודאָ אַריינגעצויגען אין שטובּיגע אַרבּייט, און—בינו=לבינו—איז ביי איהם אין שטוב ריין און ציכטיג אַ גאַנץ יאָהר, שוין ניט זאָגענדיג—פּסח, ווען עס איז אַ חשש=חמץ"...

ר' יודאָ מיט זיין חוה'ן לעבען זיך שטיל און עהרליך, ווי צוויי טייבעליך, וואָס שטעהען אויפ'ן דאַך און „בּענעהמען" גאָט'ס וועלט: איינער דעם צווייטען קוקט אין די אויגען אַריין, איינער אָהן דעם צווייטען מאַכט ניט אַ טריט.

זיי שטעהען אויף גאַנץ פריה. חוה נעהמט זיך צום קליינעם סאַמאָוואַר'ל, זי גיסט אין איהם אָן וואַסער און זי שעפּציט דערווייל, וואָס זי דאַרף און וואָס זי ווייס „אויסווענדיג", זי וואַרפט אָן קוילען— און שעפּציט זיך, זי בּלאָזט אויף פייער — און זאָגט. און ר' יודאָ שטעלט אַוועק דערווייל צוויי גלעזער אויפ'ן טיש, ער האַקט אָן צוקער—קליינינקע, קליינינקע שטיקעליך, פאַר זיך און פאַר איהר, און זאָגט אויך זיינע „זאַכען"...

בּיידע זענען פערנומען, און בּיידע — פערפרומט.

נאָכ'ן טהיי געהען זיי בּיידע אין בית=המדרש. אויף זייער געאיילטען וועג גריסען זיי בּיידע גלייך און ווינשען אַלעמען: אַ „גוטען מאָרגען!" — צווישען זיך רעדט מען דאַמאָלס ניט: פאַר'ן דאַוונען איז ניט כּדאַי...

אויפ'ן בית=המדרש=הויף צוטהיילט מען זיך: ער געהט אין דער מאַנסבּילשער שול אַריין, בּאַלד—מיט'ן גלייכען וועג; זי אָבּער בּרויכט פריהער טיעף אין הויף אַריינגעהן, אַרומדרעהען זיך אַבּיסעל, און ערשט נאָכדעם אַרויפשטייגען אויף טרעפּ, בּיז זי קומט אַריין אין דער ווייבּערשער שוהל. אַמאָל—אין אַ רעגען צי אַ פראָסט—פערדריסט ר' יודאָ'ן, וואָס ער איז שוין אין בּית=המדרש, און זיין אַלטיטשקע, נעבּיך, קלעטערט ערשט אויף די טרעפּ, און ער הויבּט אויף דעם קאָפּ און קוקט אין די פענסטערליך אונטער'ן סטעליע, צי זי איז שוין דאָ. און, אַז ער דערזעהט שוין די „עפּעליך" פון איהר טשיפּיק, טהוט ער זיך אַ שמייכעל און זאָגט אַרוים הויך:

— נו, איצט, אַז דו האָסט זיך שוין אַרויפגעדראַפּעט, בּיסט דו העכער פון מיר...

— צו וועמען רעדט איהר דאָס, רב יודאָ? — פרעגט איהם דער „עולם".

— צו מיין חוה'ן.

— אויב אַזוי, מעגט איהר.

בּיידע דאַוונען זיי מיט איין מנין, בּיידע דאַוונען לאַנג. נאָר נאָכ'ן דאַוונען בּאַלד געהט יודאָ'כע אַהיים, און ר' יודאָ פערבּלייבּט

נאָך אין בית=המדרש ביז'ן האַלבען טאָג. ער לערנט, צי ער שמועסט מיט וועמען וועגען יודישע זאַכען. יודאָ'כען אַרט עס ניט: זי האָט זיך איהר „עולם=הזה" אין דער היים—גרייטען מיטאָג, די שטוב אויפ=ראַמען און שמועסען מיט אַ שכנה, וואָס קומט אַריין; „עולם=הבאָ" אויך, ווייס זי, וועט יודאָ מיט איהר טהיילען האַלב=אויף=האַלב.

זי איז זיין חבר דאָ—זי וועט אויך מיט איהם חבר זיין דאָרטען...

ר' יודאָ לערנט אין בית=המדרש ניט קיין גמראָ און ניט קיין פּוסקים: דאָס איז פאַר'ן רב — ער דאַרף וויסען אַ דין. אַמאָל טאַקי טהוט ר' יודאָ אויך אַ קוק אין יורה=דעה, וואָרום יעדער יוד דאַרף אַליין דעם דין וויסען, און ר' יודאָ האָט נאָך ליעב צואַמפּער'ן זיך אַמאַל מיט'ן רב וועגען אַ דין, און דוקאָ איבערשפּאַרען איהם, און זאָל ער וויסען, דער רב, אַז יודאָ איז אויך ניט עפּיס אַ קטלאָ=קניאָ... נאָר פון דעסטוועגען איז אַ רב — אַ רב! און ער איז זיך מיט איהם נוהג בכבוד. און ווער איז עס טאַקי מחויב צו שטעלען אויף זיך די חומראָ אין אַ דין פּסק'נען: זאָל דאָס דער רב טהון... ס'ווילט זיך נור אַמאָל בעווייזען, אַז מיר, פּראָסטע מענשען, ווייסען אויך עפּיס... נאָר ניט דאָס איז דער עיקר.—אין אַ גמראָ קוקט אַריין ר' יודאָ אָפטער, ווייל איהם געפעלט זייער צוצוקוקען די מלחמות פון די תנאים, איינער מיט דעם צווייטען, הערען דעם רעש און געפּילדער, ווי זיי הויבען אויף וועלטען מיט זייערע קשיות און תרוצים.

— זייערע תקיפות! זייערע תקיפות! ווערט ר' יודאָ נתפּעל פון די תנאים.

אָבער בעיקר האָט ר' יודאָ ליעב מדרש און עין=יעקב.

דאָ פערזאַמעלט ער זיך צוזאַמען מיט די „תקיפים" צו זיי אַהיים, אין אַ בעזונדער צימער. די צייט איז טאַקי בין=מנחה=למעריב, אַרום איז שטיל און טונקעל, די סאַמע „תקיפים" זעהען אויס נור ווי שאָטענס... און שטיל און פערטראַכט ריידען זיי און דערצעהלען מאָרנע גוטע מעשיות. עס דאַכט זיך, אַז זיי האָבען זיך אָנגעבויגען איבער קינדערשע וויעגעליך, און הוידען די וויעגעליך פּאַמעליך און דערצעהלען שטיל קינדערשע מעשיות...

מיט די קינדער ריידען זיי אַלע אויף אַ בעזונדער לשון, מיט אַ בעזונדער שטימע.

און ר' יודאָ האָט דאָס ליעב, אמת ליעב. —

ער האָט ליעב פלוידערייען, חלומות, ער האָט ליעב צו טראַכטען און ריידען וועגען דעם, וואָס עס וועט זיין אַמאָל=אַמאָל, אין די שפּעטערע דורות.

ער האָט שטענדיג אַ האָפנונג אויף בעסערס; ער גלויבט, אַז עס מוז אַלע מאָל בעסער און בעסער ווערען אויף דער וועלט, ווי

דאָס איינגעפלאַנצט בוימעלע מוז וואַקסען און וואַקסען אַלע מאָל העכער און ברייטער.

— קינדערליך,—זאָגט ער,—אַ יוד דאַרף האָפען אויף אַ „קץ”, אויף גוטע צייטען... אָהן דער אֶמונה איז דאָס לעבען, ווי אַ געזינדעל אָהן אַ בעל=הבית׳טע: אַלע חאַפּען, און קיינער ווייס ניט וואָס...

ר׳ יודאַ זיצט אין בית=המדרש ביי׳ן עין=יעקב, און זיינע מחשבות פערפליהען ווייט, ווייט. ער מאָלט פיר זיך די גוטע צייטען — די שפּעטערדיגע דורות. —

II.

צו האַלבען טאָג קומט ערשט ר׳ יודאָ פון בית=המדרש אַהיים.

אויפ׳ן טיש שטעהט שוין דאָס לוימען=שיסעל מיט אָנגעווייקטע האַרטע שטיקלעך ברויט. די אַלטגעבאַקענע ברויט ווייקט אָן יודאָ׳כע אין וואַסער און גרייט עס צו שטענדיג, אַלס ערשטע „געריכט”.

ר׳ יודאָ ציהט פון זיך אַראָב זיין שוואַרצען סורדוק, און די ווייסע אַרבעל פון זיין העמד, ברייטע, אָהן מאַנקעטען, מישען זיך אויך שטאַרק אַריין אין זיין עסען.

יודאָ׳כע זיצט, מיט איין האַנד אויפ׳ן טיש אָנגעלעהנט, און עסט פּאַמעליך און שוואַך.

אויף איהר פּנים ליגט אַ מיעדיגקייט.

— אַה, היינטיגער ברויט איז גאָר אַ בחיר! — בע׳טעמ׳ט זיך ר׳ יודאָ.

— ווייל ער איז היינט געווייקט אין ראָסעל, ניט אין וואַסער,— מאַכט חוה.

— אַזוי?! — הייסט עס, אַז אויף שבת וועט אַ זויער=אוגעראָק אויך זיין... פרעהט זיך ר׳ יודאָ.

חוה האָט דאָס קרופּניקיל פון קליינעם טעפּיל אַרויסגעגאָסען אין דער קליינער שיסעל, און עס האָט זיך אויפגעהויבען אַזאַ ברייטער יום=טוב׳דיגער פּאַר! אַ געשמאַקער ריח האָט אין נאָז אַריינגעקלאַפּט...

יודאָ׳כע בעמערקט, אַז יודאָ איז צופרידען פון איהר מיטטאָג.

— וואָס ענטפערט מען די קינדער? — זאָגט זי,— מען דאַרף זיי עפּיס שיקען.

אוודאי. — ער טהוט זיך אַ חאַפּ מיט אַ פרישקייט: כל=טוב שי=קען... אַביסעלע וויין, אַ פּאָרטרעטיל—דאָס שיק איך, נו... און וואָס וועסטו שיקען?...

— איך האָב גאָר נישט, — זאָגט זי כמעט אַראָבגעפאַלען בײַ זיך, — סײַדען אַ היטעלע און אַנ׳ארבע־כּנפות׳ל פאַר די אייניקלעך...

— נו, — מאַכט ר׳ יודאָ: גוט, גוט! — איך עולם־הזה און דו — עולם־הבאָ־זאַכען...

זײַ ענדיגען צוזאַמען זײער מיטאָג און מען בענשט דעם לע־בעדיגען, כּביכול.

— יודאָ, — זאָגט חוה, דו וועסט וואוהין געהן, צי דו וועסט אין שטוב זיצען?

— צו וואָס?

— איך וויל געהן אַ פּאָר גילדען „מאַכען״ פאַר אַנ׳אָרעם מענש...

— נו... זאָל גאָט העלפען! נאַ דיר מײַנע אַ קאָפּיקע אַ נדבה אויך... אַ גוטע התחלה זאָל עס זײַן...

יודאָ׳כע טהוט זיך אָן אין איהר „שבת״ און געהט אַרויס פון שטוב, און ר׳ יודאָ טהוט אָן זײַן קאַפּטעל און געהט אין זײַן ווײַן־קעלעריל, דאָ אויפ׳ן הויף. זײַן קאַפּטעל, וואָס ער טהוט אָן צום ווײַן־קעלעריל, איז גאָר אַ בעזונדער מלבוש: אַ רוקען האָט עס פון מולטע אין קעסטעליך פון שוואַרצע און רויטע פּאַסען, אַ פּאָלע פון ווײַסע לײַוואַנד און אַ פּאָלע פון בלאָהען אָבגעקראָכענעם סאַמעט, איין אַר־בעל פון ריבּס און איין אַרבעל פון פעלץ פּשוט פעלץ, נאָר אָהן האָר שוין. דאָס אַלץ איז געשטעפּט דיק אויף אַ וואַטע און אויף אונטער־דעקען, וואָרום דער אונטערדעק בעשטעהט אויך פון כּל־המינים. חוה האָט שוין מיט ר׳ יודאָ׳ן געטענה׳ט: גאָט וועט דיר העלפען: מאַך זיך אַנ׳אַנדער בגד, מען קאָן אויף דעם ניט קוקען, און עס איז אַ חלול־השם פאַר׳ן פּריץ, וואָס וואוינט דאָ, אַז דו געהסט אַרויס אין דעם אויפ׳ן הויף...

נאָר ר׳ יודאָ איז אַנ׳עקשן, ער האָט זיך אײַנגעשפּאַרט:

— אַז דער לעבעדיגער וועט מיר העלפען, — זאָגט ער, — וועל איך זיך מאַכען נאָך אַ שענעם בגד אויף שבת און יום־טוב, אָבער צו דער פּרנסה איז נור אַזאַ מלבוש אָנגעמאָסטען... און וואָס שעם איך מיך פאַר׳ן פּריץ? זײַן „הקפה״ דאַרף איך ניט...

ר׳ יודאָ׳ס פּרנסה איז פון ווײַן, וואָס ער פערקויפט אויף קידוש און הבדלה, פון אַ „פּאָדריאַד״ אויף מצה באַקען ערב־פּסח, און פון חנוכּה־ליכטליך.

אין ווײַן־קעלעריל בעטראַכט ער די אַנקערלעך, די צאַפּפערס, די פלאַשען. באַלד נעהמט ער מישען איין סאָרט מיט דעם צווייטען, גיסען פון אַנקעריל אין פלאַשען. די עיקר אַרבייט איז דאָנערשטאָג און פרייטאָג. דאַמאָלס געהט ער אַרום צוזאַמען מיט חוה׳ן פון שטוב צו שטוב מיט די פלאַשען אין די הענד, מיט די בלעכענע מעסטלעך

אָנגעהאַנגען אויף די העלדזליך פון די פלאַשען. אין אַ „מיטען=מיט=וואָך" אָבער איז זיין אַרבייט ניט גרויס.

צוריקגעהענדיג פון קעלעריל, שטעלט ער זיך אָב, און בעטראַכט אַ לאַנגע ווייל דאָס הויפיל.

שוין לאַנג=לאַנג, אַז ער וואוינט דאָ, ער רעכענט עס שוין כמעט פאַר זיינ'ס אַנ'אייגענע, נאָר אַז עס קומט צו דירה=געלד צאָהלען, זעהט ער „בחוש", אַז דאָס איז נאָך ניט זיינ'ס, און עס פערשטעכט איהם אין האַרץ... ער האָט דאָ אַ שטוב מיט אַ קיך — ענג טאַקי, נאָר ער האָט זיך צוגעוועהנט: ער האָט אין דער דירה קינדער אויס=געהאָדעוועט, חתונות געמאַכט... שוין לאַנג=לאַנג וואוינט ער דאָ... אַ קעלעריל פיר זיין ווייןן האָט ער דאָ אויך — אויך אַ קליינס, אָבער וואו נעהמט מען בעסערס? דער עיקר איז — ער האָט זיך דאָ איינ=געוועהנט: אַ בית=המדרש איז דאָ נאָהענט, און דער בית=עלמין איז אויך ניט וויים — דאָ איז אַלץ נאָהענט...

אויפ'ן הויף אין דער גרויסער שטוב וואוינט דער פּריץ. חוה זאָגט, אַז ער וויל ניט ליידען זיין קאַפּטעל, און אפשר וויל ער ניט ליידען זיין אַרבע כנפות אויך? — טראַכט ר' יודאַ, — מילאָ... ניט דער פּריץ לעבט אין ר' יודאָ'ס רצון, און ניט יודאָ לעבט אין דעם פּריצ'ס רצון... „יעדערער האָט זיין אייגענעם רצון".

נאָר אונטער די פענסטער ביי דעם פּריץ איז אַ גאָרטען, און אַז ר' יודאָ געהט צוריק פון זיין וויין=קעלעריל, שטעלט ער זיך צו, ער קוקט פון וויימען און איז מקנא...

אַך, אַך! אַז ער וואָלט האָבען אַ גאָרטען, וואָלט ער פלאַנצען „לבנות": ער האָט אַזוי ליעב זייער בליהען, זייער הויכען געוואוקס, דאָס קיילעכדיגע ראָד פון אויבען מיט די ברייטע בלעטער, וואָס הייגען אַראָב — אַ פערגניגען, חלעבין, אַזאַ בליהונג!

דער פּריץ לעבט טאַקי מיט מעהר „רחבת": ער לעבט, ווי אַ בעל=הבית! ס'פערדריסט ר' יודאָ'ן אַמאָל, קוקענדיג אויף דעם פּריצ'ס גרויסען שפּייכלער מיט דער שטאַל — „דאָס איז אַ נחלה!"... נאָר ער בערוהיגט זיך באַלד מיט'ן געדאַנק: „זיין וועלטעלע... יודען זענען אין גלות, און אויף „כל=טוב" איז דאָך קיין גלות ניט"... און אַ צווייטער געדאַנק מאַכט איהם אַזש פרעהליך: „שכינתאָ בגלותאָ — דער לעבע=דיגער, כביכול, איז אין גלות, און מיר וועלען זיך תענוג'ן מיט „עולם=הזה"?... און עס טהוט איהם שטאַרק הנאָה, וואָס ער ליידט צוזאַמען מיט דעם לעבעדיגען, כביכול...

נור ר' יודאָ דערמאָהנט זיך עפּיס, וואָס פערדריסט איהם פאָרט, און טאַקי עד=היום.

אַמאָל זענען צו איהם צו גאַסט געקומען די אייניקליך. יונגע קינדער זענען נאָר אַנ'אַנדער פאָלק, דאָס בלוט איז אַ אַנדערעס... ס'ווילט זיך אַ שטיפ טהון, אַ לעב טהון, און אין דעם ייִדענס רשות איז ענג, ניטאָ ממש וואו אַ קעהר צו טהון זיך... טהוט מען אָב גאָר אַ קלייניגקייט—דערמאָהנט זיך ר' יודאָ מיט אַ שמייכעל—מען נעהמט די פאַמוניצע, דעם ייִדענס פאַמוניצע, און מען גיסט עס אויס אין הויף, אין דעם פריצ'ס רשות,—און מען נעהמט זיך גליטשען... און מען האָט זיך דאָס צוקאָכט און צוברענט אין דעם—סטייטש גליטשען זיך! קינדער זענען דאָך—קינדער... ר' יודאָ אַליין וואָלט עס ניט טהון, אויסגיסען זיין פאַמוניצע אין אַ פרעמדען רשות—ער נעהמט טאַקי די פאַמוניצע מיט חוה'ן צוזאַמען ביי=נאַכט, אַז קיינער זעהט ניט, און גיסט עס אַרויס אין גרוב, וואָס ער אַליין האָט אויסגעגראָבען נעבען טהיר טאַקי, — וואָס זאָל מען טהון, אַז קיין אַנדער אָרט איז ניטאָ?... אָבער קינדער זענען דאָך קינדער—זיי האָבען דאָך ניט דעם ייִדענס „איבערקלעהרען און איבערטראַכטען"... איז אַרויסגעקומען אַ שענע מעשה פון דעם! פון דער גרויסער שטוב איז מען אַרויסגעלאָפען מיט קולות און רציחה: „סטייטש! סטייטש! די פאַמוניצע אין מיין רשות... מיט די ציבעלע און קנאָבעל, מיט'ן שבת'דיגען טשאָלענט"...

פרעג זיי, וואו טשאָלענט? דאָס איז דוקא געווען מיטוואָך קעגען דאָנערשטאָג, וואו איז שוין דאַמאָלס טשאָלענט, ברוך=השם?... נאָר יענע הערען דיך ניט מיט דיינע טענות—זיי זאָגען, וואָס זיי ווילען... אַ ייִד איז צו בלבולים געוועהנט... מילאָ, וואָס ווילען זיי?

די אייניקליך זאָלען דאָ שוין ניט ווערען, מען וויל ניט לאָזען איבערנעכטיגען אַפילו...

אויב אַזוי, האָבען זיי ווייניג אויסגעפיהרט ביי ר' יודאָ'ן; די אייניקלעך האָבען טאַקע דאָ גענעכטיגט, און דוקא נאָך אַ פאָר טעג דאָ פערבראַכט, נאָר בעהאַלטענערהייט—און גענוג זיי...

קיין שנאָה טראָגט ניט ר' יודאָ אין האַרץ פאַר אַ מעשה, וואָס איז אַריבער—אַ נפקאָ מינה, צי גוט צי שלעכט—אַבי אַריבער... בטבע האָט ר' יודאָ ליעב פערגעסען דאָס שלעכטס, און געדענקען נור דאָס גוטע. ער געדענקט, למשל, אַז די פריצטע האָט איהם אַמאָל געזאָגט: „סלאַוונע יעווריטשיק!" ווייל ער האָט איהר אַריינגעטראָגען אַביסעל וויין—טאַקי אַ בחיר!—במתנה: „מען וואוינט דאָך צוזאַמען אויף איין הויף... דאָס געדענקט ער, און אַ פערדרוס,—זאָגט ער,—דאַרף מען וואָס גיכער פון האַרצען אויסראָטען: ס'זאָל זיך דאָרטען ניט באָמבלען, ווי פסול'ה ציצית"... און דאָך קאָן ער ניט פערגעסען, אַז אין יענעם רעש האָט איהם איינער אָנגערופען:

„זשוּליק"... וועמען? איהם אַליין — דעם אַלטען!... פאַר וואָס, פאַר ווען? ציִ איז ער טאַקיִ דער איינציגער רמאַי אויף דער וועלט? ציִ איז ער מעהר רמאַי פון אַלעמען? אַזאַ בזיון! ער שעמט זיך פאַר זיין ווייסען באָרד — אַזוי פיעל יאָהרען אָבגעלעבט, און לסוף — אַזאַ בעליידיגונג... ווי איז דאָס? זאָל מען פרעגען ביי דעם אַלטען, וואָס וואוינט אין דעם קליינעם שטיבעל, אויך דאָ אויפ'ן הויף — ער איז אויך ניט קיין יוד, און פונדעסטוועגען וואָס וועט ער זאָגען? יענער אַלטער האָט אויך אֶפשר פיינד אַ יודען, נור איהם, ר' יודא'ן קאָן ער אַביסעל, וואָרום ער קויפט ביי איהם אָב דעם חמץ פאַר פסח, ער גיט אַכטונג אויף די ליכט אין בית=המדרש יום כפור, — ער האָט שוין עפּיס ביי יודען געגאַשט, ער ווייס אונגעפער, וואָס יודאָ איז, זאָל מען איהם פרעגען...

— סטאַראָזאַקאָניק, באָגאָמאָלניק... אַזוי רופט ער איהם, און ניט „זשוּליק"...

ר' יודאָ ווערט שטאַרק צורודערט. ער וויל ניט קוקען אויפ'ן הויף, אויפ'ן גאָרטען — ניין!

דאָס איז פרעמדע, פרעמדע! ער האָט אַזוי פיעל דירה=געלד איינגעצאָהלט, און זיין ענגע דירה איז נאָך אַלץ ניט קיין אייגענע...

און אַ טיעפער טרויער דריקט איהם און דריקט דאָס האַרץ. — — —

ער קומט אַריין צוריק אין שטוב. ער וואַרפט פון זיך אַראָב זיין קאַפטעל — דאָס דערמאָהנט איהם דעם וויין=קעלעריל, מיט'ן הויף מיט די בעליידיגונג צוזאַמען... אַ ווײַלע טרעט ער אַרום איבער'ן צימער ביז ער בערוהיגט זיך, דאַמאָלס נעהמט ער זיך צו דעם, וואָס ער רעכענט פאַר זיינם — געוויס אייגענע.

אין מיט צימער שטעהט זיין שאַפע מיט ספרים.

דאָס טיהריל פון שאַפע איז ביז האַלב אָנגעגלעזט מיט אַ גרויסער שויב. דאָס גלאָז איז ריין און קלאָהר, און דורכ'ן גלאָז קוקען אַרוים מיט שטאָלץ די דיקע רוקענס פון די גרויסע ספרים: עשרים וארבעה'ס, גמרות, די „טורים", דער „חשן=משפט", דעם רמב"ם „יד החזקה" — דאָס זענען אַלץ גבורים אָנגעטהון אין רויטע רימען מיט שילדען אויף די רוקענס, וואו עס איז אויסגעדרוקט מיט גאָלדענע אותיות זייערע טיטלען... ר' יודאָ האָט זיך זיין שטענדיגען איינבינדער, וואָס מאַכט פאַר איהם שענע בונדען צו די ספרים, און ער צאָהלט איהם דערפאַר וואָכער=געלד.

ר' יודאָ שליסט אויף דאָס טהיר'ל, דאַמאָלס ערשט בעווייזען זיך די אונטערשטע פאָליצעס מיט ספרים, וואָס זענען פריהער פערשטעלט געווען אונטער דער האַלבער ניט אָנגעגלאָזטער טיהר.

אויף יענע פּאָליצעס זענען אָנגעשאָטען קליינע ספרים'ליך, יענע אַנטיקען, וואָס ר' יודאָ קויפט אויף ביי אַלע מוכרי=ספרים, ער פערברענגט מיט זיי לאַנגע=לאַנגע נעכט און פערפליהט דאַמאָלס אין מאָדנע וועלטען, — די אַנטיקען' וואָס ער האָט אַזוי ליעב, נאָר מיט וועלכע ער שטאָלצירט ניט... אָנגעשאָטען זענען זיי דאָ אָהן אַ סדר, זיי האָבען ניט קיין שענעם בונד, און ביי אַנדערע פעהלט אַפּילו דער רוקען...

— מסתמאָ דאַרף אַזוי זיין, — קלערט ר' יודאָ: זיי קומט ניט קיין „אויבען=אָן," — ווען ניט, וואָלט אַנדערש געווען...

ר' יודאָ בויגט זיך אָן צו די אונטערשטע פּאָליצעס און צו=לעגט מיט מעהר אָרדנונג די „שמות", וואָס שיטען זיך שטענדיג אַראָב, ווי נור מען עפענט די שאַפע. ר' יודאָ האָט אַ טבע אויפצוהויבען שמות — אַ בלאַט, צוויי, צי אַ גאַנצער קונטרס, וואָס האָט זיך אָבגעריסען פון אַ ספר, און ליגט ערגיץ אין אַ בית=המדרש, אין אַ פרעמדען בית=המדרש אַפּילו — הויבט ער עס אויף, ברענגט צו זיך אַהיים און לעגט עם אין שאַפע מיט די קליינע ספרים'ליך אויף די אונטערשטע פּאָליצעס.

— ס'וועט אַמאָל צונוטץ קומען, — האָט ער אַ מחשבה וועגען דעם. און פאַר גנבה רעכענט ער דאָס ניט: אָבגעלערענטע ספרים, — פון קיין נייע נעהמט ער ניט)... און אַז עס וועלגערט זיך אַ בלעטיל — מאָג מען דאָס נעמען צו זיך...

און די אונטערשטע פּאָליצעס זענען פול מיט אַזוינע אָבגעריסענע בלעטער און קונטריסים, די טהיר פון שאַפע פערמאַכט זיך קוים, און ווי מען עפענט זי נור, אַזוי שיטען זיך, פאַלען אראָב און שיטען זיך די יתומים'דיגע „שמות"... ר' יודאָ בויגט זיך אָן צו די אונטערשטע פּאָליצעס און פערשטעקט זיי ווידער פאָרזיכטיג אין די לעכער און שפּאַלטען צווישען די קליינע ספרים'ליך, און זיי רוקען זיך, טוליען זיך צו, די „שמות" צו די קליינע ספרים'ליך, ווי פערבלאָנזעטע יתומים צו אַ חברה בעטלער ביי אַ נאַכטלעגער הינטער אַ שטאָדט — צוגלייך עלענדע, וועלען זיי דאָ צוזאַמען אָבליגען די נאַכט...

ר' יודאָ בעטראַכט נאָך אַ ווײַלע די פּאַרמענטענע מגילות, וואָס ליגען ביי איהם אויך דאָ אונטען אין שיידען קאַרטאָן, דעם ווייסען קיטעל מיט דער פּאַרא=יאָהריגער „הושענא" — דאָס געפינט זיך ביי איהם אויך אין דער „מחיצה", פון איין „הושענא=רבה" ביז דעם צווייטען. אַז ער געפינט אַלץ אין אָרדנונג, בערוהיגט ער זיך און הויבט זיך אָן גוט פיהלען — בעל הבתיש! דאַמאָלס נעהמט ער אַרויס אַ צונויפגעוויקעלטען פּעקיל, און הויבט זיך אויף פון די

אונטערשטע פּאָליצעס. ער בעמערקט, אַז חוה איז שוין צוריק געקומען, זאָגט ער צו איהר.

— צוויי פּאָרטרעטען שיק איך די קינדער.

ער וויקעלט פונאַנדער און בעווייזט.

— „משה-רבנו“ און אַ „מזרח“ שיק איך זיי — זאָל זיך דאָס געפינען ביי זיי אין שטוב... מיר האָט זיך געמאַכט וואָלוויל קויפען׳ זאָלען זיי אויך געניסען... מען דאַרף צו דעם בעשטעלען ראַמען דאָ, ווען ניט, וועט זיך דאָס ביי זיי פערוואַלגערן אָהן ראַמען...

דאַמאָלס הויבט ער אויף די אויגען צו די ווענד ביי זיך אין שטוב — ער שטאָלצירט: ביי איהם זענען דאָ טאַקי גאַנצע ווענד מיט בילדער! משה און אַהרן, אַ „מזרח“, „יום-כפור“ ביי יודען אויף אַ מלחמה, דער „בית-שני“ געפּלאַנירט, די „גאוני וגדולי-ישראל“ און נאָך — דאָס האַרץ קוועלט אָן, קוקענדיג.

ר׳ יודאָ האָט בטבע ליעב אַ בילד, אַ פּאָרטרעט.

— וואָס מען זעהט מיט די אויגען, קריצט זיך דאָס איין אין האַרצען אויף אייביג, — זאָגט ער צו חוה׳ן, און ער פערטראַכט זיך.

III.

נאָך מעריב. ר׳ יודאָ געהט פון בית-המדרש אַהיים, באַלד שטעלט ער זיך אָב און פערקוקט זיך אויפ׳ן הימעל מיט די שטערען. אַ יונגער מאַן נעהמט איהם אָן פאַר די אַקסלען.

— קומט, ר׳ יודאָ, די לבנה איז דאָך היינט ניטאָ, צו מחדש זיין, — קומט אַהיים, מיר וועלען געהן צוזאַמען.

— איך זוך, זהונעלע, דעם „אַלף“, — וואַרט אַ ווײַלע, מיר וועלען באַלד זעהן, וואו שטעהט ער היינט... דער „אַלף“...

ר׳ יודאָ שטעלט צו די רעכטע דלאַניע איבער דעם רעכטען אויג, ווי אַ דאַשעק און קוקט אויפ׳ן הימעל, און זוכט.

דער הימעל איז אויפגעוויקעלט ביי דעם לעבעדיגען, כביכול, ווי אַ ספר-תורה, און די שטערען זענען אותיות — גאָלדענע אותיות... קוק נור און ליינען... רעדט אַרוים ר׳ יודאָ מיט התפעלות.

— וואו איז אָבער דער „אַלף“ היינט? —

— וואַרט אַ ווײַלע, באַלד וועט ער זיין.

— ניין ר׳ יודאָ, איך דאַרף געהן, ניטאָ קיין צייט.

ר׳ יודאָ געפינט באַלד דעם „אַלף“. נידעריגער, ווי אַלע-מאָל, שטעהט ער היינט, וואָרום דער „תיו“ האָט זיך שוין אויך געוויזען—

אָט שטעהט ער אין מיטען הימעל. ער בעדויערט, וואָס חיים שיינ־דעלעס איז אַוועק, און זעהט דאָס ניט. אַזאַ פערגניגען צו זעהן, ווי עס שטעלען זיך צונויף אותיות פון שטערען — אַ גאַנצער „אלף־בית!״ אַ קופּקעלע שטערען פערזאַמלען זיך בעזונדער און מאַכען אַנ'אות... אָט איז היינט דער „אלף״ גאָר דייטליך, אַפילו אַ קינד קאָן פער־שטעהן: אַ קופּקעלע פון זיבען שטערענדליך, פינף אין דער לענג, איינער — אויבען און איינער — אונטען — אַקוראַט אַנ'„אלף״... היינט זעהט מען דאָס גוט, „זיי״ גלויבען אַלץ ניט, עפּיס ווי איהם געהט עס אָן צו נאַרען...

ר' יודאָ בלייבט דאָ שטעהן לאַנג־לאַנג אונטער דעם אויפגע־וויקעלטען הימעל, ער קוקט אויף די גלענצענדע שטערען — די אותיות, און זיין פּנים ווערט וואָס אַמאָל רוהיגער און ליכטיגער — דאָס האַרץ שמייכעלט אין איהם, די נשמה חיות'ט זיך... עפּיס מאָדנע געפיהלען ערוואַכען אין איהם, מאָדנע מחשבות קומען צו איהם, מחשבות אָהן ווערטער, ווי שטומע געשטאַלטען מיט שענע פּנים'ער, מיט אַ גוטען אויסדרוק און ווייכע גלעטענדיגע הענדטליך— זיי גלעטען איהם און וואַרעמען... עפּיס ווערט איהם אַזוי לייכט, אַזוי גוט און בנעימות'דיג, ווי די מוטער וואָלט צו איהם צו חלום קומען און, אָהן ווערטער, מיט'ן האַנד איהם אַ גלעט געבען אויפ'ן שטערען —

די מוטער און דער הימעל! זיי ביידען געדענקט ער אַזוי לאַנג־לאַנג, נאָך פון יענע ערשטע קינדערשע יאָהרען, ווען די מאַמע האָט איהם אויף די הענד געהאַלטען אַנקעגען דעם שענעם בלויען הימעל — און דער הימעל איז נאָך איצט אויך אַזוי שען, אַזוי יונג און אַזוי ליעב — ער קוקט מיט אַ פריינדליכען שמייכעל אויף זיין לאַנגען ווייסען באָרד און זאָגט צו איהם — „וואָס הערט זיך, יודעל? איך געדענק, כ'געדענק דיך פון לאַנג, אַז דו ביסט נאָך אַ יונגעל געווען און דו פלעגסט זיך אין אַ ליכטיגער נאַכט דראַפּען אויפ'ן דאַך נאָך דער קאַטץ. וואָס מאַכט די מאַמע? וואָס איז געוואָרען פון אַלטען פלאַנקען? צי חלום'ט זיך דיר דאָס אַמאָל?״...

ר' יודאָ ווערט צוטומעלט פון זיינע אינעווייניגסטע מחשבות, ער חאַפּט אָן וועמען פאַר'ן האַנד און ווייזט איהם אָן אין דער הויך:

— קוק, — מאַכט ער מיט התפעלות.

— זענט ניִשט קיין נאַר, — מאַכט יענער מיט אַ ברונז: איהר זענט, ר' יודאָ, אַ לעדיגגעהער? אַ מענש, וואָס טוהט גאָר ניִשט, כ'קוקט אויפ'ן הימעל...

— אַהאַ, לויבקע איז דאָס, — זאָגט אַרויס ר׳ יודאָ, ווען ער דערקענט וועמען האָט ער עס דאָ אָנגעחאַפּט,—דו לויפסט גאָר אין קראָם, און איך שטעל דיך אָב, טאַקי אַנ=עולה... איך האָב גאָר פערגעסען, אַז דו ביסט „אַ שרייער״ אויך...

— טאַקי, וואָס קוקט איהר אויפ׳ן הימעל? איהר קוקט בעסער אויף דער ערד,— שטעלט זיך אָב לויבקע קרעמער און טענה׳ט מיט אַ ברען: קוקט, וואו איז אַ גרוב, וואו איז אַ בלאָטע, ניט ווי איהר היפּט אַריבער אַלץ, וואָס איז בולט פאַר אַלעמען, און פערדרייסט דעם קאָפּ אין דער הויך און זוכט וואָס ניט געשטויגען... איהר זוכט היינט אַודאַי אייער „תיו״?

— געפונען, — מאַכט ר׳ יודאָ, — דעם „אַלף„ אויך... נאָר דו קלערסט, אַז לבנה און שטערען בעלויכטען נור די נאַכט, אָנשטאָט אַ לאַמטערען, זיי פערשפּאָרען נור דיר אַ גראָשען ליכטיל?..

— ניין, אַנ„אַלף=בית״ איז דאָס — סודות? קריגט זיך לויבקע: ביי אייך איז דער קאָפּ נור אַ פערדרעהטער, דער הימעל אָבער איז אַ גלאַטער...

ר׳ יודא דריקט מיט די פּלייצעס מיט וואונדער, בעדויערונג און שמייכעל צוזאַמען.

— נו, נו, זהונעלע, פערשטעהסט דו טאַקי גאָר נישט...

באַלד בעווייזט זיך אַ קנייטשיל פון רמאות אונטער איין אויג ביי איהם, — ער זאָגט:

— דער הימעל בלייבט פאָרט אַ הימעל — ער איז העכער...

— וויפיעל העכער? פרעגט לויבקע קרעמער.

— ת״ק שנה — פינף=הונדערט יאָהר גאַנג פון דער ערד — זאָגט די גמרה.

— דאַרפט איהר שוין אָנהויבען צו געהן... צולאַכט זיך לויבקע קרעמער, — און דאָרט וועט איהר זיין אַנ׳אֶמת׳ער „שטערען=זעהער״..

און ר׳ יודאָ הערט אַ געלעכטער אין דער דונקעלער נאַכט אַ געלעכטער און אַ מאוס מורמלען אין דער שאָטענדיגער גאַס; ער ווייס, אַז לויבקע קרעמער דערצעהלט עס אַלעמען, געהענדיג איצט אין קראָם, און מען לאַכט פון איהם אָב — אַלע לאַכען פון איהם.

— שוטים, זיי פערשטעהען גאָר נישט... ר׳ יודאָ רופט זיי נור אָן שוטים, זיי שפּאָטען פון איהם, האָבען איהם פיינד אַפילו פאַר זיין שטערען=זעהען און רודפ׳ן איהם: „פאַר זיי איז דאָס אויך אַנ׳ענין אין לעבן. קיין אַנדער פערנעהם האָבען זיי ניט״... קלערט ער.

IV.

ר׳ יודאָ האָט ליעב קינדער, און קינדער האָבען איהם ליעב. בעיקר, לעבט ער נור מיט זיי, צוליעב זיי. די גרוסע שאַטצען איהם ניט, ווייל זיי פערשטעהען איהם ניט, אָבער די קינדער מיט זייערע קלאָרע אויגעלעך קוקען אויף איהם גאָר אַנדערש. זיי פיהלען זיין ליעבשאַפט צו זיי.

ר׳ יודאָ קלויבט ניט אויס צווישען קינדער — אַלע זענען ביי איהם גלייך אַפילו יענע, וועמענס עלטערען ס׳זענען איהם רודף און שפּאָטען פון איהם... אין בית־המדרש איז ער אויף זיי משגיח ער איז זייער בעשיצער פון שמש. אויף די בענקעלעך אַרום בימה זאַמלען זיי זיך אַלע צונויף, ער קומט אויך צו זיי פון מזרח־וואַנד אַהער, און זאָגט מיט זיי „אָמן”, ער איז זיי מחנך אין מצוות, ער קוקט איבער זייערע ציצית. ער געהט אין שתדלנות צו אַ מוטער אַז זי זאָל אַ נייען אַרבע־כנפות מאַכען פאַר׳ן קינד. ער פערשפּיליעט אַ קנעפּיל און פערריכט אויפ׳ן קינד דעם קראַגען פון דעם אויבער־העמדיל, עס זאָל בעסער ליגען, — ער האָט הנאה, קוקענדיג, ווי דער ברייטער מאַטראָסען־קראַגען לאָזט זיך אַראָב אויף די פּלייצעס ביי אַ „ווילד”־פרעמדען קינד...

ר׳ יודאָ האָט ליעב קינדער — און אלול און תשרי געהערען אינגאַנצען צו איהם מיט די קינדער... ער אַליין איז אַ בעל־תקיעה און קאָן מאָדנע שענע קונצען מאַכען אין זיינע תקיעות. נאָכ׳ן דאַוונען געהט מען אַוועק אין חדר־שני — ר׳ יודאָ און די קינדער ארום איהם, און ער לערענט זיי תקיעות מיט דעם אַלטען בית־המדרש׳ן שופר, וואָס איז שוין עטוואָס אָנגעשפּאָלטען אין אַ זייט. ר׳ יודא לערנט זיי, אַז דעם שופר ברויכט מען צולעגען צום ווינקעל פון רעכקען זייט מויל, די ליפּען זאָלען זיין צוגעמאַכט, נור פון רעכטען ווינקעל מויל זאָלען זיי דעם אָטהעם בלאָזען, מיט צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד זאָל מען צודעקען די ליפּען, מיט דער רעכטער האַנד צוהאַלטען דעם שופר.

— אַודאי דעם נייען שופר גענומען? — קומט אַריין דער שמש מיט אַ בייזער.

— דעם אַלטען. —

— איהר מאַכט זיך נאַריש, — ערלויבט זיך דער שמש צו מעיז־פנים זיין אַזאַ בעל־הבית, ווי ר׳ יודא, וואָס אַלע זאָגען, אַז ער איז אַ שוטה גמור, — צוזאַמענגענומען אַ חדר שני מיט שקצים און גיט זיי זיך צו שפּיעלען מיט אַשופר... זיי קוקען אויף דעם, ווי אויף אַ שפּיעל, און ער אויך מיט זיי — דער אַלטער...

— נאַרעלע, — מאַכט ר' יודא געלאַסען, — פאַר וואָס ניט מיט זיי? ווער ווייס, וואָס פון קינדער קאָן אויסוואַקסען? היינט איז ער אַ קינד, און מאָרגען — אַ גרויסער! אַז מען זאָל איהם קליינערהייט ניט לערנען, וועט ער גרויסערהייט ניט קאָנען... טאָמער וועלען זיי קאַליע מאַכען אַ נייעם שופר אפילו, איז אויך קיין שאָדען ניט, — דערפאַר וועלען זיי געדענקען גרויסערהייט, אַז אין בית-המדרש איז דאָ אַ שופר מיט מעשיות, מיט זאַכען... זאָלען זיי וויסען.

— מסתמא... זאָגט אַרוים דער שמש מיט צווייפעל, ער נעהמט די לולקע אין מויל און געהט אַוועק.

די קינדער רייסען ר' יודא'ן ביי די פּאָלעס. — „גיט מיר איין מאָל!" — „גיט מיר אַ פּריוו טל'ון!"...

ר' יודא שמייכעלט און וויל אַלעמען צופרידען שטעלען. פּלוצלינג הערט זיך אַ קלאַפּ. דער שמש קומט אַריין, די קינדער זענען בלאַס און דערשראָקען.

— אָט זעהט איהר, — מאַכט דער שמש מיט אַ פאָרוואורף, — אַלץ זענט איהר שולדיג: שקצים בלייבען שקצים — מען האָט זיך געשטופּט און געהרגעט, ביז מען האָט אַ שויב צובראָכען... וואָס זאָל מען איצט טהון? —

— אַ גלעזער וועט אַריינשטעלען אַ נייע שויב, — פערענטפערט ר' יודא — זיי וועלען אַלע ליידען און געבען צו קאָפּיקעס, און איך גיב אויך אַ קאָפּיקע אויף דאָס — קיין בייז ניט... מה רעש? ניש-קשה אַפילו, אַז דער בית-המדרש זאָל ליידען דעם היזק פון קינדער, זיי וועלען דאָך דאָ אַמאָל בעלי-בתים זיין...

דער שמש געהט אַוועק מיט אַ געצוואונגענעם כעס: וואָס זאָל ער רעדען? ער ווייס, אַז ער קאָן ר' יודאָן זידלען, שרייען אויף איהם, וואָס קיין בעל-הבית וועט עס ניט ערלויבען, אָבער אויספיהרען קאָן מען מיט איהם ניט, — האָט ער זיך איינגעשפּאַרט, איז פערפאַלען. ר' יודא טהוט זיך תמיד זיינס.

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט די ערשטע נאַכט ראש-השנה, פאַר מעריב אין בית-המדרש, געפינט ר' יודא דעם גאַנצען טיש אַרומגעזעצט מיט קינדער, אויסגעוואַשענע, אין נייע מלבושים'ליך, מיט די תהלים'ליך אין די הענד — זיי וואַרטען שוין אויף איהם, אַז ער זאָל אָנהויבען אַ קאַפּיטעל, און זיי וועלען נאָכזאָגען.

— אָט, — קלערט ער, — אַז מען דאַרף זיי, זענען זיי דאָ... אַ קינד אַז מען איז איהם מקרב און מהנה מיט עפּים, „הינעט עס אַרום דיר, ער געהט דיר נאָך, ווי אַ ציפּלאָניקיל נאָך דער הוהן...

ר' יודא שטאָלצירט.

און אויף מאָרגען, אַז די „גרויסע" זענען שטאַרק פערנומען מיט די אַלטע תפלות און מיט די סקאַרבאָווע נגונים, ר' יודאָ אַליין, וואָס ער איז דער בעל=שחרית, קומט שוין צו די „אבות" מיט אַ פערחתמ'טען מויל — ניטאָ מיט וואָס צו זאָגען, דאַמאָלס קומען אויך די קינדער צו הילף: אַ יונגעלע פון דערווייטענס חאַפּט אונטער און טהוט אַ ציה מיט אַ דין הילעכדיג קול'כיל: „טי—רי—באַם—באַם! טי—רי—באַ"... אַזש דאָס האַרץ לעבט אָב...

„מען מוז האָבען די קינדער אַרום זיך, — טראַכט ווידער ר' יודאָ, — די לבנה דאַרף האָבען שטערען אַרום זיך, און אַ בית=המדרש — קינדער"...

און דערפאַר צוריק איז ר' יודאָ ווידער מהנה די קינדער.

יום=כפור נאָך נעילה. די יונגע לייט זענען אויף דער גאַס אַרויס, מען קוקט אויפ'ן בלאַסען הימעל און מען וואַרט אויף אַ שטערען. די אַלטע זעצען זיך ערשט צו אויף די בענקליך אין בית=המדרש, מידע און בלאַסע; ר' יודאָ אַליין האַלט אויך די אויגען צוגעמאַכט, און דער קאָפּ וועגט זיך אַראָב אויף זיין ווייסען קיטעל. שטויב און שאָטען פּילען אָן דעם בית=המדרש — —

נאָר ר' יודאָ הויבט אויף באַלד דעם קאָפּ און זאָגט אַרויס מיט אַ פרישער גבורה:

— צאן=קדשים!

— מע=ע... קלינגען אָב פון אַלע ווינקעלעך קינדערשע שטימעלעך. ר' יודאָ שמייכעלט און חזר'ט איבער:

— צאן=קדשים!

— מע=ע...

— צאן=קדשים!

— מע=ע...

די קינדער זענען זיך שוין צונויפגעלאָפען צו ר' יוד'ן מיט לעבעדיגע אויגעלעך, מיט אָפענע מוילעכלעך.

— צאן=קדשים! — שרייט אויס ר' יודאָ נאָך אַ מאָל.

— מע=ע... ענטפערען זיי אַלע שוין דאָ אַרום איהם — און עס געהט אַוועק אַ פרעהליכם.

תחלת הויבט מען אָן אַ פרום=ליעדעל, ר' יודאָ זינגט אויס: א=דון עו=לם א=שר מ=לך", און די קינדער ענטפערן מיט אַ פּיסקיל: א=ל=הי הוא=או!.." אַ יונגעלע טהוט אַ פייף צום טאַקט, און דער רב קעהרט זיך אום מיט אַ ברוגז'ן פנים און שרייט אָן, אַז מען טאָר דאָס ניט אין אַ בית=המדרש, נור ר' יודאָ אַליין איז דאָס אויך מוחל: מען זינגט דאָך עס...

נאָכדעם זינגט מען: „האדרת והאמונה‟, ביז מען קומט צו אַ פשוט׳ן אַלוסטיגען: „טאַי=ראַי=, ראַי=ראַי=ראָם!‟ — און דער בית=המדרש ווערט פול מיט הילעכדיגע יוננע שטימעלעך, מיט שמחה און געזאַנג. די יונגע לייט קומען אויך אַריין צוריק אין בית=המדרש, די אַלטע עפענען די אויגען, און די מידיגקייט פון די לאַנגע תפלות און הונגער פערשווינדט.

פאַר די קינדער הויבען זיך אָן פרעהליכע טעג, און ר׳ יודאַ געהערט צו די קינדער.

אז ר׳ יודאַ געהט אַ פסוק זאָגען אין „אתה=הראית‟, געהען איהם נאָך אויפ׳ן בימה די קינדער מיט די שמחת=תורה פאָהנען — ס׳איז ליבטיג און לעבעדיג! דער פסוק פערגעהט אין אַ נגון, דער נגון צעשפרייט זיך אין בית=המדרש; פון די יונגעלעך ווערט אַ ראָד, ר׳ יודאַ אין דער מיט, און מען דרעהט זיך אַ פאָר מאָל אַרום די בימה. באַלד ווערט אַ טענציל, אַ יודיש „דרעדיל‟ צווישען בימה און עמוד, און מען זינגט טאַקי מיט אַ רחבות: „לעבען זאָלען אונזערע יודעלעך! — אַי, אַי‟...

שמחת=תורה וויל ר׳ יודאַ עולה לתורה זיין דוקאַ עם=כל=הנערים, די קינדער זאָלען שטעהן אונטער דער חופה אויפ׳ן בימה און נאָכזאָגען איהם די ברכה, און צו „חזק‟ ווערט אַ מאָדנער פרעהליכער נגון, וואָס קיינער בעמערקט גאָר ניט, פון וואַנען עס וואַקסט אויס...

שמחת תורה נאָך מיטאָג, ווען יודען פראַווען כבודים און זענען זיך משמח, גרויסע מיט גרויסע, איז ר׳ יודאַ אויף דער גאַס, די קינדער אַרום איהם — און מען מאַכט פרעהליך „קינד און קייט‟...

תחלת געהט מען דורך די גאַס, ר׳ יודאַ פאָרויס, און אַ לאַנגע שורה פון קינדער נאָך איהם, מיט „סכך‟ אין די הענד און מיט געזאַנג. ר׳ יודאַ האָט געפסקנ׳ט, אַז שמחת=תורה נאָך מיטאָג מאָג מען שוין אַראָבנעהמען אַ „סכך‟ פון אַ סוכה, און אַז ר׳ יודאַ פסקנ׳ט, וועט שוין קיין רב ניט איבערשפאַרען: דאָס ווערט שוין אַ מנהג, און דער רב אַליין מוז עס אויך אָננעהמען...

באַלד לייגט מען אַוועק די סכך און מען נעהמט זיך פאַר די הענטעלעך, ר׳ יודאַ פאָרויס, און מען געהט אין אַלאַנגער שורה פון שטוב צו שטוב אין דער גאַנצער יודישער גאַס, — פון טהיר קומט מען אַריין, און פון פענסטער — אַרויס; ר׳ יודאַ פערקאַשערט זיין לאַנגען סורדוק און קלעטערט דער ערשטער אין פענסטער, די יונגעלעך פערגעהען זיך מיט׳ן לאַכען און קלעטערען נאָך איהם, נאָר מען מוז דאָך זינגען, און לאַכען וועט מען שפעטער... די גאַס רוישט —

מײדעלעך קוקען פון װײַטען, לױפען זײ נאָך, פּאַטשען מיט די הענטעלעך, דרעהען זיך אױך קופּקעליך=װײַז, און הילכען, און שרײַען, װי יונגע קאַטשקעלעך... און די „שורה״ ציהט זיך און דרעהט זיך, ביז זי קומט, ענדליך, צום בית המדרש. דאָ קומט מען אױך אַרײַן פון טהיר און מען געהט אַרױס פון אַ פענסטער, נאָר דאָ קומט מען באַלד אַרײַן דורך אַ צװײטען, און אַזױ כסדר קלעטערט מען דורך אַלע פענסטער, ביז מען קומט אַרײַן דורכ׳ן לעצטען, און מען בלײַבט אין בית המדרש. מידע און בלאַסע, נאָר לוסטיגע און צורױשטע, דרעהט מען זיך אַרום בימה. ר׳ יודאָ האָט שױן דאָס סאַמעטענע היטל אױפ׳ן פּאַטיליצע, נאָר דאָס פערשטעהט זיך, שטערט ניט, און מען „אַרבײַט״ ביז מעריב.

די נאַכט קוקט אַרײַן אין בית המדרש, דער װאָכענדיגער מעריב ליגט שױן אױפגעמישט אױפ׳ן עמוד, און דער אָבל קוקט אױף איהם מיט נײַגעריגקײַט: אַװעק דער לאַנגער יום=טוב, װען ער האָט ניט געטאָרט צום עמוד צוגעהן...

ר׳ יודאָ זיצט אױף זײַן אָרט אין „מזרח״, די הענד אױף די קניה אַװעקגעלעגט, מידיג און שװאַך. די קינדער קומען אָבער אַלע מאָל צו און בעטען זיך:

— נאָך אַ נגון, ר׳ יודאָ, — נאָך אײנעם —

— אָבער מעהר ניט, — רעדט ער אױס, — זינגט „סימן טוב״...

און אַ יונגיל מיט אַ געשמאַק קול׳כיל מיט אַ בעטענדיגער מעלאָדיע זינגט אַרױס: סי=מן טוב ו=מ=זל טוב יהא=אָ=ל=נו...

דאָס יונגעלע חזר׳ט עס איבער, און די תחנונים׳דיגקײַט שטײַגט אַלע מאָל מעהר און מעהר, פון אונטען ביז אַרױף, און אין אַלע פיער זײַטען —

„װאָס אַ יוד זאָל ניט טהון, ענדיגט ער אַלץ מיט דעם שטענ=דיגען נוסח: הלואַי, זאָל עס אונז צו גוטען זײַן״... טראַכט ר׳ יודאָ מיט אײן אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, — דאָס אײנציג מאָל אין יאָהר, װען ר׳ יודאָ האַלט אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ״. די איבעריגע יונגעלעך האָבען דערװײַל אונטערגעהאַפּט מיט צוזאַמענגעמישטע שטימעלעך, מיט אַ געהילך און רעש: „סימן טוב ומזל טוב, מזל טוב וסימן טוב...

נאָר אַלע ענדיגען מיט אַ געבעט: יהא=אָ — ל=נו!..

אין דעם זיסען חשך פון בית=המדרש צושפּרײטען זיך די טרױעריגע און חשכ׳דיגע תחנונים, און זײ װערען פערגלײװערט אין דער לופט פון בית=המדרש אױף אַ גאַנץ=יאָהר — — —

מאיר'קע „סוד-בארא".

מֵאִיר'קֶע „סוֹד-בַּאַרַאָן".

(דעם זיידענ'ס אַ מעשׂה).

...אַז איהר שווייגט אַלֶע, ווי די טויטע, און איהר זענט אומעטיג, ווי די מצבות אויפ'ן בית-עולם, וועל איך אייך חאָטש אַ מעשׂה דערצעהלען.

איך וואונדער מיך טאַקע: יונגע לייט זאָלען זיך צוזאַמענקומען שמחת-תורה און זיצען ווי די דערשלאָגענע!? איהר שעמט זיך אפשר צו משׂמח זיין מיט דער תורה, וואָס מען צורייסט זי אין מיטען גאַס?... דאָס האָבען זיי ניט אונזער תורה צוריסען — דאָס האָבען זיי זייערע לייטישע מלבושים'לעך צוריסען און זיך אַרויסגעוויזען אָדם-נאַקעט... נאַראָנים, איהר לאָזט זיך ניט אַריין אין דעם אומעט פון פורעניות, וואָס קומען אָן אויף יודען: מוטהיגט זיך בעסער, זענט פרעהליך, וועט איהר שטאַרק זיין, וועט איהר ווידער לעבען — אַלע מאָל לעבען!... איך וואָלט אייך אַ ניגון אויסזינגען, נור צו אַ נגון, זעה איך, זענט איהר שוין ניט מסוגל: אייך דאַכט זיך אַלץ, אַז דאָס ברעכט מען אייך די שויבען... וועל איך אייך אַ מעשׂה דערצעהלען, איך וועל אָנהויבען מיט אַ מעשׂה און וועל אויסלאָזען מיט אַ נגון. אפשר וועל איך פון אייך אייער שטילען אומעט פערטרייבען, אפשר וועט איהר זיך פונאַנדערהוידען?...

איהר הערט: פון מיינע יונגע יאָהרען געדענק איך מאיר'קע „סוד-באַראַן" און „ברוך-אייזיקס בוים" — ביידע געדיינק איך. אין אונזער גאַס, אויפ'ן ברעג טייך איז אַ בוים געשטאַנען, — אָט דער בוים האָט זיך גערופען: „ברוך-אייזיקס בוים", ווייל ער איז אויף זיין ערד געוואַקסען ביי איהם אין הויף. — אַ בוים איז דאָס געווען — אַ וואַלד; אַבי בוימער אין איין בוים... ער האָט זיך עפּיס אַזוי צושפּרייט, ווי אַ ברך... אין צווייג האָט זיך אויף צווייען געשפּאָלטען, און געוואַקסען; ווידער זיך אויף צווייען געשפּאָלטען און ווידער

געוואַקסען... לסוף האָט ער זיך אין אַזוי פיעל צווייגען אָנגעטהון, אַז מען פלעגט שטעהן פון איין זייט טייך, האָט מען זיך געקענט טועה זיין: קיין וואַסער האָט מען דאָ שוין גאָר ניט געזעהן, די צווייגען האָבען זיך צושפּרייט און נעדיכט בעדעקט דער טייך פון ברעג ביז ברעג, ווי אַ געפלאָכטענער בּריק — חאָטש נעהם און געה אויף איהם! אַרום דעם בּוים האָבען זיך טאַקי די „ניט־גוטע" פערפיהרט, און רוסאַלקעס פלעגען פון בּוים רופען הוידען זיך... אַזוי האָט מען דאַמאָלס געזאָגט... וואוהין איז היינט דער בּוים אַהינגעקומען, ווייס איך ניט. אויסהאַקען האָט מען איהם ניט געקאָנט. די האַק האָט ניט גענומען: די האַק פלעגט זיך אין איהם אַריינבּייסען, ווי אין אַ פליישׁ. היינט איז שוין ניטאָ אַזעלכע בּוימער, היינט אַ ריטעל — האַקט מען שוין אָב. און דאָס איז געווען אַנ'אַמאָליגער אַ בּעטאָגטער בּוים...

אַז איך דערמאָהן מיך אָן דעם בּוים, דערמאָהן איך זיך אויף מאיר'קע „סוד־בּאַראַן". ער איז אויך געווען איין אַ מאָליגער אַנ'אַלטפרייינקישער מענש... היינט איז שוין דער מין ניטאָ — אַ שאָד, אַ שאָד!...

מאיר'קע איז אַ פשוט'ער יוד געווען—אַנ'אַמאָליגער בּוים מיט אַ געזונד האַרץ!

ער איז געווען אַ בּיסעל צו מגושמ'דיג... איהר ווילט וויסען, ווי ער האָט אויסגעזעהן, וועל איך אייך זאָגען. אַז מען זאָל אויף אַ היינטיגען מענשען אַרויפשטעלען נאָך איינעם און אויף דעם צווייטען — אַ בּר־מצוה־יונגעל, און אויף זיי אַלעמען אָנטהון גרויסע בּערישע פוטערס, וועט עס אויסזעהן, ווי מאיר'קע... דאָס איז געווען זיין וואוקס! — היינט זיין קאָפּ מיט די האַרטע, געדיכטע האָר, וואָס האָט אויסגעזעהן, ווי אַ קיישעל מיט אָנגעשטעקטע ריטער, זיין בּעוואַקסען פּנים מיט'ן קורצען און שמאָלען שטערענדיל, וואָס האָט זיך פערלאָרען אין אַ בּאַרג פון האָר, זיינע דיקע ליפּען און דאָס לאַנגע מויל — חלעבען ס'האָט געשוידערט!... אָבער אויגען האָט ער געהאַט — אויגען גאָר אַנדערע! — ניט זיינע אויגען — ליכטיגע, ווי בּיי אַ גוט קינד; אין זיי האָט זיך מאיר'ס האַרץ געזעהן. אוי, אויגען! — חאָטש קוקען מיט זיי אויפ'ן הימעל און וואַרטען, אַז אַ מלאך'ל זאָל אין מויל אַריינפליהען... — „מאיר, פון וואַנען קומען צו דיר אַזעלכע אויגען"? — פלעגט מען לאַכען, — „מיין מאַמ־מעס ירושה"... פלעגט ער שאַרף אין גראָב אַרויסרעדען מיט די דיקע ליפּען. צום רעדען איז ער קיין בּריה ניט געווען: זיין בּרייטע צונג האָט זיך בּיי איהם אין מויל, ווי אַ שטעקעל געפלאָנטערט.

איהר לאַכט, קינדערלעך, פון מאיר'ן—איך האָב אַייך געזאָגט, אַז ער איז צו מגושמ'דיג געווען, זאָל ער מיר מוחל זיין... אָבער איך זאָג אַייך: איך האָב ליעב אַ גרויסע, אַ גוטע חיה, וואָס קוקט אויף מיר מיט גרויסע, כשרה און תמימות'דיגע אויגען... איך האָב פיינד די קליינע בייזע חיות'לעך, וואָס פליהען שטענדיג אַרום צוטראָגענע און הונגעריגע, קוקען אַרוים מיט קליינע רמאות'דיגע אויגעלעך, און זוכען, און שנאָרען שטענדיג... איהר הערט, קינדער, איהר זאָלט זיי אויך פיינד האָבען...

מאיר האָט אַ נשמה אין זיך געהאַט און אַ גרויסען כח פון מסירת=נפש. זיין כח איז געווען אין דעם, וואָס ער האָט זיך שטענדיג אָבגעגעבען פאַר אַלעמען. ניט היינט געדאַכט, עס איז געווען די חאָלעריע — די צווייטע חאָלעריע... אַלע זענען כמעט פון שטאָדט צולאָפען — אויפ'ן בית=עולם האָט מען געטאָנצט און געגעכטיגט, מען האָט דאָרטען חופות געשטעלט, „אָבינו מלכנו" געזאָגט און נאָך אַנדערע סגולות צו דער מגפה געטהון... און אין שטאָדט האָט איבערגעטרייסעלט און אויסגעקייקעלט פון קליין ביז גרוים, — און נור איין מאיר האָט זיך די גאַנצע צייט אין דער קהל'שער באָד געפונען און האָט אַלעמען געריבען... וואָרום ווען עס פלעגט נור „אָנחאַפּען", פלעגט מען באַלד אין דער קהל'שער באָד ברייננגען ראַטעווען... און דער ראַטונעק=געבער איז געווען מאיר, ער איז געווען דער „רייבער". אַ מאָל איז דאָס די תרופה געווען, און מאיר האָט מיט מסירת=נפש הונדערטער יודען געראַטעוועט... מיר דאַכט, אַז ער פלעגט זיך מיט זיינע גרויסע דיקע הענד אויף דער מגפה אַ וואָרף טהון, פלעגט ער זי צווישען די פינגער צוריבען... ער איז געווען איינער אין שטאָדט, און האָט זי כמעט גובר געווען... אויף דער פיערטער וואָך האָט איהם אויך „אָנגעחאַפּט" — מאיר'ן אַליין — ווער זאָל איהם שוין אָבריבען?... האָט ער זיך אָבער אַליין אָבגעראַטעוועט: אַ צונויפגעדרעהטער, אַז איהם האָט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן געקלאַפּט, איז ער אַוועקגעלאָפען צו דוד דעם ברויט=בעקער, האָט ביי איהם אַנ'אויבען ברויט געחאַפּט, הייסען, ברענענדיגען ברויט, און האָט זיך מיט דעם אַרומגעלעגט, ווי ער איז גרוים. אַז דער ברויט האָט אָבגעקיהלט, האָט ער גענומען אַנדער ברויט הייסען, — און אין אַ מעת=לעת האָט ער זיך אָבגעראַטעוועט און איז ווידער אַוועקגעגאַנגען אין דער קהל'שער באָד — ראַטעווען אַנדערע...

„סוד=בּאַראַן טראָגען" — דאָס איז זיין ווערטיל געווען: „איך האָב כח, טראָג איך יענעם אויף די פלייצעם — „סוד=בּאַראַן" טראָג איך... מען דאַרף העלפען... איך קאָן אַלעמען אויף זיך אויפהויבען" — אַזוי פלעגט מאיר זאָגען אויף זיין לשון.

איך געדענק יענעם שׂמחת־תּורה... אונזער בית־המדרש שטעהט אויף דער זייט טייך, ווי הײַנט, און דער רב, רב חיים׳קע, האָט געוואוינט אויף יענער זייט טייך. בײַ אונז איז דאַמאָלס אַ מנהג געווען, אַז שׂמחת־תּורה פאַר הקפות זאָל דער גאַנצער עולם צום רב צוזאַמענקומען אויף כּבוד. דעם „כּבוד" פלעגען מיר שוין דאָרטען בײַ איהם צוגרייטען, — איטליכער ברייינגט מיט זײַן כּשר׳ער האַנד פון זײַן קיך און פון זײַן אויבען... און פון רב געהען אַלע צו הקפות. זיצען מיר בײַם רב אויף כּבוד. וואָס טהוען די שקצים? — שקצים זענען דאָ אין אַלע צײַטען — זיי נעהמען צו די צוויי ברעטער, וואָס זענען געלעגען איבער׳ן טייך, ווי אַ בריקעל. מיר ווייסען פון גאָר נישט, — מיר האָבען בײַם רב גאַנץ פײַן געהוליעט, מאיר האָט געטאַנצט און שטאַרק צוגעקלאַפּט מיט זײַנע גרויסע פיס... ער האָט אַזאַ טאַנץ געהאַט, וואָס איז געווען אַ שפּרונג אין דער הויך, אַ פליה אין דער לופטען און אַ טאָפּע אויפ׳ן פאָדלאָגע, און בײַ יעדער שפּרונג אין דער הויך פלעגט ער אויסשרייען: „יו־דען" און בײַ יעדען טאָפּ אויף דער ערד פלעגט ער צוברומען: „זינגט"! — אָט אַזוי האָט זיך עס בײַ איהם נוהג געווען... טאַנצען פלעגט ער נור שׂמחת־תּורה, בײַ דעם רב אין שטוב, מיט דעם רב אויף די הענד — פּשוט אויף די הענד פלעגט ער איהם האַלטען און טאַנצען מיט איהם. און נאָך הקפות אין בית־המדרש פלעגט ער טאַנצען מיט אַ ספר־תּורה. דאַמאָלס פלעגט ער שוין ברומען: „אונזער תּורה, אונזער תּורה" — און פלעגט אַרומשפּרינגען און אַרומטאַנצען אין גאַנצען בית־המדרש, פעסט צודריקענדיג די ספר־תּורה צו זיך... דאַכט זיך, אַז דאַמאָלס זאָלען געווען אָנפאַלען אויף מאיר׳ן מיט דער תּורה אומות מיט חיל, וואָלטען זיי פון זײַנעם אַ בליק, פון איין בליק נור בלײַבען אָבהענדיג...

...יאָ, פון כּבוד געהען מיר צו הקפות, ווי אַלע מאָל. — ס׳איז שוין גוט פינסטער—שׂמחת־תּורה איז שוין די לבנה ניטאָ, אַ רעגענדיל האָט געשפּריצט, איז נאָך פינסטערער געווען. מיר אָבער געהען מיט אַ האָפּינקע, מיט געזאַנג, דאָס הייסט: די וועלט איז אונזערע און מיר זענען איהרע — זינגען מיר... ערשט מיר קומען צום טייך — ניטאָ קיין בריקעל... אומקעהרען זיך צוריק מיט דעם געסיל, אַריבערגעהן דעם גרויסען בריק, און מיט דער „לאַנגער גאַס" אין בית־המדרש געהן — דאָס איז עפּיס מאָדנע. אויף דער „לאַנגע גאַס" וועט מען דאָך ניט לאָזען זינגען — ווי געהט מען דאָס צו הקפות, ווי די שטומע?... וואָס טהוט מען? — אָבער אַז מאיר איז דאָ, איז שוין אַלעס פערזאָרגט, ער האָט שוין זײַן תּרופה: „סוד־בּאַראַן"... גענומען אויף די פּלייצעס און געטראָגען... און מאיר טראָגט אויף זיך פיער מנינים

יודען מיט האַק און פּאַק, מיט דעם רב, מיט דעם גבאי און מיט דעם שמש — אַ יודען נאָך אַ יודען אַריבערגעטראָגען פון איין טריקעניש אויף די צווייטע. און אויף ביידע טריקענישען, אויף ביידע ברעגען פון טייך איז שמחה=ששון. מען זינגט און פּאַטשט מיט די הענד — צוויי מחנות יודען זינגען און טאַנצען איינע געגען די אַנדערע, און אין דער מיטען אין טייך, געהט מאיר מיט זיין „סוד=באַראַן" און טאַנצט אין וואַסער, און דאָס וואַסער טאַנצט אויך, ס'פּליאָסקעט צו מיט שמחה, און דער טייך איז פרעהליך, און דאָס רעגענדיל לויפט נאָך און פּליאָסקעט זיך אויך... פון די הייזער אַרום איז מען אַרויסגעלאָפען, ווייבער און קינדער. די קינדער פּאַטשען מיט די הענדטלעך, זינגען און טאַנצען, און די ווייבער לאַכען הויך פון פערגניגען, פון שמחה, ווייבער לאַכען און זינגען ניט... איהר הערט, קינדער, צייט מיר זענען אין גלות, זינגען ניט און טאַנצען ניט אונזערע ווייבער אויף אַ יודישער שמחה, זיי קוקען נור אויף די מאַנזבילען, וואָס מאַכען זיך לוסטיג, און לאַכען... אַז די ווייבער וועלען אָנהויבען זינגען און טאַנצען אויף יודישע שמחות, ניט נור פון דערווייטען שטעהן און אָנקוועלען, דאַמאָלס וועט זיך די גאולה אָנהויבען...

די צוויי יונגע לייטלעך, וואָס האָבען די ברעטער פון טייך געוועזען צוגענומען, זענען אויך צוגעקומען, און זאָגען: „מאיר, מיר זענען זיך מודה — דו דאַרפסט קיין בריק און קיין לייטער ניט"... נעהמט מאיר זיי ביידע אויף די פּלייצעס און טראָגט זיי אַוועק אויף יענע זייט טייך... שטעהען זיי דאָרט נעבען און קוקען... אַלע זענען צו הקפות אַוועק מיט אַזאַ געזאַנג, מיט אַזאַ זמר!... און אַ שמחת=תורה איז דאַמאָלס געוועזען! — איהר, קינדערלעך, ווייסט שוין ניט, ברוך=השם פון קיינע שמחות היינטיגע צייטען... איהר ווייסט ניט פון אַ שמחה, איהר קאָנט ניט וויסען, ווייל — ווייל איהר קאָנט איין טריט ניט מאַכען אָהן אַ לייטער און אָהן אַ בריקעל... מאיר אָבער האָט געקאָנט! צו וואָס האָט ער אַ בריקעל בעדאַרפט? ער איז געגאַנגען...

און איין מאָל האָט מאיר אַ „ניט=גוטען" געטראָגען אויף זיך סוד=באַראַן... איהר לאַכט דאָך: ניט=גוטע זענען נור מענשען... יאָ, איך האָב אויך נור מענשען ניט=גוטע געזעהן, אָבער אויסער זיי — אַנ'אמת'ן „ניט=גוטע" האָב איך נאָך ניט געזעהן, אָבער דענסטמאָל האָט מען אַזוי געזאָגט און מאיר אַליין האָט אויך געגלויבט, אַז דאָס איז אַ „ניט=גוטער" געוועזען. „געטראָגען — צוגעשטאַנען צו מיר, איך זאָל איהם טראָגען — האָב איך איהם געטראָגען... שווער געוועזען"...

דאָס איינציגע מאָל, וואָס מאיר האָט זיך געקלאָגט, אַז איהם איז דאָס „סוד באַראַן" שווער געווען...

און דאָס איז טאַקי יענעם שמחת-תורה געווען. נאָך הקפות האָט מען ביי דעם נבאי געהוליעט, אויבעט אויף דעם זייט טייך, און שפּעט ביי נאַכט איז מאיר אַהיים געגאַנגען, אויף יענע זייט טייך: קומט ער צום בריקעל, יאָגט איהם עמיץ אָן און שרייט: — „וואַרט, רב יוד, וואַרט!" — וואַרט ער. — „וואוהין געהט איהר?" — „אַהיים". — „אויף די קרומע גאַס?" — „נאָך ווייטער"... — „וועלען מיר צוזאַמען געהן"... געהט מען. די נאַכט איז אַ פינסטערע, דאָס בריקעל וויעגט זיך, דאָס טייכעל בורבעלט זיך עפּיס מאָדנע — דאָס האָט דער רעגען געקאַפּעט. — „ר' יודאָ" — זאָגט יענער צו מאיר'ן: שענקט מיר אייער טאַבאַק פושקע"... — כ'האָב ניט ביי זיך... ענטפערט איהם מאיר. געהט מען ווייטער. — „רב יוד" — זאָגט יענער: „גיט מיט אייער גאַרטעל"... אין יענע יאָהרען פלעגען אַלע טראָגען גאַרטלען — מאיר האָט איהם דעם גאַרטעל — ניט געגעבען. — „ר' יוד, — זאָגט ער — גיט מיר אַ שטעקען: — מיר איז שווער צו געהן"... אַזוי האָט ער ביי איהם דריי זאַכען געבעטען— דריי זאַכען! — און מאיר האָט איהם ניט געגעבען, — קיין שטעקען האָט ער טאַקי ניט געהאַט, ווייל עס איז געווען יום-טוב. כ'ווייס ניט, צי מאיר האָט אויף עפּיס געקלערט, נור ער איז דעם נסיון ביי געשטאַנען: יענער בעט ביי איהם, און ער גיט איהם ניט... דאָס איז פאַר מאיר'ן אַ נסיון געווען... — „רב יוד, — זאָגט יענער: איך קאָן ניט געהן — טראָגט מיך"... האָט איהם מאיר גענומען סוד-באַראַן און געטראָגען... מען געהט — די נאַכט איז פינסטער, דאָס בריקעל וויעגט זיך און הוידעט אום, דאָס וואַסער רוישט און פּוקעט עפּיס — דאָס האָט דער רעגען געקאַפּעט... און מאיר טראָגט סוד-באַראַן, און זעהט ניט, און מערקט ניט, וואו ער איז... און יענער ליעגט ביי איהם אויף די פּלייצעס און זאָגט: — „רב יוד גיט מיר אייער גאַרטעל, וועל איך אַליין אַוועקגעהן — אייך איז דאָך שווער צו טראָגען מיך"... — „שווער"... דאָס מאָל איז מאיר'ן טאַקי שווער געווען צו טראָגען, נור דעם גאַרטעל האָט ער איהם ניט געגעבען: ער האָט איהם קיין שליטה אויף זיך ניט געגעבען...

געהט ער מאיר און געהט, אָהן אַ סוף, אָהן אַ אויפהער, און דאָס בריקעל הוידעט זיך אַלץ, און דאָס וואַסער פּוקעט: פּוק! פּוק!... ביז עס האָט אָנגעהויבען צו טאָגען... אַז עס איז טאָג געוואָרען, איז יענער — טיז, טיז פון די פּלייצעס און מיט אַ געלעכטער: פּאַטש, פּאַטש אין טייכעל אַריין... פּאַטש. פּאַטש איבער דעם וואַסער, ווי אַ גרויסע גאַנז... און ניט געוואָרען... דאַמאָלס

ערשט איז מאיר דעם בריקעל אַריבערגעגאַנגען, און איז אַהיים אַוועק...

כ'ווייס ניט, צי איז דאָ אַ מצבה אויף מאיר'ס קבר... ווער עס איז געשטאָרבען, יענעם פערגעסט מען, גלייך ווי גאָר אויף דער וועלט ניט געווען... די אַלטע בוימער זענען ניטאָ — מען האָט זיי אויסגעהאַקט... די יונגע זענען נאָך ניט אויסגעוואַקסען — ס'שטעקען ערשט די ריטלעך, ס'איז כסדר אַזוי...

נו, יונגע לייט! וואָס שווייגט איהר? מוטהיגט זיך און זינגט דעם אַלטען נגון אונזערן: בטחו, בטחו אבו=תי=נו... בט=חו, בט=חו....

אנ'אמאלינגער.

אַנ'אַמאַליגער.

אַ מהודר'דיגער און אַ ליעבליכער יוד.

אַ זקן מיט אַ שענער ווייסער באָרד, מיט אַ קלאָרען ראָזעווען פנים און גוטע פער'חלומ'טע אויגען.

און אַלע מנינים אין דער=פריה, און די פערשפעטיגטע, וואָס חאַפּען זיך אַריין אין שוהל נאָכ'ן מאַרק ערשט, אַ „דאַווען טהון" אָהן אַ מנין שוין און נאָך דער צייט פון קריאַת=שמע; די חדר=יונגלעך, וואָס לערנען אין חדר=שני און דער ישיבה=בחור, וואָס קאָן ניט אַוועקגעהן פון שוהל און מוז זיצען ביי אַנ'אָפּענער גמרא, כל=זמן ס'איז דאָ נאָך ווער פון די בעלי=בתים; די מנחה=דאַוונער און די מעריב=דאַוונער; און די אבלים, וואָס קומען פריהער נאָך פאַר מנחה, צונויפצוקלויבען דעם מנין און די, וואָס פערבלייבען אויף אַ ווײַלע נאָך מעריב, צו שמועסען און הערען עפּיס נייעס; — זיי אַלע האָבען שטענדיג געטראָפען אין שוהל דעם אַלטען ר' שלמה'ן.

פאַר לײַטען איז די שוהל קיינמאָל ניט געווען אָהן ר' שלמה'ן.

און ר' שלמה איז געווען דער זקן פון דער שוהל. ניט לייבעלע שרהס, וואָס איז געווען עלטער פון איהם מיט צעהן יאָהר און ניט חיים ר' מרדכי'לעס וואָס איז שוין קוים אַרומגעגאַנגען מיט אַ גרויסען שטעקען אין דער האַנד, אײַנגעהויקערט און צונויפגעדרעהט פון אַלטקייט — ניט זיי האָבען זיך עס גערעכענט פאַר די עלטערע לייט אין דער שוהל. דער זקן איז געווען ר' שלמה נור — אינגאַנצען נאָך אַ ריהרעוודיגער, אַ לעבעדיגער און אַ פרעהליכער יוד. און ס'האָט איהם כמעט קיינער ניט געדענקט ניט אַ זקן, אָהן דער שענער ווייסער באָרד. און ס'האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט עס אין דער יוגענד נאָך אַ מתנה בעקומען פון גאָט אַליין, פון חשיבות וועגען, אַז ער זאָל

עס טאַקע זײַן דער זקן פון דער שוהל און פון דער גאַנצער סביבה אַרום: זאָלען יונגע־לײַט האָבען אַנ'עלטערן, פון אָבשײַ וועגען...

גוט און ליעב איז ער געווען צו אַלעמען, ווי אַ זײדע צו אײניקלעך, האָט אַלעמען געגריסט, בײַ קינדער נאָכגעפרעגט זיך אויף זײערע עלטערן, און בײַ עלטערן — אויף זײערע קינדער. ער פלעגט געדולדיג אויסהערען פרעמדע מעשיות, מיט אַ ליכטיגען שמײכעל פרעהען זיך פון פרעמדע שמחות און האַרציג בעדויערן אַ פרעמדען צער. אַ סך, אַ סך טרויעריגע און גוטע בשורות, סודות און פערבאָרגענישען פון אַנדערע האָט ער אויסגעהערט אויף זײַן אָרט אין שוהל אין מזרח־וואַנד — דער צווײטער פון אָרון־קודש, לינקס. און ווער ס'האָט ר' שלמה'ן אויסדערצעהלט זײַן האַרץ און מתפלל געווען אין שוהל — מתפלל געווען דערבײַ גאָרניט ווי אַלע מאָל, האָט דערנאָך אין האַרצען געדאַנקט דעם אַלטען און געבענשט די שוהל.

האָט ווער בכלל דערוויסט און איז מאום געוואָרען דער מאַרק מיט'ן האַנדעל, די מלאכה מיט די דחקות — דאָס גאַנץ ביסעל נאַרישע טאַרעראַם, געהט יענער אַוועק אין שוהל אַרײַן, בכונה צו פערברײנגען אַ ביסעל מיט ר' שלמה'ן. דאָס איז אַ בעזונדער מין פערגעניגען, אַ תענוג, וואָס בשעת מעשה פערגעסט מען אָן אַלצדינג. ר' שלמה פערפיהרט אין אַנ'אַנדער וועלט, רעדט טשיקאַווע פײַנע זאַכען און דערצעהלט עפּיס מאָדנע מחיה'דיגע מעשיות. אַמאָל צו־אַמפּערט מען זיך מיט איהם וועגען אָט די מעשיות טאַקע גופא, פאַר זײַנע שטותים און פלוידערײַען, מען קריעגט זיך מיט איהם און מען שרײַט אָן אַפילו אויף איהם: „אַלטער שוטה! איהר פלוידערט"... נור קײנער האָט דערבײַ ניט קײן בײזע מחשבה צו בעלײדיגען חלילה ר' שלמה'ן, און ער האָט אויך קײן פאַריבעל ניט: זײ שפּרינגען אויף פון זײַנע טשיקאַווע זאַכען, אָבער זײ געפעלט עס, און זײ קומען צו איהם נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל.

און פערמאָגט האָט ר' שלמה אַ גאַנצע וועלט אַנ'אַנדערע — די וועלט פון אַמאָל. ער איז געווען צוגעבונדען צו דעם אַמאָל, וואָס איז שוין לאַנג, לאַנג אַריבער. ווי שאָטענס, האָבען איהם בעגלײט די אַמאָליגע מענשען פון די פאַרצײַטיגע דורות, זײער לעבען און זײערע מעשים. פון דעם לאַנגען עבר האָט ער זיך ניט געקאָנט אָברײַסען, און ער האָט אַלץ גע'טענה'ט, אַז דער „הײַנט" אָהן אַ „נעכטען" איז אַ גוף מיט אָבגעהאַקטע פיס...

— די גמרא דערצעהלט, — פלעגט ר' שלמה אַלץ אויפווײַזען, — אַז ס'איז דאָ אַזאַ מין בריאה, וואָס איז צוגעוואַקסען צו דער ערד, צוגעבונדען צו איהר מיט אַ לאַנגע שנור וואָס געהט איהר פון נאָפּעל

אַרוים, — זאָל מען נור איבערשניידען די שנור, אַזוי שטאַרבט אָב
באַלד דאָס בעשעפעניש... מען טאָר זיך ניט אָבזאָגען פון די
„אָבות"... מיר דוכט, אַז אַ בית=עולם אַרום אַ ישוב איז אויך —
אַ פעסטונג, און מתים — זענען אויך אַ חיל — — —

ר' שלמה איז אָבער דורכאויס אַנ'אַמאָליגער, און דער „היינט"
הויבט אויך אָן צו עקזיסטירען פאַר איהם אויף מאָרגען ערשט,
ווען ער איז שוין געוואָרען אַ „נעכטען" — ליעבליכער און געהיימער
פערשאָטענט און אָבהילכיג, פול רמזים און סודות.

פאַמעליך און רוהיג געהט ר' שלמה פאַרביי דעם „איצטיגען",
און איז אינגאַנצען איבערגעגעבען צו די אַמאָליגע. ביי די פאַקען=
טרעגער אין שוהל קויפט ער אויף די קליינע ספרים'לעך, אַלע אַנ=
טיקלעך, וואו ס'ווערען דערצעהלט אַזעלכע שענע מעשיות פון די
אַמאָליגע גרויסע לייט. ביי אַ קליין מעשען=לעמפיל, וואָס ברענט אַזוי
טונקעל, פערברייננט ער אין זיין צימער לאַנגע=לאַנגע נעכט ביי די
דאָזיגע זעלטענע ספרים. און אין דער טונקעלקייט פון דער נאַכט
ווערט איהם אַזוי נאָהנט דער וויטער עבר, די אונבעקאַנטע גע=
שטאַלטען און שאָטענס פון די אַמאָליגע אמתע אָדער אויסגעטראַכטע
נעמען, וואָס זענען גאָר אפשר נור אַ משל — ווערען איהם אַזוי
בעקאַנט און היימיש. היגע לייט אַלע — שכנים. ער הערט זייערע
ווערטער און פערשטעהט זייער לשון.

און נאָכ'ן דאַווענען אַמאָל אין דער=פריה געהט ער צו צום רב
אין שוהל און טוהט אַ זאָג מיט אַ צופריעדענעם שמייכעל:

— רבי, איהר הערט? —

דער רב איז אייגענטליך אַ שני=כשני מיט ר' שלמה'ן און איז
אַ סך יונגער פון איהם, — „רבי" און „איהר" זאָגט ער איהם נור
אין שוהל פאַר לייטען. ווען ער דערוויסט איהם אָבער אין דער=היים,
זיצענדיג אין איין ווינקעל און ס'זעהען זיך די ברייטע ווייסע אַרבעל פון
זיין העמד, זאָגט ער איהם פשוט: „הער עפּיס, נחמנ'קע", אַזוי ווי
ער פלעגט איהם שטענדיג זאָגען, פאַר דער סמיכה אויף רבנות.

— רבי, איהר הערט: דער לעבעדיגער, כביכול, האָט זיך
בעוויזען צו אַברהם'ען אין ממרא'ס פלוין, — הויבט ער אָן שטיל און
אָבגעצויגען: פאַרוואָס עפּיס אין ממרא'ס פלוין? זאָגט דער מדרש,
וויל ער האָט אַברהמ'ן צו=גערעדט צו דער מצוה...

— נו, נו... שאָקעלט צו דער רב אונגעדולדיג, הויבט אויף
דעם קאָפּ און דריקט צו פעסטער מיט אַ פינגער אויפ'ן אָרט אין
דער אָפענער גמרא, וואו ער האָט זיך אָבגעשטעלט אינ'ם לערנען.

— וואו שטעהט עס אָבער אין פסוק — פיהרט שוין אויס ר'
שלמה מיט אַ נצחון, — זעהט אָבער די ראשי=תיבות. מ—מ—ר—א

מאַכט: מ—ען מ—וז ר—ב אַ—ברהם... אַזוי האָט ממרא געזאָגט צו אַברהמ׳ן...

— פע! — בייזערט זיך דער רב: אַ צודרעהטער קאָפּ: איהר צומישט דאָך די לשונות — לשון־קודש און יודיש... פע!

— גלויבט איהר ניט... מאַכט ר׳ שלמה קאַלטבלוטיג און געהט אַוועק צו זיין אָרט.

„זיינע דאגות"... וואונדערט ער זיך אויפ׳ן רב, וואָס איז אַ סך יונגער פון איהם און איז מיט איהם אַ שני־בשני אפילו: „וואָס מאַכט עס איהם אויס לשון־קודש, תרגום, צי יודיש — דאָס איז דאָך אַלץ אונזער שפּראַך... און וואָס עפּיס געפעלט איהם בעסער, אַז ממרא רעדט גאַרניט?... אַדרבה, זאָל ער ריידען, ווי מיר, מיט אונזער לשון... דאָס הייסט דאָך מחיה־מתים זיין"...

און צופריעדען און געהויבען פון די מחשבות, געהט־צו ר׳ שלמה ווידער צום רב און זאָגט איהם מיט אַ ברייטקייט:

— די ראשי־תיבות איז מיינע אַנ׳אייגענע: מיין המצאה...

הימליכער אָבער פון אַלע מאָל פיהלט זיך ר׳ שלמה אין די „דריי וואָכען", „ניין טעג", ביז נאָך תשעה־באב — די גאַנצע צייט, ווען אין שוהל און אין דער סביבה אַרום הערשט אינגאַנצען דער גרויסער און טרויעריגער „אמאָל". שטיל און בּיסלעכווייז דרינגט אַריין אַנ׳אומעט אין דער יודישער גאַס — פון אַ ווייטען קאַנט און אַ ווייטער צייט קומט דער אומעט, וואַקסט, צושפּרייט זיך און בעדעקט מיט שאָטענס דעם היגען קאַנט. בלאָנדזען מענשען אַרום צווישען די היגע געשטאַלטען און די פרעמדע שאָטענס, און ווייסען ניט, וועער זענען עס די היגע און וועער — די פרעמדע. אין ר׳ שלמה פיהלט זיך היימיש און זעהט דעמאָלט אויס, ווי אַ בעל־הבית צווישען אורחים...

און ערב שבעה־עשר בתמוז, צו דער סעודה־מפסקת פלעגט שוין ר׳ שלמה ביי זיך אין דער־היים די בילדער און די פּאָרטרעטען אויף די וועגד פערהענגען מיט שטיקלעך ליינווענד, און אַריינלאָזען די אבלות צו זיך אין שטוב.

די ווענד ביי ר׳ שלמה׳ן אין שטוב זענען געווען בעדעקט מיט אַ סך בילדער און פּאָרטרעטען. ער האָט ליעב געהאַט אַ „רעכט" בילד און אַ שיינעם פּאָרטרעט, ווי דער „כותל מערבי", דער „הר־הבית" מיט׳ן בית־המקדש, די מנורה, די לוחות, די עקדה, יעקב בענטשט די שבטים, משה און אהרן, ירמיהו הנביא אויף אַ שטיין מיט זיין „איכה" אין דער האַנד, די „גאוני ישראל", די „גדולי ישראל" און דער רמב״ם, און דער ווילנער גאון, און רב מענדעלי דער ליובאַוויטשער. יאָהרען־לאַנג האָט ר׳ שלמה אויסגעקליבען און געזאַמעלט די בילדער און פּאָרטרעטען, אויסגעניטשערט אין די ספרים־קראָמען

און בײַ די פּאַקען-טרעגער. און האָט ער ערגיץ אין אַ פּריוואַט-הויז דערזעהן אַ בילד, וואָס איהם איז געפעלען געוואָרען, האָט ער זיך ניט בערוהיגט ביז וואַנען ער האָט יענעם ניט אײַנגערעדט צו פּער-האַנדלען עס איהם פאַר מזומן, אָדער בחילוף אויף אַנ'אַנדער מין אַנטיקעל, וואָס רב שלמה האָט געקאָנט דערפאַר אָבגעבען. די שענ-סטע ראַמען פלעגט ער בעשטעלען פאַר די בילדער, און דעם רעכטען „אויבען-אָן״ אָבגעבען פאַר זיי אויף די וועגד: דער שפּיגעל אַפילו האָט זיך געמוזט פון מאָל צו מאָל אַראָבּרוקען אַלץ נידעריגער אויף דער וואַנד צוליעב אַ נײַעם בילד.

„דער בעסטער שפּיגעל איז — אַ פּאָרטרעט,—האָט ער דערבײַ געטראַכט: קוקען דאַרף מען אויף אַ פּאָרטרעט פון די גרויסע לײַט, וואָרום אויף זיך איז ניטאָ וואָס צו קוקען״...

און די פּאָרטרעטען מיט די בילדער האָבען אַזוי יום-טוב'דיג אַראָבגעקוקט פון די וועגד בײַ ר' שלמה'ן אין שטוב. יעדען טאָג, אַהיים קומענדיג פון שוהל, פלעגט רב שלמה מיט אַ טיכעלע אַרומ-ווישען די בילדער פון שטויב, דערנאָך פלעגט ער אָנבײַסען, און נאָך אָנבײַסען פלעגט ער זיך אַוועקשטעלען בײַ איין וואַנד, בײַ אַ צווייטער, אַ דריטער און קוקען אויף די בילדער—קוקען צופריעדען און מאָדנע חלומ'ן. דאָ האָט ער געהאַט פאַר זיך אַ גאַנצען לעבעדיגען ווינקעל פון דעם לאַנגען, לאַנגען עבר, אַ מין ישוב פון די אַמאָליגע געשטאַלטען, ער זעהט זייערע פּנימ'ער און ווייסט זייערע מעשים. אַ בעקאַנטע, אַ נאָהנטע, אַ,הײמישע וועלט!—

ווי עס קומען אָבער אָן די „דרײַ וואָכען״, פערהענגט רב שלמה זײַנע בילדער מיט אַלטען לײַוועגד, נור איינס בלײַבט אָפען, ניט פערדעקט: ירמיהו אויפ'ן שטיין מיט אַנ'אַראָבגעלאָזטען צושויבער-טען קאָפּ, מיט זײַן „איכה״ אין דער האַנד ... רב שלמה'ס וואוינונג זעהט אוים דעמאָלט, ווי אַ שבעה-שטוב, — אַ שוואַרצער שוידער נעהמט דורך ...

„אוים נחלה, אוים בית-המקדש, דער חורבן איז גרוים — מעג מען די פּאָרטרעטען פערהענגען״... האָט עפּים אַ מאָל רב שלמה אַ קלער געטהון אין די „דרײַ וואָכען״. ער האָט מסכים געווען מיט'ן רב, וואָס איז איהם אַ שני-בשני, אַז על פּי דין אַפילו דאַרף מען דאָס ניט, אָבער — האָט רב שלמה גע'טענה'ט: „איך ווייס דאָך בײַ זיך, אַז די פּאָרטרעטען זענען בײַ מיר אַ שמחה, אַ תענוג, — וויל איך עס ניט אין די „דרײַ וואָכען״... כ'וויל ניט הנאה האָבען״...

און איהם דוכט זיך, אַז דער טיעף-פערטרויערטער ירמיהו, וואָס בלײַבט איינער אַליין מיט זײַן הארץ-רײַסענדער „איכה״ צווישען די אַלע פערדעקטע און בעהאַלטענע בילדער, איז אויך מסכים מיט

איהם: „ס׳זעגען דאָך פערשטערט געוואָרען אַלע מיינע שמחות — אַוועק פון מיר תּענוּגים!... ניטאָ אַזאַ קלאָג, ווי מיין קלאָג"...

די גאַנצע „דריי וואָכען" איז רב שלמה שטאַרק פערנומען אין שוהל און אין גאַס צו פערהיטען דעם כּבוד פון דעם גרויסען טרויער, אַז ס׳זאָל חלילה ניט פעשוועכט ווערען. בּטבע איז רב שלמה ניט פון די שטראָפער, וואָס זאָל זיך אַריינמישען אין דעם אַנדערנס פרומקייט, אָבער אין די „דריי וואָכען" קאָן ער זיך שוין ניט איינ־האַלטען און מוז אָנזאָגען און מזהיר זיין, ווי מען דאַרף זיך נוהג זיין.

—קינדערלעך, — רופט ער צונויף די חדר־יונגעלעך אין שוהל,— דער רבי האָט אייך געזאָגט, אַז אין די „דריי וואָכען" טאָר מען זיך ניט באָדען אין טייכעל, קיין שהחינוּ ניט מאַכען אויף קיין פּרי, מען טאָר ניט לאַכען הויך — ס׳איז אַ חורבּן... איהר וועט אייך שפּילען שבּת־נחמוּ, פון דעמאָלט אָן... אַ סך שפּילען דערפאַר...

קומט ער אַריין אין אַ שטוּב און דערזעהט אַ יודינע זיצט און נייהט עפּיס, זאָגט ער איהר:

— אַ העמדעלע, אַ שפּענצעריל פאַר אייערע קינדערלעך — זאָלען זיי געזונד זיין! אויף שבּת־נחמוּ אוּדאי נייהט איהר דאָס, וואָרום איהר ווייסט דאָך געוויס, אַז אין די „דריי וואָכען" טאָר מען ניט אָנטהון קיין ניי בּגד׳ל...

גרויס פערדרוס האָט ער נור פון חיים׳קע דעם משׂכּיל. חיים׳קע דער משׂכּיל, אַ געוועזענער וואויל־לערנער, קומט אָפט אַריין אין שוהל, גלאָט אַזוי מחמת אַנ׳אַלטע רגילות. טענה׳ט מיט איהם רב שלמה, אַז ער זאָל זיך ניט גאָלען אין די „דריי וואָכען".

— און אַ גאַנץ יאָהר? פרעגט חיים׳קע מיט אַ פערבּאָרגענער כּוונה.

— וואָס אַרט דיך אַ גאַנץ יאָהר — מאַכט רב שלמה האַלב ערנסט, האַלב שמייכלענדיג: דעמאָלט זאָג איך דאָך דיר גאָרנישט...

— אַ גאַנץ יאָהר גאָל איך די בּאָרד, און אין די „דריי וואָכען"...

—דעמאָלט איז עס אַנ׳עבירה — רייסט איהם איבּער רב שלמה,— און איצט איז עס אַ נ ׳ ע ו ל ה... דו פערשטעהסט: אַ נ ׳ ע ו ל ה... אַזאַ חורבּן... צום חורבּן בּיזט דאָך אויך שייך — דאָס איז דאָך ניט קיין מצוֹת... אַזאַ חורבּן, און דו מאַכסט זיך שמחות: גאָלסט, גריינעלסט די האָהר און פאַרבּסט זיך...

— וואָס הייסט — פאַרבּסט זיך? — שמייכעלט חיים׳קע.

— איז זאָל זיין אָהן פאַרב — מאַכט רב שלמה,— אָבער אַנ׳עולה איז דאָס — אַ גרויסע עולה...

חיים׳קע איז אָבער דערין פער׳עקש׳ענט און פאָלגט ניט. רב שלמה׳ן פערדריסט עס זעהר. ס׳פערדריסט איהם נאָך מעהר דערפאַר,

וואָס חיים'קע איז איהם ליעב שטענדיג און נאָך מעהר אין די „דריי וואָכען". שווער, זעהר שווער איז רב שלמ'ן צונויפצוקלייבען אַ מנין אין מיטען העלען טאָג צו „חצות", און חיים'קע, וואָס וואוינט נעבען דער שוהל, זאָגט זיך קיינמאָל ניט אָב דערפון. „אַ צעהנטער" צו אַ געווערנליכער מנחה געהט ער ניט, און צו רב שלמה'ס „חצות'ן" קומט ער פון די ערשטע. ער טהוט אויס די שיך, זעצט זיך אויף דער פּאָדלאָגע, און ערנסט און פערטראַכט קוקט ער זיך צו, ווי רב שלמה ריכט אָב „חצות", אָנגעבויגען דעם קאָפּ אָן אַ זייט הערט ער זיך צו, ווי רב שלמה זאָגט פערטרויערט און אָבגעצויגען די שטיקעלעך קינות...

און אָווענד=צייט, בין מנחה=למעריב, קומט אויך חיים'קע הערען פון רב שלמה'ן דעם מדרש איכה. די „דריי וואָכען" געהערען אָן אינגאַנצען רב שלמה'ן: קיין מגיד און קיין רב, און בפרט נאָך אַ שני בשני, האָט קיין חזקה ניט געהאַט אויף צו זאָגען דעם מדרש איכה פאַר'ן עולם בין מנחה=למעריב: דאָס איז שוין געוועזען רב שלמה'ס חזקה. אין די „דריי וואָכען" איז ער געוועזען דער שוהל=זאָגער, פון זיין אייגענעם מדרש, וואָס ער פלעגט ברייינגען פון דער=היים פון די אַנטיקען, מיט זעלטענע פירושים.

אין דעם זומערדיגען שאָטענדיגען פאַר=נאַכט האָט טונקעל געברענט די הענג=לאָמפּ אין שוהל איבער דעם טיש פון די לערנער. פערמאַטערטע, פערטרויערטע יודען מיט'ן רב אויבען=אָן זיצען און הערען צו, וואָס ס'האָט פּאַסירט אין ירושלים און אין ביתר... און דער אַלטער רב שלמה, וואָס איז אַזוי גוט בעקאַנט מיט די אַמאָליגע דורות, איז אַזוי בעהאַווענט אין יענע קאַנטען פון יהודה און גליל, דערצעהלט נאָכאַנאַנד אַזוי האַרציג און טרויעריג...

און חיים'קע דער משכיל שטעהט פון דערווייטענס, אָנגעשפּאַרט אָן אַ ווענטיל פון דער בימה און הערט זיך צו פערטראַכטערהייד.

פערגליווערט ווערען די שאָטענס אין דער שוהל, די יאָהרצייט=ליכט אויפ'ן עמוד הויבען אָן צו ברענען העלער, ליכטיגער. אַרויס'ן פענסטער, אויף דער גאַס, העכער צו, אין הימעל האָט אַ ציטער געטהון און אויסגעפינקעלט דער ערשטער שטערן, אַ צווייטער און אַ דריטער. דער גאַנצער בלאָהער הימעל ווערט שוין אויסגעזעצט מיט טויזענטער בלישטשענדע שטערנדלעך, און רב שלמה דערצעהלט נאָך אַלץ די האַרץ=קלעמענדע מעשיות פון דעם גרויסען און טרויעריגען „אמאָל"...

בילדער.

בִּילְדֶער.

I.

„וואָס מעֶהר קבצן“...

נִיסֶעלֶע דעֶר קאַלכעֶר האָט זיךְ געֶוואָלט אַ בִּיסֶעל אויספּוּטצעֶן היַינט לכּבוד שמחת־תּורה. נאָר אִין זיַין בעל הבּתישקיַיט האָט זיךְ קיַין באַרשטעֶן, קיַין קאַמעֶן און נאָךְ עֶפּיס פון די מינים נִיט געֶפונעֶן, און עֶר האָט זיךְ געֶפּוּצט אָהן „די אַלעֶ זאַכעֶן“...

צוּעֶרשט האָט עֶר אַייַנגעֶנעֶצט זיַינעֶ העֶנד אִין וואַסעֶר און געֶנומעֶן וואַשעֶן די שטִיוועֶל, דעֶרהוֹיפּט די חאָלִיוועֶס, וואָס זעֶנעֶן פעֶרקאַלכט געֶוועֶן. ווען אִיהם האָט זיךְ אָבּגעֶדאַכט, אַז זיי זעֶנעֶן שוֹין עֶטוואָס שוואַרצעֶר, האָט עֶר גענוּמעֶן דעֶם הוּט אִין די העֶנד, און מִיט׳ן זאָגעֶל פון אַ גראָבּעֶן פִינגעֶר האָט עֶר אָבּגעֶריבּעֶן די גרעֶסעֶרעֶ און געֶדיכטעֶרעֶ פלעֶקעֶן; די קלעֶנעֶרעֶ און שִיטעֶרעֶ פלעֶקעֶן האָט עֶר בּכִיון אִיבּעֶרגעֶלאָזט: אויפ׳ן הוּט דאַרף מעֶן היַינט עֶטוואָס קאַלךְ זעֶהעֶן... צוּ שמחת־תּורה פּאַסט עֶס.

דאַמאָלס אִיז עֶר נאָךְ אַריַינגעֶקראָכעֶן מִיט אַלעֶ צעֶהן פִינגעֶר פון בּיידעֶ העֶנד אִין זיַין געֶדִיכטעֶר בּאָרד, און זי פונאַנדעֶרגעֶקאַמט, ווי מִיט אַ קאַם.

„גאָר גוּט!“ — מאַכט עֶר צוּ זיךְ לוּסטִיג אִין דעֶר מחשבה, עֶר טוּהט אַ שמייכעֶל און גלייַכט זיךְ אוֹיס, ווי אַ „שררה“, און געֶהט אַריַין בּאַלד אִין קִיךְ.

— גוּט יום־טוב! גוּט יום־טוב, מיַין וויַיבּ! — שריַיט עֶר אוֹיס מִיט אַ געֶזאַנג פּאַר אַ מאָגעֶרעֶר יודעֶנעֶ, וואָס זִיצט אויף אַ בּעֶנקעֶל און שיילט קאַרטאָפּעֶל.

— גוט יום־טוב, גוט־יאָהר! — ענטפערט דאָס ווײַב מעהר פרום, ווי גוט.

— דו ביסט מיר עפּים הײַנט האַלב־זײַטיג, -- מאַכט ניסעלע מיט'ן האַנד, — פע! דו דאַרפסט מיט מיר הײַנט דוקאַ גוט זײַן, וואָרום איך געה דאָך הײַנט צו שרה־לאה'ן אויף אַ וואַרעמעס, מיט אַ כבוד, מיט כל־טוב! היהנער און גענז, און משקה וועט זײַן..

— אַז דו וואָלסט מיר געגעבען דאָס געלד, וואָס משה־ליב האָט איהר געגעבען אויף יום־טוב, וואָלט בײַ מיר אויך געווען כל־טוב...

— טענות, מײַן ווײַב, אויף מאָרגען — הײַנט איז שמחת־תורה! — גוט יום־טוב, גוט יום־טוב, מײַן ווײַב!.. האָט ער ווידער אויסגעשריען מיט אַ געזאַנג, און איז אַרויסגעגאַנגען פון שטוב.

-- גוט יום־טוב! יודען, גוט יום־טוב אײַך! —

מיט די ווערטער איז ניסעלע אַרײַנגעקומען אין בית־המדרש.

— גוט יום־טוב, ניסעלע! — האָט דער עולם איהם אָבגעענט־פערט פרײַנדליך און לוסטיג:

— ווי איז הײַנט דער סדר? פון וואָס הויבט מען אָן?

— איהר פערגעסט? — מאַכט ניסעלע, — עך, וואָכענדיגע יודען!..

— ער טהוט אַ שפרונג אין איין זײַט בית־המדרש, אַ קעהר — אין צווייטען, אַ פליה — אין „מזרח" און באַלד טאַנצט ער אַרויף די צוויי טרעפ צום בימה.

— רבותי, שרײַט ער אויס, דער סדר איז, ווי אַלע יאָהר. משה־ליב, אונזער גביר איז נאָך ניטאָ, נאָר היות ווי הײַנט איז שמחת־תורה, וואַרטען מיר אויף איהם ניט, און מען שטעלט זיך דאַווענען אָהן איהם... ניסעלע וועט זאָגען הײַנט „אָנהויבעניש" — דאָס איז אַ חזקה: שמחת־תורה'דיגע „אָנהויבעניש" קומט ניסעלען.. חתן־תורה וועט זײַן משה־ליב, חתן בראשית — זײַן איידעם און מפטיר דער זוהן, דער פּאַמ־נאַזיסט... יאָ, מיט הקפות וועט אויך ניסעלע אויסרופען: ער האָט אַ העכערן קול פון אַלעמען דאָ אין בית־המדרש.

— און דעם ציפּלינדער ווען וועסטו אָנטהון? — שרײַט צו איהם דער עולם.

— נאָך חתן־תורה, — ענטפערט ניסעלע, — איך קאָן ניט פער־שעמען משה־ליב'ן. ער איז פאָרט אַ גביר, זאָל ער זײַן אין ציפּלינדער צו התן־תורה, נאָכדעם וועל איך איהם שוין אָנטהון... שישו ושמחו בשמחת תורה...

ניסעלע טאַנצט אַראָב פון בימה, שנעל וויקעלט ער זיך איין אין טלית, און געהט צום עמוד, זאָגען „אַנהויבעניש״. —

— גוט יום-טוב! גוט יום-טוב! — אַך, ס'ארא רחבת! גוט יום-טוב, גוט יום-טוב! — בעגייסטערט זיך ניסעלע אַלע מאָל מעהר, אַרומדרעהענדיג זיך אין דעם ברייטען צימער, ביי משה-ליב וואָלמאַנען אין דער היים. ער הויבט די אויגען צו דער געקלעבטער סטעליע, צו די וועגד מיט בילדער, ער קוקט אויף די טישען, וואָס שטעהען דאָ פול „מיט כל טוב״, און ער שרייט אויס, וואָס אַ מאָל העכער: אַך, ס'ארא רחבת! גוט יום-טוב! גוט יום-טוב!

עס לויפען אָן פון אַלע זייטען מוידען און מיידעלעך, טעכטער און אייניקלעך, און בלייבען שטעהן אין די איבעריגע צימערען, און קוקען מיט מאָדנע אויסגעלומפּערטע אויגען אויף דעם יודען, וואָס האָט זיך דאָ אַזוי צושריען.

—איך בין ניסעלע דער קאַליכער, און דער ציפּלינדער איז ר' משה-ליב'ס: היינט האָבען מיר זיך געביטען, ער האָט אָנגעטהון מיין הוט און איך זיין ציפּלינדער אָהן צוגאָב און אָהן אויסצאָהל... דאָס איז ביי אונז אַזאַ מנהג מקדמת-דנאָ...

די קליינע מיידעלעך צולאַכען זיך גאַנץ הויך.

באַלד איז אַריינגעקומען משה-ליב אין ניסעלעס פערקאַלכטען הוט, די אייניקליך האָבען אויפגעהערט צולאַכען,] איינע האָט כמעט ניט דערקאָנט דעם זיידען, און, אַז זי האָט זיך גוט צוגעקוקט, האָט אַ טרעהר אָנגעהויבען ציטערן אין איהרע בלויע אויגלעך...

עס איז אַריינגעקומען דער „עולם״ פון בית-המדרש. די זויבערע סטעליע און בלאַנקענדע וועגד האָבען זיי, ווי אַ שטוים צוריקגעגעבען, דער עולם איז ביי זיך אַראָבגעפאַלען און האָט שטיל אַרויסגעזאָגט: גוט יום-טוב...

—נור ניסעלע האָט זיך צו זיי אומגעקעהרט און האָט אויסגעשריען:

וואו איז אייער גוט יום-טוב? וואָס בעהאַלט איהר אין די קעשענעס? מע וועט אייך חושד זיין, אַז איהר וועט האַלטען די העגד אין די קעשענעס אין אַ גביר'שער שטוב... זאָגט זשע הויך: גוט יום-טוב! גוט יום-טוב! —

דער עולם האָט זיך אויפגעמונטערט, געשריען מיט איהם, און געלאַכט.

— שרה-לאה! — שרייט ניסעלע, — וואו איז שרה-לאה? — שרה-לאה!

עס קומט אַריין די גבירע, איינגעטונקט אין אוירינגלעך, פינגער־לעך און פעריל, ווי די לעקעכלעך, וואָס אויף די טישען — אין מאַנדלען, ניס און ראָזינען.

זי האַלט די הענד צונויפגעלעגט, און שמייכעלט פרום און צופריעדען.

— וואָס ווילסטו, ניסעלע? — פרעגט זי.

— איך וויל, אַז מען זאָל דעם עולם שען אויפנעהמען, וואָרום זיי זענען דאָך שעמענדיג... אַז ר׳ משה־ליב קומט צו אונז אין בית־המדרש, גיבען מיר איהם אָב די בעסטע כיבודים: חתן תורה, חתן־בראשית און מפטיר... מאָגט איהר אויך מכבד זיין דעם עולם... משה־ליב! — שרייט ער צום גביר, זעה טאַקי, אַז דער עולם זאָל זיך זעצען צום טיש... — משה־ליב׳ן זאָגט ער דו, ווי ער איז זיך נוהג שמחת־תורה, וואָרום ער איז דאָך פאָרט אַ מאַנסביל...

— איהר מיינט, זאָגט ער צו שרה־לאה׳ן, אַז איך קום צו אייך אין שטוב אַריין איין מאָל אין יאָהר, ווייס איך ניט, ווי צו פיהרען זיך, און קום חלילה, ווי אַ שלעפער? ניין, איך בין טאַקי אין ציפּלינדער געקומען...

ניסעלע ציהט אַראָב דעם צילענדער פון קאָפּ און בלייבט אַ ווײַלע אין זיין אַלטער אויסגעריבענער און שפּיצעכדיגער יאַרמולקע. דעם צילינדער האַלט ער נור צו מיט די שפּיצען פינגער, און דרעהט איהם, קירעוועט און וואַרפט אויף איהם קרומע בליקען:

— מען דאַרף האָבען אַ קאָפּ צו אַ ציפּלינדער, אֶמת, שרה־לאָה? — אַ קאָפּ, אַ קאָפּ!

— ניסעלע! — שרייט דער עולם, וואָס האָט זיך שוין געזעצט אַרום די טישען און קידוש געמאַכט, — וואָס האָסטו זיך צורעדט? דו ביסט דאָך נאָך אַ ניכטערער..

ניסעלע טהוט אָן דעם צילינדער, מיט די פינגער טהוט ער אַ דרעה די פאות, אַ צופּ די באָרד, אַ גלעט זיין ריבסענעם סורדוק, און ער געהט צו צום טיש מיט אַ ברייטקייט.

מען האָט איהם אַ בעכער מיט ווײַן דערלאַנגט, ער טהוט אַ גלאָץ מיט די אויגען, און זאָגט:

— ברוך אַתה...

— זעצט זיך אין טיש, — זאָגט צו איהם משה־ליב, — איך דאַרף דאָך דיך היינט מכבד זיין ... ניסעלע לעגט אַוועק דעם צילינדער אַ ווײַלע, מון און טהוט אַ זופּ אין איין אָטהעם: שישו ושימחו בשימחת תורה״, און טהוט זיך אַ קולע אין מיטען צימער.

באַלד שפּרינגט ער פון פּאָדלאָגע אין דער הויך און שרייט: משה עלה למרום...

ער שפּרינגט, וואָס אַמאָל העכער, און שרייט, וואָס אַמאָל שטאַרקער —

— נעהם עפּיס אין מויל, ניסעלע, — זאָגט איהם משה=ליב, — נאָכדעם וועסטו שטיפען...

— וואָס אין מויל? ווער דאַרף אין מויל? — קומט, יודען, אַ טענציל. טאַי=ראַי... זינגט ער אויס — וואָס האָט איהר זיך צוגעקלעפּט צום טיש, ווי פליגען צו אַ שיסעלע סאָק?...

קומט אַ טענציל — טאַי=ראַי"...

ניסעלע דרעהט זיך אַרום איבער'ן צימער און טאַנצט. באַלד שטעלט ער זיך אָב מיט אַ כעס.

— גענוג שוין אייך צו זיצען און עסען... נור עולם=הזה, אַפילו אום שמחת=תורה זענט איהר אויך נור אין עולם=הזה אַריינגעטהון... קומט שוין אַ טאַנץ טהון... נו, לעבעדיג: „אַי=אַי"...

בערע דער בטלן איז צו ערשט פון טיש אַרויס און האָט אַוועקגעלעגט זיין האַנד ניסעלען אויפ'ן אַקסעל, באַלד זענען נאָך איהם אויך אַנדערע צוביסעלווייז אַרויסגעגאַנגען פון טיש און האַנד געוואָרפען איינער דעם אַנדערען אויף דעם אַקסעל, און עס איז געוואָרען אַ געדיכטע ראָד, וואָס האָט זיך געדרעהט, געהוידעט און אונטערגעשפּרונגען...

די ראָד האָט זיך באַלד צושלאָגען אויף קליינע רעדעלעך, וועלכע האָבען זיך געדרעהט איינע ביי דער אַנדערער, געשטויסען זיך און געטאַנצט.

רוישענדער און לעבעדיגער פון אַלעמען האָבען זיך געדרעהט ניסעלע מיט'ן בטלן.

„אַי=אַי"... האָט ניסעלע געזונגען, און דער בטלן האָט מיט זיין פּרייער האַנד צוגעפּאַטשען אין דער לופט צום טאַקט. דער בטלן האָט העכער די פּיס געהויבען, און ניסעלע האָט שטאַרקער צוגעקלאַפּט מיט'ן טראָט —

די אויגען פון משה=ליבס געזינד, און דערהויפּט די אויגען פון די יונגע, וואָס שטעהען אין טיר פון זאַל, זענען צוגעשמידט צו די טענצער. זיי שמייכלען און לאַכען.

— געפעלט אייך? — שרייט משה=ליב צו די קינדער. ער וויל זיך בערימען מיט זיינע יודען, מיט זיין שמחת=תורה: אָט דאָס איז אַ שמחה...

די קינדער שמייכלען צו איהם.

ניסעלע איז אַרויפגעשפּרונגען אויף אַ שטוהל. ער גלייכט זיך אויס, ער פערריכט דעם צילענדער אויפ'ן קאָפּ און טהוט אַ גלעט די

באָרד. ער קוקט אַראָב אויף די מאַסע קעפּ אין צימער, וואָס זענען צו איהם געהויבען, ער וואַרפט אַ בליק אין טהיר פון זאַל, וואו „זיי" שטעהען — „די פּריצים אָהן היטלען" — ער טהוט אַ שמייכעל.

„וואָס הער איך זיי?" — טראַכט ער, און ער שרייט אוים:

— משה־ליב! משה־ליב!

דער גביר געהט צו.

ניסעלע בויגט זיך אָן, מיט איין האַנד האַלט ער צו דעם צי־לענדער אויפ׳ן קאָפּ, מיט דער צווייטער נעהמט ער אָן דעם גביר פאַר אַ באַק, ווי אַ רבי אַ חדר־יונגעל ביי׳ם פערהערען —

— זאָג מיר, משה־ליב׳ל, ווער טראָגט היינט דעם דאָזיגען ציפּ־לינדער? — ער ציהט אַראָב דעם צילענדער פון קאָפּ און בעווייזט איהם.

— ניסעלע דער קאַלכער טראָגט היינט דעם דאָזיגען צילענ־דער, — ענטפערט דער גביר מיט אַ שמייכעל.

ניסעלע טהוט אָן צוריק דעם צילענדער, ער ציהט זיך עפּים אוים און זאָגט.

— משה־ליב׳ל, זאָג מיר, ווער איז העכער? —

דער גביר האָט זיך עפּים אַרומגעקוקט צום זאַל־טיהר און האָט הויך און אָבגעצויגען געזאָגט:

— ווער איז העכער — דאָס וועלען מיר זעהן מאָרגען...

— מאָרגען — וועט מען זאָרגען... פערקרימט זיך ניסעלע.

ער שפּרינגט אַראָב פון שטוהל, לעגט אַוועק אַ האַנד משה־ליב׳ן אויפ׳ן אַקסעל.

— קום אַ דרעהדיל, — מאַכט ער צו איהם: היינט איז שמחת־תורה... זינג זשע:

„וואָס מעהר נגיד, מעהר סאָבאַקע —
אויף וואָס דאַרף איך די־יך? —
וואָס מעהר קבצן, מעהר הוליאַקע —
און וואָס הער איך די־יך?.."

די זאַל־טיהר האָט זיך בעוועגט. דער איידעם האָט עפּים אַ ציה געטהון מיט זיין שמאָלער נאָז, די טאָכטער האָט עפּים די האָר אויפ׳ן קאָפּ פערריכט, די מיידעלעך האָבען זיך הויך צולאַכט, וואָס „דער טאַטע" — „דער זיידע" טאַנצט מיט יענעם יודען...

דער זוהן —, דער גימנאַזיסט, האָט שאַרף אַריינגעקוקט אין ניסעלעם אויגען.

ניסעלע האָט געטראָטען פעסט און זיכער — מיט אַ נחת׳דיגען טאַקט, און האַרצענדיג האָט ער צוגעזונגען: "וואָס מעהר נגיד, מעהר סאָבאַקע"...

דער עולם האָט געפּאַטשט מיט די הענד צום טאַקט, צוגע־קנאַקט מיט די פינגער —

דער בטלן האָט זיך פאַר זיך אַרומגעדרעהט נאָך דער פּאָר, ער האָט זיך אויך געהאָפּעט איינער אַליין און צוגעזונגען מיט אַ פרומען אויסדרוק:

„וואָס מעהר קבצן, מעהר הוליאַקע"...

משה־ליב האָט עפּיס מיט שמייכעל אָנגעשעפּצעט ניסעלען— ניסעלע האָט אויך אַ שמייכעל געטהון און אָנגעהויבען העכער: „וואָס מעהר קבצן, מעהר הולאַקע" —

און וואָס הער איך די־זיך?..

II.

מיין כבוד.

אַ צופריעדענער איז בערגמאַן אַרויסגעגאַנגען פון לעזע־זאַל. היינט פיהלט ער זיך טאַקי אמת גוט! גאַזעטען האָט ער היינט געלעזען פון דער גאַנצער וועלט, פון אַלע זאָרטען און פאָרמאַטען.

ער אָטהעמט אוים ברייט, און געהט זיך שטיל און רוהיג.

היינט איז יום־טוב, ער האָט היינט ניט אויף זיך קיין לעקציעס צו געבען, און דאָס איז טאַקי אַהרחבה! אַ מין נשמה־יתרה פיהלט ער אין זיך —

און ער האָט געאַיילט די נשמה־יתרה צו פערוויקלען אין גאַזעטען־פאַפּיר...

ער האָט שוין היינט געלעזען און געלעזען: אויפ'ן קוואַטיר און אין שטאָדטישער לעזע־זאַל.

„שטאַרקער, שוואַכער... עקזיסטענץ... מלחמה... קלאַסען, חברות... פּאָליטיק"... עס האָט איהם אין די אויערען געזומט, אין דעם מח געפּיקט, ווי טיטום'ן די פליג —

די לופט אַרום איז קוויקענד. דער הימעל איז ריין, די ליכט פון דעם טאָג איז בלאַס, אָבער זי מאַכט איהם פריש און מוטהיג.

ער בעקומט אַ חשק צו שפּאַצירען, און ער הויבט שוין אַ פוס מיט שמחה, אַוועקצושפּאַנען איבער די גאַסען, אין גאָרטען אַריינגעהן.

„עך" — מאַכט ער צו זיך באַלד אין דער מחשבה: „ניט דאָס איז פערגניגען, און ניט דאָס מיינט מען: שמחה... אמת'ע שמחה

איז די נוטיץ, וועלכע דער מענש בעקומט פיר זיך און פיר די גע־זעלשאַפט"...

דאָס בוך וואָס ער טראָגט אין האַנד, טהוט ער אַ הויב צו די אויגען, און ווערט שטאַרק צופריעדען, וואָס ער האָט היינט געטוג צייט צו לעזען. ער טהוט אַ קלאַפּ מיט'ן שטעקיל אויף אַ שטיין פון ברוק און הויבט אָן צו שפּאַנען שנעלער און לעבעדיגער. ער געהט פאַרביי דעם גאָרטען און קלעהרט זיך: „יום־טוב'דיגע ליידיג־געהערס שפּאַצירען דאָרט איצט"... ער שמייכעלט אוים מיט שפּאָט, און פערבייגט זיין וועג אין אַ זייטיג געסיל. נאָר פּלוצים דאַכט זיך איהם, אַז די לופט איז דאָ טונקעלער, די פליימען ביי די קליינע שטי־בלעך — חשכ'דיגער.

ער לויפט דורך און געהט אַראָב די „קליינע טרעפּלעך", וואָס פיהרען פון די אויבערשטע גאַסען צו די אונטערשטע, אַהין וואו זיין קוואַרטיר איז.

ער שפּרינגט אַראָב פון טרעפּעל צו טרעפּעל —

— גוט יום־טוב! —

ער שטעלט אוים די אויגען און קוקט זיך אַרום.

קעגען איהם הויבט זיך אויף פון אַנ'אונטערשטען טרעפּיל אויף איין אויבערשטען אַנ'אַלטער יוד אין אַנ'אַלטען ריבסענעם סורדוק מיט אַ סאַמעטענעם הוט.

פון דעם יודענס שוואַכע אויגען, וואָס זענען כמעט אויף האַלב צוגעמאַכט, שטייגט אַרוים אַ לעבעדיגער בליק, ווי אַ שטאַרהל ליכט דורך אַ שפּעלטעל פון אַ לאָדען.

— גוט־יום־טוב! — זאָגט דער יוד נאָך אַמאָל, און עס שמיי־בעלט זיין צוקנייטשטער פּנים און זיין לאַנגע גרויע באָרד.

באַלד טהוט ער אַפּאָר מאָל אַ ציה דעם אָטהעם, וואָס האָט איהם פערחאַפּט פון זיין שטייגען אויף די טרעפּ.

— וואָס קוקט איהר מיך אַזוי אָן, יונגער מאַן? — היינט איז שמחת־תורה...

בערגמאַן שמייכעלט: „אויך אַ שמחה"... קלעהרט ער, און ער שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ, און זאָגט איהם אויך: גוט יום־טוב...

—איהר זענט צוטראָגען, יונגער־מאַן... איהר הערט בעסער מיך...

דער אַלטער האָט ווידער אַ פּאָר מאָל אויסגעאָטהעמט, אָבגע־רוהט און איז מיט אַ האַנד אין בוזעם אַריינגעקראָכען. באַלד האָט ער בעקומען זיין מעשענע פּושקעלע טאַבאַק, ער האָט זי געעפענט און האָט אויף די זייטען מיט די פינגער אָנגעקלאַפּט אַזוי פרעהליך' יום־טוב דיג—דער טאַבאַק האָט אין פּושקעלע אַ טאַנץ געטהון און געשטויבט—

— נעהמט בײַ מיר אַ שמעק טאַבאַק — האָט דער אַלטער דער=לאַנגט בערגמאַן דאָס פּושקעלע, — איך וויל, אַז איהר זאָלט בײַ מיר נעהמען אַ שמעק טאַבאַק...

דער אַלטער חאַפּט זײַן אָטעהם:

— דאָס איז מײַן כּבוד... קײַן בעסערן האָב איך ניט... נעהמט בײַ מיר אַ שמעק טאַבאַק...

בערגמאַן האָט צוויי ציטערדיגע פינגער אין פּושקעלע אַרײַנ=געלאָזט, אָנגענומען עפּיס טאַבאַק, און געשמעקט —

ער האָט באַלד אויסגעניסט —

— אָט האָט איהר גענאָסען פון מײַן כּבוד... מאַכט דער אַלטער מיט אַ שמײכעל און שמחה, — האָב איך אײַך אויסגעבראַכט מײַן כּבוד הײַנט...

בערגמאַן האָט געפיהלט, ווי פון דעם שמעק=טאַבאַק מיט' ניסען האָט זיך בײַ איהם עפּיס מאָדנע איבערגעטרייסעלט אַלעס אין קאָפּ —

— אַי, יונגער=מאַן, — מאַכט דער אַלטער, — אַמאָל פלעגט מען הוליען אַ שמחת=תּורה, — הײַנט האָט קײנער ניט אַ בערוהטע מינוט...

ער רוהט אָב און ציהט אָטהעם.

— וואָס איז הײַנט פאַר אַ שמחות? — אַפילו אַ זינג טהון הערט מען ניט אין גאַס... נור — ער ציהט אָטהעם — פון אַ שמעק=טאַבאַק חאָטש זאָגט מען זיך ניט אָב... אַזאַ יונגער=מאַן אַפילו, ווי איהר, האָט בײַ מיר אויך גענומען אַ שמעק=טאַבאַק: עס איז דאָך פאָרט שמחת=תּורה!...

בערגמאַן רוקט אַרויף זײַן הוט אויפ'ן קאָפּ, איהם דריקט עפּיס —

— און אײַך אַרט ניט, וואָס איך בין... כ'בין ניט פרום? — איך געה אַרום יום=טוב מיט אַ שטעקעל און מיט אַ בוך...

בערגמאַן האָט עס ארויסגעזאָגט מיט אַ מאָדנע פײַערל אין די אויגען — אַ בייז פײַערל:

איהם האָט זיך עפּיס געוואָלט אַ שטאָך טהון אין דעם אַלטענס רוהיגקײַט, אָנשרעקען זײַן שמחה — —

דער אַלטער האָט זיך צולאַכט:

— הײַנטיגע יונגע=לײַט האָבען נור ליעב צו שטעכען זיך... איך בין אײַן אײַנבינדער, וואָס איך, אַז אײַערע יונגע לײַט האָבען נור ליעב די חכמות: „מײַן גאָט און אײַער גאָט"...

דער אַלטער האָט זיך אָבגעשטעלט, ער האָט אויסגעגלאָצט די אויגען, ציהענדיג טיעף זײַן אָטהעם.

זיי פיהרען מיט מיר ויכוחים... ניין, יונגער=מאַן, שמחת=תורה איז ניטאָ קיין פירוד=הלבבות — איין שמחה פאַר אַלעמען... וואָס אַרט מיך? נעהמט ביי מיר בעסער נאָך אַ שמעק טאַבאַק — זאָל איך היינט מיין כבוד אויסברענגען...

— ווי רופט מען אייך? — האָט בערגמאַן מיט אַ ציטער אין קול געפרעגט און האָט אָנגעחאַפּט דעם אַלטענס אַ האַנד און פעסט געדריקט.

ער האָט נאָך אַ שמעק=טאַבאַק גענומען צוליעב דעם אַלטען.

— אַדאנגה, ווי מען רופט... אַ יוד—שלמה... איהר קאָנט פער=געסען מיין נאָמען, נאָר מיין כבוד געדענקט, אויב איהר ווילט... אָט, באמת געגאָסען... זאָל אייך מיין כבוד וואָהל בעקומען... אַנ'=ערשטעס מאָל איז דאָס ביי אייך, דעריבער ניסט איהר אַזוי פיעל...

דער אַלטער האָט בערגמאַנ'ס אַ האַנד אָנגענומען, און פריינדליך געשאָקעלט:

— אַ גוטען יום=טוב! — איך וויל געהן אין גאַס, מכבד זיין נאָך יודען מיט מיין כבוד...

בערגמאַן האָט לאַנג געקוקט אַרויף, ווי דער אַלטער האָט מיט זיין קורצען אָטהעם געשטייגט פון טרעפּעל אויף טרעפּעל — —

די פאמיליע אפרת.

די פאמיליע אפרת.

געבענשט פון גאט אליין איז געווען די פאמיליע אפרת, ווי א בוים, וואס האט זיך צעוואקסען הויך און ברייט ביי אריינעם קוואל וואסער. דאס אלטע פאר-פאלק האט שוין אויסגעגעבען אלע זיבען קינדער זייערע — די פיער זיהן און די דריי טעכטער, אלע וואוקסיגע און שטארקע, מיט דעם רוהיג-שטאלצען בליק פון זייערע קארע אויגען און מיט דעם הרחבות'דיגען מאטען פנים. די איידעמס און די שניהר זענען אלע געווען געראטענע און פיינע, גלייך ווי א מום וואלט גאר לכתחילה אויסגעמיידט און געווייכט פון דער פאמיליע אפרת. און אלע האבען געוואוינט אין דעמזעלבען שטעדטיל, געהאט גרויסע קראמען און פערשידענע געשעפטען אויף דעם איינציגען מארק, האבען געוואוינט אין אייגענע שטיבלעך אויף דעם „גרויסען פלאץ" ביים מארק און האבען אלע צוזאמען געדאווענט אין דער אלטער שוהל, וואס האט זיך גערופען "משניות". דער אלטער שלמה מיט די זיהן און איידעמס האבען פערנומען כמעט דעם גאנצען „מזרח" פון איין זייט ארון-קודש — רעכטס. צום גליק האט מען די לעצטע יאהרען, נאך דער דריטער שרפה אין שטעדטיל — זינט דעם פולישען „מיאטעזש" — איבערגעבויט א ביסעל די אלטע שוהל, און מען האט שוין דעמאלט געזעהן אויסצומיטלען די ערטער אין „מזרח" פאר די פאמיליע אפרת — אלע צוזאמען. און פון אויבען, פון דער ווייבערשער שוהל, אין די פענסטערלעך פון דער שפיגעל-וואנד האבען זיך אויך כסדר געזעהן די אויסגעציהרטע פרויען-קעפ — פון דער אלטער אפרת'יכע אין א שווארצער אטלאסענער ליאמקע און א טשיפיק מיט רויטע ווינשעל, פון דער עלטערער טאכטער און דער שנור מיט פאריקען און טולענע קאסינקעס, פון די מיטעלע — נור אין פאריקען אליין און פון גאר דער יונגסטער,

אין די איינענע האאר שוין, אויפגעקעמט אונטער א מאדישען דאמענהוט. און צווישען דער מזרח=וואנד און דער מיטעל=באנק אין דער שוהל האבען זיי געפלאנטערט א פאר פעקלעך איינקלעך, מיט סדורים׳לעך אין די הענד און אהן זיי, גרעסערע און קלענערע, שווארצינקע און בלאנדינקע — פון די זיהן און טעכטער; און פון די איינקלעך׳ס אנ׳„אמן״ פלעגט קלינגען און הילכען אין דער אלטער שוהל.

דער גוטער גאט האט געבענשט די אלטע מיט דער בעסטער ברכה — מיט איינקלעך, העכער פון דריי מנינים. די עלטעסטע פון זיי איז די זיבעצעהן=יעהריגע רחל׳ע די שווארצינקע — דעם עלטערנ׳ס זוהנ׳ס א טאכטער — אדער „רחל׳ע די גרויסע״, ווארום ביי דער מיטעלער טאכטער איז אויך געווען א רחל׳ע די בלאנדינקע, אדער „רחל׳ע די קליינע״. די אלטע פלעגען אנרופען דאס איינקעל מיט איהרע ביידע נעמען: שרה=רחל׳ע און האבען מיט אפערבארגענער פרייד געקוקט אויף איהר וואוקס פון טאג צו טאג.

אט=אט, ס׳לויפען די טעג און ס׳וועלען אריבער וואכען און חדשים — שרה=רחל׳ע וועט ענדיגען די קלאסען (זי האט זיך געלערנט אין גימנאזיום), וועט זי מיט גאט׳ס הילף חתונה האבען און בעגליקען דעם זיידען און די באבען מיט אנ׳אור=איינקעלע, און בעפרייען זיי דערמיט פון חבוט=הקבר...

פערבארגען און בסוד, איינער פון דעם צווייטען אפילו, האבען די אלטע ביידע גלייך געווארט דערויף, און שטיל, שטיל, אינ׳ם הארצען אינעווייניג האבען זיי בעזונדער גאט געבעטען — ער זאל זיי שוין שענקען „דעם חסד אויך״...

און דעריבער האבען די אלטע — ביידע גלייך אויך — אליין איינגערעדט דעם עלטערען זוהן משה׳ן, אז דאס קינד זאל נאכ׳ן גימנאזיום שוין מעהר ניט שטודירען — א רחמנות, הייסט עס, אויף א יונג בוימעלע, וואס מען בויגט עס אזוי אונטער א משא פון די שווערע למודים...

דער זוהן, ווי אלע איבעריגע קינדער, האט צוגעהערט און געפאלגט די אלטע. ניט אין דעם געשעפט און ניט אין דעם שטאט האט זיך גארנישט ניט געטהון אהן דער דעה פון די אלטע. און האט מען אמאל געוואלט אויפטהון עפיס א נייס. נאך דער נייער מאדע נאך, האבען עס די יונגערע פריהער ארומגעקלערט צווישען זיך און געפלאנעוועט, ווי א מין בעלאגערונג אויף די אלטע.

אזוי אז מען האט בעשלאסען אריינגעבען רחל׳ן אין גימנאזיום — די ערשטע אפרת׳יכע אין גימנאזיום! — און אבשיקען זי צוליעב דעם אין א פרעמדע שטאדט, האט וועגען דעם פערפיהרט א שמועס מיט׳ן זיידען ניט משה, רחל׳ס פאטער, נאר ישראל, דער

מיטעלער אײדעם. ער האָט עפּיס אַמאָל בײַ מאיר'ן, אַ צװײטען אײדעם, אין קראָם פּלוצלונג אַזוי אַ זאָג געטהון צום אַלטען, אַז ער דער שװעהר, הײסט עס, האָט בעדאַרפט אַנ'עצה געבען משה'ן, אַרײַנגעבען זײַן רחל'ן אין גימנאַזיום. האָט דאָך דער אַלטער אויסגעשטעלט בײדע אויגען, נאָר מאיר האָט אויך געזאָגט דאָסזעלבע, וואָס ישראל, און — סוף כל סוף האָט שלמה אַלײן דאָס פאָרגעלעגט משה'ן, און האָט דערבײַ מיט אַ מאָדנעם שמײכעל צוגעגעבען:

— כ'װײס, הײַנטיגע צײַטען... אָט אָשר משה'ס אַ מײדעל לערנט זיך אויך...

דערנאָך איז פאָרגעקומען אַ ישוב=הדעת בײַ דער גאַנצער פאַמיליע צוזאַמען און ס'איז אָנגענומען געװאָרען „דעם זײדענ'ס פּלאַן".

און אַזוי טאָג=טעגליך, תיכף נאָך מיטאָג, געהט אַרויס שלמה פון דער=הײם, סײַ זומער סײַ װינטער געהט ער אַװעק אין מאַרק, קומט אַרײַן צו אַלע קינדער אין די קראָמען און סקלאַדען פרעגען, וואָס הערט זיך, און געבען אַנ'עצה — אַ גראָהער אַ קלוגער מיט אַ רוהיגען לעבעדיגען בליק פון די אויגען. און אַז שלמה קומט אַהײם צוריק פון מאַרק, געהט אַװעק די אַלטע דבורה אויפ'ן „גרױסען פּלאַץ", שטיל און רוהיג, װי אַ גוטער מלאָך קומט זי אַרײַן צו די קינדער אין די שטיבלעך, טהוט אַ קוש די „מזוזה" און פרעגט זיך נאָך אויף די אײניקלעך: „וואָס מאַכען די קינדער"?

געהען אַװעק די װאָכענדיגע טעג און קומען אָן יום=טובים, פיהלט זיך די פאַמיליע נאָך מעהר צונויפגעבונדען און געקניפּעלט אַלע צוזאַמען, יעדערער בעזונדער אין זײַן שטיבעל, בײַ זײַן טיש און אַ ביסעל אויך אויף זײַן בעזונדער שטײגער, — און פונדעסטװעגען האָבען די אַלע אָפּרת'עם בעקומען עפּיס אײנס פון די אַלטע, און דוקא דעם עיקר יום=טוב, געצויגען עפּיס פון דעם מקור, װי בעזונדערע צװײַגען און פערשידענע בלעטלעך פון אײן שורש.

די יום=טובים זענען אין דעם פּרט עפּיס װי ממילא צוטײלט געװאָרען צװישען דעם זײדען און דער באָבען. פּסח און סוכּות האָבען אָנגעהערט אינגאַנצען צו שלמה'ן. ער פלעגט זיך עוסק'ן די בײַ די שמורה און אַלײן צוגרײטען ערב פּסח די חרוסת, אַײנטײלען עם די קינדער אויך; ער פלעגט קויפען אַ מהודר'דיגען אתרוג אויף סוכּות, און אַלע קינדער פלעגען קומען צו איהם אין סוכּה אַרײַן בענטשען. חנוכּה האָט אָנגעהערט בײדען גלײַך — אי דער זײדע, אי די באָבע האָבען געטײלט חנוכּה=געלד די אײניקלעך. דערפאַר אָבער די יום=כּיפּור'דיגע כּפּרות און די פּורים'דיגע שלח=מנות האָבען אָנגעהערט אינגאַנצען די באָבען. זי פלעגט די כּפּרות — די הינדעלעך

און די הענדעלעך — האָדעווען ביי זיך און פּיעשטשען זיי אַ גאַנצען זומער, פלעגט זיך מאָדנע צוקוקען און געניט ווערען אין די שטיק און שטיפערייען פון יעדען עוף בעזונדער. און אָבגעבענדיג אַנ'איי־ניקעל זיין כפרה־העהנדיל, פלעגט זי אַמאָל אַ זאָג טהון מיט אַ שמייכעל: — „נאַ דיר דעם ווייסען העהנדיל, אויך אַזאַ שטיפער ווי דו — דיין כפרה'לע...״ דערהויפט אָבער איז די באָבע מלא שמחה געווען פון דעם פורים, פון דעם פרעהליכען, וואָכענדיגען און האַרציגען יום־טוב פון ווייבערשע נאַשערייען און קינדער־שפּיעל.

אַ פּאָר טעג פאַר פורים נאָך פלעגט זיך שוין אַרום די פענסטער פון דעם גרויסען הויז בעווייזען „מענדיל בחור״ — דער יעהריגער שלח־מנות־טרעגער. פערוואַקסען דער קאָפּ, דאָס פּנים און די האַלז מיט האָהר, שטרוי און מאָדנע פעדים־קאָלטענעס און איינגעוויקעלט אין פערשיעדענע שמאַטעס, פלעגט ער אַריינקוקען אין די שויבען, וואָס גלאַנצען ווי שפּיגעל־גלאָז פון דער זון אין אָנהויב פריהלינג. ער געהט אַרום פון פענסטער צו פענסטער און קלעפּט־צו זיין תּמ'עוואַט פּנים צו די שויבען, ביז וואַנען ס'דערזעהט איהם די אַלטע, אָדער דער אַלטער שלמה בעמערקט איהם, טהוט אַ שמייכעל און שרייט אויס אין שטוב:

— דבורה, דבורה, געה אַהער! — אָט איז ער שוין דאָ, דיין מענדיל בחור.

דבורה טהוט נור אַ וואונק אין פענסטער, שפּרינגט אַריין מענדיל בחור אין שטוב, — אַ קלאַפּ מיט'ן טהיר, אַ וואָרף אַראָב דעם קאָפּ און ברומט אויס:

— גוט־מאָרגען, זיידע! גוט־מאָרגען, באָבע! גוט־מאָרגען, בעלי־בתּים!

— זעה, מענדיל, זאָלסט ניט פערגעסען קומען אסתּר־תּענית אין דער־פריה, — זאָגט איהם אָן דבורה.

— מענדיל וועט ניט פערגעסען אַזאַ גוטע בעל־הבית'טע... איך וויים אַליין.

— נו, געה וואַש זיך, וועסטו עפּיס עסען דערווייל.

מיט אַנ'אימפּעט טהוט מענדיל אַ שפּרונג אין קיך אַריין, אַז ס'דערהערען זיך פון דאָרטען קולי־קולות: ס'האָבען זיך דאָרט אַלע צושראָקען פונ'ם האַכטיגען גאַסט.

אסתּר־תּענית אין דער־פריה עפענט שוין מענדיל די טהיר מיט אַ ברייטקייט, און זאָגט אָן:

— באָבע, בעל־הבית'טע, איך בין דאָ.

אִין דעם פֿאָדער-צִימער אויף דער לאַנגער באַנק שטעהען צוויי קאָשִיקעס מִיט הִילצערנע קאָלאָקאָטקעס, קלענערע און גרעסערע, ווײַסע און געפֿאַרבּטע. דבורה אָנגעבּויגען אִיבּער די קאָשִיקעס קלויבּט אויס קאָלאָקאָטקעס פֿאַר די אֵיינִיקלעך, און בלומע די גלעזערין האַלט אִין אֵיין רײַדען.

— זאָלט אִיהר מִיר געזונד זײַן, דבורה — אִיך בִּין צו אַייך אַרײַן אַנ'ערשטע, אִיהר זאָלט מִיר מאַכען אַ גוטע התחלה...

נִישקשה: גאָט האָט אַייך געבּענשט — מאָגט אִיהר מִיך אויך בּענטשען.

דבורה פּרובּט אַמאָל אַ קלאַפּ טהון מִיט אַ קאָלאָקאָטקע — צִי האָט עס אַ שטאַרקען קלאַפּ.

—גוטע, גוטע — אִיהר קאָנט שוין מִיר גלויבּען — זאָגט בּלומע, — מײַן נחום זאָל האָבּען אַ בּעסערן מזל, וואָלט ער גע-מאָגט אִין גאָלד אַרומגעהן.

דבורה הײַסט מענדלען פּרובּען די קאָלאָקאָטקעס, און אִין שטוב ווערט אַ טראַסקערײַ בִּיז צום הִימעל. מענדִיל ווערט רויט און אָבּגעמאַטערט, ער עטעמט אַזוי שווער און קלאַפּט און טראַסקעט אִיבּער מִיט אַלע קאָלאָקאָטקעס פֿון בּײדע קאָשִיקעס, און אַפּאָר פּלאַצען בּײַ אִיהם אִין די הענד — די קלאַפּער-צִינגלעך, וואָס זענען אָנגעטשעפּעט מִיט דרעטלעך, רײַסען זִיך אָבּ און פֿערפֿלִיהען האַסטִיג צו דער סטעליע. בּלומה שרײַט אויסער זִיך:

—גולם! מענדִיל בּחור! גולם אֵיינער—דו קאָנסט דאָך אַ מויער אויך אַייבּרעכען!...

— שטִילער, מענדִיל, — זאָגט אִיהם דבורה מִיט אַ שמײכעל.

— אִיהר דאַרפֿט שוין בּײַ מִיר הײַ-יאָהר נעהמען נאָך צוויי קאָלאָקאָטקעס — זאָגט בּלומע, בּערוהִיגענדִיג זִיך: בּײַ אַייך זענען שוין אָהן עין-הרע אויסגעוואַקסען נאָך צוויי אֵיינִיקלעך, וואָס דאַרפֿען שוין אויך קלאַפּען המנ'ן.

— אַ דאַנק גאָט! — זאָגט דבורה פֿרום און צופֿרִידען.

אָבּגעקלִיבּען און אָבּגעצעהלט די קאָלאָקאָטקעס און אַוועקגע-לעגט זײ אִין אַ קלײנעם קאָשִיקעל, טהוט זִיך אָן דבורה און געהט אַרויס אִין מאַרק. מענדִיל בּחור טהוט אָן דעם קאָשִיקעל מִיט די קאָלאָקאָטקעס אויף אֵיין האַנד און אויף דער צווײטער — נאָך אַ קאָשִיקעל, דערווײַל נאָך אַלײדִיגען; ער געהט נאָך דער בּאָבּען, און חראָפּעט שטאַרק מִיט'ן מויל און מִיט דער נאָז.

די זון דרויסען גלאַנצט און שפִּיעלט, אַ יונגע אַ לוסטִיגע. גאָל-דענע פֿעדִים און העלע פּאַסען, וואַרִימע און פֿרײלִיכע, זענען צושפּרײט אִין דער לופֿט, וועבּען לִיכטִיגע נעצען און בּלענדען די אויגען.

פינטעלט־צו אַביסעל די באָבע מיט די אויגען און געהט ווייטער, און מענדיל נורעט־אַיין דאָס פערוואַקסען פנים און קנעט מיט די פיס דעם ווייכען, ברודיגען און צולאָזענעם שניי.

פון די בשמים־קראָמען אין די קאָנדיטאָרייען, דערנאָך צו דער לעקעך־מאַכערין — און דער צווייטער קאָשעק ביי מענדיל בחור אין דער האַנד איז אויך אָנגעפּאַקט געוואָרען. שטיל און דוהיג, מיט אַזאַ גוטען שמייכעל אויפ׳ן אַלטען פנים געהט די באָבע פון שטוב צו שטוב, צו איהרע קינדער, און מנדיל בחור — נאָך איהר. און צווישען געטומעל, געשריי און געלעכטער, צווישען קינדערשע קול׳כלעך, הילכיגע, ווי גלעקעלעך, בעקומט די באָבע פון איין קאָ־שעק און פון דעם צווייטען און טיילט אַיין די אייניקלעך קאָלאָקאָטקעס און שלח־מנות.

— הלואי איבער אַ יאָהר! שרייען איהר נאָך די אייניקלעך, בעגלייטענדיג זי פון יעדען שטיבעל, און דער „גרויסער פלאַץ״ ווערט פול און פערהילכט פון די קליינע אפרת׳עסלעך.

דער זיידע מיט דער באָבע זעצען זיך צו דער סעודה פאַר־פריה. איבער דעם זיבער־ווייסען טיש ברענט העל, יום־טוב׳דיג די אויסגעפוצטע העגגלאָמפּ, און אויבען־אָן, ביי די גרויסע געפלאָכטענע קיטקעס ברענען צוויי גרויסע סטעאַרין־ליכט אין אַלט־מאָדישע לייכטער פון ניי־זילבער. דאָ אויפ׳ן טיש ליגט אויך און פונקעלט פון דער שטאַרקער ליכטיגקייט אַ הייפעל קליין־געלד, זילבערנע מטבעות און קופער אויף צו טיילען. ס׳געהען כסדר: אָרימע לייט, גבאים, שמשים, חברה־לייט. און צווישען זיי אַלעמען, הין און צוריק, לויפט אַריין און געהט אַוועק פערמאַטערט און פערסאָפּעט מענדיל בחור מיט אַ טעלער אין דער האַנד, איבערגעדעקט מיט אַ קליין ווייסען טיש־טיכעל, און ברומט אַרוים יעדעס מאָל:

— גוט יום־טוב אייך, זיידע און באָבע! — דאָס האָבען אייך געשיקט שלח־מנות אייער זוהן משה און די שנור רבקה.

— גוט יום־טוב אייך, זיידע און באָבע! — דאָס האָט אייך געשיקט שלח־מנות אייער אייניקעל רחל די קליינע.

און אַז מענדיל בחור פערבייט אַמאָל, חאַפּט באַלד שלמה דעם טעות,' איבערלייענענדיג דעם צעטיל אין דער טעלער. ווארום אזוי איז שוין געווען איינגעפיהרט ביי דער פאַמיליע אפרת, אַז יעדערער האָט צוגעלעגט איןטעלער זיין צעטיל, פון וועמען די שלח־מנות זענען געשיקט. און אַמאָל פלעגט זיך דבורה מקדים זיין פאַר שלמה׳ן, זיך

אויפהויבען פון איהר שטוהל, אויפדעקען דעם טעלער און, צוקוקענדיג זיך צו די שלח-מנות, אַ זאָג טהון מיט אַ שמייכעל:

— לאה'לעס, זאָגסטו — דאָס איז דאָך גאָר שׂרקה'ס שלח-מנות... איך דערקען ניט איהר שטרודעל, וואָס? דעם ניעסוויזשער שטרודעל... מיך וועט מען שוין ניט אָבנאַרען אין מיינע קינדער...

שלמה בייזערט זיך כלומר'שט אויף מענדלען.

— הערסטו, מענדיל — דו זאָלסט מיר גוט איינ'חזר'ן, וועמענס שלח-מנות דו טראָגסט... דו זאָלסט מיר ניט צו בייטען די יוצרות...

מענדיל געהט אַוועק און קומט באַלד ווידער אַ פערסאָפּעטער:

— גוט יום-טוב אייך, זיידע און באָבע! — דאָס האָבען אייך געשיקט שלח-מנות אייער זוהן יוסף און אייער שנור גיטעל.

און נאָך איידער שלמה טהוט אָן די שפּאַקולען איבערצוליינען דעם צעטיל, חאַפּט דבורה אַ קוק אין טעלער און שמייכעלט:

— ווידער צובייטען: דאָס איז דאָך גאָר אונזער ראובנ'ס שלח-מנות... איך דערקען ניט אונזער חנה'ס טערטלעך מיט דעם שקלאָווער מאָן, וואָס?

— יאָ, יאָ, טאַקע — איז מענדיל אויך מודה. — אַז איך לויף, באָבע, פערגעס איך...

— נו, מענדיל, איצט דאַרפסטו נאָך ברייִנגען שלח-מנות פון אונזער לאה'לען, — דערמאָהנט איהם שלמה, וואוהין ער דאַרף נאָך געהן.

מענדיל טראָגט אַריין די לעצטע שלח-מנות פון דער מיזינקע, מיט די גרויסע פּאָמעראַנצען און אַ פלעשיל „כרמל״ — דער יונגסטער איידעם איז אַ ציוניסט.

— נו, מענדיל, איצט זאָג לחיים — זאָגט שלמה, — : נאָר מאַך פריהער אַ ברכה.

מענדיל בחור, זאָגט ווערטער, ווי מען שלאָגט פּאַליעס, אַז עס טראַסקעט.

דבורה דערלאַנגט איהם צוויי שטיקלעך טאָרט, איינס צו פערבייסען דאָ און איינס — מיטנעהמען אין דער קעשענע. שלמה צעהלט איהם אָב דעמאָלט אויף זיין אויסגעצויגענער האַנד פונפצעהן זילבערנע גריוונעס, אַ גאַנצען הויפען גריוונעס, אַז, מענדיל פערנעהמט עס קוים אין פויסט.

— נאַ דיר נאָך אַ גריווענע פאַר די שלח-מנות פון מיין נייעם איינינקעל — פאַר מיין שמואל'קען, זאָל געזונד זיין! — לעגט צו דבורה נאָך אַ גריווענע.

— זעה, מענדיל, דו זאָלסט קומען ערב־פסח, איה״ש, וועל איך דיר צוגרייטען שוין א נייַ היטעל אויף פסח און אַנ׳אַרבע־כנפות — זאָגט איהם דבורה: דו זאָלסט קומען ערב־פסח.

— גוט, איך ווייס, — זאָגט מענדיל,—: איך וועל קומען...

שפעטער קומען זיך צונויף צו די אַלטע אַלע קינדער און אייניקלעך — אין שטוב הויבט אָן צו זיומען, ווי אין אַ בייענשטאָק. מען רעדט און מען ווערטילט זיך — וועגען דער מגילה, וועגען די שלח־מנות און וועגען מענדיל בחור.

— ביי אונז — ווערטילט זיך דער איידעם ישראל: ביי די אפרת׳עם ווערט אַפילו פון מענדיל בחור אויך אַ לייט... ער האָט שוין בעקומען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער...

— אַזוי פיעל שלח־מנות טראָגען, אָהן עין־הרע, און אַראָב כשורה...

פאַר האַלבער נאַכט זאָגט אַרוים שלמה קורין: — נו. ער טהוט אַריב די האַנד, שטעלט זיך צו דער מזרח־וואַנד אין שטוב און הויבט אָן צו דאַוונען מעריב מיט אַ מנין. כמעט דער איינציגער מעריב אין שטאָדט מיט אַ מנין נאָך דער סעודה.

נאָך מעריב חאַפּט מען אַרויף די פוטערלעך אויף די אַקסלען, מען געהט אַרוים אין גרויסען הויף און מען איז מחדש די לבנה.

דער בלאָהער הימעל האָט זיך אַזוי שען צושפרייט, אויסגע־שטיקט מיט פונקעלענדע שטערענדלעך, און די ליכטיגע לבנה אין מיטען, הויך אין רוהיג קוקט, ווי אַ מלכה.

— שלום עליכם! —

— עליכם שלום! —

אַ פּאָר פרויען מיט דבורה׳ן צוזאַמען זענען אויך אַרוים אין הויף. זיי קוקען צו פון דער ווייטענס אויף זייערע מאַנזבילען, און אַנדערע זאָגען אויך נאָך די פרומע און גוטע ווערטער זייערע, וואָס זיי דערהערען.

— סימן טוב ומזל טוב...

נור, די אַלטע דבורהש טעהט אָבגעזונדערט, קוקט אויף די לבנה און שעפּצעט שטיל איהר איינענע תפלה:

— זאָל אייך דער לעבעדיגער שענקען — אַלעמען, אַלעמען... זאָלט איהר מיר געזונד און שטאַרק זיין...

— גוט חודש! — גוט חודש! — צוטראָגען זיך די קולות פון הויף אין גאַס אַריין, און אַלע ווייסען, אַז דאָס האָבען די אפרת׳עם שוין מחדש געווען די לבנה.

גלות אבגעריכט.

גלות אָבגעריכט.

I.

רבֿ משה׳לע רבֿ חיים׳ס האָט ביי זיך בעשלאָסען גלות אָבצוריכטען, זיעבען יאָהר נאָכאַנאַנד, און האָט דעם סוד נור דעם ווייב אויסגעזאָגט און דעם אַלטען דין פֿון שטאָדט, רבֿ מאיר׳קען.

דער סופֿר אָבער, וואָס האָט דעם תנאי־גט געשריבען, האָט נור מיט די פּלייצעס געצויגען און זיך דעם שטערן געריבען, ניט פֿערשטעהענדיג, וואָס דאָס הייסט. אין גט האָט ער געשריבען, אַז באם רבֿ משה׳לע רבֿ חיים׳ס וועט אין צעהן יאָהר אַרום אַהיים ניט קומען, איז דאָס ווייב זיינס, שׂרה׳לע, פֿון פֿריהער אָן שוין גע׳גט... וואָס הייסט: וואוהין פֿאָהרט עס רבֿ משה׳לע? — פֿאַר וואָס פֿערלאָזט ער דאָס ווייב און קינד, די היים און די שטאָדט, וואו ער איז רבֿ — די רבֿנות, וואָס ער האָט בירושה בעקומען נאָך זיין פֿאָטער, רבֿ חיים׳קען?

און אַז דער אַלטער דין, רבֿ מאיר׳קע, האָט דעם תנאי־גט אין האַנד גענומען, האָט ער איינגאַנצען געציטערט. אַ טויטע שענקייט, אַ שוידער־פֿראַכט האָט אַרויסגעשטייגט אויף זיין בלאַס־געוואָרענעם פּנים און אויף דעם לאַנגען ווייסען באָרד. דעם דינ׳ס אויגען האָבען מיט שרעק אויפֿגעבליצט און אַ לאַנגע ווילע געקוקט אויף משה׳לע רבֿ חיים׳ס.

דער אַלטער דין האָט זיך אויף משה׳לעם פֿאָטער, אויף רבֿ חיים׳קען דערמאָהנט: ער איז מיט איהם צוואַנציג יאָהר חבֿר געוועזען אין בית־דין, און משה׳לע, זיין איינציגער זוהן, איז אין בית־דין־שטיבעל אויסגעוואַקסען, האָט צו פֿונפֿצעהן יאָהר סמיכה בעקומען

און אִיז אִיהם, דעֶם אַלטעֶן דין, ווִי אַנ'אֶייגעֶן קִינד לִיעֶב געֶוועֶן. דעֶר אַלטעֶר דין האָט אִיהם געֶוואָלט אִיצט זאָגעֶן: — „משה'לעֶ, האָב חרטה"... אָבעֶר עֶר האָט זיךְ נִיט דעֶרוועֶגט דאָס צוּ זאָגעֶן.

דעֶר אַלטעֶר דין פלעֶגט אָפט, זעֶהר אָפט בַיי דיני־תּוֹרוֹת ווֶעלעֶן זיךְ ווֶענדעֶן צוּ משה'לעֶן מִיט דעֶם טִיטעֶל: „רבי!" נוּר עֶר פלעֶגט זיךְ עֶס נִיט עֶרלויבעֶן, ווַייל משה'לעֶס פּנִים אִיז אַזוֹי יוּנג, אַזוֹי ווייךְ און לִיעֶבלִיךְ געֶוועֶן, און עֶר האָט זיךְ אויךְ אִיצט נִיט דעֶרוואַגט צוּ דעֶרמאָהנעֶן וועֶגעֶן חרטה, ווַייל משה'לעֶס פּנִים אִיז אִיצט אַזוֹי פעֶרטראַכט, אַזוֹי אָבגעֶפרעֶמדט געֶוועֶן — אוּנבּעֶקאַנט, פרעֶמד האַט עֶר פאַר אִיהם אִיצט אויסגעֶזעֶהעֶן.

און אַז דעֶר אַלטעֶר דין האָט דעֶם תּנאי־גט אִין האַנד געֶנוּמעֶן, האָט שׂרה'לעֶ אויף אִיהם אִיהרעֶ אויגעֶן אַ הויב אויף געֶגעֶבּעֶן מִיט אִימפּעֶט, און האָט זיי בּאַלד אויף אִיהר משה'לעֶן געֶווענדט, און לאַנג, לאַנג צוּגעֶקוּקט אויף אִיהם מִיט אַ שטאַרקעֶר לִיעֶבשאַפט און טִיעֶפעֶר רחמנוּת

און משה'לעֶ האָט עֶרגִיץ ווייט־ווַייט געֶקוּקט מִיט זַיינעֶ גרויסעֶ טוּנקעֶלעֶ און טִיעֶף פעֶרטראַכטעֶ־אויגעֶן; זַיין לעֶנגלִיךְ־ווַייס געֶזִיכט מִיט דעֶם קליין שוואַרצעֶן בּאָרד האָט אַזוֹי פעֶרטרויעֶרט אויסגעֶזעֶהן פוּן עֶטוואָס אַזוינס, וואָס האָט גאָר נִיט געֶהעֶרט צוּ אַלעֶם דעֶם, וואָס קוּמט פאָר אִיצט אַרוּם אִיהם.

דאָרטעֶן, דאָרטעֶן עֶרגִיץ ווַייט אִיז זַיין טרויעֶר און זַיין מחשבה...

און אַז משה'לעֶ האָט זַיין האַנד צוּם דין אויסגעֶשטרעֶקט, און פעֶסט און גיךְ אַרויסגעֶזאָגט: — „זעֶנט געֶזוּנד!" — האָט אִיהם דעֶר אַלטעֶר דין צוּ זיךְ צוּגעֶצויגעֶן, אַ לאַנגעֶן און אַ שטאַרקעֶן קוּש געֶגעֶבּעֶן אִיהם אִין שטעֶרן און הויךְ געֶזאָגט מִיט אַ צִיטעֶר אִין קוֹל: — „הלואי, זאָל עֶס אָנגעֶנוּמעֶן ווערעֶן פאַר'ן כלל־ישׂראֵל!". —

און צוויי גרויסעֶ טרעֶהרעֶן האָבּעֶן אַרויסגעֶשוואוּמעֶן פוּן דעֶם דין'ס אויגעֶן.

— רבּי, אִיךְ מאָג? — האָט דאָס ווַייבּעֶל קוּרץ און אַיילעֶנדִיג אַ פרעֶג געֶגעֶבּעֶן.

— יאָ, — האָט דעֶר דין געֶרעֶן געֶעֶנטוועֶרט, און אִיז שנעֶל פוּן צִימעֶר אַרוּיס.

—אִיךְ וועֶל נאָךְ זַיין אִין דעֶר־היים, —האָט משה'לעֶ אַרויסגעֶזאָגט, און אִיז גיךְ פאָראוּיס געֶגאַנגעֶן.

נאָך מעריב ערשט, ווען עס איז פינסטער געוואָרען דרויסען, איז משה'לע אַהיים געקומען, צו זעגנען זיך מיט זיין היים אויף צעהן יאָהר און אפשר — אויף שטענדיג.

דאָס לעמפּעל האָט עפּיס אומעטיג געברענט און קוים בעלויכטען דעם גרויסען אַלמער ספרים: וואָס איז אַנטקעגען געשטאַנען. דאָס וויַיב איז שטום אויף אַבענקיל געזעסען, און מאָדנע קלעמענדיג צוגעקוקט אויפ'ן בעטעל, וואו שלומקע, אַיונגעל פון פון 3—4 יאָהר, האָט געשלאָפען.

אין צימער איז שטיל — שטיל געווען.

„אַז דאָס קינד וועט אויפשטעהן, וועט עס שוין מעהר זיין פאָטער ניט אָנזעהן„...

די ווערטער שווימען דאָ אַרום אַזוי הילכיג, טראָגען זיך מיט אַקלאַנג פון עק אין עק צימער.

דאָס וויַיבעל שרעקט זיך. זי וויל הויך אויסשרייַען און פערהילכען יענע ווערטער. זי וויל אויסשרייַען: — חלילה! חלילה! זאָל די בייזע שעה ניט זיין... אויף צעהן יאָהר נור צושיידען מיר זיך... און נאָכדעם וועט ער צוריק קומען...

צוריק קומען...

אָבער דאָס האַרץ פערקלעמט איהר אַזוי —ס'דאַכט זיך איהר, אַז זי זאָל נור דאָס מויל עפענען, וועט זי אַליין אויך די זעלבע ווערטער נאָך העכער און הילכיגער אַרויסשרייַען:

„אַז דאָס קינד וועט אויפשטעהן, וועט עס שוין מעהר זיין פאָטער ניט אָנזעהן״...

און דאָס האַרץ צוגעהט אין איהר — ס'צאַנקט אין איהר דאָס חיות.

און משה'לע דאַט זיך זייַנס געטהון, ער האָט פון זייַן פולען אַלמער מיט ספרים נור דריַי קלייַנע ספרים'לעך אַרויסגענומען: די תשעה באָב'דיגע קינות, סליחות פון אַגאַנץ יאָהר און אַתהלים'ל— און האָט זיי אין זייַן טאָרבע אַוועקגעלעקט — אויפ'ן וועג. ער האָט די זילבערנע עטרה פון זייַן טלית אַראָבגענומען, און אַאָרימען, אַוואָבענדיגען טלית האָט ער איהם צוזאַמען מיט די תפלין אין טאָרבע פערפּאַקט. נאָכדעם האָט ער פון זיך די בעסערע זופּיצע אַראָבגעצויגען און אָנגעטהון אַנ'אַלטע אַצוריסענע קאַפּאָטע. און אַז ער האָט שוין אין טאָרבע ברויט פאַר זיך אויך אַוועקגעלעגט, האָט ער די טאָרבע פערקניפּט און אָנגעבונדען זי זיך אויף די פּלייצעס.

ער האָט זיך אויף אַוויַילע אויף אַבענקיל צוגעזעצט, דעם קאָפּ אויף די הענד אָנגעשפּאַרט.

דאָס ווייבעל איז שטום און פערגליווערט אויף איהר אָרט גע־זעסען. עס האָט זיך איהר איצט ניט געגלוסט צוגעהן צו איהר מאַנן און אָנקושען איהם, אין שטערן, ווי דער אַלטער דין האָט עס היינט ביי טאָג געטהון און ווי זי האָט עס דעמאָלט אויך געוואָלט טהון; עס האָט זיך איהר ניט געגלוסט איינרעדען איהם, ער זאָל די בעסערע זופּיצע מיטנעהמען און אויך אַנ'איבעריגע העמד... צו וואָס? — אַז ער וויל דאָס ניט... געווים איז זיין רצון צו גוטען....

משה'לע האָט שוין דעם לאַנגען שטעקען אין דער האַנד געהאַט און די טאָרבע אויף די פּלייצעס. ער האָט זיך איבער דעם קינדס בעטיל אָנגעבויגען, און איהם אויף זיינע ביידע צוגעמאַכטע אויגעלעך און זיין ווייסען גלאַטען שטערענדיל אָנגעקושט.

דאָס קינד האָט ערוואַכט, האָט די אויגעלעך געעפענט, אַ קוק געגעבען, און זיין צופריעדען פּנימיל האָט זיך מיט אַ קלוג און ליעב שמייכעלע צולאָזט; — און באַלד איז עס ווידער איינגעשלאָפען.

דאָס ווייבעל האָט זיך פלוצים פון איהר אָרט אַ הויב אויף געגעבען, זי האָט זיך אויף דער פּאָדלאָגע געוואָלט וואַרפען, איהר משה'לעם פים אָנגעהמען און קושען זיי — איהר גוטען מאַנן, איהר שענעם מאַן, איהר פרומען און ליעבליכען מאַן.

נור ס'האָט ביי איהר ווידער עפּים אויסגעפעהלט, אום צו קאָנען דאָס טהון — ביי איהר האָט דער רצון אויסגעפעהלט: זי האָט נעבען איהר משה'לען איהר רצון פערלאָרען.

משה'לע האָט איהר זיין האַנד דערלאַנגט און פעסט געזאָגט:

— זאָרג ניט! — האָף! — דיין צער וועט זיך אויך פערע־בענען... און זיינער...

ער האָט מיט אַ האַנד אויפ'ן שלאָפענדיגען קינד אָנגעוויזען.

דאָס ווייבעל האָט געשוויגען און, ווי אַ שאָטען, מיט דעם קאָפּ צוגעשאָקעלט אין יענער זייט און אויף דעמזעלבען אויפ'ן, ווי משה'לע האָט דעם קאָפּ געשאָקעלט, רעדענדיג.

און אַז משה'לע איז שוין פון שטוב אַרויסגעגאַנגען, האָט זיך דאָס ווייבעל צום בעטעל געוואָרפען, און מיט האַסט דעם קינד געקושט אויף זיינע ביידע צוגעמאַכטע אויגעלעך און אויפ'ן ווייסען גלאַטען שטערענדיל.

דאָ האָט דאָך איהם ערשט משה'לע אָנגעקושט!

און אַז דאָס ווייבעל האָט זיך דערנאָך צום פענסטער געוואָרפען, זעהן וואו איז שוין איצט איהר משה'לע, איז מיט איהר צוגלייך און אַנטקעגען איהר פון דרויסען אַ געדיכטע פינסטערניס צום פענסטער אָנגעלאָפען און זיך אָנגערוקט אויף איהר. —

.II

אין מיטען דעם פעלד האָט ער זיך אַמאָל געווען אָבגעשטעלט און זיך אַרומגעקוקט. דאָס פעלד אונטען איז גרוים און ברייט געוועןֹ, ווי דער הימעל אויבען; דער טונקעלער וואַלד האָט זיך ווייט=ווייט אַוועקגעשפּאַרט און מיט זיינע לייכטע, „לופטיגע" צווייגען די ברעגען הימעל געגלעט... דער וועג האָט זיך געצויגען פון איין זייט אין דער צווייטער, און קיין ברעג, און קיין סוף האָט מען פון איהם אין ביידע זייטען ניט געזעהן: ער האָט זיך פון ערגיץ אַרויסגעקליבען און ווערט אין ערגיץ פערלאָרען...

לאַנג איז דער וועג.

משה'לע האָט ניט געוואוסט, ווי ווייט ער איז איצט פון דער היים אַוועק, און וואוהין דער וועג, אויף וועלכען ער געהט איצט, וועט איהם אַרויספיהרען. דאָס האָט איהם אויך גאָר ניט געאַרט, ער האָט ערשט דריי יאָהר גלות אָבגעריכט, און נאָך פיער יאָהר דאַרף ער אַלץ געהן אַזוי, ווייטער און ווייטער... אַז די גאַנצע זיעבען יאָהר וועלען זיך שוין ענדיגען, וועט ער דעמאָלט זעהן, וואוהין ער וועט קומען... אַ תנאי=גט האָט ער דאָך אין דער=היים איבערגעלאָזט אויף גאַנצע צעהן יאָהר...

משה'לע האָט זיך, שטעהענדיג, אויף זיין הויכען שטעקען אָנגעלעהנט: ער האָט אויף איהם זיינע ביידע העגד אויסגעבעט און מיט'ן ברוסט זיך אָנגעשפּאַרט. זיין הויכער און שטאַרקער גוף איז שוין מאָגער און שוואַך געוואָרען, דער רוקען—געבויגען און געהויקערט. און די אויגען — מיעד און איינגעפאַלען.

דאָס גלות=אָבריכטען האָט זיך געלאָזט פיהלען — האָט זיך שטאַרק געפיהלט.

דאָס פיינינגען זיך איז געוואַקסען אַלץ מעהר און האָט זיך געצויגען אָהן אַ ברעג, אָהן אַנ'אויפהער, זיך אויף אַ קורצע ווייַלע אַפילו ניט אָבגעשטעלט. דער טאָג איז אַזוי פינסטער און שווער געוועזען, ווי די נאַכט; און די נאַכט — אַזוי שווער און מיעדיג, ווי דער טאָג. איידער עס פלעגען אויפהערען די שרעק און פיין פונ'ם וועג צווישען פוסטע פעלדער און די געדיכטע וועלדער, פלעגען זיך שוין אָנהויבען די בעליידיגונגען פון דעם ישוב.

אַך, רבונו של עולם, דיין ישוב, דיינע שטעדט זענען אַזוי מאוס חושד דעם פרעמדען פאַרבייגעהער! —

און אומעטום איז ער אַליין געוועזען, עלענד און פרעמד. די בוימער אין וואַלד פלעגען אַמאָל שווייגען, אָבער נאָכגעהן נאָך איהם, און היטען איהם... און אַמאָל פלעגען זיי זיך צושאָקלען.

מיט א ביזער און טרייבען איהם האסטיג ווייטער, ווייטער... און דאס ברייטע פעלד פלעגט זיך שטענדיג עפּיס אזוי פונאנדערפענען און בשום אופן ניט וועלען איהם פערשטעלען און צודעקען; פערקעהרט: עס פלעגט אויף איהם עפּיס, ווי מיט פינגער דייטען, אנווייזען אויף איהם די הויכע הימלען און דעם ווייטען וואלד, און מורמלען: — „אן געהט ער — דער גלות=אבריכטער... אט געהט ער"...

און אין דער פינסטער, אין דעם אונבעקאנטען פרעמדען חושך ביי=נאכט, ווען ער פלעגט זיך אנידערוואַרפען אין א גרוב, צי אונטער א בוים, פערמאטערט און הונגעריג מיט „טוידטע" פיס און צובראכענע ביינער, די טארבע צו=קאפּענס און דער שטעקען ביי דער זייט, — יאגט זיך אויף איהם אן אנ'אימה פון אומעטום — עפּיס א ביזער טראגט זיך פון עק ביז עק וועלט. א שווארצער כעס צושפּרייט זיך, ווי א געדיכטער וואלקען איבער דער גאנצער ערד: גאט, ברוך=הוא אליין כעס'ט אויף אלעס און אלעמען, וואס ער האט זיין לאנד חרוב געמאכט און זיין פאלק אין גלות פערטריבען...

יא, די פינסטערע נאכט אונטערוועגס שוידערט דאך אזוי!

דער שלאף לויפט איהם פון די אויגען און שווערע, שרעקליכע חלומות זעהט ער כמעט אויפ'ן וואהר. עס דאכט זיך איהם, אז גאנצע מחנות שווארצע לייט האבען זיך ארום און ארום איהם אנגעקליבען, זיי ווערען נעהענטער, זיי קריכען אויף איהם אן, און אט=אט צוטרעטען זיי איהם.

די שווארצע לייט, וואס ווערען אין דער פינסטערניס געבוירען און שטארבען, איידער די ליכטיגקייט קומט אן, שוידערען איהם אזוי.

די נאכט אין וואלד איז אנ'אמת'ער גלות=געלעגער... אבער אין ישוב, אין שטאדט הערט אויך ניט אויף דער גלות.

ווער ווייס איהם, רב משה'לען — ווער ער איז? מען זעהט נור א פרעמדען יודען מיט אנ'אלטער טארבע און א שווארצען א הויכען שטעקען...

אפשר געהט ער גנבה'נען?

און ער איז שוין פיעל מאל אין שטאדט אויף דער גאס געבליבען נעכטיגען צווישען הינד, וואס פלעגען איהם שמעקען און צופּען, זיך בייזערן און בילען אויף איהם.

די בעלי=בתים לאזען איהם אין א שטוב ניט אריין, און דאך געפינט זיך א מנין צו צוויי בעלי=בתים, וואס שלאגען און הרג'ענען איהם אויף מארגען פריה פאר די גנבות, וואס מען האט ביי זיי ביי נאכט גע'גנבה'ט, און פיהרען איהם פון שטאדט ארויס מיט געשלעג.

און בשעת א שׂרפה אין א שטעדטעל, פלעגט מען זיך נעהמען צוערשט צו משה׳לען. מען רעכענט, אז איהם געהט עס אָן צו אָנ= צינדען אַ פרעמדען בנין און מאַכען שׂריפות.

משה׳לע הויבט קוים אויף זיין שווערען בעוואַקסענעם קאָפּ און זאָגט אין זיין מחשבה אַרוים:

— רבש״ע, דיין ישוב פערלייַדט ניט סתם אַ מענשען, וואָס מען זאָל ניט וויסען בפירוש, אַז ער איז דאָס, ר׳ משה׳לע ר׳ חיים׳ס...

און באַלד בויגט ער ווידער זיין קאָפּ אַראָב, און שפּאַרט זיך אָן אויף זיין הויכען שטעקען. ער בעטראַכט זיין וועג און ווערט צו= פרידען פון דעם, וואָס זיינע יסורים זענען אַזוי שאַרף און אַזוי לאַנג.

ער וויל ניט אויפהערען אויף אַ ווייַלע צו לייַדען, אויפהערען צו פיהלען דעם טעם פון גלות. וואָרום אויף דעם נור איז דאָך זיין גאַנצער חשבון געבויט, צוליעב דעם נור איז ער אַוועק אויף זיעבען יאָהר גלות אָבריכטען. ער האָט גערעכענט און גע׳חשבונ׳ט דעם יודישען גלות און האָט געטראַכט וועגען דער גאולה: ווען וועלען שוין יודען דערלייזט ווערען.

דאָס איז נאָך דעמאָלט געווען, בשעת ער איז נאָך אין דער= היים געזעסען און איז רב אין שטעדטיל געווען. מיט אַ קלעמענדיג האַרצען האָט ער דעם חשבון פון דעם יודישען גלות געמאַכט, און געוואָלט דעם „סך=הכל״ בעקומען פאַר דער גאולה. און זיין לאַנגליך=ווייַס געזיכט איז דעמאָלט פערטרויערט געוואָרען — פערבענקט און פער= קלעמט; זיינע גרויסע טונקעלע אויגען זענען פערטראַכט און פער׳= חלומ׳ט געוואָרען — זיי האָבען אויפגעהערט צו זעהן און צו מערקען, וואָס עס טהוט זיך אַרום זיי. זיי האָבען נור אין זיך געקוקט, אין די געדאַנקען און זכרונות, און געזעהן דאָרטען לאַנגע, לאַנגע שוואַרצע דורות שוועבען אין דעם גלות=אָבגרונד...

דעמאָלט איז ער שטיל=שווייַגענד געוואָרען, האָט אויפגעהערט מיט דעם ווייַב צו רעדען און מיט דעם קינד צו שמייכלען, ער האָט אויפגעהערט צו שפּאַרען זיך וועגען אַ דין און זיך מפלפל זיין וועגען א שווערער שטה אין דער גמרא. ער האָט נור פאַר=זיך געטראַכט, פאַר=זיך גע׳חשבונ׳ט: צו קאָן שוין זיין דער „קץ״ — א סוף צום יו= דישען גלות?

וויפיעל האָבען זיך שוין מיט דעם שווערען חשבון פערנומען, און וויפיעל זענען שוין פון דעם אומגעקומען!

משה׳לע איז דעמאָלט צו טרויעריגע מחשבות געקומען — אַזעלכע מחשבות, וואָס האָבען מיט וועה זיין האַרץ אויף שטיקלעך צוצופּיי און פונאַנדערגעטראָגען.

ער האָט געטראַכט, אַז דער גלות איז שוואַך און לייז, ווייל ער איז אויף הונדערטער און טויזענדער יאָהרען צושלעפּט און צוצויגען— יודען גיבען אָב זייער חוב פאַר גאָט ביסלעכווייס — זייער גלות ציהט זיך און ציהט זיך לאַנגע דורות, — לאַנגע דורות...

און אַ קליין פייערעל איז שטענדיג טונקעל, און שטענדיג ברענט עס דאָך, — און רויכערט אַלע מאָל —

בעסער וואָלטען זיי אויף איין מאָל אָבלײַדען — און נאָכדעם באַלד בעפרייט ווערען!

ער האָט געטראַכט, אַז דער יודישער גוף איז אויף אַלע עקען פון דער וועלט צעוואָרפען, פיהלט ניט דער גאַנצער גוף דעם גלות אין איין צייט, און די צוברעקעלטע צרה איז אפשר קיין צרה ניט, און געהט ניט אָן אין חשבון...

ער האָט זיך געפרעגט: וויפיעל טראָפּענס פון דעם גלות— טראָפּענס, ווי טרעהרען — און אַ סך אָבער, אַ סך, ווי טראָפּענס אין אַ ים, ווערען אפשר צורונען אויף זייער לאַנגען וועג, איידער זיי דער־גרייכען צו דעם „כוס”, וואָס שטעהט פאַר גאָט?

און משה׳לע האָט געוואָלט, אַז דאָס גאַנץ יודיש פאָלק זאָל זיך, ווי איין גרויסער, ריעזיגער גוף צוזאַמענגעהמען, און פאַר איין מאָל אָבלײַדען אַ שווערסטען און האַרבסטען גלות.

די יודישע צרות זאָלען זיך אויף אַ מאָל אויסגיסען, ווי אַ שלאַגס־רעגען, אַ גאָס געבען, און ערפילען שוין, און איבערפילען יענעם „כוס”... איין מאָל — און גענוג.

דאַמאָלס האָט ער בעשלאָסען זיבען יאָהר גלות־אָבריכטען. ער וועט פאַר איין מאָל און נאָכאַנאַנד פערטראָגען דעם גלות פון דורות, ער וועט אין זיין ברוסט פערמאָגען יעדעס האַרץ־קלאַפּען פון גאָר אַ ווייטען יודען — ער איז דער כלל, דאָס גאַנצע פאָלק, און די זיבען יאָהר זענען די אַלע דורות, וואָס זענען געווען און דאַרפען נאָך זיין, — און אין איהם און דורך איהם וועט זיך דאָס אַלעס פעראייניגען, צוזאַמענגיסען און אַרויסגעבען איינמאָל דעם „סך־הכל”— אָבגעליטען — און בעפרייט! —

משה׳לע האָט זיך האַסטיג אַ חאַפּ געגעבען מיט דעם שטעקען אין דער האַנד, און איז שנעל אַוועק מיט דעם לאַנגען וועג ווייטער ווייטער —

III.

אין אַ ווייטער שטעדטיל ערגיץ, אין אַ פרעמדען הקדש איז משה׳לע קראַנק געלעגען.

די זיעבען יאָהר גלות-אָבריכטען האָבען זיך ערשט געענדיגט — און מיט דעם האָבען זיך אויך זיינע לעצטע קרעפטען אויסגענומען. גלייך ווי זיין שטאַרקער הויכער גוף האָט כחות פערמאָגט נור אויף דעם גלות-אָבריכטען ...

צוויי טעג נאָכדעם איז ער אין אַ שוהלכעל, ערגיץ אין אַ ווינקעל געזעסען שטיל און פערבענקט; דאָס פּנים איז געווען אויסגעצויגען, צוטריקענט, און די ביינער האָבען פון איהם שפּיצעכדיג אַרויסגעשטעקט; דער הויכער שטערען — טיעף פערקנייטשט און געחמורעט, און אונטער איהם, פון די טיעפע אויגען-לעכער האָבען די אויגען מאַט אַרויסגעשטאַרט. אויף די פּלייצעס איז איהם אַ הויכער הויקער געזעסען — די אייגענע טאָרבע וואָס איז פון דעם גלות אויסגעוואַקסען און אין זיין גוף אַריינגעוואַקסען.

צוויי טעג איז ער שטיל און געלעהמט געזעסען און געוואַרט, דאַכט זיך, צו דערמאָהנען זיך עפּיס אַזוינס, וואָס ער האָט לאַנג פערגעסען ... אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען איהם אַ פערחלש'טען אין הקדש געבראַכט, און אויף אַ בעטיל אַוועקגעלעגט. אַרום איז שטיל און רוהיג געווען.

ער איז מיט צוגעמאַכטע אויגען געלעגען און געזעהן פאַר זיך אַ ברייטע אַ שוואַרצע וויסטע פון אַ טיעפען אָבגרונד — און בוימער, פעלדער, הייזער און מענשען לויפען פאָרביי, שוועבען, דרעהען זיך און ווערען פערפאַלען אין דעם וויסטען אָבגרונד ... און, אַז ער עפענט די אויגען, בעמערקט ער, ווי עס פערשווינדט פּלוצים אין דער דונקעלער לופט אַ ליכטיג פּנימיל פון אַ יונג קינד ... געוויס איז עס דאָ ערשט נעבען איהם געשטאַנען ... ער קעהרט זיך אום צום איינציגען פענסטעריל, ער וויל אַרויסקוקען אַ הין, ווייט ... די שויבען פון פענסטעריל זענען פערשטויבט און אַלט, — הינטער זיי פון דרויסען שטעהט אַ קאַלטע, אַ בלאַסע און אַ אומעטיגע לופט, אָהן אַ זון. —

אַנ'אֶלול לופט, אַ פערגליווערטע פון גסיסה —

אויפ'ן צווייטען טאָג האָט זיך צו איהם דער קרומער קאַליקע פון הקדש געווענדט. ער איז אויף אַ צווייטען בעטיל געלעגען און פון משה'לען זיינע קליינע אויגלעך אויף אַ ווייַלע ניט אַוועקגענומען. ער האָט ענדליך מיט אַ מאָדנעם הייזעריגען קול אויסגעשריען:

— רב יוד, איהר דאַרפט שטאַרבען, איהר וועט דאָך באַלד שטאַרבען — איך פערשטעה זיך שוין אויף אַזעלכע — זאָגט ודוי... איך וועל מיט אייך זאָגען — איך קאָן: איך האָב שוין דאָ אין הקדש מיט אַ סך ודוי געזאָגט... און איהר לאָזט מיר איבער אייער טאָרבע מיט דער זופּיצע, — איך וועל, דאַכט זיך, נאָך לעבען

אַ ציַיט... איך לעב, וויַיל איך בין אַ קאַליקע — לעב איך... וועל איך מיט אייך ודוי זאָגען... ווער עס שטאַרבט בייַם דעת, דאַרף ודוי זאָגען —

אויף משה'ס אויסגעמאָגערטען פּנים האָט זיך אַ שמייכעל בעוויזען. ער האָט זיך ווידער צום פענסטער'ל אומגעקעהרט, — און זיינע אויגען האָבען אויסגעשייַנט: — ס'האָט זיך איהם געדאַכט, אַז אין דרויסען לויפען מענשען און זאָגען שוין אָן איינער דעם צווייטען, אַז עס איז שוין אוים גלות — אוים... ער האָט דאָך זיבען יאָהר נאָכאַנאַנד גלות אָבגעריכט — וואָס הייסט שטאַרבען? וואָס הייסט ודוי זאָגען איצט? ער וועט לעבען — ער וועט באַלד די גאולה מיט זיינע אויגען זעהן...

אין אַ ווינקעל אויף אַ בענקיל איז אַ בלינדער געזעסען, האָט די הענד געריבען און אַלע מאָל אַקול אַרויסגעלאָזט, ווי אַ קרעכץ.

— פּעטער, — האָט ער זיך צום קאַליקע געווענדט: פּעטער, ווער וועט דאָ היינט שטאַרבען? — ווער דאַרף דאָ היינט שטאַרבען? — זאָגט.

— היינט וועט דאָ שטאַרבען דער וואַנדער־קבצן, וואָס מען האָט נעכטען אַ פערחלש'טען אַהער געבראַכט —

— ער איז שוין אָהן לשון? —

— ניין. — ער וואָלט קאָנען רעדען, נור ער וויל ניט... ער האָט דעם יצר־הרע פערלאָרען צום רייַדען...

—אַ־אַ... האָט דער בלינדער לענגער, ווי אַלע מאָל געזיפצעט.

—ער וויל קיין ודוי ניט זאָגען: ער האָט דעם יצר־הרע פערלאָרען... ער וועט אָהן ודוי שטאַרבען, — אָבער די טאָרבע זיינע וועט פונדעסטוועגען מיר געהערען — און די זופּעצע אויך מיר: דו וועסט עס פאַר מיר אַוועקגנבה'נען, איידער דער משגיח פון הקדש וועט זיך דעוויסען...

אפשר האָט ער אַ שטעקען: ער איז דאָך אַ וואַנדער־קבצן געווען — וואָלט איך איהם פאַר זיך צוגענומען, — האָט זיך דער בלינדער געבעטען.

— אַפילו צוויי שטעקענס וועלען דיר אויך איין אויג ניט פערבייטען... אַ בלינדער איז אַזוי אויך נאַריש, ווי אַ שטעקען...

— און אַ קאַליקע איז בייז ווי אַ געשוויר און פאַלש ווי אַ קרענק... האָט דער בלינדער אָבגעענטפערט.

משה'לע האָט געהערט און געשוויגען. ער האָט אין פענסטער געקוקט און —געוואַרט.

—רב יוד, זאָגט אָב ודוי, — האָט דער קאַליקע ווידער דערמאָהנט, — איך זעה נאָך אייערע אויגען נאָך, אַז איהר וועט שוין

באַלד שטאַרבען: די אויגען זענען בייַ אייך פרעהליך — זיי זעהען שוין יענע וועלט... וואָס אַרט אייך — איך בין שוין אויף דעם אַ מבין...

משה'לע האָט זיך נאָך מעהר צום פענסטעריל אומגעקעהרט, די אויגען האָבען געלויכטען און זיך געפרעהט, צוקוקענדיג, ווי הינטערן פענסטעריל אין דער לופטען איז אַ שען פנים'ל פון אַ יונג קינד געשטאַנען און זיך געוויעגט —

זיין יונגעל, שלומ'קע, האָט אַזאַ ליעב פנים'ל געהאַט —

באַלד וועט מען אין דרויסען לויפען אָנזאָגען די גוטע בשורה, אַז די גאולה איז געקומען — — —

— באַלד, באַלד וועט דער קאַליקע פערגעסען די אַלטע טאָרבע מיט דער געלאַטעטער זופיצע. און דער בלינדער וועט זיך אויפ'ן שוואַרצען שטעקען ניט דערמאָהנען שוין — די גאולה געהט! —

איהם ווערט מיט אַמאָל ליכטיג און גוט, ער זעהט פאַר זיך אַנ'אַנדער וועלט, אָהן זינד, אָהן יסורים. די גאולה געהט! די גאולה! —

משיח.

מָשִׁיחַ.

I.

מעריב־צייט.

אין שוהל'כעל, אַהינטער דער בימה, צו דער טהיר צו, שטעהט אַ ניעדעריג, מאָגער יודעל, מיט אַ געדיכט צוקנייטשטען פּנים, מיט אַ געמיינעם שיטערן בערדיל און טונקעלע, פייכטע און אומעטיגע אויגען.

אומעטיגע און פערטראַכטע אויגען. שענע אויגען! זיי זעהען אויס, ווי צוויי עלענדע שטערענדלעך, וואָס האָבען זיך אין אַ הערבסט־נאַכט פערקוקט אויף אַ פינסטער געסיל —

ער שטעהט אָבגעזונדערט, מיט אַנ'אַראָבגעלאָזטען קאָפּ און צונויפגעלעגטע הענד. ער שטעהט און שווייגט.

דער עולם דאַווענט מעריב, ווער ס'האָט חשק, דאַווענט אויפ'ן קול, הויך, אַנ'אַנדערער זאָגט די ווערטער שטיל, געלאַסען; אַיינער איילט זיך און שלינגט די ווערטער, חאָטש ער האָט גאָר ניט בדעה אַריבערצויאָגען דעם צבור, דעם מנין, און אַ צווייטער זינגט זיך אונטער, ווי ער וויל אומישנע אָבציהען — נור ער שטעהט און שווייגט.

ניט בעוועגט קיין ליפּ, און אין האַרצען טראַכט ער אויך ניט פון דעם דאַוונען.

אפשר הערט ער, ווי אַנדערע דאַוונען, און אפשר הערט ער גאָרניט אויך. וואָס מאַכט איהם אויס, וואָס אַנדערע טהוען? נור פּלוצלונג וואַרפט ער זיך האַסטיג אין אַלע זייטען און מיט זיין מאָדנעם טרוקענעם קול, וואָס לאָזט זיך הערן אַזוי ועלטען, אַזוי זעלטען, שרייט ער אויס:

„שלא שם חלקנו כ—הם וגורלנו ככל המונם! המו—נם!"...

זײַנע טונקעלע, שטענדיג אומעטיגע אויגען, בליצען דעמאָלט אוים מיט אַ מאָדנעם שוידערענדען פײַער'ל.

באַלד שטעלט ער זיך אָבער צוריק אויף זײַן אָרט, אַהינטער דער בימה, נעבען טהיר, און שווײַגט.

דאָס פנים צוקנײַטשט, צוקנײַטשט, דאָס בערדיל געמײַן, שיטער, אויסגעצופט, די אויגען — אומעטיגע, טרויעריגע.

דעמאָלט לויפען זיך צונויף די יונגלעך מיט אויפגעפלאַמטע פנימ'לעך, און הויבען אָן צו צופען איהם בײַ די אָבגעריסענע פּאָלעס, און שרײַען:

— משיח! משיח!

נור וואָס אַרט עס איהם, וואָס נאַרישע קינדער פערשטעהען ניט? אָט באַלד, באַלד — מאָרגען, אפשר, — אַז ער וועט שוין קומען וועלען זיי אַלע זעהן און וויסען...

נאָך מעריב, אַז די דאַוונערס געהען אַוועק פון שוהל'כעל, געהען זיי פאַרבײַ דעם בענקעל, וואו ער זיצט זיך שוין צונויפגע־דרעהט און פערטראַכט.

פערגלוסט זיך עמיצען, פרעגט מען מיט אַ שמײכעל:

— נו, וואָס הערט זיך? הײַנט אויך ניט געקומען?...

ער שווײַגט.

— אַ משוגעת זיך אַרײַנגענומען, שוטה! שעמען דאַרפסטו זיך! — מוסר'ט איהם אַמאָל ר' משה'לע דער גבאַי, געלאַסען אַזוי, און בשעת מעשה שטעקט ער אַרײַן זײַן האַנד אין זײַן לאַנגער ווײַ־סער באָרד, און מיט די שמאָלע פינגער צוטײלט ער זי, אַ העלפט אַהער און אַהעלפט אַהין.

ער הויבט אויף זײַנע אומעטיגע, פערטראַכטע אויגען אויף ר' משה'לען, קוקט איהם אָן, דרינגט איהם דורך און קוקט שוין אַריבער איהם, ווײַט—ווײַט.

ר' משה'לע דער גבאַי מאַכט אַ טריט ווײַטער און זאָגט צו די אַרומיגע:

— אַ יונגער־מאַן אַ מופלג געווען, אַ מתמיד, קלאָהר געווען ש"ס און פוסקים, געהאַלטען שוין בײַ'ם פאָהרען צו די גרעסטע רבנים נאָך סמיכה — קלאַפּט איהם אַרײַן מיט אַמאָל אין קאָפּ: „משיח"... ווען ניט די משוגעת, וואָלט ער שוין לאַנג רב געווען אין אַ גרויסער שטאָדט — אַ גרויסער מופלג... און איצט איז ער געבליבען אָהן אַ ווײַב און אָהן אַ קינד, אָהן אַ שטוב און אָהן אַ געלעגער... ווי איז ער עס געקומען גאָר צו אַזאַ אומגליק?!...

ער שטעלט אויס זיינע אומעטיגע אויגען אויף ר׳ משה׳לע דעם גבאי, ער הערט זיינע רייד און אין האַרצען טראַכט ער אַמאָל:

„וואָס ווערט דערפון, אַז מען איז שוין אַ רב?

אַ רב פּסקנ׳ט שאלות, ער מאַכט כּשר אַ הוהן — וואָס אָבער קאָן אָבקומען דער וועלט, ווען מען זאָל גאָר איינגאַנצען אויסווייכען די הוהן? ווער און וואָס בעשטעהט אין דעם? —

שכירות... שפּייזען ווייב און קינדער... און אָהן אַ ווייב? און אָהן קינדער?

ווער ווען ווערט עס אויספעהלען? און וואָס וועט עס צוגעבען”? —

און פון איין שאלה ביי איהם אין האַרצען ווערען צוויי, פון די צוויי — פיער, די שאלות פערמעהרען זיך און וואַקסען, ווי די רעדער אין אַ וואַסער פון אַ שטיין, וואָס מען האָט האַסטיג אַוואָרף געטהון —

„די גאולה אָבער — די גאולה!” — ווילט זיך איהם אויסשרייען, נור עס גלוסט זיך איהם ניט צו ריידען מיט ר׳ משה׳לען. צו וואָס און צו ווען?

און ר׳ משה׳לע דער גבאי מיט די איבעריגע זענען שוין טאַקע אַרויס לאַנג פון שוהל׳כעל.

שפּעטער אַ ווייל קומט אַריין אַ נאָהענטע שכנה, וואָס וואוינט נעבען שוהל׳כעל, און טראָגט אַריין אַ טעלער מיט געקעכטס.

— דו! — זאָגט איהם די יודינע, — נעהם עסען...

ווייס ער, אַז דאָס מיינט מען איהם: אַלע רופען איהם איצט „דו”, אויסער די יונגלעך, וואָס רופען איהם: „משיח”.

זיין נאָמען האָט ער שוין לאַנג אָנגעוואָהרען.

צו דער תורה האָט מען איהם שוין פון לאַנג אָן ניט אויפגערופען — ניט ער האָט עס פערלאַנגט און ניט זיי — דער גבאי מיט׳ן שמש — האַלטען עס פאַר נויטיג און מעגליך: ער איז דאָך גאָר קיין בר-דעת ניט.

עלטערע רופען איהם אָן: „דו”, און די יונגלעך זאָגען איהם: „משיח”.

זעצט ער זיך אויף אַ ברעג בענקעל ביי׳ם אייווען, שטעלט אַוועק דעם טעלער אויף די קניה, בויגט אַראָב דעם קאָפּ, און עסט.

רעמאָלט פּאַסט ער זיך אָב: מען האָט איהם געבראַכט אַהער צו עסען. זוכען דאָס וועט ער ניט געהן — צו וואָס איז עס כּדאַי?...

די יודינע שטעהט און וואַרט אויף דעם ליידיגען טעלער צוריק, און איהר פּנים דריקט אויס רחמנות צו איהם. נעכטען האָט

זי איהם אויך געבראַכט אַ ביסעל געקאָכטע קאַרטאָפּעל, און מאָר־גען וועט זי איהם אויך ברענגען... אַ רחמנות!

— ער... זאָגט זי צום שמש, און שאָקעלט מיטן קאָפּ.

— משיח... ענטפערט אויך דער שמש קורץ מיט אַנ'אומעטי־גען שמייכעל.

אַז ער גיט איהר אָב דעם טעלער, שטעלט ער אוים אויף איהר זיינע טונקעלע אומעטיגע אויגען און קוקט זי אָן אַ ווילע.

זיין בליק ווערט שאַרפער, דורכדרינגענדער. אַמאָל, אַמאָל — איהם אַליין דוכט זיך, אַז דאָס איז געווען גאָר פאַרצייטען — פלעגט צו איהם אין בית־המדרש אַריינקומען אַ שוואַכע יודינע, אַ קליינע, אַנ'איינגעהויקערטע, מיט אַ קיישעל קליינע עפּעליך אויף די הענד. זי פלעגט איהם דערלאַנגען אַנ'עפּיל און זאָגען:

— נאַ, שלומ'קע, נעהם...

דוכט זיך, אַז זי איז איהם אַ מאַמע געווען... יענע יודינע...

זי איז שוין איצט געווים געשטאָרבען. דוכט זיך, אַז ער האָט נאָך איהר אַמאָל „קדיש" געזאָגט. איצט אָבער זאָגט ער שוין ניט קיין קדיש, און ער וויל זיך ניט דערמאָנען דעם טאָג פון יאָהר־צייט.

אַסך, אַסך זאַכען געדענקט ער שוין ניט איצט... און צו וואָס דאַרף ער דאָס געדענקען, וואָס ס'איז געווען?

ער ציהט זיך אוים אויפ'ן האַרטען בענקעל נעבען טהיר אין די שמאַטעס, וואָס ער טראָגט אויף זיך, ער וועט ליגען און טראַכטען— זיין איינציגע און שטענדיגע מחשבה, און וועט ער איינשלאָפען, וועט ער דאָס זעלבע חלומ'ען.

— דו! — ווענדט זיך צו איהם דער שמש פון דער בימה,— דו האָסט זיך שוין געלעגט שלאָפען? — שטעה אויף, נעהם דעם האַנטוך און לעג איהם צוקאָפּענס... דו — נו! —

ער קוקט זיך צו צו דעם שוואַרצען אייזערנעם ריהנג אין ווינ־קעל ביי דער טהיר און צו דעם גראָבען שמוציגען קהל'שען האַנטוך— ניין, ער דויל ניט! חלילה!

אַז יעקב אָבינו איז נע־ונד געווען, איז ער אויף שטיינער גע־לעגען, און דעם גרעסערן שטיין, גאָר דעם שווערען, שפּיצעכדיגען — צוקאָפּענס געלעגט...

— דו נעהמסט ניט — וועסט דו פוילען... כעס'ט דער שמש.

II.

שטיל איז אין שוהלכעל. דער בטלן זיצט ביים טיש און לערענט אין דער שטיל.

ער ליגט אויפ׳ן בענקעל און טראַכט פאַמעליך, ווי אין חלום.

אַמאָל האָט ער אויך געלערענט — אַסך, אַסך געלערענט. איצט אָבער עפענט ער ניט אויף אַפילו קיין ספר.

ווער ס׳וויל, זאָל לערנען, — געוויס איז דאָס אויך אַנ׳ענין, אָבער ניט פאַר איהם.

ניט פאַר איהם. ער האָט אַ גרעסערן ענין געפונען—אַ גרעסערן.

„זיעבעציג מלכים מיט אָבגעהאַקטע גראָבע פינגער פון די הענד און פים ליגען אונטערן טיש און קלויבען אויף די ברעקלעך, וואָס פאַלען אראָב״...

קלויבען אויף די ברעקלעך... אָט מיט וואָס עס פערנעהמען זיך מענשען — די מלכים — וואָס גאָט האָט אויף דער וועלט בעשאַפען... זיי האָבען זיך פערנומען מיט קלייניגקייטען—תר״יג קלייניגקייטען... און זאָל מען צושטעלען אַ קלייניגקייט צו אַ קלייניגקייט און זיי אויסציהען, וועלען זיי דערלאַנגען נור די שטויב פון דער ערד, און ניט די הויך פונ׳ם הימעל...

אַזוי פלעגט ער אָפט טראַכטען וועגען מענשען און זייער פערנעהם אויף דער וועלט.

ע ר איז אַוועק פון זיי, האָט זיך אָבגעזונדערט פון זיי און זייערע ענינים, און האָט זיך אינגאַנצען אָבגעגעבען צו איין רעיון—אַראָבברענגען משיח׳ן...

אַ גרויסע זאַך און דערפאַר אַנ׳איינציגע, ווי די זון אין הימעל! און אַז די ליכטיגע זון געהט אויף, ברויכט מען שוין ניט די נאַפט־לעמפעלעך און די גראָשען־ליכטעלעך...

און דער גלות איז דאָך טאַקי אַזוי לאַנג און אַזוי שווער! — ניט דער גלות פונ׳ם פאָלק, נור דער גלות פון דער תורה — די שכינה איז פערוואָגעלט! ניט דער גוף, נור די נשמה פּייניגט זיך.

דער לוימיגער גוף איז שוין אֶפשר צוגעוועהנט צו די יסורים, געפענגעניש און עבדות, אָבער די זויבער־קלאָרע נשמה, פון די ריינע ברייטע הימלען, פון אונטער דעם כסא־הכבוד אַליין — ווי קומט זי צו אַזאַ געפענגעניש, צו אַזאַ שפלות און עבדות?...

די נשמה מוז בעפרייט ווערען — משיח מוז קומען! —
ער האָט זיך פערטראַכט, ער האָט זיך פערטיעפט —
„כלו זכאי... כלו חיב...״
ניין! דאָס איז ניט אַזוי. דאָס וועט ניט זיין!

— פערלאָזען זיך אויפ'ן „דור"?! — און וואָס איז עס אַזױנס דער „דור"?

דאָס איז נור אַחברה בעטלערס", וואָס האָט בעקומען אַ זעקסער אַ נדבה „אויף אַלעמען גלייך"... צו איז שוין דאָ שייך צו זאָגען: אַ גאַנצער זעקסער?...

היינט וואו איז דאָ „כלו חיב... כלו זכאי"?

וואָס קאָן אַ דור אויפטהון? בענטשען מיט אַ „מזומן", דאַווענען מיט אַ מנין, שרייען הויך „אָמן", ווען איינער ווער זאָל אַ ברכה מאַכען... מוז זיך דאָך אָבער געפינען דער איינער!

איינער איז — גענוג. און דוקא דער איינער קאָן זיך אָבגעבען צו אַ גרויסען ענין און אויספיהרען איהם — נור דער רצון זאָל איהם דיענען — אַ שטאַרקער, אַנאַייביגער רצון! —

...משיח!... ער וועט איהם רופען —

שטיל, שטיל אין דער מחשבה וועט ער איהם רופען. אייביג ציהען וועט ער זיך צו איהם אין דער מחשבה, און וועבען און וועבען וועט ער אין זיין נשמה דינע, וייכע פעדעמלעך, און מיט זיי וועט ער צוציהען משיח'ן....

אָדער גאָר אָהן פעדעמלעך. נור די ריינע מחשבה — די טיעפע מחשבה — אַ ריינע און אַן אייביגע — וועט ברענגען משיח'ן...

האָט ער אָנגעהויבען צו לייטערן און ריין צו מאַכען זיין מחשבה, נור וועגען משיח'ן.

אָבער די געמיינע מענשען האָבען זיך דערוואוסט פון זיין סוד, און זיי — די אֶמת'ע בעלי־גופים — האָבען אָנגעהויבען טענה'ן צו איהם, אַז ער איז משוגע...

אויב ניט ווי זיי, איז — משוגע!?

„צו אַ טיש מאַכען — זאָגען זיי — ברויכט מען אויך האָלץ, און הענד מיט אַ האַק... מיט דער ריינער מחשבה אַליין וועט מען אפילו אַ שלונג וואַסער אין מויל ניט בעקומען"...

קליינע און בייזע מענשעלעך! — נור די הענד מיט אַ האַק זענען ביי זיי אין זינען שטענדיג...

זיי זאָגען, אַז דער עיקר איז — דער „דור". ביי איינעם אַליין איז די האַנד צו־קליין — האָבען זיי אַ ווערטיל.

צו האָבען זיי ניט געלערענט, אַז רב שמעון בן יוחאי פלעגט מיט אַ בליק נור פערברענען און וויסט מאַכען... אָדער זיי האָבען פערגעסען, אַז משה — איין משה — האָט אַרויסגעפיהרט פון מצרים אַ גאַנצען „דור", אַנערב־רב, וואָס איז דאָס גאָר ניט ווערטה געוועזען... משה האָט אַרויסגעבראַכט וואַסער פון אַ שטיין אַפילו, און

דער „דור" זײַנער איז דערבײַ געשטאַנען, ווי טרוקענע שטיינער", און דערצו נאָך אייביג־דורשטיגע...

... אַלע האָבען נשמות, אָבער ניט בײַ אַלעמען זענען זיי רעס־דעווידיג. אַמאָל פערשטיקט זיך אַ נשמה אין אַ וויסטען גוף, און ווערט שטום — אויף אייביג שטום —

אַזעלכע עלענדע גופים בלאָנדזען אַרום, ווי שאָטענס — טויבע און בלינדע. צי קאָנען זיי הערן די שטילע, לײַכטע טריט משיח'ס? זײַן שטילען, לאַנגזאַמען שוועבען פון אויבען אַראָב?..

... „משיח ווערט קומען!" — האָט ער כמעט גוזר געווען אין דער מחשבה, און — ער האָט געוואַרט.

שטיל און רוהיג געוואַרט. גערופען איהם אין דער מחשבה, און שענע, שענע חלומות געזעהן.

ער ליגט אויפ'ן באַנק בײַ דער טהיר. אין בית־המדרש אַרום איז שטיל און שאָטענדיג. מיט איין אויג, אַ האַלבע אַנ'אָפענע, קוקט ער אויף דאָס קליין פײַער'ל פון דעם יאָהר־צײַט ליכט. דאָס פײַער'ל ציטערט, שמעלצט זיך, און שווידערט ווידער און ווידער.

באַלד קומט צו איהם אַ מחשבה, אַ לוסטיגע, אַ פרעהליכע: — דעמאָלט, ווען „ער" וועט קומען, וועלען שוין מעהר ניט זײַן די בית־עלמין ליכט מיט די מתים־פײַערלעך!...

אַנדערע ליכט וועלען זײַן—חשוב'ערע, שענערע, אָדער, אָדער—ליכטיגקײַט גאָר אָהן ליכט...

דערזעהט ער דעם בטלנ'ס אומעטיגען פנים און זײַן טונקעלען שאָטען אויסגעשפרייט אויף דער אַלטער פערשמאָלצענער גמרא, — טראַכט ער: דעמאָלט וועלען זײַן גאָר נײַע ספרים, שענע און ליכטיגע, און די פנימער בײַ די לערנערס וועלען זײַן יום־טוב'דיגע —

און די שאָטענס וועלען פערשווינדען — טראַכט ער ווידער, — די מאוסע ברואים מיט עקען און ברעגען פון אַלע זײַטען — די פלאַציגע שוואַרצע ברואים וועלען פערשווינדען.

אַ וועלט אָהן שאָטענס ועט זײַן.

מיט דער לעצטער מחשבה שלאָפט ער אײַן אויף דעם האַרטען באַנק.

און אַמאָל חלומ'ט זיך איהם, אַז ע ר איז שוין געקומען.
ע ר איז שוין דאָ — אין בית־המדרש.
ע ר איז הויך געוואַקסען — דער העכסטער! מיט אַ ליכטיגען פנים, מיט שטאָלצע אויגען.
ער איז יונג און מוטהיג, און שמייכעלט כסדר.

דער בית־המדרש איז פול מיט „עולם". אַלע זענען דערשראָ־קען, צומישט, מען וואַרפט זיך אַרום און מען שעפּציט עפּיס, אָדער מען איז פערגליווערט, איינגעהויקערט און קניהענדיג, און מיט הכנעה און תחנונים זענען זיי אויף עפּיס מתפלל —

ער הויבט אויף זיין קלאָר ליכטיגעס אויג, און זיין בליק איז אַזוי שטאָלץ און שען, און מיט אַ ליכטיגען פּנים און אַ שיינענדעם שמייכעל זאָגט ער:

— וואָס איז מען אַזוי צושראָקען און פערציטערט? וואָס שעפּצען זיי כסדר? — און וואָס זענען זיי אַזוי איינגעהויקערט? —

— געמיינע, קליינינקע, הויבט אויף דעם קאָפּ! שטעלט אייך אויף, בויגט זיך ניט, קניהט זיך ניט — שוידערט ניט, ווי די שאָ־טענס און שאָקעלט אייך ניט מיט די ליפּען...

ער געהט אַרום צווישען די איינגעבויגענע און איינגעהוי־קערטע, און זיין בליק ווערט אַמאָל פינסטערער און דאָס קול — טרויעריגער:

— אָרים, געמיין! — חרוב איז דאָס שטיבעל, וואו זיי זענען מתפלל, פינסטער איז דאָס לעמפּיל, וואָס לייכט זיי... און שוואַרצע, פערשטויבטע בענקלעך האָבען זיי דאָ אַוועקגעשטעלט, וואו זיי זאָלען אָברוהען פון זייער בויגען זיך און קניהען...

ער הויבט אויף זיין קאָפּ, זיינע אויגען בליצען אויס און דאָס קול ווערט יום־טוב'דיג:

— מיר וועלען בויען אַ פּאַלאַץ צום דאַווענען! די ווענד פון ברוסטין און די סטעליע פון בלאָהען, בלאַנקענדען דימאַנט, ווי דער ריינער הימעל. אַריינקומענדיג אין דעם פּאַלאַץ, וועט זיך דאָס האַרץ דערפרעהען און וועט שירה זאָגען...

און אַ מנורה וועט זיין — בלויזע ליכט, און די רעהרען פון דער מנורה וועלען זיין פון זונען־שטראַהלען... און דאָס סאַמע פער־חשכ'טע פּנים וועט אויסשיינען פון דעם ליכט!

ער געהט אַרום צווישען די ערשטוינטע, וואָס ערוואַגען זיך נאָך ניט אויפצוהויבען דעם קאָפּ און אַ קוק צו טהון אויף איהם.

און ער, וואָס האָט אַזוי לאַנג געגאַרט און געוואַרט אויף זיין קומען, יעדער טאָג, יעדער רגע — ער געהט איהם נאָך פּאַמעליך און דאָס האַרץ קוועלט אין איהם: — „ער איז דאָך געקומען! משיח — זיין משיח איז געקומען... ער האָט געוואַרט — און האָט זוכה געווען...

ער געהט איהם נאָך, נאָך משיח'ן — פּלוצלונג אָבער טהוט ער זיך אַ קעהר און — כאַפּט זיך אויף.

דעמאָלט וואַרפט ער האַסטיג און מבוהל׳דיג זיינע שאַרפע בליקען אין די ווייטסטע טונקעלע ווינקעלעך פון בית-המדרש, ער זוכט אומעטום — נור ער געפינט איהם ניט... ער איז ניט געקומען... ס׳איז נור אַ חלום געווען... אין שוהל דריקט נאָך די שווערע פינסטערניס, די נאַכט איז נאָך ניט אַריבער—און ביי-נאַכט קומט ניט משיח... דאָס איז נור אַ חלום...

אָבער די שמחה איז ביי איהם גרויס: ער האָט דאָך געזעהן זיין גדולה!.. עטוואָס געזעהן שוין, און איצט קאָן ער ווידער וואַרטען... אויף אַזאַ משיח׳ן איז כדאַי צו וואַרטען!—

קיין שום דאגות וועלען איהם איצט ניט בעלאַגערען, קיין שום פערלאַנגען וועלען זיין ברוסט ניט בעוועגען.

ער וועט נור מיט דעם איינעם פערזאָרגט זיין — אַנ׳ערשטער משיח׳ן צו בעגעגענען: דעם אמת׳ן משיח׳ן! און זיין האַרץ וועט אַ נעסט זיין פאַר דעם איין פערלאַנג נור — אַ גרויסער פערלאַנג, אַ מעכטיגער — פאַר׳ן טויט נאָך אָבגעבען שלום משיח׳ן.

פאַר׳ן טויט! — משיח וועט קומען ביי זיין לעבען... ער וואַרט, ער האָפט, ער איז זיכער!

ווי נור ס׳וועט ווערען בעגינען, וועט ער אַרויס אַנקעגען, בעגעגענען איהם...

מאָרגען וועט ער קומען—ער האָט דאָך איהם שוין היינט אין חלום געזעהען... מאָרגען, מאָרגען!

זאָל שוין בעגינען וואָס גיכער!

דרויסען איז נאָך אַ טיעפע נאַכט, און אַ געדיכטער חושך דריקט אין שוהל׳כעל.

שטיל איז אַרום. דער בטלן שלאָפט און חראָפעט: ער וויים פון גאָרנישט און פיהלט גאָרנישט...

— —נור ער זיצט שוין אויפ׳ן בענקעל און וואַרט אויף בעגינען— —

III.

דער טאָג קומט אָן.

אַרום און אַרום ווערט אַלץ העלער, ליכטיגער, און ער ווערט אַלץ אונרוהיגער.

די יונגע לוסטיגע שטראַהלען פון דער זון דרינגען אַריין דורך די פענסטער, הוידען זיך אַרום און שפּילען, זיי רופען איהם און איילען צו:—„גיכער, געה בעגעגענען!"..

מיט'ן טאָג פאַלט אָן אויף איהם אַ מאָדנע אונרוהיגקייט, ער ווערט פערזאָרגט: טאָמער פערשפעטיגט ער, חלילה... טאָמער וועט ער ניט בעגעגענען אַנ'ערשטער משיח'ן, טאָמער וועט ער ניט זיין דער ערשטער, וואָס וועט משיח'ן שלום אָפגעבען.

אונרוהיג און פערזאָרגט איז ער דעם טאָג.

נור דאָס הייסט ניט, חלילה, פעריאָגט און צוטראָגען, ווי אַלע מענשען פון אַסך קליינע דאגות'לעך — ניין! איין גרויסע דאגה איז קיין דאגה ניט! — דאָס איז מעהר אַ יום־טוב'דיגער געמיטה ביי דער נשמה, אַ בהלה פון אַ יום־טוב'דיגען „הנני מוכן ומזומן"...

מען דאַרף זיין גרייט צו בעגעגענען משיח'ן.

האַסטיג, איילענדיג, מיט אַ געלאָף לאָזט ער זיך פון שוהל'כעל אַרוים.

ער איילט און טראָגט זיך איבער די גאַסען, איבער'ן מאַרק און די קרומע געסעלעך אין שטאָדט.

ס'רוישט און ליאַרעמט אין שטאָדט — דער „גוף" שרייט גוואַלדען...

מענשען יאָגען זיך אַרום — דער מיט אַ קרוג און דער מיט אַ זאַק, איינער פאָהרט אויף אַ וואָגען און שמייסט מיט אַ בייטש זיין בידנע פערדיל, אַ צווייטער פיהרט אַ נאַרישע ציג פאַר אַ־שטריקעל און טרייבט אונטער און שלאָגט מיט אַ שטעקעל. אַלע גוואַלדעווען, צו־טראָגענע און פעריאָגטע, ביי מענשען און פיה ביי אַלעמען איז אָפען דאָס שרייענדע מויל, און אַ גרויסער שוואַרצער הונד בילט מיט אַ כעס און פערהילכט אַלעמען. ס'זענען אָפען קראָמען, ווי לעכער פון קברים, די קרעמער, מעסטען, וועגען און גיסען און די קרעמערינס שעלטען איינע די אנדערע, שערטען פערביטערט, פונקט ווי דערויף שטעהט די וועלט...

ער איילט ווייטער, ווייטער.

פלוצלונג שטעלט ער זיך אָב אַ צוטראָגענער. ס'האָט איהם אַ שיין געטהון אַ מחשבה:

ער וועט זיי מיטרופען, ער וועט אויפהויבען זיין קול, ווי די נביאים אַ מאָל, און וועט צו זיי זאָגען:

— איילט אייך נאָך מיר! — פערלאָזט אייך די קראָמען, די לעכער פון קברים, פערלאָזט אייך דעם מאַרק — די אומרוהיגע זומפּ, וואָס האָט אייך פערשלונגען אַריבער די האָאר פון אייערע קעפּ, און קומט מיט מיר אין פעלד... קומט, מיר וועלען דאָרט אַרויפקלעטערן אויפ'ן באַרג — מיר וועלען דאָרטען שטעהן און וואַרטען אויף איהם... קומט, קומט גיכער אויפ'ן באַרג!...

די אויגען זיינע ווערען גרעסער, הויבען אָן צו בליצען. ער קוקט זיך אַרום אויפ'ן גרויסען פּלאַץ אין שטאָדט. ער פיהלט, אַז ס'ברענט אין איהם אינעווענינ אַ פייער...

ער וועט צונויפרופען דאָס פאָלק, ער וועט צו זיי זאָגען, שרייען —

רב משה'לע דער גבאַי האָט זיך בעוויזען אין טהיר פון זיין קראָם, אַריינגעשטעקט צוויי פינגער אין זיין לאַנגען ווייסען באָרד, האָט עם פונאַנדערגעקעמט און געטיילט, אַ העלפט אַהער און אַ העלפט אַהין. אַנ'אויסלאַך האָט זיך בעוויזען אויף זיין ראָזעווען פנים:

— דו ביסט שוין אַרויסגעגאַנגען?! — דו געהסט שוין אַנקעגען משיח'ן? משוגע'נער — געה צוריק, דו שטיק משוגע'נער!...

ער אַנטלויפט. די פאָלעס פון זיין לאַנגען סורדוק צופּאָכען זיך פון דעם ווינד, די העגד צעוואַרפען זיך אין דער לופטען, דאָס אָטעם פערהאַפט איהם — און ער לויפט.

דער ברייטער טייך ציהט זיך ווייט, ווייט, דורך אַ סך שטעדט און שטעדטלעך, אָבער קלאָר און שען איז ער נור דאָ, אונטער דעם הויכען באַרג, פליסענדיג צווישען די לוים-רויטע, הויכע, אָבגעשניטענע ברעגען.

ער לעגט זיך אויפ'ן באַרג, שפּרייט זיך אוים אויף דעם נידעריגען גרינעם גראָז. און געגענאיבער, אויף דעם צווייטען זייט טייך, האָט זיך אויך אויסגעשפּרייט אַזאַ הויכער באַרג, בעדעקט מיט נידעריגען גרינעם גראָז. און אין מיטען, צווישען די צוויי בערג, פליעסט רוהיג און פּאַמעליך דער קלאָרער טייך. ער פליעסט אַהין, וואו די בערג לאָזען זיך אַראָב, און פון ביידע זייטען ערהויבען זיך הויכע, טונקעלע בוימער. -- פון אַ געדיכטען וואַלד אַהינטער זיי האָבען זיך עם די הויכע בוימער אַרויסגערוקט צו די ברעגען פון דעם טייך, פון ביידע זייטען, טוקען זיך אין זיינע קלאָרע וואַסער. און דער הימעל פון אויבען צושפּרייט זיך הויך און קיילעכדיג, ווי אַ בלאָהע חופּה —

דאָ, אויף דעם באַרג, רוהט ער אָב פון דער שטאָדטישער יאָגעניש. דאָ איז ער ווייט און בעהאַלטען פון דעם מאַרק-טומעל, פון די קללות און פון ר' משה'לעם געשרייען. דאָ שטערט קיינער ניט זיין מחשבה — און זי ווערט ריינער, פרייער.

אַ צניעות'דיגע שטילקייט איז אַרום. ליגט ער אויף דעם באַרג און חזר'ט אין דער מחשבה:

„משיח... משיח"...

ער איז זיכער, אַז אויף דעם אָרט וועט ער זיך בּעוויַיזען צו איהם — דאָ, דאָ. עפּיס פיהלט ער, אַז דער אָרט איז מאָדנע מסוגל צו דעם.

און דאָ שטערט איהם טאַקע קיינער ניט: דאָ ווערט זײַן מחשבה אַזוי ריין און קלאָר, ווי דאָס וואַסער אונטען און טיעף, ווי דער הימעל אויבען.

און זיין מחשבה וועבּט און שפּינט, פילט אָן די גאַנצע וועלט מיט אַ בענקעניש נאָך איהם, פערשפּרייט אַ לײַכטע, אַ דורכזיכטיגע נעץ, וואָס שוידערט און הוידעט זיך פון אונטען אַרויף און פון אויבען אַראָב — — —

אַלע און אַלעס אַרום בענקט, בענקט נאָך איהם, ציהען זיך צו איהם און ציהען איהם אַהער, ערהויבען זיך צו איהם און מאַכען איהם אַראָבניעדערן...

שטיל און אָבגעצויגען הערט זיך אַ קול אַרום און אַרום: „משיח... אונ—זער משי—ח"...

הימעל און ערד, דער וואַלד און דער טײַך, דער הויכער בּאַרג אונטער איהם און זיין חבר — דער בּאַרג געגענאיבער — ציהט זיך איינס צום אַנדערן, און אַלע צוזאַמען ציהען זיך צו איין מיטעל־פונקט, צו משיח'ן.. אַלע וואַרטען און האָפען.

שטיל און רוהיג איז אַרום. רוהיג ליגט ער אויך אויפ'ן בּאַרג און וואַרט אין דער־שטיל: בּאַלד, בּאַלד וועט ער זיך בּעוויַיזען... אַלץ אַרום איז דאָך שטיל געוואָרען, האַלט אַיין דעם אָטעם, הערט זיך צו און וואַרט.

דער טײַך האָט זיך אָבגעשטעלט, שטיל און פערגליווערט, די בּוימער האָבען זיך אויסגעגלײַכט און שווײַגען, דער הימעל האָט זיך אָנגעצויגען אין אַ טיעפען פערנעהם און דער בּאַרג אונטער איהם האָט אָנגעשפּאַרט און הערט זיך צו...

אַלע וואַרטען, וואַרטען... בּאַלד וועט ער קומען...
אין דער שטילקייט וויל ער קומען...

— — — — — — — — —

... ס'איז אונרוהיג. עס שטורעמט אויף.

פון דעם פינסטערן געדיכטען וואַלד האָט זיך אַ ווינד האַסטיג אַרויסגעיאָגט.

דער וועטער ווערט אַלץ אונרוהיגער, ער וואַרפט אַ ווינד נאָך אַ ווינד איבער'ן טײַך, פון איין בּאַרג אויפ'ן צווייטען.

ער ליגט מיט אַ זייט אויפ'ן באַרג, הערט ער מיט'ן אויער עפּיס אַ גערויש אינעווייניג אין דער ערד.

אַ שטורעם!

דעמאָלט טהוט ער זיך פּלוצלונג אַ חאַפּ אויף און זעצט זיך אַוועק. באַלד שטעלט ער זיך אויף, אַ צווישטער אַ צעשויבערטער, די אויגען צולויפען שנעל אין אַלע זייטען און די הענד צוואָגען זיך ביי איהם אויך —

„אָט — אָט איז ער געקומען״!.. — יאָגט אַ האַסטיגער געדאַנק אין זיין אויפגערעגטען מוח, נור ער ווייס נאָך ניט, פון וואַנען ער קומט עס, און וואו זאָל ער איהם זוכען און בעגעגענען...

ער דרעהט זיך אום אין אַלע זייטען און זוכט, און זיין געדאַנק שלאָגט האַסטיג: „דערפאַר איז עס אַזאַ רעש, אַזאַ שטורעם געוואָרען, ווייל ער דאַרף אָנקומען, ער איז געקומען״...

און ער זעהט, ווי דער טייך לויפט אויף ערגיץ, דער הימעל יאָגט זיך, די בוימער שאָקלען זיך און רוישען, און דער באַרג שפּרינגט איהם פון אונטער די פיס אַוועק —

און דער ווינד לויפט און יאָגט אַרום, ווי אַ מבוהל'דיגער שליח. ער ווערט צומישט, ער וואַרפט זיך און זוכט —

„מיט'ן רעש מוז ער דאָך קומען... ווען ניט ער, צו וואָס איז דער רעש?..

אָבער וואוהין קעהרט מען זיך נאָך? וואו זוכט מען איהם? — — —

— — — — — — — —

... און רוהיגע שעות און שטורעמדיגע טעג געהען פאַרביי, פאַר־ביי — און ער וואַרט.

דאָרטען, אין שטאָדט און אין מאַרק ציהען זיך טעג, ווי דורות און יאָהרען, ווי אייביגקייטען. זיידעס שטאַרבען און אייניקלעך ווערען געבאָרען, די יונגע לויפען און מיטעלע געהען פּאַמעליך. דאָרטען, אין שטאָדט האַקט מען האָלץ מיט העק און מען מאַכט טישען, — נור ער געהט פאַרביי זיי אַלעמען. ער טראָגט אין זיין האַרצען אַנ'איינציגע, ריינע מחשבה: „משיח... משיח״...

און ער וואַרט אויף „איהם״ אויף דעם הויכען באַרג ביי דעם קלאָרען טייך, דעם גאַנצען טאָג וואַרט ער, כל־זמן די זון לייכט נאָך אין הימעל —

ער וואַרט און איז אומרוהיג.

אָבער ווי נור די קליינע שטערענדלעך בעווייזען זיך שוין אויפ'ן גרויסען ברייטען הימעל, דעמאָלט בערוהיגט ער זיך, אַ טרויער־רוה נעהמט דורך זיין נשמה: ניטאָ אויף וואָס צו וואַרטען...

אין דער נאַכט־פינסטערניס וועט משיח ניט קומען..

מיט דער פינסטערניס פון דער נאַכט קומען נור אָן גנבים און רויבער, פיינד און בעטלער —

אַ טרויעריגער פערלאָזט ער דעם הויכען באַרג, אין דער שטיל גנבה'ט ער זיך אַריין אין שטאָדט, און שטיל און וויסט קומט ער אַריין אין שוהל'כעל — — —

IV.

אַ הייסער, אַ בלאַנקענדער תמוז־טאָג.

ער ליגט אויפ'ן באַרג, אויף אַ האַנד אָנגעשפאַרט, און וואַרט.

„משיח... משיח"... רופט ער שטיל אין זיין איינציגער מחשבה, ליגענדיג אויסגעשפרייט אויפ'ן באַרג.

און אונטער דעם באַרג, וואַלד אַרויס געהט צום טייך אַ יונגע פרוי מיט אַ ליילעך אויף דער האַנד.

ער האָט זיך אויפגעהויבען און אַ קוק געטהון. איהרע קליינע טריט זענען זיכערע און שטאָלצע.

זי איז אַ „בתולה", דוכט זיך אַ יודישע טאָכטער, זי קומט עס פון אַ זומער־וואוינונג אויף יענעם זייט וואַלד.

זי געהט זיך באָדען, אין דעם קלאָרען וואַסער פון דעם רוהי־גען טייך.

ער שליעסט צו די אויגען, ער זאָל אויף איהר ניט קוקען — אויף דער „בתולה", וואָס וועט זיך באָדען אין טייך.

מיט צוגעמאַכטע אויגען רופט ער אין זיין ריינער מחשבה: „משיח... משיח"... און ער וואַרט.

פלוצלונג איז איהם ליכטיג געוואָרען אין די אויגען — ליכטיג, ליכטיג אונטער זיינע אַראָבגעלאָזטע ברעמען, ווי טויזענדער זונען וואָלטען עס אין דער לופט אויפגעגאַנגען אין דער ווילע. און די ליכט איז העל און געדיכט —

אַ געדיכטע ליכט — דאָס גלאַנצט ערגיץ אַ שענער גוף —

אַ רויש הערט זיך — אַ רויש, אַז פון עפּיס לײַכטעס, וואָס האָט זיך אויפ'ן וואַסער געוואָרפען.

וואָס אַרט עס איהם? ווער שטערט עס די איינציגע, רײַנע מחשבה? —

...„דער טויט איז געקומען“...

ער שוידערט איינגאַנצען. מען דאַרף וידוי זאָגען פאַר'ן טויט — וידוי... ניין! ער וועט קיין וידוי ניט זאָגען — משיח איז נאָך ניט געקומען... ער וועט ניט שטאַרבען, ער וועט ניט אַוועק פון דער וועלט, איידער משיח וועט קומען...

דאָ, דאָ דאַרף ער זיך בעגעגענען מיט איהם...

ער איז דאָ... ער איז געקומען... דאָס האָט ער זיך בעוויזען אין דער ליכטיגקייט...

האַסטיג עפענט ער אויף די אויגען און דערזעהט פאַר זיך אַ ליכטיגעס בילד, וואָס דאָפּעלט זיך: עס שטעהט נעבען איהם, און ס'איז ווייט פון איהם...

דאָס איז אַהויכע, שלאַנקע געשטאַלט אין ווייסען געהילעלט. און דאָס ווייסע איז — ווי אַ העמד, ווי אַ טלית און אויך ווי תכריכים פון אַ מת. אַ זײַדענע לײַוואַנד דעקט צו אַ קערפּער, פון האַלז ביז אַראָב, און די שפּיצען-פינגער פון די פיס זעהען זיך אויך ניט. ער זעהט ניט דאָס פנים — דאָס געשטאַלט האָט אָבגעקעהרט דאָס פנים פון איהם. נור די שוואַרצע האָאר האָבען זיך צעוואָרפען אַ הינטער, ווי דער טונקעלער שאָטען פון וואַלד.

— משיח!... דאָס איז ער...

— אָבער די „בתולה“? אַ געשטאַלט פון אַ „בתולה“?!...

— משיח בן יוסף קומט אַ פערשטעלטער... ער קומט פריהער אָנצוזאָגען...

ער קאָן זיך בעווייזען אין דער געשטאַלט פון חוה, וואָס גאָט אַליין האָט בעשאַפען...

ער וועט לויפען, שלום אָבגעבען און פרעגען.

און לויפענדיג אויפ'ן באַרג, האָט ער דעם היטעל פערלאָרען פון קאָפּ, נור די געשטאַלט דערווייטערט זיך און פערשווינדט.

לויפט ער האַסטיגער. און באַרג אַראָב האָט איהם, ווי אַ ווינד געטראָגען און — אין טײַך געוואָרפען — — —

די „בתולה,״ וואָס האָט זיך אין טײַך געבאָדען, איז אַרויס געלאָפען מיט אַ געשרײַ:

— ראַטעוועט! אַ מענש טרינקט זיך...

און דער מענש האָט זײַן לעצטע מחשבה אין וואַסער געהאַט:

— זי, די לילית האָט גובר געווען...

II.

צווישען צוויי וועלטען.

אינהאלט:

צום בלאָהען הימעל.
אַ שותּף.
דער שטומער מגיד.
אַ יודישע טאָכטער.
אַ סדרה — יענקעלע.
חיים בויאַן.
אויף דער עלטער.
אַנ'אוצר.
דער יחסן.

צום בלאָהען הימעל.

צום בלאָהען הימעל.

...איך זוך דאָס שענסטע און בעגעהר עס אַזוי, ווייל דאָס מאוס'ע האָט מיר שוין שיער דאָס אויג ניט פערבלענדט. איך האָב ליעב די ליכט, וואָרום עס האָט מיר אויסגעפעהלט יאָהרען, יאָהרען-לאַנג.

מיינע אויגען זענען אויפגעהויבען נור צום הימעל, און זייער בליק זינקט אין דעם בלאָהען ים — איך האָב עס נאָך ניט גענוג אָנגעקוקט.

איך זוך די רויזען, וואָרום איך קום פון צווישען דערנער, קוים אַדורך פון זיי, און דאָס בלוט טריעפט נאָך פון די וואונדען, וואָס איך האָב בעקומען צווישען די דערנער. אויף דעם שמאָלען שטעגעלע צווישען זיי האָט מיך געיאָגט די פיינדשאַפט — אַ מאָגערע גערונצעלטע זקנה מיט אַלאַנגען צונג אַרויסגעשטעקט פון איהרע דינע בלאָהע ליפען... און איצט נאָך אויך קומט זי אָפט צו מיר און וועקט מיך אויף פון שלאָף ביי-נאַכט: מיט אַלאַנגען בעזים אין דער האַנד שטעלט זי זיך אַנטקעגען מיר, און שעפּצעט און שעפּצעט כסדר — די אַלטע מכשפה...

איך דרעה זיך צונויף אונטער מיין קאָלדרע און הויב אָן טראַכטען בכיון פון אַנדערע זאַכען, וואָס זענען וויים-וויים פון מיין אַמאָליגער וועלט — נור ס'העלפט ניט. גאַנצע מחנות ציהען זיי זיך פאַר מיר, די פינסטערע ברואים, מיט וועלכע איך האָב ביז אַהער מיין לעבען פערבראַכט, — קראַנקע, געהויקערטע, צודרעהטע און מאוס'ע קומען זיי אַלע, מיינע אַלטע בעקאַנטע...

איך ווער שיער דערשטיקט, און איך רייס זיך פון זיי אַוועק, — איך וויל זיי מעהר ניט אָנזעהען, איך וויל ניט מעהר. —

... אַ נידריג חרוב'ע שטיבעל. מײַן פאָטער האָט זיך קײנמאָל ניט געקענט אין גאַנצען אויסגלײַכען אין דעם שטיבעל און איז שטענדיג געשטאַנען אײַנגעבויגען עטװאָס אונטער דער אויסגע־דרעהטער סטעליע, די פענסטערלעך — קלײנע און די שײַבלעך — פערשטויבטע, טונקעלע, װי אָבגעפאַרבטע... װעניג ליכט איז אין דעם שטיבעל געװען — זעהר װעניג ליכט.

אַנ'אויביגער פאַרנאַכט איז דאָרט געװען, שטענדיג פינסטער־ליך, און די נאַכט איז דאָרט אַלע מאָל לענגער געװען פון דעם טאָג— אַפילו זומער־צײַט.

פון דער זונן האָב איך אַ צײַט לאַנג גאָר ניט געװאוסט, ניט בעקאַנט געװען מיט איהר, און איך האָב גערעכענט, אַז די זונן איז נור אַ מאָל בעשאַפען געװאָרען אויף אַ װײַלע, אַזוי װי אָדם און חוה, און איצט איז שוין ניטאָ — אָט די „גרויסע ליכט", װאָס דער חומש דערצעהלט...

אָדם און חוה זענען שוין אויך איצט ניטאָ, װי נאָך אַ סך גוטע זאַכען, װאָס זענען דאָ אין חומש און זענען איצט ניטאָ אַרום אונז...

אָבטראַכטענדיג אַזוי, האָב איך זיך שוין בעגנוגענט מיט דעם ליכט, װאָס פלעגט קוים אַרײַנקומען דורך די טונקעלע שײַבלעך.

אין דעם שטיבעל האָבען געװאוינט דרײַ שכנים מיט זײער גאַנצע האַק־פּאַק. דרײַ צימערלעך — אײן צימערל קלענער פון אַנדערען און דרײַ פאַמיליעס — אײן פאַמיליע גרעסער פון דער צװײטער.

און אַנ'אײװען איז געװען אײנער פאַר אַלעמען, און די קלײנע קיך איז פול געװען מיט קולות, געפילדער און קריגען.

און די קינדער פון אַלע שכנים זענען פול געװען אין אַלע צימערלעך, אין קיך, אַרום אײװען און אויפ'ן אײװען. די קינדער האָבען אַלץ צומישט, אַלע שװעלען אָבגעטראָטען און אַלע גרענעצען בטל געמאַכט. שׂרה־לאה'ס יונגלעך האָבען אַרומגעשפּרונגען דעם גאַנצען טאָג אויף חיה'ס בעט, און חיה'ס מײדעלעך האָבען אַרום־געטאַנצט אויף דבורה'ס טיש.

אַ רשות־הרבים... און די קינדער האָבען געװעלטיגט איבער אַלעמען. עופה'לעך און גרעסערע קינדער קראַנקע, װײנענדיגע אָדער שמײכלענדע האָבען זיך געלאָזט הערען נאָכאַנאַנד.

אין דעם ענגען טומעלדיגען שטיבעל בין איך געבאָרען געװאָ־רען, קראַנק געװען און געזונד געװאָרען, קראַנק געװען און געזונד געװאָרען — און אַזוי זיך אויפגעהאָדעװעט.

בין איך גרעסער געװאָרען און אַריבערגעטראָטען דעם שװעל פון שטיבעל, בין איך שוין געװען אין מיטען גאַס — דאָס שטיבעל

האָט ניט געהאַט ניט קיין הויפעל און ניט קיין פּלאַנקען. אפשר איז דאָרט אַמאָל געווען אַ פּלאַנקען, און די שכנים, נאָהענטערע און ווייטערע, האָבען עס פונאַנדערגענומען בערוזינקעסווייז צו הייצען זייערע אייוועגס.

ניט איך און ניט מיין פאָטער האָבען אָבער שוין ניט געדענקט דעם פּלאַנקען. און דאָס בערגעל מיסט געבען טהיר פון אונזער שטיבעל איז אויך ניט געווען אונזערס — אונזערע מיסט, — ניין, ס'האָבען דערין אַ גלייכען חלק געהאַט אַלע אַרומיגע הייזער, אַזוי ווי אונזער שטיבעל האָט אַ חלק געהאַט אין די בערגלעך מיסט ביי די טהירען פון די פרעמדע שטיבעלעך.

יעדע בעל־הבית'טע פלעגט זעהן אַרויסשיטען איהר ביסעל מיסט אָווענד־צייט דוקא ביי אַ פרעמדער טהיר, פערלאָזענדיג זיך שוין, אַז איהר טהיר וועט מען שוין בעזאָרגען מיט מיסט פון דעם פרעמדען שטיבעל.

אין אַ פּאָר טריט פון אונזער שטיבעל איז דער זומפּ.

דער גרויסער גרינער זומפּ, וואוהין ס'קומען זיך צונויף זומער־צייט די גרעסערע קינדער פון אַלע אַרומיגע הייזער און פון די ווייטערדיגע אויך, און זעצען זיך אַרום, און האָבען הנאה.

די קינדערשע אויגלעך בלישטשען, קוקענדיג אויף דער זומפּ.

— רבונו־של־עולם! — אַזאַ געל־גרינעם זומפּ האָסטו אונז געשענקט אונטער'ן בלאָהען הימעל...

אין דעם זומפּ האָבען זיך אויסגעצויגען צו רוהען מישקע דעם שמיעד'ס חזירים, די גרויסע און די קליינע, איינגעגורעט זיך ביז'ן דיקען האַלז אין דער אָנגעהאַרעמטער קייט, און דרעמלענדיג, שטעקען זיי אַרויס זייערע געשפּאָלטענע קאָפּיטעס — זאָלען עס די חדר־יונגלעך זעהען, אַז ס'איז אמת אַזוי, אַז ביי אַ חזיר איז כשר'ע צושפּאָלטענע קאָפּיטעס.

אַ לאַנגען טאָג „רוהט" מען אויף דער ערד, און מען קען זיך ניט אָנקוקען אויף די „גרינס" פון דעם פערשימעלטען זומפּ.

מישקע דער שמיעד געהט שוין — ס'איז אָווענד, אין ביהמ"ד דאַווענט מען שוין מנחה. מישקע פיהרט אָב זיינע חזירים אַהיים.

זיי געהען פריהער, און ער אַליין געהט נאָך אין זיין שוואַרצען העמד, מיט פערקאַשערטע אַרבעל און אין דעם לעדערנעם שירץ, וואָס ער טראָגט צו דער אַרבייט, און טרייבט זיי אונטער מיט אַ בייטשעל.

זיי זעגען אַוועק צו דעם הויף דאָרט אויפ'ן בערגעל. דאָרט האָט זיך מישקע זיין גרינעם גערטעל, און מיין מאַמע קויפט ביי זיין ווייב מיט'ן ווייסען פּאַטשיילוכעל רעטיך און מערען אויף שבת, ווען ס'איז דאָ מזומן־געלד. דעם גערטעל האָב איך נאָך קיין מאָל ניט

געזעהן, וואָרום איך האָב מורא פאַרבײַ צו געהען פאַרבײַ מישקע'ס שטוב. מיר דוכט זיך, אַז אַ גרויסער שוואַרצער הונד ליגט פון יענעם זײַט טויער אינעווייניג אין הויף און וואַרט אויף מיר און לויערט.

איך האָב דעם הונד קיין מאָל ניט געזעהען מיט מײַנע אויגען, אָבער איך ווייס געוויס, אַז דאָס איז אַ בייזער הונד, אַ גרויסער, אַ שוואַרצער און אַ שרעקליכער.

ווי קען עס אַנדערש זײַן, אַז מישקע דער שמיעד זאָל ניט האָבען קיין הונד?

מיט'ן בליק פון דער־ווײַטען האָב איך בעגלייט מישקע'ן מיט זײַן געזינדעל.

אַרום איז געוואָרען פינסטער. שטיל־פינסטער.

באַלד דערהערט זיך אַ קוואַקערײַ.

אַזאַ אָבגעצויגענע און אימה'דיגע קוואַקערײַ טראָגט זיך פון דעם זומפּ, פון זײַנע ברואים, וואָס קלאָגען זיך און בעטען אָבגעצויגען־אָבגעצויגען.

אַ פינסטערער אומעט נעהמט אַרום מײַן נשמה. אַן'אימה פאַלט אָן אויף מיר... מאָדנע פרומע און נאָגענדע מחשבות קומען צו מיר, און כ'הויב אָן חרטה צו האָבען אויף זינד, וואָס איך האָב גאָר קיין מאָל ניט געזינדיגט...

און די נאָגענדע קוואַקערײַ ציהט זיך און ציהט זיך —

נור דער ווײַסער שנײַ פלעגט צודעקען דעם געל־גרינעם זומפּ, צופוצען די גאַס אַרום און בעלויבטען עטוואָס אין שטיבעל. דער גלענצענדער שנײַ אויף די אַנטקעגענדיגע שטיבלעך, וואָס זענען נאָך ניעדעריגער פון אונזערען, פלעגט אַ מאָל בעלײַכטען די פינסטער־ניס בײַ אונז אין שטיבעל. דעמאָלט פלעג איך ליעב האָבען צו שטעהען בײַ אונז נעבען פענסטער'ל און אַרויסקוקען אויף די יאָהענטע דעכלעך.

דער שנײַ נור — איז געווען דער איינציגער אוצר פון ליכט און גלאַנץ פאַר מיר אין מײַן וועלטיל.

זומער און ווינטער האָבען זיך געביטען... יאָהרען זענען אַריבער.

אַ זיבעצעהן־יאָהריגער למדן, וואָס וויל שוין מעהר ניט לערנען. זיץ איך מיר בײַ דעם ברודיגען פענסטער'ל מיט אַ שטיקעל פּאַפּיער און שרײַב, אַרויסקוקענדיג אָפט אויפ'ן זומפּ.

דער טאַטע שטעהט, ער לאָזט ניט שרײַבען, ער שרײַט און שעלט:

— וועגיג צרות האָב איך אָהן דײַנע כתבים? חבורים, וואָס, מאַכסטו? מען וועט זיך גאָר בענטשען מיט דײַנע ספרים?!

נאך האלבער נאכט שטעה איך אויף שטילערהייד פון מיין געלעגער, איך זעץ זיך ביים טישעל און שטעל אוועק א גרויסע גמרא, שטעהענדיג ביי דעם לעמפעל, צו פערשטעלען דעם פייער פון די שלאפענדיגע, און איך שרייב.

שווארצע שאטענס בעדעקען דאס גאנצע שטיבעל, — אימה׳־דיגע שאטענס לויפען ארום הין און הער, יאגען זיך פון די ווינקלעך ארום מיר. —

איך שרייב ביז בעגינען.

אין דער פריה געפינט דער טאטע מיינע כתבים.

— אזא גרויסער בחור זאל זיך ארײנטהון אין אזעלכע נארישקייטען, בעת טאטע־מאמע און דאס גאנצע געזינד פאכט פשוט מיט דער נשמה...

ער איז שטארק אויפגערעגט.

ער צורייסט די כתבים, וואס ער האט געהאלטען אין האנד, און צוווארפט עס אויף דער נאסער ברודיגער פאדלאגע.

איך ווארף זיך נאך די כתבים, און איך וויין אויס׳ן קול.

געוויינט האב איך, און ניט גע׳כעס׳ט.

דאס יונגע גוטע הארץ האט נאך ניט געוואוסט פון כעס, עס האט נור רחמנות געהאט אויף אלעמען ארום: אזעלכע עלענדע, דערשלאגענע, אהן ליכט און אהן שיין, דערשטיקטע און פערשמאכטע.

און די כתבים מיינע זענען אויסגעווייקט געווען אין טרעהרען.

נור די טרעהרען פלעגען אפט פון מיינע אויגען מיר אין מויל ארײנקומען, פלעגען מיר ברענען אינעווייניג, און מאכען מיך דארשטיג.

האב איך געדארשט נאך ליכט און נאך לופט.

ליכט און לופט! —

און אז איך האב דערזעהען די גרויסע זונן, איז עס מיר שוין ווייניג געווען... איך האב דאך אזוי לאנג פערבראכט אין שטאק־פינסטערניס! —

זיבען זונען אין בלאהען הימעל וואלטען אפשר מיין נשמה דערלויכטען! —

וואס מעהר ליכט און גלאנץ — איך האב עס אזוי ווייניג געזעהען.

ביי דער גרעניץ פון א פינסטערער וועלט און א ליכטיגער האב איך זיך אבגעשטעלט, און חלום פון זיבען ליכטיגע זונען אין אײן בלאהען הימעל, אויסגעשפרייט איבער מיין מידען קאפ, ווי א זיידענע חופה. —

דעם פערבלענדעטען איז אַלץ וועניג ליכט, דעם פערשמאַכטען איז אַלץ וועניג לופט.

וואָס וועניגער איך האָב פריהער פערמאָגט, אַלץ מעהר פאָדער איך איצט.

עם בעגעהרט און פאָדערט אַ פערשמאַכטע נשמה.

א שוּתּף.

אַ שותּף.

— איך וועל אייך טאַקי דערצעהלען — כ'וועל דאָס אייך דערצעהלען, און אַ צווייטען, און אַ דריטען אויך: כ'וועל דאָס אַלעמען דערצעהלען, ווארום דאָס איז אַ פּערדרוס. איך בין גערעכט — איך קאָן אייך שווערען... שאַ, הערט! — משוגע בין איך ניט... איך האָב, אַ דאַנק גאָט, אַכט־און־זעכציג יאָהר אויף דער וועלט אָבגעלעבט „מיט לייטען גלייך" — צו וואָס וועל איך אויף אַמאָל משוגע ווערען?... און איהר מיינט, מיך אַרט, אַז זיי לויפען נאָך מיר נאָך און שרייען: „דער שותּף... דער שותּף געהט"... מיך אַרט עס ניט... ווען איך זאָל ניט האָבען גאָט אין האַרץ, וואָלט איך אַמאָל וועלען פון דער ערד אויפהויבען אַ שטיין, צי אַ ציגעל און פּלעטען זיי דעם מח — אָט די עכּברושים!... פּאַסט עס דאָך ניט פאַר מיר: אַ יוד פון אַכט־און־זעכציג יאָהר, וואָס האָט אַ וועלט אָבגעלעבט שטיל און ערליך, געה מאַך יעצט סקאַנדאַלען... פּלעטען אַ קינד אַ מח;... אויף קינדער איז אַ רחמנות... זיי זענען טאַקי שקצים, אַז מען קאָן שוין פון זיי ניט פאַרטראָגען — אָט לויפען זיי ווידער... איהר זעהט? איהר זעהט, ווי זיי קוקען אויף מיר?... ווי די אייגעלעך ברענען און די שמאַיע לויפט זיי פון מויל אַרוים... איך וועל זיי ניט שווייגען — היינט וועל איך זיי ניט שווייגען... גיט מיר אַייער שטעקען — צי וואָס האַלט איהר אין דער האַנד? — איך זעה ניט גוט: די שליסעלעך פון קראָם, צי פון שטוב — גיט זיי מיר... איך וועל זיי פּלעטען... איהר הערט? זיי שרייען שוין. „דער שותּף"... — או־או, שקצים!...

נאָר, שפּעטער... איך וועל זיי שוין בעצאָהלען היינט... נאָר איך וויל אייך דערצעהלען די מעשה, קומט מיט מיר אַריין דערווייל אַהער אין הויף... איך וועל זיך מיט זיי יעצט ניט אָנהויבען, בּכדי איך זאָל מיין כבוד ניט פערלירען אין אייערע אויגען... זיי וועלען שוין זייערס בעקומען... נאָר קומט, איך וויל אייך די גאַנצע מעשה

דערצעהלען, איך בין עלטער פון אייך, איהר מעגט הערען... אַלע וויִיסען — איך האָב שוין אַלעמען דערצעהלט... קומט נאָר אין הויפּל אַריַין, איך וועל די טיר אויך צומאַכען, און זאָלען מיך דאָרטען די משומדים זוכען אויף דער גאַס....

... אַ שותף בין איך טאַקי — וואָס זאָל איך לייקענען? איך זאָג דאָס אייך בסוד און איך קאָן דאָס אייך זאָגען הויך, בקולי-קולות: איך בין אַ שותף! וואָרום וואָס איז אַ שותף? — צוזאַמען אַ געשעפט געמאַכט — איז ביַי אונז אויך אַזוי געווען... ניט נאָר אַזוי, מיר האָבען גאָר נישט אויסגערעדט פריהער, אָבער עס פערשטעהט זיך אַליין... ווער פערשטעהט עס ניט?

מיט וועמען אַ שותף, ווייסט איהר דאָך מסתמא: מיט שלום-חיים ראָסניק. פינף-און-דרייסיג יאָהר האָב איך אויף דעם געשעפט געאַרבייט. ער פלעגט זיצען אין קראָם; אין אָנהויב איז ביַי איהם נאָר אַ קליין קרעמעל געווען פון סוראָווע לייַנוואַנטען און פּויערשע געוואַנטען, ער פלעגט נעהמען די בעשטעלונגען פון שפּיטאָל, פון טורמע און פון דול-הויז, און איך פלעג אין דער היים אַרבייטען. קיין געלד האָב איך איהם ניט געגעבען. איך זאָג דעם אמת — נאָר וואָס איז געלד?... שייך צו זאָגען, איך בין ניט געווען איבריג... ביַי איהם אין שטוב איז אַ בעזונדער חדר אָבגעגעבען געווען פאַר מיר, מיט אַ גרויסען טיש אין דערמיט, און איך פלעג מיר אַ שטיק סוראָווע לייַנוועגט אין 10—15 פאַך צונויפלעגען, צי אַ שטיק געלען האַרטען געוואַנט, און נעהמען מיט'ן שער האַקען און האַקען... איך זאָג אייך: די שער איז געווען גרויס און שאַרף, די אויערלעך אַרומגענעהט מיט דיקען געוואַנט און זי פלעגט בייסען דעם לייַנוועגט, צי דעם געוואַנט און שרייַען: מהום! מהום!... הונדערטער אַרשין פאַר אַ טאָג פלעגט זי צעבייסען. — אַ גאַנצען טאָג, פון 8 פריה ביז 11 נאַכט, גלויבט מיר, פלעג איך אַזוי שטעהן אויף די פיס, אָנגעבויגען איבער'ן טיש, אַרומטאַנצען העט און הין מיט דער שער אין דער האַנד, און האַקען.

אַזוי זענען אַוועק פריהער פינף-און-צוואַנציג יאָהר, און איך האָב גאָר ניט בעמערקט, ווען דער טאָג געהט אַוועק און ווען די נאַכט קומט אָן... איך האָב נאָר געוואָרפען אויפ'ן קאַנאַפּ די צעשניטענע „סחורה" ביז דער סטעליע פלעג איך פאַר אַ טאָג אָנוואַרפען. איך אַליין האָב געמוזט צעשנייַדען פאַר דריַי שנייַדער און צוויי נייטאָרינס, וואָס פלעגען דאָס ביַי זיך אין דער היים נייהען. איך פלעג צושנייַדען און אַרויסגעבען זיי פאַרטיג מיט אַלע בענדעלעך און שטיקעלעך. וואו אַ „ווינקעלע" צוגעגעבען און וואו אַ „ברעגעלע". און איך האָב געקאַרגט, געשפּאָרט אין „סחורה", געמעקירעוועט, פאַרהיט, ווי אייגענע... וואָס אַרט אייך — ער האָט געוואוסט אויף וועמען ער

פאַרלאָזט זיך: איך וועל ניט נאָר יענעמס ניט פערנעהמען, איך וועל מאַכען פון צוויי — דריי...

פינף-און צוואַנציג יאָהר — דערווייל האָב איך מיין טאָכטער חתונה געמאַכט, מעהר האָב איך ניט, ווי די איין טאָכטער... צו דער טאָכטערס חתונה האָט ער מיר, אמת 50 רובל געגעבען: 25 רובל גאָר אַזוי, צי במתנה, צי איך וויים ווי, און 25 רובל האָט ער מיר אין אַ משך פון אַ יאָהר צייט אָבגערעכענט צו אַ האַלבען-רובל אַ וואָך. אַזוי פלעגט ער מיר צאָהלען 3 רובל אַ וואָך. איך האָב צו איהם גאָר נישט, איך האָב זיך מיט איהם קיינמאָל ניט גערעכענט... איך בין איהם שטענדיג דער גרעסטער גוטער פריינד געווען. אַז ער האָט די גרויסע שטוב זיינע אויסגעמויערט, האָב איך אויפ'ן חנוכת-הבית געסאַרוועט און געווען מלא-שמחה. ער האָט געוואַקסען און געוואַקסען אין עשירות אויף מיינע אויגען, און איך האָב נחת געהאַט קוקענדיג ווי פון מיינעם אַ זוהן... אַז פון זיין קליין קרעמעל איז אַ מאַגאַזין געוואָרען, און פון דעם איינעם — צוויי, מיט משרתים, מיט שרייב-טישען אין מאַגאַזין, האָב איך מיך אמת געפרעהט. איך פלעג שטענדיג אַריינקומען אין קראָם, אין מאַגאַזין הייסט דאָס, און מיט הנאָה צו קוקען די צוגעקומענע נייע סחורות: פעלץ, קאָלדרעס, טערקישע זאַכען און נאָך אַזעלכע סחורות.

— וואָס זאָגט איהר, ווי אונזער קראָם איז געוואָרען? — פלעגט ער מיר שטענדיג זאָגען — איהר געדענקט, ווי ענג און קליין אונזער קרעמעל איז אַמאָל געווען?

צי געדענק איך? אַוודאי געדענק איך, איך געדענק אַלעס פריהער איז געווען אַביסעלע, נאָכדעם האָט גאָט רחמנות געהאַט, איז מעהר געוואָרען, און נאָכדעם — נאָך מעהר. מיר זענען טאַקי געווען, ווי אייגענע מענשען. איך האָב זיך ביי איהם אין שטוב מעהר געפונען, ווידער ביי זיך. ער איז אין קראָם, זי, דאָס ווייב, שרה, אויך, און די קינדער זענען: די גרעסערע אויבעט אין קראָם געווען, און די קלענערע — אין חדר, אין די „גימנאַזיעס“, נאָר איך פלעג אין שטוב בלייבען, און האָב די שטוב געהיט אויך פון די דיענסטען גופא, פון בעטלער, פון גנבים... אויף מיר האָט מען שוין אַלעס פערלאָזען. איך בין געווען זיינער.

איהר שמייכעלט, איהר ווילט שוין ניט הערען. און איך וויל אייך אַלץ דערצעהלען, אָט וועט איהר וויסען, צי בין איך משוגע... מען האָט די קינדער אָנגעלערענט, לויפען זיי נאָך מיר נאָך, ווי נאָך יאָשע-משה דעם משוגע'נעם... דאָס איז אָבער גאָר נישט... איהר הערט.

בײַ מיר זענען געװען אײניקלעך, פֿון מײַן טאָכטער, און בײַ איהם זענען געװען אײניקלעך, פֿון זײַן עלטערען זוהן, פֿלעג איך מײַנע אַמאָל אין אַ שמיטה אָנקוקען, און זײַנע שטענדיג מהנה זײַן מיט קלײנע רעשטלעך סחורה, העמדלעך נעהען פֿאַר זײערע קוקלעס. „דיאַד!” פֿלעגען זײ נאָר צו מיר קומען, מעהר איז קײנער אין שטוב ניט געװען.

... דערװײַל זענען נאָך צעהען יאָהר אַריבער, מײַן אסתּר, דאָס װײַב, איז געשטאָרבען, און זײַן שלום — איהם צו לאַנגע יאָהר! — אַ יונגערער זוהן, אַ דריטער שוין, האָט חתונה געהאַט, איך בין אפֿילו אויף דער חתונה געװען. אַלץ איז אַ חלום, ס׳געהט אַװעק װי אַ חלום, װי דורך אַ רויך: געװען, צערונען — נימאָ ... אַזוי איז די גאַנצע װעלט... איך בין שוין אַלט געװאָרען, ניט די יאָהרען האָבען מיך אַלט געמאַכט, נאָר די האָרעװאַניע, די פֿיס, אַי, די פֿיס! איך קאָן גאָר גיט אײנשטעהן אויף זײ, און די אויגען... אָט דאַכט זיך מיר איצט, אַז עס איז פֿינסטער, שװאַרץ, און איהר שטעהט דאָרטען ערגעץ, װײַט פֿון מיר. איך זעה כּמעט גאָר ניִשט, איבערהויפּט זעה איך ניט עפּיס אַ װײַסע זאַך, עס האָט זיך מיר אַ פּנים צוגעקוקט.

אויף דער עלטער איז די שער שטאַרקער געװאָרען פֿון מיר, זי איז יונגער, דאָס איז די צװײטע שער מײַנע, ערשט אַ יאָהר צעהן, אַז מען האָט זי פֿאַר מיר געקויפֿט. די אַמאָליגע שער האָט זיך צעבראָכען, שטאָהל, אײזען ברעכט זיך אויך! בפֿרט אַ מענש!

אָט בין איך געבליבען פּטור בלא־כלום... און איך האָב מײַן לעבען אויפ׳ן געשעפֿט אַװעקגעלעגט... און דאָ בין איך זיצען געבליבען בײַ מיר אין דער הײם גאָר אַזוי, האָט בײַ מיר פּשוט דאָס חיות אָנגעהויבען אויסצוגעהן... אויס מענש װער איך... איך קאָן אין דער הײם ניט זיצען... בּסוד װעל איך אײַך זאָגען; האָב איך טאַקי ניט פֿון װאָס צו לעבען אויך... מע שענקט מיר אַ נדבה, דער, יענער, ער פֿלעגט מיר אויך געבען בּיז אַ האַלב רובל אַ װאָך. איצט נעהם איך בײַ איהם שוין ניט... איצט איז אַנדערש...

פֿלעגט מיך אַלץ ציהען פֿאַרבײַ דעם קראָם צו געהן, שטעלען זיך פֿון דערװײַטענס און קוקען. אָט אויף װיפֿיעל איך זעה חאָטש, אַלע טאָג געה איך און שטעל מיך נעבען קראָם... יעדער מענש האָט אָבער שׂונאים, רינגלען מיך אַרום די זײַטיגע קרעמער און הויבען אָן מיט מיר צו רעדען מיט שטעך־װערטלעך אויף איהם, אויף שלום־חײם׳ען.

— װאָס מאַכט אײער שותּף? — פֿרעגען זײ מכּלומר׳שט — איהר האָט איהם גוט אויף די פֿיס אַװעקגעשטעלט... און זעהט, װי איהר האָט זיך איצט מיט די שותּפֿות צעטײלט...

יענע האָבען דאָס געמיינט נאָר פון שׂנאה וועגען, ער איז רײַכער פון זײ און אַ גרויסער בעל-שפע, וואָלטען זײ איהם וועלען מיט עפּיס אַ שטאָך טון, חאָטש אונטער די אויגען...

בקיצור, שותּף, שותּף — מען האָט מיר דעם קאָפּ אָנגעדולט... „אַ ודאַי, אַ שותּף!״ .„, הויב איך אויך אָן צו קלערען, איך האָב געווים אַ חלק, און הויב אָן מיט איהם שׂנאה צו פיהרען, איך טענה אויך... דאַמאָלסט לאַכען זײ פון מיר — אָט די זעלבע קרעמער...

רשעים! מענשען זענען דאָך רשעים. פריהער רעדען זײ מיך אָן, און נאָכדעם לאַכען זײ פון מיר... מילא קינדער, איך זאָל זײ מיט אַ שטיין דעם מח פּלעטען—זענען זײ דאָך קינדער... אָבער גרויסע לאַכען דאָך פון מיר איצט, אין הויפען לאַכען זײ פון מיר...

— „אַ שוטה, אַיין אַלטער שוטה — זאָגען זײ אויף מיר — בײַ דער אַרבײט שטעהענדיג, האָט ער זיך אויסגעוועבט, דעם שׂכל פאַרלאָרען״... און מע מאַכט מיך משוגע, מע לויפט נאָך מיר נאָך אין די גאַסען און מע שרײַט: „דער שותּף געהט!״...

...אַ שותּף בין איך טאַקי אַביסעל, זײ אַלײן האָבען דאָס מיר אויפגעטאָן, טאָ וואָס זשע לאַכען זײ? מײן פּלעמיאַניקל — מײן שוועסטערס אַ זוהן, אַ געענדיגטער אַדוואָקאַט, ער האָט אויף זיך גאָר אַ גוטען קאָפּ, האָב איך דאָס איהם דערצעהלט... ער גיט מיר עפּיס, ווען איך קום צו איהם אַרײַן, האָט ער אַלץ געקוקט אויף מיר און געהערט, געקוקט און געהערט און שטאַרק זיך פאַרטראַכט, געזעסען און געקלערט, און ער האָט געזאָגט — ווײסט איהר וואָס ער האָט געזאָגט? ער האָט אַזש מיט אַ זיפץ געזאָגט: „לאַכען איז ניטאָ וואָס״... אַזוי האָט ער געזאָגט.

... איהר שמייכעלט נאָך איצט אויך, אַ שותּף וואָס הײסט? איך דערצעהל אײך אָבער די מעשׂה, איך דערצעהל אַלעמען, וואָס קאָן ווער אויף דעם זאָגען? אַ, וואָס? די קינדער שרײַען: „דער שותּף״, וואָס זאָל איך טון? איך זאָל זײ פּלעטען דעם מח — קאָן איך ניט, זײ זענען דאָך קינדער!... איך זאָל אויף דער גאַס ניט אַרויסגעהן, ציהט מיך עפּיס פאַרבײַ מאַגאַזין צו געהן, ס'ציהט מיך... געה איך..

— — — — — — — — — — — — —

א שטומער מגיד.

אַ שטומער מגיד.

שלמה דער מגיד איז היינט נאָך מעריב אַ היים געקומען פון בית=המדרש נאָך מעהר פערטראַכט, ווי אַלע מאָל; דער שאַרפער בליק פון זיינע שוואַרצע טיעפע אויגען האָט אַרומגעבלאָנזעט נאָך מעהר, ווי געוועהנליך.

ער ציהט פון זיך אַראָב זיין ברייטען רבנישען אויבער=מאַנטעל מיט אונגעדולד און פערוואַרפט איהם ערגיץ אויף אַ שטול, ווי ער וואָלט פון זיך אַ שווערען יאָך אַראָבגעוואָרפען... ער געהט אַרום איבער'ן צימער הין און צוריק, הין און צוריק. —

אַרומשפּאַנענדיג, ברומט ער עפּיס אויס, צאָרנדיג, מיט די ליפּען; ער בעקומט זיין יאַרמולקע פון אַ צוואָק אונטער'ן שפּיגעל, וואָס הענגט איבערן טיש. ער ציהט אַראָב דעם קאַפּעלוש פון קאָפּ און פּאַשט אַרויף די יאַרמולקע.

דאַמאָלס לאָזט ער זיך אַראָב אויף אַ שטול — אויף זיין ברייטען האָלצערנעם פאַטערשטול מיט די האָלצערנע הענטלעך ביי די זייטען. דער שטול איז זיינער, נור זיינער; און ער האָט ליעב צו זיצען אויף איהם בהסבה, אָנגעלעהנט און אויסגעשפּרייט די דלאַניעס אויף די הענטלעך פון שטול. דאַמאָלס פיהלט ער זיך בהרחבה, ער עפענט דעם „יורה=דעה" און קוקט אַריין מיט מאָדנע תקיפות... נור איצט איז ער צונויפגעבויגען געזעסען אין שטול און אין די פויסטען די הענטלעך פערדריקט. און ניט דער „יורה=דעה", נור דער „עין=יעקב" איז פאַר איהם אָפען געלעגען.

ער וויל איבערזעהן דעם שיעור צו מאָרגען, וואָס ער ברויכט צו זאָגען בין=מנחה=למעריב פאַר'ן „עולם"; — שטענדיג זעהט ער איבער דעם שיעור נאָך מיטאָג, נור צו מאָרגעדיגען זאָגען האָט ער

די שטעלען פון דער הגדה, וואו עס דערצעהלט זיך וועגען הלל׳ס שענע מדות — ער איז כמעט צופריעדען מיט דעם. ער אַליין האָט אַזוי ליעב לאַנג, לאַנג צוקוקען זיך אין הלל׳ס ליכטיגען פנים, וואָס גלענצט, ווי די שענע זונן!

און ער פיהלט באַלד עפּיס אַ וואַרעמקייט אינעווייניג, אַ האַרציגען טרויער, וואָס נאָגט איהם אַזוי בנעימות׳דיג... יאָ יאָ, היינט גלוסט זיך איהם צוקוקען די טיעפע וואַסער — הלל׳ס רייד, טיעפע און פליעסענדע, ווי אַ טייך — טיעפער, טיעפער אַרונטערלאָזען זיך אין דעם ים, אַרויסשעפּען יענע זעלטענע פּערלען וועלכע פינקלען פון דעם אָבגרונד אַרויס, אַלס מוסר, אַלס מוסטער פאַר׳ן מענשען אין לעבען —

אַ ווײַלע זיצט ער און קוקט זיך צו פון דערווייטענס צום אָפענעם עין יעקב, אַזוי ווי דער שווימער מעסט אוים מיט׳ן אויג די ברייט פון ברעג צום ברעג טייך. נור באַלד בויגט ער זיך אָן צום טיש, און די שמאָלע שפּיצעכדיגע אַקסלען פון זיין טרוקענעם גוף ווערען נאָך בולט׳ער, זיין לאַנג, שוואַרץ־גרוליכע באָרד וואַרפט אַ טונקעלען שאָטען אויף זיין בלאַסען מיעדען פנים; אין די אויגען טהוט אַ ציטער אַ מאָל אַ פייער׳ל — דאָס האַרץ ציטערט אין איהם אויך... היינט האָט ער עפּיס מורא פאַר הלל׳ן: ס׳דאַכט זיך איהם, אַז דער ים איז היינט ניט גאָר רוהיג, דאָס וואַסער איז שוואַרץ און אימה׳דיג —

ער וויל זיך אויפמונטערן מיט אַ פּאַפּיראָס. אויפ׳ן טיש געפינט זיך שטענדיג זיין פּעקיל טאַבאַק — ביליגער שטאַרקער טאַבאַק — און אַ צוקנייטשטער בויגען פּאַפּיראָסען־פּאַפּיער. מיט זיינע לאַנגע שמאָלע פינגער דרעהט ער דעם פּאַפּיראָס און קנייטשט דערביי זעהר זיין הויכען שענעם שטערן. ער הויבט זיך אויף פון שטול און „פערוייכערט" זיין פּאַפּיראָס פונ׳ם לאָמפּ, וואָס ברענט אויפ׳ן טיש. דאַמאָלס בעמערקט ער, אַז דער פּאַפּיערענער קאָלפּאַק אויפ׳ן לאָמפּ האָט זיך צוטריקענט און געפּלאַצט, און זיך ניעדעריגער אַראָבגעלאָזט אויפ׳ן גלאָז. דעריבער איז דער שאָטען גרויס און פערשליינגט מעהר, ווי אַ האַלבען טיש מיט די דרוש־ספרים, מיט די טעלער פונ׳ם עסען מיט אַ גלאָז פון טהע, וואָס געפינען זיך דאָ.

— דער חשך — טראַכט ער צוריקזעצענדיג זיך אויפ׳ן שטול, — דער חשך איז אויך אַ בעל־טובה, אויף זיין אַרט אַ בעל־טובה. ער פערדעקט די צרות; דער אונגעשמאַקער „אָרום" שטעכט ניט אַזוי די אויגען אין דער פינסטער... מען זעהט קוים...

ער קוקט זיך אַרום אין דעם האַלב־פינסטערן צימער, און זיין רצון צומאַכען אַ נייעם קאָלפּאַק אויפ׳ן לאָמפּ ווערט אַלע מאָל מעהר

אָבגעשוואַכט: צי וואָס זאָל ער דאָ ליכטיגער מאַכען? צוליעב וואָס זאָל ער די פינסטערניס פערטאָגען?...

ער בלאָזט אַרויס פון מויל אַ געדיכטען רויך און וויל מיט דעם זיינע בעזע מחשבות פעריאָגען; ער בויגט זיך צו צום עין-יעקב און, שווייגענדיג, מיט איין אָפענעם אויג קוקט ער אויף אַ שטעלע ווענען הלל'ן: אַז ער שליעסט צו איין אויג, זעהט ער מיט דעם צווייטען שאַרפער און טיעפער. אַ לאַנגע ווײַלע קוקט ער אַזוי און בעטראַכט, זיין שטערען ווערט אויסגעצויגען גלאַט און זיין אויסדרוק איז, ווי ער וואַרט אויף עפּיס. און די אותיות, דאַכט זיך, ווערען אויפגעשלאָסען, זיי עפענען זיך און ווייזען אַרויס די אוצרות, וואָס זענען אין זיי בעהאַלטען... ער ווערט ניט ערשטוינט, ער וואונדערט זיך ניט אפילו — מיט דעמזעלבען אויסדרוק קוקט ער זיך צו און וואַרט. ער וואַרט אויף נאָך עפּיס —

ענדליך צושאָקעלט ער זיך און זאָגט אַרויס הויך:

— יאָ, הלל האָט אַ שענע מדה געהאַט, באַלד צו ענטפערן אַלעמען! ניט ווי אונזער גביר ר' באָבריק האָט זיך אויפגעפיהרט מיט די בעלי-עגלות, וואָס זענען צו איהם מיט אַ בקשה געקומען... אַז היי און האָבער איז אַזוי טהייער און זיי געהען צו איהם דריי מאָל נאָכאַנאַנד, לאָזט מען זיי ניט צו, ווייל זיי קומען ניט, כלומרשט, אין דער צייט...

דער מגיד טהוט אַ טרייסעל דעם קאָפּ, ווי ער וואַרפט פון זיך עפּיס אַראָב.

„מע קאָן דאָס אַרויסגעבען בדרך-משל", — קומט צו איהם באַלד אַ מחשבה: „אין אַ גרויסער שטאָדט ערגיץ איז אַ גרויסער גביר געווען און אין יענער שטאָדט איז יקרות געוואָרען — ניט אויף היי און האָבער, נור אויף ברויט, און קבצנים האָבען ברויט געבעטען"...

דער מגיד רייסט אָב זיין מחשבה, און קוקט אין פינסטערן שאָטענדיגען ווינקעל אַריין, נעבען טהיר פון צימער, און ער פיהלט עפּיס אַ מאָדנע התקרבות צו יענעם שאָטען, וואָס האָט זיך אין ווינקעל פערשלאָגען: אַ שטומער שאָטען, אַנ'אונבעוועגליכער — ס'איז נור אַ פינסטערער פלעק...

„וואָס טויגען די משלים"? — פרעגט ער זיך באַלד אין דער מחשבה: „צו וואָס זאָל מען אויסטראַכטען באָבע-מעשיות, ווען אונזער שטאָדטיגער גביר איז דער בעסטער משל?!" —

נור ער ווייסט, אַז ער קאָן ניט ריידען „אָפען", און ער ווערט צורייצט און טרויעריג.

—כּדאי הוא הלל! — שרײַט ער אויס מיט שמחה, וואָס ער געפינט חאָטש דאָ, אין „עין־יעקב“ אַזאַ גוטען הלל'ן, און ער קאָן פערגעסען אין דער ווײַלע די מאוסע און שלעכטע מענשען.

— הלל איז ווערטה, — טענה'ט ער מיט זײַן הארציגען מגי־דישען נגון: ער איז ווערטה, אַז מען זאָל איהם כּבוד אָבגעבען... אַך, הלל! הלל!

און ער קלאַפּט צו מיט'ן פויסט איבער'ן טיש, ער קנאַקט מיט די פינגער און ווערט אַלע מאָהל רוהיגער.

באַלד ווערט ער צופריעדען: אַז ער וועט רעדען וועגען גוטע מענשען, וועט ער די שלעכטע גאָר ניט אָנריהרען... ער וועט נור דערצעהלען, ווי דער גוטער הלל פיהרט זיך אויף...

— שוב מעשה, — הויבט ער אָן פרעהליכער: עס איז דאָ נאָך עפּיס צו דערצעהלען וועגען הלל'ן... כּל־מה דעלך סני, לחברך לא תעביד: וואָס דו ווילסט אַליין ניט לײַדען, טהו דאָס דעם חבר אויך ניט, זאָגט הלל... מהו?...

ער הויבט דעם קאָפּ און פרעגט עפּיס בײַ דעם אַרומיגען חשך; זײַן פּנים איז אומעטיג און דער שאַרפער בליק בלאָנדזעט ווידער, ווי פריהער —

זלמן־יאָסעלעס האָט איהם הײַנט אויך געזאָגט דעמזעלבען כּלל.

— האַ? — פרעגט ער ווידער בײַ די ווענט פון צימער: ווי אַזוי איז דאָס?

זײַן בלאַסער פּנים פערקנײטשט זיך פון אַ ביטערן שמײכעל: זלמן־יאָסעלעס און דער תּנא הלל האַלטען בײדע פון איין כּלל?“... יאָ, איינער זאָגט נור צום וואָלף און דער צווײטער — צום שעפּעלע... בעקלאָג זיך ניט אויף די עולות“...

ער נעהמט זיך פאַר'ן באָרד ווי איינער זאָגט: אַנו, באָרד, זאָג דו, וואָס מען מײנט דאָ...

—„ וואָס דו האָסט פײַנד, טהו דאָס דעם צווײטען ניט“, — זאָגט ער נאָך אַ מאָל אַרויס, אָבגעצויגען די ווערטער און פערטיפט זיך אין דעם געדאַנק.

—יאָ, מאַכט ער: דאָס איז נור אַ כּלי־זין...

זײַן פּנים ווערט בלאַסער, די אויגען טונקעלער.

— הלל'ס מאמר,—זאָגט ער אַרויס מיט אַ ציטערנדיגער שטי־מע, — דאָס איז אַ כּלי זין, אַ שאַרפער שפּיז קעגען — קעגען דעם וואָלף, ווי קעגען דעם שעפּעלע... ווער עס האָט דעם שפּיז אין דער האַנד, וועט איהם שוין אַוועקשטעלען אין יענער זײַט, וואָס פאַר איהם איז פּאַסענדער...

און דאָס האַרץ טהוט איהם וועה ביי דעם געדאַנק, עפּיס איז דער שאַרפער שפּיז אומגעקעהרט איצט קעגען איהם אַליין און שטעכט איהם...

אויף דעם געדאַנק קאָן ער זיך גיט בערוהיגען: פון הלל׳ס שענעם מאמר זאָל נאָר אַ שפּיז אַרויסקומען, אַ צווייזייטיגער, וואָס זאָל גוטצען רעכטע און אונרעכטע... ניין! ניין! הלל איז ניט קיין שפּיזען־מאַכער, ער גרייט ניט קיין געוועהר אויף מלחמות... דער גוטער הלל וויל מיט אַ גוט־וואָרט ווירקען, מיט מדות...

און דעם מגיד׳ס קאָפּ ווערט וואָס אַמאָל שווערער און שווערער פון די געדאַנקען, ער קאָן זיך שוין מעהר ניט פערטיעפען אין דעם, צו אַ גרונד קומען —

„זלמן־יאָסעלעס... זלמן־יאָסעלעס״... קלינגען איהם די ווערטער פון אינעווייניג, און אַז ער בעמערקט עס, כעס׳ט ער אויף זלמן־יאָסעלעס: — ער האָט זיך היינט אַריינגעמישט צווישען איהם און הלל׳ן, און פערשוואַרצט איהם די שיין...

„אַזאַ פינסטערער עם־הארץ... קלערט ער מיט כעס —

— חיה־לאה, דו הערסט, חיה לאה? — ווענדעט ער זיך פלוצלונג צום ווייב. די לעצטע האָט שוין לאַנג בעמערקט, אַז דער מאַנן איז היינט עפּיס מאָדנע צוטראָגען און אויפגערעגט. „דאַר ווי אַ שפּאָן איז ער געוואָרען פון זיין לעהרנען... אַז אַ מענש זאָל זיך פון אַלעם אַזוי דאָס האַרץ נעהמען״... האָט זי מיט רחמנות געטראַכט, און זי איז איצט צופריעדען געווען מיט׳ן צופאַל, וואָס ער איז מפסיק פונ׳ם לעהרנען.

זי האָט שוין טאַקי אָנגעשריען אויף ריויזילען, אַ מעדעל פון 6—7 יאָהר, וואָס צופּט איהר פאַר׳ן קלייד, און חניצעט און קלאָגט מכלומרשט, צי אויף אַנ׳אמת, אַז זי וויל עסען —

— בענומען ווער שוין! דול מיר ניט דעם קאָפּ! דער טאַטע וויל דאָך עפּיס זאָגען...

און זי האָט זיך אומגעקעהרט צום מאַנן מיט אַ פּנים, וואָס זאָגט: רעד, רעד, וואָס מעהר, — איך וועל הערען...

אויף איהר לינקער האַנד, וואָס איז אויסגעצויגען געווען אונטער דער אָבגעדעקטער ברוסט, איז אַ קינד פון אַ יאָהר אַלט געלעגען; מיט דער רעכטער האַנד פלעגט זי אַמאָל פערריכטען דעם קינדס ליעגען, און אַמאָל אויף דער ברוסט אָנדריקען מיט די פינגער, כדי דאָס קינד זאָל קאָנען בעסער זויגען; — און מיט׳ן פוס — מיט׳ן טראָט און קניע — האָט זי אין דער זעלבער צייט צוגעוויעגט דעם וויעגעל, וואו עס איז אַ יונגעלע, פון 4 יאָהר, געלעגען. דאָס יונגעל האָט אָפענע אויגלעך און צושלײַדערטע פיסלעך, ער קלעהרט ניט צו

שלאָפֿען און וויל דאָס גאָר ניט — ער וויל נור, אַז ביז די מאַמע וועט פֿייגעל'ן זויגען, זאָל זי איהם וויעגען (דאָס וויעגעל איז דאָך זיינס, נור ער לאָזט עס אָב מיט'ן גוטען ווילען פֿאַר פֿייגעלע'ן).

— דו הערסט, חיה־לאה? — הויבט אָן שלמה — היינט צו מעריב קומט צו מיר זלמן יאָסעלעס מיט אַ מסירה: אייער טאָכטער...

חיה־לאה'ס פנים ווערט אויסגעצויגען און רוגז'דיג: זי פערליערט שוין איהר געדולד צו הערען ווייטער.

— איך וויל ניט חלילה, רשעות אויף איהר רעדען, נור — זי איז ביי זיך צופיעל יחסנ'טע, רבי — צופיעל יחסנ'טע!... אַלע אַרבייטען ביי דער אַלטער לאָמפּ, נור איהר איינער — איז פינסטער זי וויל אַ נייע לאָמפּ, אַ ליכטיגע... זאָגט מיר, רבי, ווי וואָלט איהר, זיין אויף מיין אָרט? -

— זיין זאָל איהם שוין — איך וויל ניט זאָגען, וואָס... האָט חיה־לאה אויסגעשריען: ער מיינט, אַז אַלע האָבען זיין יושר... אַז מיין מאַן וואָלט געווען...

חיה־ליה בלייבט שווייגען: די טאָכטער איז אין שטוב אַריין.

פֿאָטער און מוטער צוגלייך האָבען אויף איהר אַ בליק געוואָרפֿען מיט פֿערבאָרגענעם שטאָלץ און שרעק צוזאַמען.

די טאָכטער, אַ מויד פֿון 17—18 יאָהר איז געווען שעהן געוואַקסען און חנו'דיג אויסגעזעהן מיט איהר מאַט־בלאַסען פנים מיט איהרע שוואַרצע לעבעדיגע אויגען, פֿול אויסדרוק און פֿערשטאַנד.

די טאָכטער האָט געפֿיהלט, אַז מען האָט דאָ ערשט אויפֿגעהערט צו רעדען וועגען איהר.

ר' שלמה האָט זיך ווידער צום עין־יעקב אָנגעבויגען.

— אויף דיר איז דאָ, מיין טאָכטער, אַ מסירה פֿון זלמן־יאָסעלים, — האָט די מוטער אַרויסגעזאָגט.

גיטעלע האָט איהרע לאַנגע ברעהמען אויפֿגעהויבען, און רוהיג און געדולדיג צוגעקוקט אויף דער מוטער.

— ניט כדאי דיר, מיין טאָכטער, מיט איהם עוסק'ן... גענוג שוין אַזוי אויך דעם פֿאָטער דיינעם, אַז זלמן יאָסעלים איז דער גבאי אין ביהמ"ד.

„אַ נאַרישע יודענע", — האָט דער מגיד געקלעהרט, און האָט זיין פנים אין עין־יעקב בעהאַלטען.

ער האָט זיך געשעמט פֿאַר דעם אמת, וואָס זיין פֿרוי האָט אַזוי אָפֿען אַרויסגעזאָגט. עפּיס איז דאָס אַ פּאַטש אין פנים: ער האָט מורא פֿאַר זלמן יאָסעלעס, פֿאַר אַ גבאי!?...

גיטעלע האָט אַזאַ ווייכען, אַזאַ ליכטיגען בליק צום פֿאָטער געשיקט: אַך, ווי זי פֿערשטעהט און פֿיהלט איהר פֿאָטער!—

— וואָס דאַרפסטו, דו, איינע, פאָדערן אַ נייע לאָמפּ? ווי באַלד אַלע אַרבייטען ביי דער אַלטער?! —

מאַכט איהר די מוטער פאָרוואורף.

— די אַלטע לאָמפּ איז אָבער אַ פינסטערע... ס'בלענדעט די אויגען... ענטווערט גיטעל.

איהר פּעסטע, רוהיגע און זיכערע שטים מונטערט אויף דעם פאָטער: ער האָט ליעב זיין שענע און קלוגע גיטעלען, — אַז זי איז דאָ אין צימער, מוטהיגט ער זיך.

ער הויבט זיך אויף פון זיין פאָטער-שטול און טרעט אַרוים אין מיטען צימער.

— ניט דאָס איז דער עיקר — מאַכט ער אַוועק מיט דער האַנד, — אַלאָמפּ איז אַ לאָמפּ, ניט מעהר...

ער ווערט זעהר ריהרעווריג, ער שמייכעלט.

= ניט דאָס איז דער עיקר — דו פערשטעהסט: ער פרעגט מיך — ווי וואָלט איך אויף זיין אָרט געווען? —

די טאָכטער האָט אַזוי רייצענד מיט די אויגען אַ קעהר געגעבען, ווי זי וואָלט אין דער מחשבה מיט אַ דרעה-רעדיל געשפּיעלט—

— אַז דאָס כפרה-היהנדעל זאָל ווערען שוחט... מאַכט זי.

— דו פערשטעהסט, — טענה'ט דער מגיד מיט אַ ברען, — ער האָט מיך צו אַ האַרבער שאלה געבראַכט.

ער הויבט אָן מיט זיין געוועהנליכען נגון: — עס איז דאָ אַ כלל פון דעם גרויסען תנא, פון הלל'ן, דעם אמת'ען לב-טוב, אַז מען זאָל דעם צווייטען ניט טהון אַזוינס, וואָס מען וואָלט דאָס אַליין ניט פערליידען... היינט... אויב אַזוי... קאָן מען דאָך צוריקזאָגען...

דער מגיד דרעהט און קירעוועט מיט'ן פינגער, נור ער ענדיגט ניט זיינע רייד. פלוצים דאַכט זיך איהם, אַז די טאָכטער וועט איהם ניט פערשטעהן — דאָס איז גאָר אַ לומדות...

אָבער ער הויבט ווידער אָן.

—למשל — דו טענה'סט צו מיר: טהו דאָס מיר ניט, און איך טענה צו דיר: טהו דאָס מיר ניט...

גיטעלע וויל עפּיס זאָגען, נור ער לאָזט איהר ניט.

— נו — מיר רעכענען אַפילו, אַז די טענה איז געגעבען געוואָרען פאַר די שוואַכערע קעגען די שטאַרקערע — למשל, פאַר יודען קעגען די אומות-העולם... פון וואַנען אָבער נעהמט מען זיך דאָס? און אפשר אומגעקעהרט?...

גיטעלע האָט די הענד צוזאַמענגעפיהרט, האָט אַ דלאָניע אויף אַ דלאָניע — לאַנג אויף ברייט — געלעגט און רוהיג אַרויסגעזאַגט:

— די טענה, טאַטע, איז גאָר קיין געווער ניט... אויסטענה'ן עפּיס קאָן נור אַ זוהן ביי אַ פאָטער, אָבער ניט אַ פרעמדער ביי אַ פרעמדען... צווישען צוויי פרעמדע העלפען ניט קיינע טענות...

די קנייטשען אויף שלמה'ס שטערען לויפען אויף און אָב, די אויגען ווערען אַ מאָל גרעסער, אַ מאָל קלענער.

— דו האָסט גוט געזאָגט, מיין טאָכטער, — אָבער הלל? — האָט ער כמעט אויסגעשריען.

און ער לויפט אַרום איבער'ן צימער אַזוי שנעל, נערוועז.

—יאָ, הלל האָט געזיים געמיינט בעפריינדעטע מענשען,— שטעלט ער זיך צו קענען דער טאָכטער און רעדט, ווי פאַר זיך: דער גוטער הלל האָט גערעכענט, אַז אלע מענשען זענען ברידער. זיהן פון איין פאָטער, דעם בורא-עולם'ס... אָבער מענשען האָבען זיך דערווייטערט און פערפרעמדט געוואָרען... פרעמדע מענשען — וואָס קאָן העלפען צווישען זיי אַ טענה?... יאָ, ניט אַ חבר, נור אַ פרעמדער!...

מיעד און בלאַס קעהרט ער זיך אָב פון איהר.

גיטעלע האָט זיך פון איהר שטול אויפגעהויבען און צוגעהאָלפען דער מוטער, אַרויסנעהמען יענקעלען פון וויעג און אַוועקלעגען איהם אויפ'ן קאַנאַפּע.

— ער שלאָפט? — פרעגט די מוטער שטיל, — דער „שרייער" זאָל זיך ניט אויפכאַפּען.

— יאָ, ענטווערט די טאָכטער מיט אַ ליעבען שמייכעל, און זי דיהרט זיך קוים צו מיט איהרע דינע ליפּען צו יענקעלעס בעקיל.

שלמה זיצט אויף זיין פאָטער-שטול און מאַכט פאַר זיך אַ פּאַפּיראָס. די פינגער ציטערען ביי איהם. דער פּנים איז מיט דונקעלען טרויער פערצויגען און אין די אויגען שוידערט אַ חמורנע פייערל, ווי אַ נשמה-ליכט אין אַ שבעה-שטוב —

ער האָט זיך אויך ערשט מיט זיין בעסטער האָפנונג און טרייסט געשיידט —

גיטעלע קומט צו צום טיש און פרעגט:

— טאַטע, דו ווערסט וועגען דעם מאָרגען רעדען אין דיין דרשה?

ער האָט אויף איהר מיט שרעק די אויגען געהויבען.

— ניין, — איך בין אַ שטומער מגיד... ער ווערט בלאַסער און בלאַסער — ניט אַלע מיינע געדאַנקען, טאָכטער מיינע, קאָן איך אַרויסזאָגען...

די טאָכטער האָט זיך אומעטיג אויף אַ בענקיל אַראָבגעלאָזט. זי האָט זיך דערמאָנט, אַז מען האָט איהר פאָטער פון דער „גרויסער שוהל" אָבגעשאַפט צוליעב זיינע דרשות, ווייל ער זאָגט דעם אמת...

עס פערדרויסט איהר אויפ'ן פאָטער — ער זעהט, און זאָגט ניט אַרויס... ער האָט אָפענע אויגען, אָבער אַ געבונדענע צונג...

שלמה הויבט זיך אויף פון שטול און צינד אָן זיין פאַפּיראָס פון לאָמפּ.

—איך בין אַ שטומער מגיד... חזר'ט ער איבער, צוריק זעצענ־דיג זיך אויף זיין שטול.

ער קוקט אין ווינקעל, נעבען טהיר — אַ שטומער אונבעוועג־ליכער שאָטען איז דאָרט אויסגעשפּרייט...

דאָס האַרץ טהוט איהם וועה —

די פינסטערניס אַרום דאַכט זיך איהם איצט נאָך געדיכטער— די פינסטערניס דריקט —

יענקעלע חראָפּעט. חיה־לאה וויעגט דאָס וויעגעל און ברומט צו אַזוי אומעטיג: „אַה — אַ — אַה"... אומעטיגע מחשבות קומען צו איהר: — איהר שלמה האָט אַזעלטענעם טאַלענט — אַ מדינה־זאָגער, און ווערט נעבּיך פערפאַלען אומזיסט... שונאים נור האָט ער זיך אָנגעקליבען מיט זיינע אמת'ע רייד... און גיטעלע — איז אויך אין טאַטען געראָטהען: אַ חכמה! און אַ שענע, אַ פיינע — און דאַרף נעבּיך אַרבּייטען ביי זלמן־יאָסעלים אויפ'ן גילזען־פאַבּריק... און ער זאָל נאָך שליטה האָבען צו רעדען אויף איהר... און זי איז שוין אַ מיידיל אין יאָהרען...

„אַ־אַ־אַה... וויעגט זי דאָס וויעג'ל.

גיטעלע האָט איהר שענעם קאָפּ אויף אַ האַנד אָנגעשפּאַרט, און האָט זיך אין מחשבות פערטיעפט —

א יודישע טאכטער.

אַ יודישע טאָכטער.

שטיל איז און אומעטיג אין לעערען בית=המדרש'ל. — נאָך מעהר, ווי אומעטיג איז דעם שמש, בערען, אויפ'ן הארץ. ביי'ן רהובע זיצט ער, די הענד פערלעגט אהינטער, צו דער ווארמער וואַנד צו,— עס ווארמט איהם אָבער ניט. די דאגה! — „די חיונה" — מעהר אַפילו ניט, ווי דאָס; אַיי אָבער איז דאָס אַ דאגה! און די מחשבות זענען קאַלטע און אומעטיגע, ווי די אָבענד=שאָטענס אין קאַלטע רייהע טעג.

— פינף קאָפּיקעס האָב איך פון היינטיגען „ברית", און אין דער=היים זענען פינף „מיילער"...

— ניין, רבש"ע, — מאַכט ער באַלד אין דער מחשבה: אַז אַ שמש צו זיין, איז כאָטש אין די „אויבערשטע" שוהלען, ביי דיינע „פני"; — אַרום זיי אַ ביינדעל אָבצולעקען, ניט אויף בלאָטעווער געסעל, אין קליינעם בית=המדרש'ל... מיסט ראַמען — נור אין דעם בין איך זאַט!... דיינע קבצנים, רבש"ע, זענען שוין גאַר, גאָר טרוקענע ביינער, מען קאָן שוין פון זיי גאַר נישט געניסען...

— ע — עך!... אַ לעבען איז דאָס... ווי... ווי...

מיט זיינע גראָהע, אומעטיגע און בעזע אויגען קוקט ער זיך אַרום אין דעם שטילען לעערען בית=המדרש'ל, ווי זוכענדיג דאָ עפּיס אַנ'עהנליכקייט צו זיין לעבען. ער שליסט צו די אויגען און טראַכט: „ווי אַ שוועמעל... ווי אַ שוועמעל ביי אַ נאַסען, אויסגעפוילטען קלאָטץ: עס שיט זיך שוין פון איהם פולווער, שימעל איז דורכאויס, און דו, שוועמעלע, האָב דאָ אַ יניקה, ציה פון דעם דיין חיות...

— „אַזאַ פּנים האָט עס אַ חשך׳דיגען!“... און קרענקליך זיפּצט ער אוים אויף זיין מזל.

פּלוצלונג צוגעניצט ער זיך מיט אַ רעש, און פרעגט ביי זיך אויסשפּייענד: „אָבער וואו נעהמט מען היינט אויף ברויט?“ און גענעצענדיג, קוקט ער זיך צו צום אָרון קדש, זיינע בליקען בלאָנדזען דאָ אַרום אָהן עפּיס אַ מחשבה דערביי: ער זוכט דאָ גאָר נישט... וועמעס ליידען און דחקות וויים אָ — דער מעלאַנכאָלישער־שטומער אָרון קדש בעסער, ווי זיינע, בערעם? ווער נאָך ווי בערע האָט אַזאַ געלעגענהייט געהאַט אַ משך פון 15 יאָהר צו „פּערשיטען“ איהם ממש מיט בקשות,—צו האָט ער ענטפער בעקומען?... זיינע בליקען יעצט בעגעגענען זיך מיט דאָס שניצערייַ אין דער הויך אויפ׳ן אָרון: צוויי לייבען מיט אויסגעשטרעקטע צינגער האַלטען אין די לאַפּעס די עשרת־הדברות, אונטען, מיט גרויסע אותיות, בלוי געפּאַרבט, איז געשריבען: „מה נורא המקום הזה“...

— „ניטאָ היינט אויף ברויט“ — גיעט צו דער שמש אין מחשבה, ווי אָבגעטייטשט...

די שוהל־טהיר האָט אַ ציטער געטהון, בערע האָט זיך אומגעקעהרט — קיינער קומט ניט אַריין. נאָך אַ מאָל האָט די טהיר אַ קלאַפּ געגעבען, און בערען האָט עס צורייצט. ראַפּטום רייסט זיך אויף די טהיר און אַריבערן שוועל האָט אַריינגעטרעטען אַ הויכע פרוי, געוויקעלט אין אַ גרויסע פּאַטשיילע אַריבער דעם קאָפּ, געשווינדע, ערשראָקענע בליקען וואַרפט זי רונד־און־אַרום איבער׳ן גאַנצען שוהל׳כעל.

— דער שמש איז דאָ? — פרעגט זי צו לעצט מיט אַ טאָן פון איבעריגען רעספּעקט.

— איך בין דאָ דער שמש.

די פרוי איז נאָך מעהר צומישט געוואָרען. און אַיילענדיג זוכט זי מיט די הענד ביז זי בעקומט פון אונטער דער פּאַטשיילע דריי פּעקלעך סטעאַרינע ליכט און דערלאַנגט דעם שמש.

— נאַט אייך — זענט אַזוי גוט... אויף יאָהר־צייט...

דער שמש לעגט איבער די ליכט פון האַנד אין האַנד, יעדעם פּעקיל בעזונדער, ווי ער צעהלט זיי און זאָגט אַרוים מיט בעוואונדערונג:

— איין יאָהר־צייט דאָך... דאָ איז דריי פונט ליכט... אויף איין יאָהר־צייט אַלע — זעהר גוט...

„זעהר גוט“ — קלינגען די ווערטער, און שטעכען איהר ביז וועהטוג... פאַר אַ יאָהרען צום יאָהר־צייט האָט זי אַפילו אַ פונט

נאַפּט ניט פערמאָגט, און היינטיגס יאָהר גיעט זי פאַר איהר מוטערס נשמה דריי פונט ליכט... „אַז אָך און וועה שוין! — קלעהרט זי: רייך געוואָרען היינטיגס יאָהר"... דער שמש האָט זיך שוין אויפגעשטעלט פון בענקיל, ביי דעם גוטען יאָהר־צייט האָפּט ער צו בעקומען אַ „פּעטע מטבע", ער מאַכט זיך פריינדליך און בערעדליך:

— זאָל נור גאָט העלפען! — וואָס מעהר ליכט איז די מצוה אַלץ גרעסער. פאַר די ליכט וועט מען דאַוונען און לערנען, — און פון דעם, דאַרפט איהר וויסען, קומט אָן עפּיס דעם געשטאָרבענעם אויך... „נר למאור!" — עפּעס אַ שפּאַס צו זאָגען: ליכט צום „עמוד" — מען מאַכט דאָך פאַר דעם „מי־שברך" אין שבת'דיגען דאַוונען... און צי דוקא ליכט? אַ כלל, וואָס מעהר צדקה צוטהיילען צום יאָהר־צייט, איז די מצוה אַלץ גרעסער... צדקה...

די פרוי האָט שנעל בעקומען פון אַ קליין טעשיל צוויי זילבערנע מטבעות און איהם אָבגעגעבען.

— זאָל אייך גאָט העלפען! זאָל אייך גאָט העלפען! — האָט ער כמעט אויסגעשריגען מיט ערענסטע פרייד און דאַנק.

„אַך, רבוש"ע! — האָט די פרוי געטראַכט: ווען דו זאָלסט מיך ווי אויפריכטען, אַ בעסערען מזל מיר געבען... איך זאָל קאָנען גוטעס טהון, און מיין מוטער'ס נאָמען ניט פערשוואַרצען... צוליעב מיר ליידט זי אָפשר דאָרט... אין חלום אַפילו קומט זי צו מיר ניט — צו אַזאַ מרשעת אַ טאָכטער"... איהרע אויגען זענען אָנגעלאָפען מיט טהרערען.

— ווי זאָל מען „אֵל־מלא־רחמים" — מאַכען? פרעגט דער שמש.

די פרוי האָט אַ ציטער געטהון און ניט באַלד געענטפערט:

— מיין מוטער'ס נאָמען איז: שרה... איהר פאָטער—חיים...

— איז: שרה בת ר' חיים — זאָגט אַרויס דער שמש דייטליך די נוסחא, ווי אַ מאַנסביל. — זאָגט־זשע מיר, זענט אַזוי גוט, ווער איהר זענט?

— איך... דאָ... האָט זי געשטאַמעלט.

— דעם „אֵל־מלא־רחמים" וועל איך שוין געדענקען — האָט דער שמש אָנגעפיהרט אויף אַנדערש צו רעדען.

— שרה—ע—ע... וויל זי איהם נאָך אַ מאָל דערמאָנען, נור אַ כליפּעניש האָט איהר איבער געריסען די רייד. פון די אויגען האָט אויסגעבראָכען אַ שטראָם מיט טהרערען, זי האָט געפיעבערט, די ברוסט האָט זיך געהויבען און געוואָרפען אויף און אָב אויך די גרויסע פאַטשיילע אויף איהר.

— זעצט זיך צו, וועט איהר זיך בערוהיגען — גיעט איהר ראַטה ער שמש: און אַז אַ מוטער שטאַרבט, פונדעסטוועגען...

זִי האָט זִיךְ צוּגֶעזעצט אוֹיפ'ן בֶּענקעל, מִיט אֵיין האַנד זִיךְ אָנגעשפּאַרט אָן טִישׁעל, וואָס אִיז געשטאַנען דערנעבען אוּן מִיט דער צווייטער געווִישׁט דִי אוֹיגען, וואָס האָבען זִיךְ אַלע מאָל מִיט פרִישׁע, הייסע טהרערן אָנגעפִילט.

— מען דאַרף גאָר נִיט וויינען — טרייסט זִי דער שמש: געווִיס אִיז אַ מוּטער טהייער, אָבער...

— אַךְ, מיין פריינד, מיין פריינד! — רייסט זִי אִיהם אִיבער דִי רייד דוּרךְ טהרערן: מיין מוּטער... צוּ ווייסט אִיהר, וואָס פוּן מִיר אִיז געוואָרען, זִינט מיין מוּטער אִיז געשטאָרבען?... מיין פריינד! אַז מיין מוּטער זאָל לעבען, וואָלט אִיךְ...

זִי האָט זִיךְ הוֹיךְ צוּקלאָגט, דעם קאָפּף אִין פאַטשיילע בעהאַלטען אוּן אִינגאַנצען געפִיבערט...

— מאַמע! מאַמע! זיי מִיר מוֹחל... כאָטשׁ דוּ...

דער שמש אִיז אַוועק בִּיז צוּם עמוּד, ער האָט זִיךְ אַ קראַץ געגעבען אִין קראַגען אוּן געפרעגט בּיי זִיךְ: „ווער זאָל זִי זיין?!"

זִי האָט שטאַרק אוֹיסגעאַטהעמט, דִי אוֹיגען אוֹיסגעווִישׁט, דִי פאַטשיילע אַראָבגעוואָרפען פוּן זִיךְ מִיט אֵיין בּעוועגוּנג. זִי אִיז אַ ווײַלע זִיצען געבּליבען, פערגעסענד אִין אַלעם. זִי האָט אוֹיסגערוּהט. אִיהרע גרוֹיסע שוואַרצע אוֹיגען האָבען גאָר הערלִיךְ געפִינקעלט, ווִי ערשט אָבגעוואַשען אוּן אוֹיסגעפּוּצט פוּן דִי טהרערן... אִיהרע ראָזע בּאַקען האָבען זִיךְ געשפִּיגעלט מִיט שטוּרמִישׁע בּלִיטצען אוֹיף זיי. אַ טרוֹיערִיגער חן האָט זִיךְ אוֹיסגעשפּרייט אוֹיף דִי פרִישׁע, פרוּם-אוֹיפגעלעגטע לִיפּען, אוּן אִיהרע לאַנגע שוואַרצע האָר האָבען צוּגעדעקט דאָס בּענקִיל, אוֹיף וועלכען זִי אִיז געזעסען. —

— דאָךְ גאָר אַ „יוּנגס" אִיז זִי — האָט דער שמש אַרוֹיסגעדרִיקט אִין זיין מחשבה וועגען אִיהר, ווען ער האָט זִיךְ אוּמגעקעהרט.

זִי האָט אוֹיף זִיךְ געפִיהלט זיין דרִינגענדען בּלִיק אוּן האָט זִיךְ געפוּנען ערגער, ווִי אוֹיסגעפּאַשט. דאָס פּנים האָט זִיךְ אִיהר בּאַלד אָנגעצוּנדען. זִי האָט זִיךְ שנעל איינגעהִילט אִין דער פאַטשיילע אַרִיבּער דעם קאָפּ, נוּר עס האָט אִיהר נאָךְ אַלץ געבּרִיהט דוּרךְ אוּן דוּרךְ.

— „סטייטש, ווִי בּלייבּט זִי דאָס זִיצען אָהן אַ פאַטשיילע דאָ, אִין בּית-המדרש? זִי מִיט אִיהרע אֵיבריםְ... נאָךְ פאַר דִי הייליגע ווענט אִיהר חוּצפּא געווִיזען... זִי פערגעסט גאָר, ווער זִי אִיז..."

אַזוֹי האָט זִי זִיךְ געערגערט אִין דער מחשבה אוּן זִיךְ געפּלאָגט. זִי שטעלט זִיךְ אוֹיף פוּן בּענקעל, זִי וויל שוֹין אַרוֹיס פוּן דאַנען, זִי וויל לוֹיפען, נוּר דער שמש האַלט אִיהר אָב מִיט זיינע פראַגען:

— ווִי לאַנג אִיז אייער מוּטער געשטאָרבען? זענט אִיהר נאָךְ נִיט אוֹיסגעגעבען? וואוּ געפִינט אִיהר זִיךְ דאָ?

דורכדרינגענדיג קוקט זי דעם שמש אין די אויגען אַריין און ענטפערט:

— שוין פינף יאָהר... נאָך אַ פּאָר יאָהר זי זאָל געווען לעבען, וואָלט איך צו דעם ניט אָנגעקומען... וואָלט איך פריהער חתונה געהאַט...

נאָך שאַרפער, טיעפער קוקט זי איהם אין די אויגען אַריין, אָט בליצט אויס אין איהרע אויגען, און דער שמש ציטערט פאַר איהר אַ ווײַלע.

— וואו איך בין יעצט, ווינש איך ניט קיין יודישער טאָכטער צו זיין... מיין פריינד, שוין פינף יאָהר נאָך מיין מוטער׳ס טויט, געגוג זיך אויסגעלײַטערט פאַר דער צייט, ביז איך בין אָנגעקומען אין דעם גרויסען גהינום... אין „רוא״ בין איך... ניין מאָנאַטען שוין... דאָס איז מיין ערשטער יאָהר־צייט פון דאָרטען: מיין מוטערס נשמה וועט נחת האָבען פון דעם... וואָרום לעב איך נאָך! — מיין פריינד,— ווידער אין „רוא״...

„אין רוא״ — האָט דעם שמש אין די אויערן געקלונגען און איהם טויב געמאַכט, ער האָט מעהר ניט געהערט, וואָס זי רעדט צו איהם. איהם האָט זיך יעצט פאָרגעשטעלט דער „רוא״: דאָס איז אַ טהאָל צווישען צוויי בערג, דריי לאַנגע און ניעדעריגע הייזער ציהען זיך נאָכאַנאַנד, ווי שרעקליך גרויסע און מאוסע קברים... אַוועק־צייט ברענגען דאָרטען ביי די פאָרטלעך דריי לאָמטערנעס, און קוקען פון דעם חשך אַרויס, ווי שומרים ביי׳ן גהינום... ער האָט מורא דאָס געסעל אַ דורך צו געהן ביי אַ צופאַל, ווען מען דאַרף: שרעקליכער און שוידעריגער, ווי אויפ׳ן בית־עולם... אַך, דער „רוא״, דער רוא!״...

— גיעט עס ווען אַוועק... צדקה פאַר מיין מוטערס נשמה... צדקה... דער שמש האָט די אויגען געהויבען, ניט פערשטעהענדיג, וואָס מען פערלאַנגט פון איהם. אַז ער האָט אָבער צוויי מטבעות אין האַנד בעקומען, האָט ער גלייך געענטפערט: „דעם בטלן פאַר משניות לעהרנען״...

זי איז אויפגערעגט געוואָרען און האָט איהם פאַר די הענד אָנגעכאַפּט:

—פאַר מיין מוטער משניות, פאַר מיין מוטער משניות... איך דאַנק אייך, ליעבער פריינד, איך דאַנק אייך! מיין מוטער איז אַ כשרה יודענע געווען, אַ פרומע און אַ גוטע... איך בין אויך אַ כשר קינד געווען... אונזער מוטער האָט אונז אַלעמען ליעב געהאַט, — יעצט זענען מיר צושפּרייט און צווייט געוואָרען... וועמען האָב איך יעצט?

פאר וועמען קאן איך מיין הארץ אויסדערצעהלען?... וואוהין געה איך?..

— אך, גאט מיינער!...

זי האט געוויינט. דעם שמש איז מאדנע געווארען אויפ'ן הארץ: עפעס האט איהם זעהר געדריקט...

— מיר ווילט זיך צוטהיילען צדקה פאר מיין מוטער — „אויסקויפען" זיך ביי איהר... רעדט זי, ווי פאר זיך און זוכט אין איהר טעשיל. זי האט די לעצטע מטבע בעקומען און גיעט אב דעם שמש אנענדיג: מיין פריינד, אויף צדקה...

— וואס פאר א צדקה? — פרעגט ער הויך און לעגט צו אין דער מחשבה: „לא תביא אתנן זונה... וואס וויל זי פון מיר?"...

זי האט די אויגען צום ארון קדש געהויבען:

— מיין מוטער זאל מיר כאטש מוחל זיין... זי זאל מיר העלפען... נור דער שטרענג שוויגענדיגער ארון קודש שרעקט איהר יעצט, דער טונקעלער אראבגעצויגענער פרוכת טראגט אן א שווערע כמארע איהר אויפ'ן הארץ... זי זאגט צום שמש

—זאגט מיר, מיין פריינד, וואו איהר וואוינט: כוואלט צו אייך א היים אריינקומען... כ'וויל ניט אין בית־המדרש... איך קאן ניט...

— איהר וועט פרעגען... ווארטשעט ער ארום אונצופריעדען. ער וויל זי ניט פאר א גאסט האבען; פאר אזא גאסט, וועט מען נאך פון שמשות אבזאגען... זי געהט צום טהיר, נור באלד קעהרט זי זיך צוריק.

— זאגט מיר, מיין פריינד, — איהר שטים הערט זיך קוים: —דעם פרוכת א קוש טהון מאג איך?... איהר פנים האט פערפלאמט, און דעם שמש אין די אויגען האבען פון איהם פונקען געשאטען... ער האט נישט געענטפערט, נור מיט'ן קאפ א שאקעל געגעבען, וואס האט ניט אויסגעדריקט ניט „יא" ניט „ניין". ער האט זיך אבגעקעהרט ווי א ברוגז'ער: „אליין ווילט זיך איהר... טאקע, ווי יענע מיידלעך... וויינען אין א מקום קדוש, דעם פרוכת קושען. מאדנע שטיק עפעס... ארויסווארפען דארף מען זי, מיט די ליכט און מיט דעם געלד אפילו!... זאל זי געהן „אהינצו" — פוילען דארטען"!.. אזוי טראכט ער, נור ער פיהלט, אז ער איז ניט אימשטאנד עס צו טהון, לויט זיינע מחשבות, און ער קעהרט אום זיין פנים צום טהיר און ווארט, ווען זי וועט ארויסגעהן, זי זעלבסט.

זי איז נאך ביים פרוכת געשטאנען. איין האנד אויפגעהויבען אין דער הויך, זיך דארט אנגעהאלטען, מיט דער צווייטער צו־געטראגען א ברעג פרוכת צו איהרע גרויסע אויגען, וואס זענען פול

געווען מיט טהרערען, פערדרוס, באַנגשאַפט און געבעט... און איהרע אויגען, ווי די ברונעם האָבען אַלץ אָנגעקוועלט מיט נייע, פרישע טהרערען... זי קושט דעם פרוכת, און איהר האַרץ גיסט זיך אוים דערצעהלענדיג אין דער מחשבה איהר ביטער געמיטה, זי קלאָגט זיך אויף עפּעס און בעט... טרויעריגע געדאַנקען — — —

דאָס שוהל'כעל האָט עס פערנומען.

די שטומע, חשך'דיגע פיער ווענד גיבען איבער מיט'ן ווינק איינע דער צווייטע ווענען דעם טרויער, — אָט רוקען זיי זיך אָן, זיי ציהען זיך צו אין די ווינקעלעך און רוימען איין דעם ביטער, סוד... דער אָרון קודש האָט זיך אויפגעהויבען, אַרויסגערוקט זיך פון אונטערן פרוכת און צוגעקוקט מיט מיטלייד און אומעט... דין במה אין מיט דער שוהל געפינט ניט פאַר זיך קיין אָרט פאַר צער... די וויטעסטע בענק אפילו זענען אויך אָנגעשטרענגט אין טיעפע האָרכזאַמקייט; זיי הערען צו, ווי עס קלאַפּט יענע האַרץ... און דער אַלטער זייגער אין ווינקעל דרומית-מערבית האָט זיך אַ דראָה געגעבען מיט זיינע אַלטע איברים, די וואַגען האָבען זיך צושליי-דערט און די קעטהעלעך געוואַלטיג צושריגען, און פון אינעווענינ ערגעץ האָט ער אַרויסגעכראַפּעט: „איינס! און צוויי!"... ווי שווערע קרעכצען אויף דעם אַלעם...

— מאַמע, העלף מיר! — האָט זי ענדליך אויסגעשריען און געלאָפען צום טהיר.

—כ'וועל צו אייך אַ היים קומען... אַנ'עצה פרעגען... ניט אין ביהמ"ד... מיין פריינד, איך וויל „אַהין" ניט געהן...

זי איז אַרוים פון טהיר.

מען נויט זי דאָך צוגעהן „אַהין"... האָט דער שמש מיט בעם איהר נאָכגעזאָגט.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט ער געעפענט די טהיר און אויף דער גאַס אַרויסגעקוקט אונרוהיג, אפשר איז זי נאָך דאָ ערגעץ... ער האָט די טהיר צוריק צוגעשלאָסען נאָר פעסט, ער איז גלייך צום פרוכת אַוועק, אונטערוועגענס האָט ער געצויגען מיט די נאָזלעכער, געשמעקט אין לופט... דעם פרוכת האָט ער געטאַפּט אונ אַרומ-געקוקט גוט, צו איז ניט איבערגעבליבען עפּעס אַ פלעק נאָך איהר... נור ער האָט זיך שוין בערוהיגט, ער זיצט אויפ'ן בענקעל, ביים רהובע. אין אַ ווײַלע אַרום חשבונ'ט ער: — „דריי פונט ליכט... און—איינס,

צווייִ צווייִ=גִילדעֶנעֶ פעֶרצִיג קאָפִּיקעֶס״... עֶר צעֶהלט און בעֶקוּמט אַ סך=הכל פון 85 קאָפִּיקעֶס.

— אַ יאָהר=צייַט איז דאָס אַ גוּטעֶר — זאָגט עֶר הויך אַרוים מִיט אַ צוּפרִיעדעֶנעֶם שמייִכעֶל: וואו בטלן, ווען בטלן?... זִי וועט זיך אָהן משניות אויכ׳עֶט בעֶגעֶהן... ברויכט עֶפִּים אַ קאָזאַק סליחות?

די מחשבה מאַכט איהם לוּסטִיג: אִיה׳ם געֶפעֶלט זייַן ווערטִיל.

— אַ גוּטעֶר יאָהר=צייַט... חזר׳ט עֶר אִיבעֶר נאָך אַ מאָל.

א סדרה „יענקעלע"

אַ סדרה „יענקעלע“.

(ע ר צ ע ה ל ו נ ג).

זלמן=ברוך שׂרה=מנוחה'ס איז אַ ייד אַ יאָהר פערציג פון מיטעלען וואוקס, מיט ברייטע אַקסלען, מיט אַ ברייטען, אָבער ניט קיין דיקען, פּנים, טונקעל=גראָהע אויגען, שטענדיג פערטראַכט, פערצויגענע ווי מיט אַ טרוים, מיט אַ ברייטען, אָבער ניט קיין הויכען שטערען, טונקעלע האָר, צוגעמישט מיט גראָהע, און זיין געדיכט בערדיל און אויפ'ן קאָפּ. זיין גאַנג איז אַ שטילער, קוים וואָס ער ריהרט מיט אַ פוס און אינגאַנצען זעהט ער אויס ווי פערחלומט — עפּעס אַ פוילקייט איז אויף איהם אויסגעגאָסען. זלמן=ברוך איז אַ בעל=מחשבה, ג ל אַ ט אַ בעל=מחשבה, — עס קלערט זיך ביי איהם ס ת ם אין דער וועלט אַריין...

דאָס ווייב, שׂרה=מנוחה פיהרט דאָס קליין קרעמיל, און אויף איהם זאָגט זי, אַז ער איז „אַ האַלבער“ קרעמער. ער איז אויך מודה אין דעם.

— מען זאָל ניט זינדיגען מיט די רעד, זאָגט ער, איך פיהל טאַקע ניט קיין „התקרבות“ צום קראָם...

אַז דאָס ווייב געהט אַוועק און לאָזט איהם איבער אויף „אַ ווײַלע“ אין קראָם, פיהלט ער זיך יענע ווײַלע עפּעס ווי מטושטש.. און ער דערהאַרט קוים די מינוט אַרויסצוחאַפּען זיך אויף דער גאַס, צי אין שוהל'כעל אַריינלויפען, אַריינקוקען אין אַ ספר, צי אַ שמועס מיט וועמען פערפיהרען. אַז ער קוקט אַריין אין אַ ספר, זענען זיינע בליקען אַזעלכע מאָדנע=האַרציגע און פריינדליכע, און ווען ער לערנט „אויפ'ן קול“, ברומט ער צו מיט אַזעלכע ווייכע, בעטענדיגע טענער.

זלמן=ברוך האָט ליעב צו ש מ ו ע ס ע ן נור וועגען דער גאַס, וועגען די היגע מענשען און זייער איינפאַכען לעבען. דאָס איז ביי איהם ניט, חלילה, בערייַדען וועמען — פון דעם וואָלט ער זיך זיכער

אָבגעהיט, נור עס פערנעהמט איהם פשוט דאָס לעבען אַרום, ער קוקט זיך צו און בעטראַכט, ווי, וואָס עס פּאַסירט, און ער זוכט שוין נאָכדעם פאַר ווענען אַרויסצוגעבען, אויסדערצעהלען זיין האַרץ. דערהויפט האָט זיך די דאָזיגע טבע זיינע פערשטאַרקט די לעצטע צייט, זינט זיין עלטערע טאָכטער האָט זיך אָנגעהויבען אַריבערצוחאַפּען פון זיעבצעהנטען אין אַכצעהנטען יאָהר, און פון אַכצעהנטען אין ניינצעהנטען, און איז מיט אַמאָל עפּעס אויסגעוואַקסען אַ צוואַנציג יאָהריגע מויד, און ער, זלמן-ברוך, האָט טיעפע מחשבות בעקומען וועגען אַ שידוך פאַר איהר, וועגען נדן און קליידער. דאַמאָלס האָט ער זיך עפּעס מיט אַזאַ האַסט צוגעלאָזט צום אַל-טאָגעדיגען לעבען און שאַרף אַריינגעדרונגען אין איהם, און, ווי אַ דורשטיגער, האָט ער פון דעם געזופּט און געזופּט — — —

איהם האָט זיך שטענדיג געוואָלט, מיט ווענען עס איז אויס-שמועסען זיך, און קוים האָט ער נור אָנגעהויבען, פלעגט ער לאַנג און ברייט רעדען, מיט וויצען און משלים'לעך, לעבעדיג און שען, ווי אַ קינסטלער.

געווען איז דאָס אין אַ מאָנטאָג צי אַ דינסטאָג — ניט אין אַ מאַרק-טאָג. איך קום אַריין אין שוהל'כעל ביי-טאָג און געפין זלמן-ברוך, זיצענדיג ביי אַן אָפענעם ספר.

— האַ? — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמחה: דו ביזט דאָ? פאָרט אַריינגעלאָפען אין אַ בית-המדרש! —

— נוטען-מאָרגען! — זאָג איך, — וואָס איז נייעס?

— טהו אַ שידוך! — פּאָלג מיך: חאַפּ אַריין... עס וועט ווערען יקרות — אַ דוחק שבדוחק וועט ווערען... דער מין: כלה — וועט שוין באַלד אין הימעל אַריינשטייגען...

ער עפענט ברייט זיינע טונקעל-גראָהע אויגען און שמייכעלט לוסטיג.

— מען נעמט שוין גאָר מיידלעך, ווי זיי שטעהען און געהען, אָהן אַ קאָפּיקע געלד, דוקא אָהן געלד, און — אונטער דער חופה... הכלל: „הרי אַת"!... האָב רחמנות. מיידעלע, און — „הרי-אַת!"...

— וואָס האָט געטראָפען, ר' זלמן-ברוך? — דערצעהלט בעסער די מעשה...

—אַזוי? מאַכט ער: אויף איין פוס ווילסט דו אַלצדינג וויסען?— זעץ זיך און הער. עס האָט געטראָפען דאָס, וואָס עס האָט געמוזט טרעפען... אַז מען גיט אַ דרעה אַ רעדעלע אויף דעם זייט טיש, קומט עס צו יענעם זייט אויך: אַז דאָס רעדעלע דרעהט זיך, לויפט עס אָב אַ מהלך-רב און עס פערטראָגט זעהר ווייט. אַייער רעדעלע מיט די ביכעלעך האָט זיך שוין אויך אַוועקגעדרעהט זעהר ווייט, זעהר

ווײַט — אַז ביז צו יענקעלע פּאַפּיראָסניק! וואו איז היינט יחוס, צי נדן, צי שענקײַט אַפילו? — היינט איז שענקײַט אויך ניט קיין מעלה, נור אַביכעלע. ער מיט אַ ביכעלע און זי מיט אַ ביכעלע, און פאַרטיג! ביידע זאָלען וויסען סמיתרי=תורה, און מעהר פאָדערען זיי גאָר ניט... אַז איך זאָג דיר, איינער אַ חמרוק, ווי דו זעהסט מיך אַ יודען! — ער ווייסט ניט מײַנע שיחות=חולין, קוים=קוים עברי ווייסט ער און לייענט די זשאַרגאָנישע מעשיות — אַז ער געהט פערבײַ מײַן קראָם, שטעל איך איהם אָב און רעד מיט איהם, — מײַן ווײַב אַפילו איז קליגער פון מיר, זי יאָגט אונז ביידען פון קראָם אַרויס... נור איך בין דאָך אויף אַלץ „ציקאַווע", געה איך נאָך איהם אַרויס, און געה מיט איהם אַוועק ווײַט=ווײַט, ער רעדט, און איך הער —אַי=אַי, וואָס פאַר אַ מין תהו ובהו בײַ איהם איז אין קאָפּ!... ער טראָגט זיך אויך אַרום מיט אַ צעטיל פון מחברים, די זשאַרגאָנישע מחברים'לעך, מיט אַ רשימה פון ביכעלעך און לייענט „צײַטונג"— און ווער איז ער, דער נײַער „שטודירטער"? יענקעלע פּאַפּיראָסניק!

איך זאָג איהם היינט: דו שוטה גמור, דו ביזט דאָך אַ שלעפּער פון שלעפּער=לאַנד! נור יעצט ביזט דו אַ פערדינער, דו ביזט אַ בעל=מלאָכה און אַ בעל=מלאָכה איז היינט תקיף, קאָנסט דו דאָך יעצט נעהמען אַ דרײַ הונדערט נדן און אַ מיידעל אַ פערדינערין: אַ נעטהערין מיט אַ מײַסטערסקאַיאַ, צי אַ קרעמערין מיט אַ קראָם, אָדער דער מחותן זאָל חאָטש זײַן אַ קרעמער, וועט עס דיר אויך נוצען מיט דער צײַט— היינט וואָס דיר סמיכעלעך? איך זאָג איהם, אַז די סאַמע מחברים'לעך אַליין מיינען אויך מיט זייערע ביכלעך געלד!... לאַכט ער זיך אויס. ווער איך ברגז, און זידעל איהם, ווי אַ הונד.

ער פרעגט בײַ מיר, צי איך בין אַ ציוניסט... — „וואָס איז דאָס פאַר אַ משלחת"? — פרעג איך. — „אַ חברה=מאַן אין דער חברה: ציון" — טהוט ער מיר אַ טײַטש. — „ניין, זאָג איך, — „פון אַזעלכע נאַרישקײַטען בין איך ווײַט: וועט בעשערט זײַן, וועט משיח קומען אָהן די אַפּיקורסות, ווען ניט — איז צו וואָס זאָל איך זיי מײַן געלד געבען? צי איך וועל צו זיי געהן גאָכדעם דין=וחשבון אָבנעהמען, וואו מײַן קאָפּיקע איז אַוועק?"... אַזוי זאָג איך איהם—ווי אַנדערש האָב איך איהם געזאָלט זאָגען? דאַכט זיך, בין איך בײַם דעת, ערשט יענקעלע הויבט אָן מוסר'ן:—„ר' זלמן ברוך, זאָגט ער: איהר זאָרגט נור פאַר זיך, און ניט פאַר'ן כלל, פאַר ארץ=ישראל, פאַר דאָס פאָלק". און ער שטעלט אויס אויף מיר ביידע אויגען זײַנע — ביידע! אויגען זענען בײַ איהם גרויסע, בולט'ע, שטעקען אויס, ווי די וועלעשענע ניס, און אַזעלכע פײַערדיגע אויגען, ווי בײַ די דאָזיגע חברה=לײַט איז—ס'איז טאַקע אַנ'אימה! נור איך האָב זיך גאָר ניט

דערשראָקען פאַר איהם,—וואָס זאָל איך מורא האָבען פאַר יענקעלען, פאַר לאה דער אַלמנה'ס בחור! ער וועט דאָך מיך ניט אָנשלאָגען... זידעל איך איהם דוקא אויס:—„שווייגעץ דו, זאָג איך: מיין ווייב אַפילו איז דאָך פאָרט קליגער פון דיר... וואָס איז דיר כלל? וואָס דיר ארץ-ישראל? — דברים-בטלים! דו מיט דיין שמד-שטיק וועסט עס ניט פערזאָרגען"... — „ניין, זאָגט ער: איך מיין ניט דאָס"... — „איז דאָך אַודאי גוט"—שריי איך צו איהם: „האָב איך צו דיר קיין טענות ניט"... — „וואָרום אָבער, זאָגט ער, — לעבט איהר, ווי די בהמות. עסען און טרינקען, און פערדיענען אויף דעם — דאָס איז איינ-גאַנצען אייער אינטערעס אין לעבען, קיינע העכערע פערלאַנגען"...— „אַך יונגאַטש דו — האָב איך אויף איהם באמת אָנגעשריען: צי דו געהסט עס אין בית-המדרש אַ פרק משניות לערנען — דו, צי איך — האַ? ווער וויים נור פון עסען און טרינקען — און אָהן אַ ברכה דוקא און ניט געוואַשען — ווער: איך, צי דו און דיינע שקצים?" — „עט — מאַכט ער געלאַסען: איהר זענט פרום, וויל איהר האָט מורא מען זאָל אייך ניט שמייסען מיט יענע אייזערנע ריטער, צי בכדי לייט זאָלען אייך לויבען פאַר דאָס. צו גלאַט, וויל איהר זענט געוועהנט צו דעם... אָבער קיין „שפירענדער" אמת איז אין דעם ניטאָ..." מיט די ווערטער האָט ער געזאָגט: קיין „שפי-רענדער" אמת, און געה טרעף איהם, וואָס ער מיינט מיט דעם... קיין האַרץ קיין נשמה זעהט ער ניט אין אונזערע מעשים — און אין זיינע איז פאַרהאַן?... אַזעלכע שקצים!

און אַלץ טאַקע די ביכלעך, די מעשיות'לעך: מען קלערט אויס ווילדע זאַכען מיט בילדונג, מיט אַ נייער אמונה, מיט אַ תורה, מיט סטרעקאַטע נעמען: „ליטעראַטור" רופט דאָס יענקעלע דער פאַפיראָסניק. און ער וויל אַז די פלונית'טע זיינע זאָל אויך מיט איהם צוגלייך סטראַטורען, ביכלעך לייענען... איך זאָג איהם: „יענקעלע דו וואָלסט חאָטש אַ שענע כלה נעהמען". — „מיר איז די אויך געפעלען, — זאָגט ער: אויפ'ן אויסשטעלונג דאַרף איך זי ניט"... פערשטעהסט דו, נעהמט יענקעלע אַ מיידעל גאָר אָהן חדושים, נור מיט ליטעראַטור, ער פערזאָגט זיך אויף נאָך דער חתונה מיט ווערען צו פלוידערן...

מיר געפעהלט, אַז יענקעלע צוהיצט זיך און ברענט, אַ שטייגער, ווי ער מיינט, אַז אָט ווער איך אויך, ווי ער... אַליין איז ער מאָגער און ריהרעוודיג, ווי קוועקזילבער, ציטערט אין איהם יעדעס גליד אַז ער צורעדט זיך. און ער וואַרפט מיט די הענד, די אויגען ברענען ווי די „ניט-גוטע", די האָר צושויבערען זיך אויפ'ן שטערען און דאָס היטעלע טאַנצט ביי איהם אַרום — אַ מגיד!

„אַ מענש — זאָגט ער, — איז ניט קיין בהמה, וואָס וויים נור גראָז און פּאַילע און דעם פּאַסטוך מיט׳ן בייטש, — דאָס איז ווענינ; מען דאַרף וויסען, פון וואַנען נעהמט זיך גראָז און ווער האָט עס דעם פּאַסטוך בעשטעלט?״...

אַזוי בייעט ער מיר, ער מיינט, אַז ער רעדט דאָס מיט זיינע צודרעהטע חברים, ניט מיט מיר, וואָס איך בין נאָך אַ מענש ביי׳ם דעת, אָהן ליטעראַטור... און איך, כלומרשט, הער, אָבער איך נעהם און פּסל איהם אָב, אַז ער בלייבט ביי מיר שטומען. ער לאַכט, אָבער ער שטומט שוין... איך בין איהם שוין מוחל זיינע פלוידע־רייען, דאָס איז נור יוצרות, זאָג יאָ, זאָג ניט — דאָס אַרט מיך ניט. אָבער טהון? „סטייטש, גזלן, — זאָג איך איהם: — „זעה אַליין: איך האָב אַ טאָכטער, איז זי אַ גאַנץ שעֶן מיידעל און איז אַ קרעמערין איינע אין אַ שטאָדט, מיט ווען וועמען וועל איך אַ שידוך טהון היינטיגע צייטען? אויך מיט אַ בעל מלאכה. און פונדעסטוועגען בין איך זיך ממית אָנצוגרייטען פאַר איהר אַ פּאָר הונדערטער נדן. און דו, ליידאַק איינער, טהוסט גאָר אָב אַ מעשה: אָהן אַ קאָפּיקע געלד, און וועמען? וועמען איז דאָס גליק בעשערט?״... לאַכט ער און מאַכט: „איהר פערגינט ניט, ר׳ זלמן־ברוך, אַ יודישער טאָכטער״... ער מיינט, אַז איך האָב דאָ עפּיס אַ פּניה, און פערגין, חלילה, ניט וועמען... מיך פערדריסט נור אויף איהם, אויף דעם שוטה, וואָס וואַרפט אַרוים געלד פון האַנד...

זלמן־ברוך שווייגט אַ ווײַלע און זופט אַריין אַ שמעק־טאַבאַק אין זיינע ברייטע נאָזלעכער. ער שמעקט און ניסט. ער פערמאַכט דעם ספר, וואָס איז אָפען געלעגען. איך האָב נאָך קיין צייט ניט צו פרעגען ביי איהם עפּעס, הויבט ער שוין ווידער אָן:

און טאַקע וועמען איז עס אָנגעקומען? ווער איז די כלה?... ניין, איך מיין ניט, וועמען דאָס קומט אָן: איך בין, חלילה, ניט מקנא, נור איך מיין, ווי דאָס רעדעלע דרעהט זיך... עס איז געוועזען נחום־בער דער וועגעל־פיהרער, ער האָט זעק מעהל געפיהרט פון די שפּייכלער צו די קרעמער ביי אונז אויפ׳ן מאַרק. פאַר איינע פינף קאָפּיקעס פלעגט ער פיהרען אַ זאַק מעהל אויפ׳ן וועגיל צו מיר אין קראָם און צו לייבע דעם שוואַרצען אויך. לייבע דער שוואַרצער האָט אַ „שאַרפע״ קראָם ביי אונז אויפ׳ן מאַרק און איז אַ שטאָדט־בעל־הבית, ניט קוקענדיג, וואָס ער איז אָט דעם יענקעלעס אַ פּעטער... דער לייבע איז אויך אַ שוואַרצער, גאָר אַ שוואַרצער, ער רופט זיך טאַקע: „לייבע דער שוואַרצער״, אָבער ווי קומט ער צו דעם מחבל? אַ נפקאָ־מינה, ווי פון טאָג ביז נאַכט... איז נחום־בער געשטאָרבען מיט פינף־זעקס יאָהר צוריק, און דאָס איז אין פלוג קיינעם ניט

נוגע... די זעקלעך מעהל פיהרט יעצט אַן'אַנדער וועגעל-פיהרער, לויזיק דער „אַיין-אויגעל". אָבער ניין: נחום-בער האָט נאָך זיך, אויסער זיין וועגעלע, נאָך איבערגעלאָזט אויף דער וועלט אַ קדיש מיט אַ קדישניצע, און — די וועלטעלע, זאָג איך דיר, איז אַ ציקאַווע... די גמרא אַפילו בעוואָרענט עס: „הזהרו בבני עניים" — אָבער די קשיא בלייבט דאָך: ווי קומט עס צו אַן'אָרימאַן אַ יונגעל מיט אַ גוט קעפּיל? — נור נחום-בער האָט פאָרט דאָס אייגענס געהאַט: אַ יונגעל — אַן'עלוי! און איך — איך האָב ליעב אַ וואויל יונגעל, און כ'האָב מיר אָנגעהויבען אָבגעבען כבוד נחום-בער'ן דעם וועגעל-פיהרער צוליעב זיין יונגעל... איך זאָג דיר אמת: זיין מזל! אַ קינד אָבער אָהן אַ מדריך איז איבערגעגעבען צום ווינדטעלע, און עס פּערטראָגט איהם, וואו פרייער איז ... שאַ, און ווי איז מיט דיר, שענער מענש? דער פאָטער האָט ניט אַכטונג געגעבען, ביסט דו אַראָב פון דרך... אַ יונגעל איז ווי אַ זשרעבציק: אָבגעלאָזט נור די ווישקעס, לויפט ער אַוועק אין „היזק"... און וואָס דאָס יונגעל איז אַ בעסערס, אַלץ מעהר השגחה דאַרף עס, — אָבער נחום-בער איז אויף דעם קיין בעל-יכולת ניט געווען... איז דאָס יונגעל אַריינגעפאַלען צו דער „חברה" אין די הענד, און ווייטער, פערשטעהסט דו דאָך: ביכלעך מיט „נאַוואָוקעס" איז געוואָרען, ביז ער האָט לסוף איבערגעדרעהט די נאָז אויף הינטען און די פּאַטיליצע אויף פאָרענט... סטייטש, דו „פחות" איינער, נחום-בער דעם וועגעל-פיהרער'ס זוהן, וואָס איז מיט דיר די שמחה? ווי האָסט דו ניט קיין אָבשיי און דו ווילסט אויך די וועלט איבערמאַכען? נור דאָס איז קיין קשיא ניט: די „נאַוואָוקע" מאַכט זיי אַזוי, אַז זיי פערגעסען דעם ספר-היחוס, זיי פערלירען דעם „איך" און „דו", און ער איז אויך אַ לייט און מאַכט אויך אַ נייעם שולחן-ערוך...

דערווייל האָט ער זיך גענומען פאַר די שעות'לעך, גיט ער שעות'לעך און האָט גענומען בילדען די שוועסטער אויך. אין אַייער שולחן-ערוך איז דאָ אַ דין, אַז מען זאָל מקרב זיין למצוה, וואָס מעהר גוים מאַכען... איז זי געוואָרען אַ שניידערקע, וואָלט זי האָטש גענעהט און קיין שטיק ניט גע-מאַכט, זי איז דאָך ניט ראָטשילדיכע! האָט זי אָבער אויך די ליטעראַטור, און אַז דער ברודער איז אַוועקגעפאָהרען — אין ערגיץ הונגערן — זענען דאָ זיינע חברים געבליבען, וואָס זענען זי מהנה מיט אַ ביכעל. אַז די „חברה" איז דאָך אָהן בושה, ביי זיי איז אַ וועגעל-פיהרערס אַ טאָכטער אויך אַ קרן... און זי האַלט זיך ניט אין איין מאַסטערסקאַיאַ, וואָס איז? זי איז מיט בילדונג, וויל זי נייעם אויפטהון... און צוריק: וואָס פעהלט איהר? זי האָט בעסער געמאַכט פון מיין טאָכטער... ס'האָט זיך געפונען אַ משוגענער, וואָס שפּרינגט פון דער הויט אַרויס,

און זאָגט איהר: „הרי-אַת"!.. וואָס דאַרף אַ מיידעל נאָך? אַ כלה איז זי געוואָרען, איז איהר שוין כדאַי די בילדונג, איז דאָס ביי איהר אויך אַ נדן.

אַ כלה, זאָג איך, — זי איז דאָך שוין אַ ווייבעל, עס איז שוין נאָך דער חתונה. ביי זיי געהט עס צו גיך: אָהן „תּנאים ראשונים", אָהן „תּנאים אַחרונים", אָהן „צדדים" — אַ וואָרט נור, און — באַלד זענען דאָ די פיער שטעקענס. און אַז אַ פעטער איז ניט געקומען צו דער חופּה, — לייבע דער שוואַרצער איז דאָך ניט געגאַנגען צו דער חופּה, וואָרום וואָס פאַר אַ כבוד איז טאַקע פאַר איהם זיין צו דער חופּה ביי יענקעלען מיט נחום-בער דעם וועגעל-פיהרער'ס טאָכטער? — איז ער ניט געווען, איז אויך רעכט. דעם חתנ'ס מוטער זאָגט צו איהם: „זוהנעלע, דערהאַרט אַ שמחה, זאָל עס ניט זיין פערשטערט: געה, זוהנעלע, דו אַליין געה און רוף לייבען, — ער איז דאָך דיין טאַטענס אַ לייבליכער ברודער, זאָל ער חאָטש זיין"... — „עס געהט מיר גאָר ניט אָן, — ענטפערט ער — כ'האָב איהם גערופען מיט'ן שמש, בין איך יוצא"... אַזאַ לייט איז ביי זיך יענקעלע געוואָרען. מען האָט איהם אויסגעלערנט לייטעשאַפט. דו געדענקסט אויך אַודאַי בערקע אייזיק-מאיר'ס — ער איז אויך געווען פון יענקעלעם לעהרער. דאָס זענען דאָך אַלע גאַסיגע יונגלעך, ווייס איך זיי אַלעמען, און פערשטעה זיך אויף זיי... אם-כן, איז ביי יענקעלען אויס פעטער: זיין פעטער איז — בערקעלע.

יענקעלע טראָגט זיך אַרום מיט נייע תּורות, מיר זאָגט ער: „אַ שידוך איז ניט קיין האַנדעל, אַ כלה איז ניט קיין מאַרק-סחורה... איך וויל אַ מענשען, וואָס זאָל מיך פערשטעהן, איך וויל, אַז אונזער לעבען צוזאַמען זאָל זיין אינטערעסאַנט"... — „שלעפער דו, — זאָג איך צו איהם: דו פערדינן געלד, וועט ביי דיר זיין אַ לעבען מיט אינטערעס". וואָס, משוגע? אָט האָרעוועט אַ יוד יאָהרענלאַנג אויף הוראָה, און ווערט אַ רב, און די גמרא איז ביי איהם געווים טייער, פונדעסטוועגען זוכט ער ניט, אַז דאָס ווייב זיינס זאָל אויך קלאָר זיין „ש"ס און פוסקים", און ער זאָל מיט איהר קאָנען קריגען זיך אין אַ „מהרש"א", אַ ווייב איז אַ ווייב, און וואָס נאָך? נור יענקעלע קירעוועט זיך אויס, ער זאָגט מיר: — „ר' זלמן-ברוך, איהר זענט אַ ציקאַווער יוד, איהר אינטערעסירט זיך מיט אַלצדינג, און אַייער זיצען אין קראָם איז נור פון יוצא-וועגען, אַייער חאַראַקטער אָבער רייסט אַייך פון קראָם אַרויס"... „— נו, נו"... זאָג איך, — „איהר זוכט מיט וועמען אויסצורעדען זיך, און מיט דעם ווייב פערברענגט איהר זעהר וועניג. זיצענדיג מיט איהר אין דער-היים, שווייגט איהר: אַייך גלוסט זיך ניט צו רעדען וועגען קראָם, און זי פיהלט ניט קיין

טעם אין אַייערע מעשׂיות... אין אַ ווינטערדיגען אָווענד עפּענט איהר אַ ספר אין דער היים און איהר קוקט אַריין. — „דו וואָלסט זיך בעסער לעגען שלאָפען, און מאָרגען אויפשטעהן פריהער צום מאַרק..." זאָגט זי אַייך — אַ שאָד די נאַפט אויך... די התמדה איז בּיי איהם גרויס, — אַזאַ התמדה צו קרעמעריי וואָלט איך דיר ווינשען"... אָט אַזאַ שנעקעל האָט עס אַ געניטקייט אין אַלצדינג — „וואָרום איז דאָס אַזוי?" — פרעגט ער מיך, — „ווייל זי איז אַ יודענע" — ענטפער איך: מעהר, ווי קראָם־סמאָם פערגעהמט זי ניט; אַ יודענע, פערשטעהט זיך, קאָן ניט פיהלען אַ טעם פון אַ רעכטען ספר"... — אָט דאָס מיין איך טאַקי, — זאָגט ער: „איהר מיט אַייער פרוי לעבט, מכּלו'מערשט, אונטער איין דאַך, אָבער איהר זענט צוויי בּעזונדערע וועלטען... איין וועלט ווערט צווישען אַייך נור דאַמאָלס, אַז מען לעשט אויס דאָס פייער"... דאָס האָט מיך שוין עפּיס אַ בּיס געטהון... „פּרא־אָדם!" — שריי איך צו איהם: „דו הערסט דאָך ניט, וואָס דו רעדסט: עס קומט אויס, אַז דער רב זאָל חתונה האָבען מיט'ן מגיד?... עס פערשטעהט זיך, אַז אַ מאַנסבּיל האָט זיך זיינע אינטערעסען, וואָס אַ יודענע פערשטעהט זיי גאָר ניט, און אַ יודענע, פערקעהרט, האָט זיך איהרע אינטערעסלעך, ווי למשל: קלאָטניעס פיהרען, לשון הרע, רכילות'ן"... „פּע! — מאַכט ער, שעמט זיך טאַקע! — אַ יודענע האָט אויך אַ זינן צום דענקען און אַ האַרץ צו פיהלען; זי איז ניט נור אַ קעכין און אַ ווייב... אָט זעהט איהר אַ יודענע אַ גבּאַי'תע איז"... בּקיצור, ער האָט שוין געפּלוידערט, און איך פיהל, אַז יעדעס וואָרט שטעכט מיר אין קאָפּ אַריין, ווי אַ נאָדעל. איך קוק איהם אָן, צי האָט ער זיך ניט אַרויסגעכאַפּט פון דול־הויז...

אַ רחמנות אויף איהם. מיינסטו, אפשר, איך האָבּ איהם נישט געזאָגט וועגען מיין מיידעל? איך האָבּ מיך נישט געשעמט — פּאָרט אַ וואויל יונגעל: הער אָבער, יונגאַטש, און מיט מיר וואָלסטו זיך געוועלט מתחתן זיין?... מיין טאָכטער איז אַ שען מיידעל און אַ קלוגע אויך, און אַ קרעמערין, און געלד, און שטאַט — און די מעשׂיות דיינע מיט די „ליטעראַטור" וואָלסטו מיר דערצעהלען, דעם שווער: איך בּין דאָך אויך אַ ציקאַווער, ווי דו זאָגסט, און איך וואָלט דיך אויסהערען"... — „ניין, — מאַכט ער: אם־כּן, דאַרף איך אַייך איבּערלאָזען בּיי זיך אין שלאָף־צימער"... אַ גנב איז ער, אַ שייגעץ! נעהמט און האָט חתונה מיט אַ בּיכעלע...

זלמן־בּרוך האָט זיך צוגעזעצט אַ פערמאַטערטער, קראָפּליעס שווייס האָבּען זיך בּיי איהם פון שטערן געקויקעלט. נור די טונקעל־גראָהע אויגען זענען געווען פרעהליכע, — געווים צוליעב דעם, וואָס איהם האָט געלונגען אַזוי לאַנג צו אויסשמועסען זיך...

„אַ נײַע סדרה!—זאָגט ער אַרוים מיט אַ נצחון: יענקעלע איז—אַ סדרה! ווי רעכענסטו? אַ סדרה! די צײַט געהט, און דאָס רעדעלע דרעהט זיך, וואָס ווײַטער, האַסטיגער און געשווינדער... איז שוין יענקעלע אַ סדרה געוואָרען"

זלמן-ברוך האָט אַ שמעק-טאַבאַק געטהון און האָט ווידער זײַן ספר געעפענט. — „עט! — מאַכט ער אין אַ ווײַלע אַרום: עט! אפשר וועט דער לעבעדיגער פאַר מײַן טאָכטער אויך צושיקען אַ מציאה... ע—עט!"...

חיים בויאן

חַיִּים בּוּיַאן.

—„עֶר“ גֶעהט! „עֶר“ אִיז דָא! מָאזֶעס אַלֵיין! הַיינט ווֶעט זַיין דִין וחשבּוֹן! לֶעבֶּעדִיגֶער, חברה! —

אַזוֹי הָאבֶּען דִי עֶרד־גרֶעבֶּער, יֶעדֶער אוֹיף זַיין שְׁטַיינֶער, אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען, אַז דֶער פָּאדריאַטשִׁיק אִיז גֶעקוּמֶען: „מָאזֶעס אַלֵיין“ אִיז דָא. אוּן דִי מַאסֶע קֶעפּ הָאט זִיךְ, דַאכט זִיךְ, נָאךְ נִידֶערִיגֶער אַרָאבּגֶעלָאזט. דִי פְּלֵייצֶעס אוֹיסגֶעבּוֹיגֶען, דִי פִּים דרִיקֶען אָן אוֹיף דִי גרָאבּ־אַייזֶענס, אוּן דִי אוֹיגֶען קוּקֶען נוּר צוּ, ווִי דִי עֶרד שְׁנַיידט זִיךְ אָבּ „המוֹצִיא׳ס־ווַיִס; — אוֹיפגֶעהוֹיבּען דִי גרָאבּ־אַייזֶענס, אַקֶעהרגֶעגֶעבֶּען אִין דֶער לוּפט — אוּן דִי המוֹצִיא׳ס ווֶערֶען צוּשׁלָאגֶען אוּן צוּשָׁאטֶען. אוּן דִי בַּארג פוּן דִי אוֹיסגֶעגרָאבֶּענֶע עֶרד ווַאקסט אוּן ווַאקסט.

מֶען אַרבַּייט אַווַילֶע שְׁטִיל אוּן אָנגֶעשְׁטרֶענגט.

מָאזֶעס אִיז אַווַילֶע גֶעשְׁטַאנֶען דָא נִיט ווַייט אוּן צוּגֶעקוּקט, ווִי דִי אַרבַּייט גֶעהט.

מֶענדִיל אוּן זֶעלִיג, צווֵיי יוּנגֶע בּחוּרִימ׳לֶעךְ, הָאבֶּען אָנגֶעשָׁאטֶען זַייעֶר „נַאסִילקֶע“ מִיט עֶרד, אוּן אוֹיפגֶעהוֹיבֶּען אָבּצוּטרָאגֶען עֶס צוּ דִי ווַאפּנֶע. זַייעֶר פִיגוּר אִיז אוֹיסגֶעגלַייכט, ווִי פוּן בּלַיי אוֹיסגֶעגָאסֶען, דִי הֶענד — אַרָאבּגֶעצוֹיגֶען, אוּן דִי שְׁטַאנגֶען פוּן דֶער „נַאסִילקֶע“ זֶענֶען פֶעסט אַיינגֶעדרִיקט אִין זַייעֶרֶע פוֹיסטֶען, ווִי אִין אַייזֶערנֶע רִינגֶען. אוּן דִי אַלֶע דרַיי — דִי בּחוּרִימ׳לֶעךְ מִיט דֶער נַאסִילקֶע — רוּקֶען זִיךְ פָארָאוֹיס אַזוֹי מֶעסִיג אוּן מֶעכַאנִישׁ, דָאס ס׳דַאכט זִיךְ, אַז אִיבֶּערהוֹיפּט הָאט דָא צוּ טהוּן נָאר דִי נַאסִילקֶע: מֶענדלֶען, ווָאס אִיז פָארָאוֹיס גֶעשְׁטַאנֶען, הָאט זִי גֶעשְׁטוּפּט, זֶעלִיגֶען, ווָאס גֶעפִינט זִיךְ הִינטֶער — הָאט זִי נָאכגֶעשְׁלֶעפּט...

מענדיל אָבער זעלבּסט האָט געפּיהלט, אַז ער טראָגט דאָס די משׂא — געפּיהלט האָט ער דאָס בּעזונדער אין זיין לינקער האַנד, וואָס איז בּיי איהם אַ בּלויזע געווען בּיז אַקסעל: גראָד דער אַרבּעל האָט אינגאַנצען אויסגעפּעהלט אין זיין מלבּוש; און זעליג האָט אַ דעה געהאַט אין קאָפּ — דאָרטען ערגעץ אונטער זיין פערשמוצטען היטעל מיט'ן אָבּגעריסענעם דאַשעק האָט זיך בּיי איהם געגריבּעלט, אַז אויף איהם פאַלט די גאַנצע משׂא, וויל מענדיל איז אַ העכערער פון איהם... דער געדאַנק פערנעהמט איהם שוין פון לאַנג, נאָר עפּעס קאָן ער איהם נאָך ניט אָננעהמען אויף געווים.

זיי זענען אַרויסגעקומען הינטער מאָזעסען, און זעליג האָט זיך פּלוצלונג אָבּגעשטעלט: דעם פּאָדריאַטשיק'ס שטעקען האָט איהם אין די אויגען אַ שיין געטהון.

— זעליג, וואָס שטעהסטו? — האָט מענדיל מיט שרעק אַרויסגעזאָגט.

זעליג האָט ניט געענטפערט.

מענדיל האָט צו איהם די נאַסילקע אַ שטוים געטהון, און דורך די צעהן אַרויסגעמורמעלט:

זעליג! זעליג! — ווילסט לעבּען?...

— זעה, מענדיל, דעם הינטישען קאָפּ אויפ'ן שטעקען... האָט יענער געזאָגט מיט התפּעלות.

אַ מכּה דיר אין קאָפּ!... אַנ'ערשטען מאָל, וואָס?... „ער" שטעהט דאָך דאָ... דו געהסט?

— טאָר איך ניט שטעהן אַ ווייַלע און קוקען?

— הו־או־או... האָט מענדיל מיט כּעס געמורמעלט.

— געה שוין, געה, „ווייסע ציגעל"! שלעפּ זיך, מורא'כע! האָט איהם זעליג נאָכגעגעבּען מיט האַס.

זיי זענען אַוועק — זיי אַלע דריי רוקען זיך מעסיג מעכאַניש.—

מאָזעס האָט בּעטראַכט, ווי פון דעם שטייפען גרונט שניידען זיך אָב גאַנצע שטיקער ערד, גיבּען זיך נאָר אַ טרייסעל אין דער לופט אויפ'ן גראָב־אייזען און צושלאָגען זיך און צושיטען זיך, פאַלענדיג ווי שטויב. ס'האָט איהם עפּעס הנאה געטהון: ס'געהט בּיי איהם די אַרבּייט.

מיט אַ לוסטיגען געמיט איז ער אַוועק פון דאַנען.

— ער איז אַוועק צו די מויערער — האָט עמיץ אָנגעזאָגט און זעלבּסט גרינגער אויסגעאָטעמט.

די ערד־גראָבּער האָבּען זיך עטוואָס צוריק אָבּגעבּויגען.

בּערעל, אַ איד מיט אַ שענע גראָהליכע בּאָרד, האָט די ערד פון זיין גראָבּ־אייזען אַראָבּגעשאָטען, און געזאָגט:

— ער ווערט דאָ פערגאָלטען, האָב איך געהערט.

— יע, ער וועט דאָ חאַפּען אַ פּעטע מטבע, — האָבען איניגע געוואָלט מסכים זיין.

— די פאָריגע וואָך האָט ער גענומען נאָך צוויי פאָדריאַדען, — האָט שלמה דער הויכער אַרויסגעזאָגט מיט עפּעס אַ פּערדרוס. — צו אויף מאָזעסעס גליקען, צו אויף זיין איינגעגעם אונגליק.

— אָבער אומעטום קעהרט ער זיך דיר איין! — האָט לייבע דער שמאָלער בעמערקט.

בערע האָט זיך אָנגעלעהענט אויפ'ן גראָב־אייזען.

— מזל... ס'טהוט זיך שוין אָהן איהם. פאַרהאַן שוין פייער־משרתים — ס'טהוט זיך שוין...

— און טאַקע געניטקייט אויך, — קריגט לייבע, — ער ווייס שוין, ווי מען דאַרף צוטרעטען...

—וו־וו־וואָ־ס דערצעהלט איהר זיינע מ־ממעלות צ־צו שבחים? — האָט חיים „בויאַן" אַרויסגעברומט, ווי אַ ביהן, און האָט אַ בייזען בליק געוואָרפען אויף די אַרומיגע.

— מעלות? — האָט שלמה אָבגעענטפערט: מיר ריידען נור, ווי ס'גליקט איהם.

— א־א־איז דיר וואַרעם? האָט איהם חיים דורכגעשטאָכען מיט זיין בליק.

— און אַז ניט וואַרעם? — האָט בערע געשמייכעלט.

— אָ־אָ־אָט... האָט חיים אַרויסגעמורמעלט, און האָט זיך ווידער אויף זיין גראָב־אייזען געבויגט, שטאַרק אָנגעדריקט מיט'ן פוס, און טיעף און מיט אַ כעס האָט ער זיך אין דער ערד איינגעגראָבען.

„געניטקייט — מזל... אַ גוטען טאָג צו לעבען... ערד־גראָבען מיט אַ גראָב־אייזען איז אויך אפשר אַ מזל?... אַ מר בר־רב־אַש־מאַכען „זיי" „פון איהם"...

די מחשבות זיינע האָבען זיך ווי אַ פינסטערע חמאַרע אויף זיין הארץ געלעגט. —

מיט גיפט האָט ער די ערד פון זיין גראָב־אייזען וויט־וויט פון גראָבען פערשליידערט און האָט אויסגעשפּיגען. דאַמאָלסט האָט ער זיין גראָב־אייזען אין ערגעץ אַריינגעשטאָכען, און בעקומען זיין ליולקע פון קעשענע און אָנגעפּילט מיט טאַבאַק.

פון אונטער זיינע געדיכטע צוזאַמענגעצויגענע ברעמען איז אַ בייזער בליק געוועזען געשיקט אין דער־קרים — ביז איז ער געוועזען אויף אַלעמען און אַלעם.

— אָט ענדיגט מען שוין דאָ די אַרבייט — וואו איז פאַרהאַן אַנדערע? היינט איז מיטוואָך — ביז נאָך שבת וועט שוין געווים קיין אַנדער אַרבייט ניט זיין...

זיי זאָגען, אַז אויף די נייע פאָדריאַדען ביי „איהם" איז אויך פאַרהאַן ערד־גראָבעריי — זענען זיי גליקליך, די חמורים!...

וואָס דאַרף ער וואַרטען אויף זיין אַרבייט — אויף מאָזעסקעס אַרבייט? ער וואָלט מעהר צופריעדען זיין, ווען מאָזעס זאָל בעסער געווען וואַרטען אויף אַרבייט ביי איהם, ביי חיים'ן...

וואָס איז חיים? אויך אַמאָל אַ בעל־הבית אַ איד געווען, גע־פיהרט „אַ סטאַט"... און אַ טאַטען אֶפשר נאָך אַ שענערען פון איהם געהאַט...

ביי די מחשבות האָט ער פערוויכערט זיין ליולקע און אַרום־געלאָזט געדיכטע קנוילען בלויען רויך. ער האָט פון גראָבען נאָכ'ן רויך נאָכגעקוקט.

גרוים ווי אַ פעלד האָט זיך איהם געדאַכט דער הויף, וואו מען בויט איצט די נייע סעמינאַריום. מיט איין אויגענבליק האָט ער דאָס בילד אינגאַנצען אַרומגענומען.

קלעצער און ציגעל, שטיינער און וואַפנע, פערד און מענשען— אַלעס און אַלע זענען צוזאַמענגעמישט אין איין גרילצענדען רוישען אין דער אָנגעברענטער לופט. אַמאָל שיינט אָב אין דער לופט אַ בלאַנקע האַק און אַ געזונטע זויבערע האַנד; באַלד ווערט טונקעל ערגיץ אַנדערש וואו פון אַ ברייטען השכ'דיגען און ברודיגען שפּ־מעסער, וואָס אַ מויערער האָט אויפגעהויבען מיט נאָך מעהר אַ חשכ'־דיגער און פערשמוצטער האַנד.

און די ווענד פון די מויערען — דאָ און דאָרטען — וואַקסען און וואַקסען.

— צו וואָס? — פרעגט זיך חיים: מען בויעט פּתום און רעמסס...

ער שיט אַרוים די אויסגעברענטע טאַבאַק פון זיין ליולקע, און דערביי קומט צו איהם אַ מחשבה, אַז ניט ער און ניט די אַלע, וואָס מוטשען זיך דאָ אַזוי שווער — ברויכען גאַר ניט די אַלע בנינים, ניט יעצט און ניט שפּעטער...

ער הויבט ווידער אָן צו גראָבען, נאָר מיט אַזאַ שנאה צו דעם, וואָס ער טהוט: צוליעב וואָס?

שוין צעהן יאָהר אַז ער איז אַנ'ערד־גראָבער געוואָרען. פיעל האָט ער שוין פאַר די צייט די ערד צוגראָבען! בערג גאַנצע אַראָב־געשניטען, היילען אויסגעבויערט — צו ליעב וואָס?

און איהם דוכט זיך, אַז קוים האָט ער ניט בעקומען פאַר זיך קיין וויכטיגע נוטצען פון דעם, האָט ער ניט געדאַרפט גראָבען די ערד, די דאָזיגע שוואַרצע בריאה... צו ליעב וואָס האָט ער זי גע=שניטען און געשטאָכען מיט זיין בלאַנקען אייזען?...

האָבען עס יענע געזאָלט גראָבען, וועמען עס האָט גענוצט!...

ווי ער האָט איינמאָל בענוצט זיין אַרבייט פאַר זיך זעלבסט...

פון דער מחשבה ווערט איהם פינסטער אין די אויגען, און עס דאַכט זיך איהם אַ ווײַלע, אַז די דעק פון דעם גראָבען הויבט זיך, הויבט זיך און ריהרט איהם אָן די נאָז...

יאָ, ער האָט אַמאָל זיין אַרבייט בענוצט פאַר זיך זעלבסט...

... שמעונ׳קע איז ביי איהם געשטאָרבען.

דער „רבי" האָט אַ גוטע עצה געגעבען, אַז ער, חיים אַליין, זאָל דעם קבר אויסגראָבען אויפ׳ן בית=עולם, אַלס אַ סגולה פאַר זיינע איבעריגע צוויי קינדער.

— מיט דיין גוטען ווילען גיב אָב דיין קינד... דער רבש"ע וועט זעהן, אַז דו ביסט פון זיין רצון צופרידען, וועט ער זיך אויף דיר מרחם זיין... אַזוי האָט דער רבי געזאָגט.

— חיים האָט דעם קבר געגראָבען — דער רבי האָט אַזאַ עצה געגעבען, און חיים האָט שוין דאַמאָלסט געקאָנט גראָבען...

זיין פּנים איז אַלע מאָל שוואַרצער געוואָרען, דער בליק — פינסטערער און בייזער... און מיט אַמאָל האָט אַזאַ שאַרפער און שניידענדער בליק פון זיין אויג אויסגעשאָסען, אַז ער, חיים זעלבסט, האָט איהם אויפ׳ן דעק פון קבר דערזעהן, ווי אַ שלאַנג אָנגעדרעהט אַרום דעם גראָב=אייזען.

מיט אימפּעט איז ער פון קבר אַרויסגעשפּרונגען.

— מעהר גלויב איך ניט אין „גוטע אידען"! — האָט ער אויסגעשריען.

מען האָט צו איהם, דאַכט זיך, פיעל גערעדט, מיט גוטען און מיט בייזען, אַז ער זאָל ענדיגען דעם קבר גראָבען: דער רבי האָט דאָך געהייסען...

ער, חיים, האָט געשוויגען=געשוויגען, ווי די פערשטאָכענע ערד און האָט ניט געפאָלגט.

— בויאַן! — האָט איהם דאַמאָלסט עמיץ אָנגערופען, און דער צונעמעניש איז איהם פון דאַמאָלסט אָן געבליבען.

„אָט האָב איך טאַקי אַמאָל מיין אַרבייט בענוצט — געפּרובט בענוצען פאַר זיך!... „טראַכט איצט חיים מאָדנע אויפגערייצט.

מעֶנדעֶל און זעֶליג זעֶנעֶן שוין ווידער נעֶבעֶן גראָבעֶן. זײַ שיטעֶן אָן זײערֶ נאַסילקעֶ און זײַ קריגעֶן זיך נאָך אַלץ פון פריהעֶר. ענֶדליך האָט מעֶן זיך אָנגעֶנומעֶן פאַר די לאַצעֶן און געֶשטויסעֶן, זעֶליג קײַקעֶלט זיך אַרײַן אין גראָבעֶן און פאַלט דעֶם אַלטעֶן בעֶרעֶן אויף אַ פוס— און חיים וואָס שטעֶהט דערנעֶבעֶן האָט זעֶליג'ן מיט'ן גראָב־אַייזעֶן אַ זעֶטץ געֶגעֶבעֶן. זעֶליג טהוט זיך שנעֶל אַחאַפּ אויף, און וואַרפט אַ דרינגעֶנדיגעֶן, כעֶסדיגעֶן בליק אויף חיים'ן, און זאָגט גאָר נישט. ער זעֶהט, עֶר פיהלט, אַז חיים איז אויפגעֶרעֶגט און בײַז אויף אַלעֶמעֶן און אַלעֶס, — אַך, ווי בײַז ער איז! —

דעֶר שטאָדט־זײגעֶר האָט אָבגעֶשלאָגעֶן: זעֶקס.

אַז זעֶליג איז פון גראָבעֶן אַרויס און האָט זיך אַרומגעֶקוקט, האָט ער די זון דערזעֶהן הינטעֶר דעֶם הויכעֶן פאַרקאַן עֶטוואָס העֶכעֶר פון דעֶר אויבעֶרשטעֶר ברעֶט, און איהם האָט זיך געֶדאַכט, אַז דאָס האָט זיך דאָ ווידעֶר אָנגעֶהאַנגעֶן די „שיקסעֶ" פון דעֶם צווײטעֶן הויף מיט איהר רונדעֶן רויטעֶן פנים און קוקט אַהעֶר אַרײַן, אַזוי ווי נעֶכטעֶן.

אַ ווינטעֶלעֶ האָט געֶבלאָזעֶן — דאָס ווינטעֶלעֶ האָט געֶנומעֶן שפּילעֶן.

עֶר האָט אָנגעֶנומעֶן לײבעֶ דעֶם הויכעֶנס העֶמד, וואָס איז געֶוועֶן פון שווײס אָנגעֶווײקט און איהם צום פלײצעֶ צוגעֶפּאַטשט. לײבעֶ הויבט אויף זײַן ברוסט, ווי עֶר וויל מיט דעֶר בעֶוועֶגונג אַוועֶקנעֶהמעֶן זײַן פלײצעֶ פון דעֶר נאַסעֶר קאַלטעֶר העֶמד. און דאָס ווינטעֶלעֶ האָט שוין אָנגעֶחאַפּט בעֶרעֶס אַרבעֶ־כנפות, פעֶרוואָרפעֶן איהם אַ פּאָלעֶ אויפ'ן אַקסעֶל און אַ ציצית אויפגעֶהויבעֶן און פעֶרלעֶגט אַהינטעֶר'ן אויעֶר — בײַ שלמה'ן פון גראָב־אַייזעֶן האָט עֶס אַראָבגעֶבלאָזעֶן אַ ביסעֶל שטויב און איהם אין באָרד אָנגעֶשאָטעֶן. און עֶס לויפט ווײַטעֶר און שטעֶלט זיך געֶגעֶן חיים'ן, ס'בלאָזט איהם— אויף להכעיס — אין זײַנעֶ בײזעֶ פינסטעֶרעֶ אויגעֶן — עֶס פּײַפט אין די טראָפעֶן שווײס אַרום די אויגעֶן און נאָז — עֶס עֶסט, און חיים פעֶרקרימט זיך. מיט'ן שוואַרצעֶן פעֶרשטעֶקטעֶן אַרבעֶל פון העֶמד, וואָס עֶר קאַטשעֶט אָב פון האַנד, טהוט עֶר אײן מאָל אַפיהר איבעֶר'ן פנים — און ברודיגעֶ פאַסעֶן ציהעֶן זיך אוים באַלד איבעֶר'ן פנים.

— דאָס ווינטעֶל ראַטעֶוועֶט — אַחיות! — קוויקט זיך לײבעֶל.

— אָבגעֶפרישט די בײנעֶר, לעֶגט צו בעֶרל.

— אַ טײַעֶר ווינטעֶלעֶ! — פעֶרגניגעֶנט זיך שלמה.

— אַ־איז וואָס קושט דו איהם ניט? — האָט חיים אַרויסגעֶרעֶדט און אָנגעֶשטעֶלט זײַנעֶ בײזעֶ אויגעֶן געֶגעֶן שלמה'ן.

— אַ בײזעֶר זעֶנט איהר שטעֶנדיג, — מאַכט שלמה.

— און דו ביסט שטענדיג אַ גוטער?

שלמה האָט ניט אָבגעענטפערט, ווייל ער האָט בעמערקט, אַז מאָזעס איז ווידער אַהער צוגעגאַנגען — ער מיט „די בעגלייטער״— צוויי משגיחים.

מען האָט ווידער שטיל און אָנגעשטרענגט געאַרבייט

מאָזעס וואַרפט אַ בליק בגנבה הין און הער.

הינטער איהם שטעהען, שווייגענדיג און וואַרטען אויף זיינע בעמערקונגען, לייקין, אַקורצער איד מיט אַ גראָהער באָרד, זיין אַלטער משגיח אויף בנינים און שמעריל, אַ יונגער הויכער בחור אויסגעצאָלט צום בלאַנקען, שעהן געקלייידעט מיט בלויע ברילען אויפ׳ן לאַנגען שמאָלען נאָז, מיט אַ דינעם שטעקעלע אין דער האַנד שפּילט ער דערווייל און בעווענט אַלע גלידער.

— דאָס ערד־גראָבעריי ענדיגט מען היינט — זאָגט מאָזעס אַרויס פאַר זיך ווי פערטראַכט. שמעריל איז צוגעשפּרונגען פאָרויס און געזאָגט:

— אָט באַלד איז פערטיג.

— רעכענט מען זיי היינט אַ גאַנצען טאָג — האָט מאָזעס ווידער אַרויסגעזאָגט, ווי פאַר זיך מיט אַ לשון־סתם, ניט געפרעגט או ניט געענטפערט, נור גלאָט אַ געדאַנק געטריבען...

— מען קען רעכענען אַ האַלבען, — האָט שמעריל זיך אַזאָג געטהאָן און האָט שאַרף אַיינגעקוקט אין דעם בעל־הבת׳ס אויגען ער האָט געוואָלט טרעפען זיין מחשבה, און געשיקט ערפילען זיין וואונש.

— שוין נאָך זעכס דעם זייגער, — האָט יוסף דער אַלטער משגיח געזאָגט און זיין גראָהען באָרד אַראָבגעלאָזט...

—מען דאַרף זיי שיקען אַרבייטען אויף דעם גייען „פּאָדריאַד״,— האָט דער בעה״ב בעפעהלט און אָנגעקנייטשט זיין שטערען.

דאָס ווינטעל האָט איהם אין פּנים אַ בלאָז געגעבען מיט ציגעל־שטויב פון אַוואָגען, וואָס איז פאָרביי געפאָהרען, און ער האָט זיך זעהר ברוגז׳דיג פערקרימט אויפ׳ן בעל־עגלה מיט׳ן פערד, מיט׳ן וואָגען: „ווי קומען זיי דאָס אַהער?...״

— גאָר—אָר! האָט זיך דערהערט.

די אַרבייטער האָבען אָנגעהויבען אַרויסצוקלעטערען פון גראָבען.

מען האָט אויף זיך אָנגעצויגען די מלבושים און מען איז אַוועק צום ביידעל, צום חשבון.

ביי׳ן טיש אויבען אָן איז מאָזעס געזעסען, דעם קאָפּ אָנ־געלעהנט אויף איין האַנד און מיט אַ צווייטע האָט ער זיך עוסק געווען מיט דער ס.גאַרע וואָס ערי האָט געראויכערט. ביי דער זייט

איז געזעסען יוסף לייקין, די באָרד אין האַנד געהאַלטען און גאַנץ מיושב׳דיג געשוויגען; — געגענאיבער איז געזעסען שמעריל און מיט אַ בלייפעדער שנעל געצייכענט עפּעס אין אַ קליינעם ביכעלע. זיינע לאַנגע ווייסע פינגער האָבען זיך געשווינד בעוועגט, אין דעם איז בעשטאַנען זיין קונסט. —

דער עולם קומט אָן.

מאָזעס בעגעגענט זיי מיט אַ צופרידענער מינע.

— שוין גאָר?

— גאָ=אָר; — ענטפערען איינינגע און ווייסען ניט, צו צופריעדען זיין, צו ניט: דעם בעל=הבית׳ס שמייכעל איז נאָך פאַר זיי אַ רעטעניש.

—נו׳ קומט אַהער פריהער די „פני״! — האָט מאָזעס אויסגערופען: די יחסנים פון פינף=און=זיעבעציג קאָפּיקעס אַטאָג...

און, ווי עפּעס פערשעמט מיט׳ן „יחוס״, האָבען אַרויסגעטראָטען פון די ווינקעלעך בערע, שלמה, לייבקע און, צולעצט — חיים. מען איז צוגעגאַנגען צום טיש.

— אייך קומט נאָר פאַר היינטיגער וואָך: איך בין קלאָר אין חשבון, — זאָגט מאָזעס.

ער האָט ליעב געהאַט אַליין צו חשבונען זיך מיט די אַרבייטער, ביי איהם איז דאָס געווען אַ קונסט, און אַ נוצליכע דערביי.

— קומט אייך פאַר זונטאָג, מאָנטאָג, דינסטאָג און היינט —

ער מאַרט אָב אַ ווײַלע.

— קומט אייך פאַ=אַר...

ווידער אָבגעוואַרט.

— פאַר פיער גאַנצע טעג...

— אַזוי, אַזוי, — האָבען געאיילט מסכים זיין בערע און שלמה.

דער אַלטער משגיח, יוסף לייקין האָט אַ שאָקעל געגעבען דעם קאָפּ און אויסגעהוסט זיך, צופריעדען מיט דעם חשבון. נאָר שמעריל האָט די אויגען אַ הויב אויף געגעבען צו׳ם בעל=הבית, ווי געזאָגט: וואָס איז דאָס! —

— קומט יעדערען צו דריי רובל. — אָבגעאַרבייט, נאַט אייך אָב, וואָס אייך קומט... איהר האָט היינט פריהער אַפילו געענדיגט די אַרבייט, נאָר... אָרעמע יודען — וואָס זאָל איך פון אייך וועלען?

די אַרבייטער האָבען עפּעס נאַריש געהאַלטען די מײַלער אָפען, און געשוויגען און געוואַרט — צונעהמען דאָס געלד און אַוועקלויפען פון דאַנענט.

— זאָל זײַן אַזוי, נוּ, פריִהעֶר געֶענדיִגט... נאַט אַייך פאַר פיִעֶר גאַנצעֶ טעֶג — וואָס טויגעֶן די עסקיִם מיִט אָרעֶמעֶ יוּדעֶן?

בּעֶרעֶ האָט עֶפּעֶס געֶקראַצט די בּאָרד, שלמה האָט געֶהוּסט, לײַבּעֶ האָט געֶהויבּעֶן אַ פּוּס נאָך אַ פּוּס — זיי אַלעֶ האָבּעֶן זיך עֶפּעֶס געֶפיִהלט, ווי געֶצוואוּנגעֶן.

חיִים האָט זיך צוּגעֶרוּקט, אַ שטוּיס געֶטהוּן בּעֶרעֶן אוּן אָנגעֶלעֶגט זיך אויפ׳ן טיִש מיִט׳ן בּרוּסט — זײַן שוואַרץ=גרויעֶ בּאָרד האָט אָנגעֶריִהרט די בּרעֶטעֶר, דעֶם קאָפּ האָט עֶר מיִט די העֶנד אוּנטעֶרגעֶשפּאַרט אוּן פוּן די בּעֶזעֶ אויגעֶן אַ שאַרפעֶן בּליִק געֶשיִקט צוּ מאָזעֶסעֶן.

—„בּיִנדעֶן זיך” אוּן אָבּרעֶכעֶנעֶן האָבּ איך פײַנד, האָט מאָזעֶס אַלץ געֶרעֶדט. נאַט אַייך, אוּן פעֶרדיִנט בּײַ מיִר... איך האָבּ נאָך אַרבּייִט פאַר אַייך, אוּן בּעֶרײַסעֶן וועֶל איך אַייך קייִנמאָל ניִט... דעֶר אַלטעֶר משגיִח האָט די אויגעֶן מיִט די העֶנד פעֶרשטעֶלט: געֶוויס האָבּעֶן די רייד איִן זײַנעֶ אויגעֶן מאוּס אויסגעֶזעֶהן

— זאָלעֶן אַנדעֶרעֶ בּעֶרײַסעֶן אָרימעֶ יוּדעֶן...

עֶפּעֶס האָט דעֶר טיִש אַ סקריִפּ געֶטהוּן, עֶס האָט זיך געֶהעֶרט אַ בּרוּם, ווי אַ בּיִהן וואָלט דוּרכגעֶפלויגעֶן, נאָכדעֶם — אַ הייִזעֶריגעֶס שטיִם פוּן אַ צוּגעֶדריִקטעֶר בּרוּסט:

— זיי קאָנעֶן דאָך גאָר ניִט בּעֶצאָהלעֶן...

אַלעֶ האָבּעֶן זיך אוּמגעֶקעֶהרט צוּ חיִים׳ן.

מאָזעֶס האָט זײַן האַלז אויסגעֶצויגעֶן, אָנצוּקוּקעֶן חיִים׳ן פוּן נאָהנטעֶן.

— ס׳טרעֶפט ניִט אַ שלעֶכטעֶר בּעל=הבּית, וואָס „בּעֶרײַסט”?— האָט מאָזעֶס מיִט אַ שמייִכעֶל געֶפרעֶגט.

מאָזעֶס האָט ליִעֶבּ געֶהאַט בּײַ אַ צוּפאַל שטוּדיִרעֶן די אַרבּייִטעֶר. אויסלעֶרנעֶן זייעֶרעֶ חאַראַקטאָרעֶן אוּן מייִנוּנגעֶן: „מעֶן דאַרף וויִסעֶן, וועֶמעֶן מעֶן האָט אַרוּם זיך”... האָט עֶר דעֶרבּײַ געֶטראַכט.

— געֶנוּג, — האָט חיִים אויף זײַן פראַגעֶ קוּרץ געֶעֶנטפעֶרט.

— איך האָבּ צוּ אַייך גאָר ניִשט, — מאַכט מאָזעֶס אוּן קוּקט איִהם איִן די אויגעֶן אַרײַן מיִט אַ פעֶרבּאָרגעֶנעֶם שפּאָט: איך צאָהל אַייך פאַר גאַנצעֶ פיִעֶר טעֶג.

—יעֶ, יעֶ, — האָט מעֶן געֶשריִעֶן אוּן געֶוואָלט מיִט דעֶם צוּפריִדעֶן שטעֶלעֶן בּייִדעֶ צדדיִם, מאָזעֶס׳ן מיִט חיִים׳עֶן: מעֶן האָט שוין געֶוואָלט, וואָס גיִכעֶר אַרויסגעֶהן פוּן בּײַדעֶל.

— איִזז... דאַרף מעֶן אַדאַנק זאָגעֶן? — האָט חיִים אַרויסגעֶבּרוּמט: מיִר האָבּעֶן געֶהאָרעֶוועֶט...

— איך דאַרף ניט אייער דאַנק: איך צאָהל געלד פאַר אַרבייט... איהר אַרבייט פאַר געלד, ניט פאַר אַ דאַנק...

מאָזעס האָט אָנגעהויבען געלד צו טיילען.

— נאָך שבת קאָנט איהר קומען אויפ'ן שפּיטאָל-הויף אויף אַרבייט, אָדער: איהר קומט טאַקע מאָרגען גאַנץ פריה — איך האָב צו אייך גאָר נישט! — ... עס האָבען ביי מיר אָרימע יודען צוויי חדשים געאַרבייט, בין איך צופריעדען...

— זאָל אייך גאָט העלפען אַלע מאָל פונאַנדערנעהמען זיך מיט אַרבייטער שען! האָבען צוגלייך אַרויסגעזאָגט בערע מיט שלמה'ן, און געדרעהט זייערע אַסיגנאַציעס אין די פינגער.

דער אַלטער משגיח האָט זיך עפּיס אויפגעהויבען פון זיין אָרט און איז אַוועקגעגאַנגען. חיים איז נאָך געווען אָנגעשפּאַרט מיט'ן ברוסט אויפ'ן טיש, ער האָט עפּיס געשנאָרכעט און געחראָפּעט. מאָזעס האָט אויף איהם אַ קרומען בליק געוואָרפען און געשמייכעלט פון דעם „חברה-מאַנן".

— קומט אַהער — מאַכט מאָזעס מיט אַ שמייכעל, נאַט אייך אויך גאַנצע דריי רובל... גוט גערעכענט, האַ?

— אָ-אָט רעכענט ניט גוט... האָט חיים געחריפּעט.

— וואָס הייסט? — שמייכעלט מאָזעס.

חיים כעס'ט:

— אָט גאָר ניט בעצאָהלען.

—חיים! — האָט איהם לייבל אָנגענומען פאַר אַנ'אַקסעל: רייד נישט קיין נאַרישקייט... רב הערר מאָזעס האָט דאָס גאָר ניט אין די געדאַנקען.

— אָ — אָט זאָגען זיי... זאָגט ער אַלץ... וואָס זאָלען מיר דאַנקען?... אַ נדבה גיט ער אונז ז ז?... האַ? חיים האָט עטוואָס געשטאַמעלט און געחראָפּעט פון כעס, ווי שטענדיג.

— קלעהר ניט אויס, חיים. — האָט מען איהם געוואָלט בערוהיגען.

— אַי, רב יוד — האָט מאָזעס מיט'ן קאָפּ געשאָקעלט: איהר זענט עפּיס אַ בייזער יוד!

— אַז מען דאַרף מיט זיי קיין מחזקות ניט מאַכען, — האָט זיך איצט שמעריל אָנגעחאַפּט און אָנגעצונדען: זיי וויסען זעהר, זיי...

און ער האָט אויף זיי אַלעמען אַזאַ בליק געוואָרפען, ווי אויף עפּיס ברודיגעס און העסליכעס.

חיים האָט זיך צו איהם אַציה געגעבען און אַ פייערדיגען בליק געוואָרפען.

— אָ — אָט וועַר ביסט דו אַזוי?... הונד! אַ בעל־הבית'ס אַ הונד! אויך מיר אַ לײַט! די הענד אין די קעשענעס...

— חיים בויאַן! דו האָסט גענומען געלד, איז גײ אַהײם... האָט שמעריל מיט בײס געוואָרפֿן.

— כ'פרעג בײַ דיר ניט! — האָט חיים געחריפֿעט און אַלץ פּאָראויס גערוקט זיך: הונד! חיים בויאַן איז ערליכער פֿון דיר... גײ אַהײם, — האָט זיך חיים געקרימט: וואָס? דו דאַרפֿסט שוין נאָך מײדעלעך אַוועקלויפֿן?..

— פֿעע! — האָט זיך מאָזעס פֿערקרימט: געהט זיך שוין פֿונאַנדער: אַ חרפּה...

— זײ זענען נאָך די לײַט!... האָט חיים געקאָכט, און איז פֿון בײדעל אַרויס.

— ס'אַרא בויאַן — האָט שמעריל געטענה'ט צום בעל־הבית: מער לאָז איך איהם שוין ניט צו אויף דער אַרבײַט...

— אַ בויאַן... האָט אויך מודה געווען דער בעל־הבית. און האָט מיט דעם „אַסף־הכּל" געמאַכט פֿון זײַנע מחשבות.

— גוט! — האָט זעליג אָנגענומען חיים'ן פֿאַר'ן עלענבויגען מיט ליעבשאַפֿט.

ער האָט שוין פֿערגעסען אָן דעם, וואָס חיים האָט איהם פֿריהער אין גראָבען אַ זעטץ געגעבען מיט'ן גראָב־אײזען.

בײַ זעליגען אין קאָפּ, דאָרטען ערגיץ אונטער זײַן פֿער־שמוצטער הוט מיט'ן אָבגעריסענעם דאַשעק האָט זיך עפּיס אַ געדאַנק געוועבט —

ער זעלבסט האָט נאָך ניט געוואוסט, וואָס און ווען — —

—גוט! חזרט איבער זעליג נאָך אַ מאָל, אַרומנעהמענדיג חיים'ן.

— כ'דאַרף דיך ניט — האָט חיים עפּיס מאָדנע אָבגעשטויסען דעם יונגעל: גײ!...

אויפֿ'ן אויסגעשטערענטען הימעל האָט זיך פֿון ערגיץ אַ געדיכטער שוואַרצער פֿלעק געצויגען. אַנ'עלענדער, בײזער פֿלעק האָט זיך פֿון אַ ברעג צום מיטען הימעל אָנגערוקט. — —

אויף דער עלטער.

אויף דער עלטער.

ערצעהלונג.

I.

אַ ווינטער=טאָג.

ביי בערען דעם אַלטען איז שוין נאָכ'ן אָנבייסען. ער רוקט אַוועק פון זיך דאָס לעהמען שיסעלע מיט וואַסער, וואו עס איז נאָך איבערגעבליבען עטליבע שטיקלעך האַרטע ברויט און ווייקען זיך: מעהר וויל ער שוין ניט עסען. ער בענשט און זאָגט „רחם" מיט כונה, און אין מיטען „זוננו" צעגעניצט ער זיך אויף לאַנג.

עס טהוט איהם באַלד אַ טרייסעל אינעווייניג, — אומעט און קעלט דרינגען איהם דורך.

און דעם אַלטען פערגלוסט זיך אַ ווייכע קאַנאַפע, אויסציהען זיך און איינדעקען זיך מיט אַ וואַרעמע קאָלדרע... אַך, ווי וואַרעם עס וואָלט געווען! — די אַלטע ביינער... ס'ווילט זיך ניט נייהען...

פאַר די אויגען אָבער שטעהט איהם זיין האַרטער האָלצערנער בעט=בענקעל, — און איהם דאַכט זיך, אַז פון איהם ציהט עס די קעלט, די רויהע פראָסטיגע חמאַרע... אויפ'ן בענקעל ליגט אַ זאַק, וואָס איז אָנגעפילט מיט היי, אַ קליין קישעלע, אַ צעטראָטענע אין אַ ברודיגער ציכעלע, דאָ אויך וועלגערט זיך זיין אַלטער אויבער=בגד, זיין טאָגענדיגער מלבוש און זיין ביי=נאַכטיגע קאָלדרע.

„עך", — מאַכט דער אַלטער אין די געדאַנקען: „בעסער זעצען זיך פריהרען, ווידער אויף אַזאַ געלעגער לייב=און=לעבען צעברעכען"...

און רב בער וועט זיך טאַקי זעצען און וועט לאַטען... שמו=צערט אוים דער אַלטער מיט די ליפען און וויל זיך לוסטיג מאַכען.

אַ ווײַלע שטעהט ער קעגען זײַן טישעל און קוקט זיך צו, ווי ניט אַ היעגער דאָ, און רעדט פאַר זיך: „פאָדעם האָב איך דאָך, ווײַסע פאָדעם און שוואַרצע, געוואַנד אויף לאַטעם האָב איך אויך, די אַרבייט דאַרף איך פאַרטיג מאַכען — אם־כן, פאַר וואָס זאָל איך ניט ניִיהען?”.

... ס'איז אָבער קאַלט... ס'שלעפערט מיך...

און דער אַלטער קעהרט זיך אום און בלאָזט אין דער גע־דיכטער פאַרע — קוים וואָס עס בעוועגט זיך...

— נו, נו, רבונו־של־עולם! — זאָגט ער אַרויס מיט פעריבעל און קלעטערט אויף זײַן בענקעל.

עס איז איהם קוים געראָטען „אַ נאָדעל פאָדעם” צו מאַכען: דאָס אויג זעהט שוין ניט, די פינגער זענען געפרוירען, ניט אַ בויג צו טהון. ענדליך האָט ער זיך אײַנגעזעצט, איין פוס אונטער זיך פער־בויגען, די צווייטע — פאָרוים אויסגעצויגען, אויפ'ן שוים בײַ איהם ליעגט דאָס אַלטע מלבוש, וועלכען ער לאַטעט, און דער אַלטער בערע ניִיהט.

לאַנגזאַם, שטיל, אַ שטאָך נאָך אַ שטאָך.

אָבער די הענד פערבלײַבען באַלד אויסגעשפרייט אויפ'ן בגד, דאָס נאָדעל אין „שטאָך” פערשטעקט — דער אַלטער האָט אײַנגע־דרימעלט.

ערוואַכענדיג, רײַבט ער זיך די אויגען; איבערהויפט פערמאַכט זיך איהם דאָס לינקע אויג.

ער קלערט פון וואַנען נעהמט זיך צו איהם הײַנט דער שלאָף: צי פון דעם זאַטען צובײַסען? צי פון דעם וואַרעמען אויבען, אויף וועלכען ער זיצט?...

און זײַן גרויער קאָפּ פאַלט צו צום ברוסט, און זײַן גרויער באָרד בויגט זיך אָב און שפאַרט אַרויס פאָרויס עפּיס אַזוי, אַז זי „שטעכט” איהם די אויגען...

„פע מאוס: אַ זקן אַ יוד מיט אַזאַ ווײַסען באָרד זאָל נאָך זיצען און ניִיהען”...

אַזוי, דאַכט זיך איהם, שפּאָט פון איהם זײַן באָרד.

ער פערשפרייט דעם אַלטען מלבוש און וויל בעטראַכטען, ווי גוט ער האָט איהם אויסגעאַרבייט. אַזאַ שמאַטע ווי דאָס איז געוועזען, — קלערט ער — און עס איז אַ בגד געוואָרען!

„אַ מענש, להבדיל, איז אויך אַזוי”... קומט איהם אַרײַן אַ מחשבה, און ער דערמאָנט זיך אויף דעם אַלטען משה חיים נחום'צים, וועלכער איז אויף דער עלטער נאָך שענער געוואָרען... אין די רײַנע שיכעלעך מיט די ווײַסע זעקעלעך איז ער אַ שענער יוד געוואָרען...

און ווידער דאַכט זיך איהם, אַז זיין ווייסער באָרד שפּאַרט איהם אין די אויגען אַריין, פערמאוס'ט איהם זיין לעבען און שפּאָט אוים פון זיין אַלטען מאָגערן גוף, וואָס איז געהויקערט און פערוויסט— און דער אַלטער ווערט אין כּעס.

צוליעב וואָס האַלט ער זיך דאָ אַזוי לאַנג אויף דער ערד? אַ שוטה פערשפּעטיגט...

און ער דערמאָנט זיך פּלוצלונג, אַז אַזאַ שוטה, ווי ליבע ברוכ'ס האָט קליגער פון איהם אָבגעהאַנדעלט מיט דער וועלט: פּריה אַוועק פון איהר.

פון די זכרונות וועגען ליבע ברוכ'ס צעגיסט זיך עפּיס אַ וואַרעמקייט אין דעם אַלטען, ער איז גובר זיין שלאָף אינגאַנצען און שטיל און לאַנגזאַם נייהט ער און דערמאָנט זיך די יונגע יאָהרען.

די יונגע יאָהרען — צו וואָס ברויכט מען זיך צו עלטערען?

אַ פּאָר יונגע לייט—ער און זיין שותּף: ליבע ברוכ'ס—פּלעגען זונטאָג פאַר-טאָג אַרויסגעהן פון שטאָדט, די קלומיקלעך אויף די פּלייצעס, אַ שטאָק אין דער האַנד און מאַרש אַ דורך פעלד און וואַלד! זיי פּלעגען געהן איבער די דערפער אין די פּריצ'ישע הויפען אויף אַרבייט, און אויף שבת נאָר פּלעגען זיי זיך צוריקקעהרען אַהיים אין שטאָדט.

יונג, פריש און געזונד איז בערע דענסטמאָל געווען. אַ גאַנג איז פאַר איהם קיין טרחה ניט געווען און די אַרבייט — ניט שווער. ער איז שטענדיג אויפגעלעגט געווען און פרעהליך, ער האָט ליעב געהאַט צו פיהרען ויכּוחים מיט די פּריצים, ווערטלען זיך... לייבע פּלעגט זיך מיט איהם קריגען דערפאַר:

— זעה, דו רוק אויף זיך אָן בעסער „אַ טויב הימעל"...

— עס קריכט ניט אויף מיין קאָפּ... ענטפערט ער אָב.

— יאָ,—טראַכט דער אַלטער וועגען זיך: אַ האַסטיגער יונג איז ער געווען אין דער יוגענד. אַמאָל ווינטער-צייט האָט ער מיט לייבען גענייהט ביי קאָזאַנסקין אין הויף, האָט ער זיך דערוועגט צו זאָגען איהם אַזאַ שטאָך-ווערטיל: „קליידער מאַכען פאַר לייט — זאָגט מען ביי אונז"...

— ביי אייך!... — האָט קאַזאַנסקי אויסגעשריען מלא-רצח:
אַל-די שמד-שטיק קלערט איהר אויף, שפּל'ע זשידקעס!
און ער האָט זיי באַלד ביידען פון שטוב אַרויסגעיאָגט.

און אויף דער גאַס איז געווען ניט טאָג און ניט נאַכט, ניט קיין הימעל און ניט קיין ערד איז געווען צו זעהען - אין דער טונקעלער לופט האָט אַ פייכטער ווינד געיאָגט און געפּאַשט אין פּנים אַריין... זיי האָבען קוים אָנגעטאַפּט צו אַ קרעטשמע ערגיץ.

לייבע האָט דענסטמאָל געשאָלטען פאַר כעס.

אָבער איצט ליעגט ער שוין רוהיג. ער ליעגט טאַקי אונטער „אַ טויבען היטעל"...

און בערע דערמאָנט זיך לייבעס לויה.

אַ ווײַלע רײַסט ער זיך אָב פון זײַן אַרבײַט, ער שטעלט אויס זײַנע טונקעלע גרויע אויגען, גלײַך ווי אָט זעהט ער פאַר זיך איצט די לויה.

ס'איז געווען אַ ווינטער־טאָג. אויפ'ן בית־עולם איז אויסגעשפּרײַט דער בלאַסער קאַלטער טוידט. מתים און מצבות. די בוימער, פערשאָטען מיט שניי, האָבען אויסגעזעהן, ווי מאָדנע אויסגעצויגענע און אויסגעקרימטע מתים אין תכריכים, מיט טוידטע עופ'עלעך אויף די הענד... די מצבות האָבען זיך אָנגעבלאָזען ווי מכשפות... און אַ ווינטעל טהוט אַ בלאָז — צעשאָקלען זיך די בוימער, זיי קנאַקען, ווי טרוקענע ביינער פון סקעלעטען, — און דער שניי, וואָס שיט זיך אַראָב און דרעהט זיך אין דער לופט, וואַרפט אָן אַיין אימה!

צוויי קברנים גראָבען דעם קבר, די ערד איז געפרוירען און שרײַט משונה'דיג אונטער דעם אײַזען... דער מת ליעגט אין מטה און וואַרט.

מיט נײַע ברעטלעך האָט מען אויסגעבעט דעם קבר; אָט צוברעכט מען אַ ברעטעל און מען מעסט אָב, וויפיעל מען דאַרף.

מען לאָזט אַראָב לייב'ן אין קבר: געה, רוה אויס, ליבע ברוכ'ס!...

דער קברן בעט מחילה פאַר דער גאַנצער וועלט, פאַר זיך, אפשר האָט ער איהם קיין כבוד ניט אָבגעגעבען, ווי געהעריג איז — און לייבע שווײַגט... דער קברן זאָגט איהם אָב פון דער וועלט, פון „חברות", ער רעדט צו איהם הויך און וואָרענט איהם, אַז ער, לייבע, איז געשטאָרבען — „זײַט וויסען", טענ'ט ער צו איהם... ער דעקט איהם צו פון אויבען מיט ברעטלעך, שפּרינגט אַרויס פון קבר—און די בעגלײַטער אײַלען גיכער צו פערשיטען... פּלוצלינג — טראַך! אַ האַרט שטיק געפרוירענע ערד האָט אַ קלאַפּ געגעבען און צעבראָכען אַ ברעטעל— לייב'עס אָרון איז געווים צעבראָכען.

דאָס האָט בערען ביז טרעהרען פערדראָסען: ווי באַלד מען מאַכט פאַר'ן מת אַיין אָרון, מסתמא דאַרף דאָס אַזוי זײַן, געווים איז דאָס פאַר איהם אַ כבוד...

„דעם אָרימאַן אָבער געהט ניט ביז נאָך דער לעצטער לאָפּעטקע ערד טאַקי"...

בער'ען האָט עס עפּיס טיעף פערדראָסען.

אָבער ער טרײַסט זיך איצט פאַר זײַן אַמאָליגען חבר, וואָס יענער האָט פריה אָבגעהאַנדעלט פון דעם נאַרישען וועלט'ל.

וואָס קומט אַרום איהם, בערען, אַז זיין באָרד איז גרויער געוואָרען?

צוליעב וואָס זיצט ער נאָך דאָ, אין דעם קליינעם צימער'ל און פריהרט מיט זיינע אַלטע ביינער? „אַהיים!" „אַהיים!" —
גענוג שוין איהם — „אַהיים"! „אַהיים!" —

II.

דער אַלטער בערע איז אונרוהיג געשלאָפען די נאַכט.

אויף דער גאַס איז געווען אַ ווינד מיט אַ שניי. עס האָט אויס־געלאָשען לאַמטערנעס, אָבגעריסען לאָדענס און געקלאַפּט אין די פענסטער. דאָס שטיבעל, וואו בערע וואוינט, האָט געציטערט פון אויבען ביז אַראָב, די שרעקליכע נאַכט האָט זיך אָנגערוקט אויף דעם קליינעם פענסטערל — און בערע האָט זיך אַלע מאָל מעהר און מעהר צונויפגעקנייטשט אונטער זיין אַלטען בגד. מיט וועלכען ער האָט זיך איבערגערעקט. און אַהינטער פענסטער האָט געיאָגט געדרעהט און געקנאַקט.

ס'האָט זיך איהם געדאַכט, אַז די „ניט־גוטע" שפּיעלען דאָס אין „חאַפּינקעס"... אַמאָל פערקייקלען זיי זיך אונטער דעם שטיבעל און פערזינקען שטיל טיעף, טיעף, טיעף... אַמאָל הויבען זיי זיך אויף מיט אַ רעש צום הימעל — הויך, הויך... און אַמאָל טרעפען זיי זיך צוזאַמען, הינטער דעם פענסטער, צעקישען זיך און צעפּאַטשען זיך, און צעפליהען מיט אַ קנאַק אין אַלע עקען פון דער וועלט. —

וואָס אַמאָל, ערוואַכט דער אַלטער מיט אַ נייער שרעק. אַ מאָל דאַכט זיך איהם, אַז אַ חיל איז דעם שטיבעל בעפאַלען און מע'רייסט אַרום די בערווינקעס פון וואַנד; און אַמאָל שיינט איהם, אַז מענשען פון דער גאַס קלאַפּען אין פענסטער און וועקען איהם: „שטעהט אויף — עס ברענט!.."

בערע ווערט פערבייזערט. ערוואַכענדיג, הויבט ער אָן צו מור־מעלן אויפ'ן ווינד: „וואָס ווילסט דו פון מיר?" — טענה'ט ער. און ער ציהט אַרויף זיין בגד איבער'ן קאָפּ און ער דרעמעלט אַיין. באַלד קלאַפּט אָן דער ווינד אין די שויבען און הויבט אָן צו דרעהען און ציהען עפּיס אַ בייז־ליעדעל:

— בערע, אויס!... אַ סוף וועל איך היינט מאַכען! היינט וועט זיין אַ סוף צו אַלץ!...

— גוט, נו! אַדרבאַ!... — ענטפערט אָב דער אַלטער אין דער מחשבה, דרעמלענדיג.

— מאָרגען וועט זיך שוין קיינער ניט אויפהויבען פון זיין בעט... ס'וועט קיין "מאָרגען" ניט זיין... אוים, בערע! איך וועל מיט שניי פערשיטען — שניי ביז דעם הימעל... יעדעס שטיקעל שנייעלע, ווי אַ פינגער-הוט די גרוים... דעם שניי וועט די זון ניט דערוואַרעמען און ניט צעשמעלצען... אוים, אוים! — דו הערסט, בערע?...

— נו, זעהר רעכט!.. בעוויז אַמאָל אַ חסד...

— ראשית וועל איך אַלץ און אַלעמען צעבּרעכען, צערייסען, צעצופען—אַט אַזוי!.. — דו הערסט, בערע?

— צי קאָן מען ניט אָנהויבען פון "זיי"—פו די שטאַרקערע?

— וויו... וויו... פייפט דער ווינד.

בערע חאַפּט זיך אויף צעמישט, דערשראָקען און בייז.

— וואָס פּלאָנטערן זיך מיר נאָך משוגע'נע זאַכען?" — פרעגט זיך בערע.

ער הערט, אַז די שכנה, דבורה די שוסטערקע קלאַפּט שוין מיט די שטעקענס ביי'ם אויבען: זי באַקט לאַטקעס צום פערקויפען, און ער בעשליסט אויך אויפצושטעהן: זאָל זיין מען דאַרף מעהר ניט שלאָפען...

זעצענדיג זיך, הויבט ער אָן הוסטען. ער פערמאַטערט זיך פון זיין לאַנגען הוסטען, ער בעגיסט זיך מיט שווייס.

— וואָס האָט איהר זיך אַזוי צעהוסט, רב בער? — הויבט אָן די שכנה אַ שמועס פון דער ווייטענס.

— אָי, מיין פריינד, ניט גוט, זעהר ניט גוט!

— איהר וואָלט נאָך אַווײלע שלאָפען.

— אַה, וואָס טויג עס נאָך אַ ווילע? — אויף אַלע מאָל ווען מען זאָל קענען איינשלאָפען!...

— אָהן אַ צייט איז קיין צייט ניט... — שרייט די שכנה פון קיך.

— ניט קיין גוטער כלל טאַקי, — זאָגט קוים אַרוים דער אַלטער טרויעריג: עס דאַרף אַמאָל זיין אַ צייט אָהן אַ צייט...

און ער לעהנט זיך אָן אויפ'ן טישעל מיט ביידע הענד, און אויף זיי שפּאַרט ער אָן זיין שווערען גרויסען קאָפּ.

אַ טיפער אומעט נעהמט איהם דורך. —

ער פערשטעהט ניט, וואָס ער האָט דאָ היינט צו טהון אין דעם ענגען פייכטען צימערל, ביי דבורה דער שוסטערקע אין שכנות?

ווער דארף איהם דא? זיין אלטע איז שוין אויך לאנג געשטארבען— אלע שטארבען, נאר ער איינער ניט... ווי אויף להכעיס...

„און מען קאן גאר ניט העלפען צו דעם?..." האט א צארענ-דיגע פראגע א יאג געטאן אין זיין אלטען קאפ און האט זיך באלד ערגיץ טיעף-טיעף בעהאלטען.

ער האט ארויסגעקוקט אי פענסטערל: אין גאט'ס פאקאיעם איז נאך פינסטער געווען, די שווארצע נאכט האט נאך פויל און שווער געצויגען זיך אין דער לופט, און דער בייזער ווינד האט אומזיסט געריסען און געצופט.

III.

— רב, בער, אה, רב בער, איך וועל אייך היינט מכבד זיין מיט א געבראטענע קארטאפעל, א הייסע—איהר וועט זיך אנווארעמען...

דער אלטער בער האט אויפגעהויבען דעם קאפ פון דער ארבייט און אנגעקוקט זיין בעל-הבית'טע מיט דעם צעהיצטען פנים פונ'ם אויבען — ער האט זי אנגעקוקט קאלט און שווייגענדיג, ווי ניט צו איהם געהערט עס גאר.

— ע — עך, — האט דער אלטער שטיל ארויסגעצויגען: היינט בין איך דאס מוחל... מיך לאזט שוין „אהיים"...

— וואס עפים „אהיים"? — האט זיך דבורה געבייזערט.

דער אלטער האט געקוקט דורך די אנגעברויזטע גלעזלעך פון זיינע מעשענע שפאקולען אזוי עלענד און טרויעריג. אויף זיין לאנגען שפיצעכדיגען פנים איז א שוידעריגע פינסטערניש געווען אויסגעשפרייט.

מיט א פראסטיגער פארע איז זלמן טאנדעטניק אין צימעריל א ריינגעקומען. מיט א פאק אלטע בגדים האט ער זיך קוים אין דעם ענגען צימער'ל אריינגעשפארט.

— נאט אייך ארבייט — און יענע איז פארטיג? האט ער הויך גערעדט, און האט באלד בעקומען די פארטיגע בגדים פון שטריקעל, וועלכע איז אין א ווינקעל געהאנגען, פון וואנד צו וואנד געצויגען.

— איך טראג אייך ארבייט אין שטוב אריין, ארבייט און פערדיענט געלד... האט זלמן גערעדט.

— נאָר איך וויל פון דיר פּטור ווערען... האָט זיך דער אַלטער פערקרימט אויף זלמנ׳ען מיט דער אַרבּייט.

— אַלע בּייזע חלומות צו אייער קאָפּ! — האָט זלמן כּמעט אויסגעשריען, און איז צוגעפאַלען מיט בּיידע הענד צו דעם בּגד, וואָס בּער האָט געלאַטעט, ער האָט גענומען טאַפּען און דרעהען די נייע לאַטע אויפ׳ן בּגד, און וואָס אַמאָל העכער געשריען: צו וואָס האָט איהר נאָך בּעדאַרפט די לאַטע צו נייהען מיט׳ן לינקען זייט ארויף? אַ בּלינדער וואָלט אויך אָנגעטאַפּט, אַז די געוואַנד איז האָריג אויפ׳ן לינקען זייט? וואָס זענט איהר היינט משוגע?

דער אַלטער איז אויף אַמאָל בּלאַס געוואָרען, דערשראָקען און צעבּראָכען אינעווייניג פון אַ בּייסענדער מחשבה. אַ מינוט האָט ער אויסגעזעהן עלענד און דערשלאָגען.

נאָר אויף אַמאָל איז ער בּייז געוואָרען און אַוועקגעשליידערט דעם בּגד פון זיך:

—נעהם איהם און טהו, ווי דו ווילסט: מאַך רעכט, מאַך לינק — בּיי מיר זאָלסט דו שוין מעהר ניט מאָהנען... געפין פאַר זיך שניידער, וועמען דו ווילסט — איך דאַרף שוין ניט מעהר דיין אַרבּייט... גענוג! נעהם אַוועק אַלעס, וואָס דו האָסט דאָ בּיי מיר, נעהם דעם פּאַק, וואָס דו האָסט ערשט געבּראַכט, נעהם אַראָבּ פון שטריקעל אַלעס, וואָס עס הענגט, נאָר דער שטריק איז מיינער...

ווי זלמן טאַנדעטניק איז ארויסגעגאַנגען מיט׳ן פּאַק בּגדים, האָט דער אַלטער בּאַלד אָנגעטאָן זיין מאַנטעל, און דעם גרויסען ווייסען שטעקען אין דער האַנד גענומען און איז אַוועקגעגאַנגען צום „הקדש”.

דער ווינד האָט זיך שוין געשטילט, צו איין זייט גאַס האָט ער אָנגעטראָגען בּערג מיט שניי און די צווייטע האָט ער גאָר אינ־גאַנצען אָבּגערייניגט, בּיז דעם גליטשיגען גלענצענדען גרונט. דער פראָסט האָט זיך געשטאַרקט, דער קלאָרער בּלויער הימעל האָט מיט עזות אויף דער ערד אַראָבּגעקוקט, די מענשען לויפען שנעל און ציהען קוים דעם אָטהעם. און דער רויטער בּרעג הימעל הינטער דעם שטאָדט־זייגער האָט געשראָקען מיט נאָך אַ שטאַרקערן פראָסט צו דער נאַכט.

בּערע דער אַלטער איז שטיל געגאַנגען זיין וועג, מיט אַ געבּוי־גענעם קאָפּ, וואו אַלע זיינע געדאַנקען האָבּען זיך יעצט אויסגעדריקט אין די צוויי ווערטער: „אַ קוק טהון”...

ענדליך האָט ער זיך אָבּגעשטעלט קעגען דעם לאַנגען בּנין מיט אַכט שמאָלע און לאַנגע פענסטער צום גאַס, אין דער שאָטענ־

דיגער זייט, — און זיי האָבען זיך איהם אָבגעדאַכט אַזעלכע קאַלטע און פינסטערע מיט „בלינדע" שויבען... ער האָט אַ בליק געוואָרפען אויף דעם גרויסען שוואַרצען טהויער, דורך וועלכען עס פאָהרט אַרויס דער בית-עלמין-וואָגען מיט די געשטאָרבענע. און אַ ביטערער שמייכעל האָט זיין פנים פערקרימט: „צו וואָס דאַרף ער נאָך וואַרטען אויף דעם קהל'שען וואָגען"? ער טהוט אַ קעהר זיין גרויסען ווייסען שטעקען און געהט אַוועק צוריק. עמיצער איז פאַרביי געלאָפען און געזאָגט איהם: „אַ גוט מאָרגען!" — דער אַלטער בער האָט זיינע ליפּען ניט בעוועגט צו ענטפערן, ער האָט זיך ניט אומגעקוקט, זעהען, ווער איז דאָס. די גרויע אויגען האָבען פאָרויס געקוקט און אויסגעלאַכט פון עפּיס, און אין די אויערן האָט איהם עמיצער געשריען: „אַדאַי!... עמיצער האָט מסכים געווען מיט דעם אַלטענס טיעף-פער-באָרגענער מחשבה און איז איהם נאָכגעגאַנגען און געשריען: „אַדאַי!"... דער אַלטער איז פון דעם קול ניט אַוועקגעלאָפען, ער איז זיך שטיל-שטיל געגאַנגען מיט איין אויסלאַך אויף זיין בלוי-בלאַסען פנים.

אַז דער אַלטער בער איז אַהיים געקומען און האָט זיין קליין מעשען-לעמפעל אָנגעצונדען, און דאָס טונקעל פייערל האָט אַקרומע שיין געוואָרפען אין דעם קאַלטען וויסטען ווינקעל נעבען טישעל ביי איהם אין צימערל, איז אויף איהם באַלד אַזאַ שרעק אָנגעפאַלען, אַ ציטער האָט איהם דורכגענומען. פאַר זיינע אויגען אין ווינקעל, פון וואַנד צו וואַנד, האָט זיך געצויגען דער אַלטער שטריק, אָנגעטהאָן אין שפּינוועבס, ווי אין אַ שייד, און דער שוואַרצער שאָטען פון דעם האָט זיך נאָך ברייטער געצויגען אויף די ביידע וועגד אין ווינקעל — אַ שאָטען פול מיט עקלעך, אַ מאוס'ער, אַ האָריגער שאָטען האָט זיך געהוידעט און געשוידערט.

די קאַלטע עלענד האָט אָנגעפילט דעם צימערל.

דאָס קליינע פייערל אונטער דער אָנגערויכערטער גלאָז האָט אויך געשוידערט און געוואָלט זיך אויסלעשען וואָס גיכער, און דער קרומער אָבשיין אויף דער וואַנד האָט צו איהם, דאַכט זיך געוואונקען: „יאָ, יאָ — לעש זיך אוים"...

דער אַלטער בער האָט זיך געשטעלט אויף זיין הילצערנעם בעט-בענקל און אָנגעהויבען אָבצובינדען איין ברעג שטריק פון אַ צוואָק — דער שאָטען אויפ'ן וואַנד האָט זיך געצאַפּעלט...

בער האָט דעם שטריק אין קעשענע אַריינגעלעגט. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דאָס איז זיין אייגענס און ער דאַרף דאָס מיט-נעהמען. באַלד האָט ער זיין שער און אַפּאָר שטיקלעך אַלטע געוואַנד

אַװעקגעלעגט אין זײַן טלית=זאַק. נאָכדעם האָט ער זיך אַװעקגע= זעצט אױפ'ן בענקעל און האָט אַזױפץ געטאָן: "מאָרגען פריה דאַרף מען שוין געהן"... האָט ער געקלערט; "מען מוז פאָרט געהן אין הקדש אַרײַן"... אויף בעסערס איז ניטאָ צו װאַרטען...

אנ'אוצר.

אַנ׳אוֹצָר.

מאָנאָלאָג.

— אַודאַי, אַנ׳אוֹצר! כ׳זעה דאָך: אנ׳אוֹצר! ער שטעהט און וואַרט...

— אָבער ער רוקט זיך שוין צוריק: ער וויל שוין ניט ווערען... אַי, טאַטינקע, חאַפּ איהם אַריין — אַ׳נ־אוֹצר דאַרף מען אַריינחאַפּען!... מיט׳ן שטיוועל טרעף, וועט ער זיך צושיטען... נו, גיכער שוין!... אַ גרוֹיסער קונץ עפּים: מען חאַפּט אַראָב אַ שטיוועל פון אַ פוס, מען וואַרפט און — געטראָפען! — אין שפּיץ אַפילו טרעפען — אַי, אַי, אַ קונץ עפּים?!... מען טרעפט... ס׳געדויערט נישט...

— האַ? איהר זעהט שוין? ער שאָקעלט זיך, ער רייצט זיך שוין, ער זאָגט: „איהר טרעפט ניט? — ניט? געה איך גאָר אַוועק... פערשווינד איך..." זעה, מאַמינקע, וואַרף דו! וואַרט ניט אויפן טאַטען... נאַ, חאַפּ מיין היטעל און וואַרף... ניין! אַ היטעל איז גאָר נישט: ס׳וועט איהם ניט ריהרען... אָ־האָ, אַ׳נ־אוֹצר איז גאַנץ שטאַרק, זעהר שטאַרק!...

— ששש... שאַ זאָל זיין... רעדט נישט, שאַ! ער האָט זיך ווידער צוגעשטעלט... אָט קוקט ער זיך אום, ער הערט זיך עפּים צו... שאַ־אַ!... מאַמינקע, קום, מאַמינקע, צו מיר, — נור שטילינקע טריטעלעך, מאַמינקע, — מיינעם אַ שטיוועל חאַפּ פון מיר אַראָב, — ניין, דעם רעכטען טאַקי: דער רעכטער שטיוועל איז נאָך גאַנץ און מיט דער פּאָדקאָווע נאָך אויך — אוך, ס׳אַראַ גוטקייט! מאַמינקע! מאַמינקע! — חאַפּ און וואַרף!... גיכער, גיכער!...

— ע־עה! מאַמינקע, דו קוק ניט אויף מיר אַזוי, האַלט מיר ניט פאַר׳ן האַנד, דו האָב קיין מוֹרא ניט, וואָס ער איז אין סאָלדאַטסקע קליידער מיט אַ מעשענעם היטעל אויפ׳ן קאָפּף — דאָס דאַכט זיך נור אוים אַזוי... אָט, פּרוב: טרעף נור, מאַמינקע — צושיט ער

זיך שוין אויף פּיצלעך... און דאָס זעגען שטיקער גאָלד — גאָלד! יעדעס שטיק — אַ גאַנצער אוצר; יעדער אוצר — טויזענד מיליאָן — „קאַממיליאָן״!...

— אַ=אַך!

. . . .

— פּיהר מיט „זיי״ עפּיס אויס!... אַט האָט זיך דער אוצר ניט דערוואַרט, ביז איהר וועט זיך אויסשלאָפען... ער דאַרף זיך ביי אייך בעטען, וואָס? אַט איז ער שוין ניטאָ!...

— אָ=האָ, נאָך אַנ׳אוצר דאַרף מען זיך יאָגען אַפּילו!... און אַריינחאַפּען... אַז מען דערזעהט איהם נור, איז דאָס שוין אַ גליק! מען דאַרף גלייך חאַפּען אַ האַלץ, אַ האַמער, אַ שטיוועל, אַ לייכטער — און אין שפּיץ דוקאָ טרעפען — דאָס איז שוין קיין קונץ ניט — און עס איז שוין פערטיג! עס וועט זיך שיטען און שיטען, אַ גאַנצע שטוב, פון פּאָדלאָגע ביז דער סטעליע אַרויף, וועט זיך שוין אָנשיטען גאָלד, און זילבער, און קופּער, טויזענד מיליאָן, „קאַמיליאָן״ מאָל...

— נאַראָנים! — מיין טאַטען ווילט זיך דוקא זיין אַ קבצן, ווינטער — אַ האָלץ=העקער און זומער איין ערד=גרעבער, אַרומגעהן אָהן שטיוועל, אין צעריסענע שמאַטעס, האָרעווען און פינסטערען... און די מאַמע זאָל איהם שעלטען... אָ דאָס. דאַרף ער... און איין אוצר׳ל דאַרף ער גאַר ניט... אויף וואָס דאַרף ער עס?... איהם איז אָהן איין אוצר אויך גוט... אָבער מיר? מיר איז טאַקע אָהן אַנ׳אוצר ניט גוט...

אונזער בעל=הבית האָט נור איין הויפעלע מיט הייזער, איין מעהל=קראָם און איין בהמה׳לע, — אַ יונגע נאָך, אַ שוואַרצינקע מיט אַ צושפּאָלטענעם האָרן אַפּילו — זאָל איך אַזוי לעבען! — חנ׳ט ער זיך שוין אויך: אַ גאַנצער פּריץ איז ער!.. ביי איהם איז אַזאַ רויטער קאַרק, אַ דיקער בויך, ווייסע העגד און שענע קליידער, און בייזע אויגען — מוז איך דאָך פאַר איהם ציטערן!.. איך שפּיעל אויפ׳ן הויף: כ׳וויל אַ קוק טהון דעם צושפּאָלטענעם האָרן ביי זיין בהמה׳לע, און פּלוצלינג אָבער געהט ער אָן, אַנטלויף איך שוין וואו פּעפּער וואַקסט... כ׳בעהאַלט זיך גיכער הינטער די האָלץ אין אַ ווינקעלע... פאַר וואָס? וואָס שרעק איך זיך אַזוי? ווייל מיין טאַטע קאָן דאָך ניט מאַכען אַזאַ „פּאַראַד״, ווי ער... מיין טאַטע האָט נאָר אַ מאָגער האַלז, קויטהיגע, גראָבע, שוואַרצע העגד מיט מאָזאָליעס און געהט אַרום צוריסען... מוז איך אַנטלויפען!.. אָבער אַנ׳אוצר!.. וואָס אַרט דיך, אַז דו וואָלסט חאַפּען דעם אוצר? — אַ גאַנצען אוצר — ער שפּיעלט זיך עפּיס! אַנ׳אוצר איז דאָך שוין „קאַמיליאָן״ הויפעלעך מיט הייזער, מיט קאַמיליאָן קראָמען מיט מעהל, מיט קאַמיליאָן

בהמה׳לעך... האַ, וואָלסט דו שוין ווערען דעמאָלט אַ ווײַסער, אַ שענער, אַ רײַכער — אויך אַ פּריץ! אפשר ניט בעסער, ווי ערד גראָבען?!.

— „זהונעלע״... וואָס: „זהונעלע?.. וואָס, מאַמעלע, וואָס גלעטסט דו מיר מיט׳ן האַנד מײַן שטערען?.. דו מײַנסט: דער קאָפּ טהוט מיר וועה... אָבער איך זעה דאָך, אַז די הענד דײַנע זענען פול מיט טויג פון די דויזעס קנעטען בײַ חיים דעם בעקער, אַז אַפילו נעכטיגען קומסט דו ניט אָפּט אַהיים... יאָ, אַ לעבען איז עס, אַז דו ביסט שטענדיג אין טויג און אין מעהל, פערשטויבט און פערשמוצט... דו זאָגסט אַלײן, אַז דו ביסט שוין קראַנק געוואָרען; — איך ווײס אויך, אַז דאָס איז אַנ׳אמת... דו דאַרפכט דאָך אָבער דער „פלאָימע״ די מײַלער פערשטאָפּען, האָרעוועסט דו, און דו שרײַסט, דו שילסט אונז אַלעמען, דו הרג׳סט, קנײַפּסט, עס טהוט אַזוי וועה... פאַר יעדעס שטיקעלע ברויט קנײַפּסט דו זיך אַזוי... וואָס זענען מיר שולדיג? דו, מאַמינקע, ביסט אויך ניט שולדיג... אָבער הײַנט?!. אַז דער אוצר איז שוין אין שטוב געקומען, — האָפּט מען שוין גיכער... איז: נײן! מען חנ׳ט זיך נאָך און מען מאַכט שהיות... ווילט איהר ניט, דאַרף מען ניט: איז דער אוצר אַוועק... ער וועט קריגען אויף זיך בעלנים!...

— יאָ, מיט׳ן אוצר, מאַמינקע, וואָלכטו שוין גאָר אַ מלכּה ווערען! אַ קלײניגקײַט, ס׳האָט שוין דעמאָלט אַ ווערטה אַ מאָנעלע ברויט, אַז מען זאָל דערפאַר קנײַפּען, — וואַרט אַקאָרשט! דעמאָלט קאָן מען שון „מאָהל־צײַטען״ אַפילו מאַכען... און מען דאַרף שוין קײן דויזעס בײַ פרעמדע ניט קנעטען; — דו וואָלסט שוין, מאַמינקע, אַלײן האָבען „יונגפרויען״, וואָס זאָלען דיך צופּוצען, שמירען מיט די „לײַטערונגען פון די נשים״, מיט גוטע זײף און בשמים, פון וואָס אַ לײַב ווערט אַזוי קלאָר און שען... ווי בײַ אסתר המלכּה... דעמאָלט טאַקי!.. מען זאָל דאָס דורכלאָזען אַנ׳אוצר — אַ גאַנצען אוצר... ער קומט אַהער אין שטוב, לכתחילה אַהער — לאָזט מען איהם דאָס אַרויס!...

— ניטאָ קײן אוצרות?... יאָ, איהר זאָגט, אַז הײַנט זענען שוין קײן אוצרות ניטאָ? ווער האָט עס מיך אײַנגערעדט? — שאַ, און אַחשורוש? און זײַנע טויזענד מיט אַכציג אוצרות — דאָס איז גאָר נישט? פאַר וואָס האָט זײַן „מאָהל־צײַט״ געדויערט הונדערט און אַכציג טעג? ווײַל ער האָט געוויזען פאַר די געסט דעם „כּבוד פון זײַן רײַכקײַט״, זײַנע אוצרות האָט אַחשורוש געוויזען... טויזענד מיט אַכציג אוצרות האָט ער געהאַט!... יעדען טאָג האָט ער נור זעכס אוצרות געוויזען, מעהר נישט, ווי זעכס אַ טאָג, — האָט עס הונדערט מיט אַכציג טעג געדויערט!.. אָט איז שוין אײַך אוצרות!.. אונזער רבי איז אָהאָ! — נאָך ווי אַ למדן!.. חאָטש אַ תלמוד־תּורה׳שקער מלמד, חאָטש אַ הינקעדיגער איז ער, אָבער ווײַסען עפּיס, ווײס ער בעסער פון

דִי בעל־הבּתִּישֶׁע מלמדִים... אִיהר וואָלט נוּר היינט הערען זיין „אוֹיסרעד" אִין דער מגילה!—טאַקי אַ חיוּת גֶעווען!... אַי, וויפִיעל אוֹצרוֹת ס׳אִיז פאַרהאַן!.. פוּן אַנ׳אוֹצר טאָר מען אַפִּילוּ נִיט לאַכֶען... אַז יוֹסקע, שלמה דעם שוּסטערס יוּנגִיל האָט גֶעפרעגט: „רבּי, ווי גֶעהט אוּם אַנ׳אוֹצר— אִין שטִיוועל צִי אִין קאַמאַשען?" — „דוּ לאַכסט?!" האָט זִיך דער רבּי צוּבּייזערט און האָט אִיהם שוֹין גוּט מכבּד גֶעווען... דער רבּי זאָגט, אַז אִין דער ערד זעֶנען נאָך בּעהאַלטען יוֹסף׳ס אוֹצרוֹת, און גאָך... אַמאָל — זאָגט דער רבּי, חאַפּט זִיך אַרײַן אַנ׳אוֹצר צוּ וועמען אִין שטוּבּ, גאָר אוּנגערִיכטערהייט... ער קוּמט אַ פערשטעלטער—מען זאָל אִיהם נִיט אַזוֹי גִיך דערקענען, אָבּער מען דאַרף זִיך „חאַפּען", אַז דאָס אִיז ער, אַ וואָרף טהוּן מִיט עֶפּיס און צוּבּרעכען אִיהם — און גאָר... מעהר דאַרף מען שוֹין גאָר נִישט טהוּן... נוּר דאָס גאָלד נאָכדעם צוּנוֹיפקלוֹיבּען... — נ־נוּ?!

• •

— לאָז מִיך, מאַמע, — וואָס טאַפּסט דוּ מִיר דעם בּוֹיך?... צִי אִיז מִיר נִיט דאָס בּייכעלע? מִיר אִיז גאָר נִיט דאָס בּייכעלע... כ׳האָבּ זִיך היינט נִיט אִיבּערגעגעסען... דוּ, מאַמִינקע, ווייסט אוֹיך, אַז אִיך האָבּ זִיך היינט נִיט אִיבּערגעגעסען... דאַכט זִיך, גֶעהענדִיג אִין חדר היינט אִין דער פריה, בִּין אִיך צוּ דִיר צוּם בּעקער אַרײַן בּעטען אָנבּייסען, — וואָס האָסט דוּ מִיר אָבּער גֶעגעבּען?.. אִיך גֶעדענק גוּט: דערוויסט האָבּ אִיך דִיך, מִיט איין האַנד האָסט דוּ גֶעזִיפּט, מִיט דער צווייטער גֶעקנאָטען אַ קליין דוֹיזקעלע — ס׳אִיז אַ פּנים „אַ ספּעשקע" גֶעווען: אִיז דאָך דִיר נִיט גוּט אוֹיפ׳ן האַרץ גֶעווען... דאָ בִּין אִיך נאָך אַרײַן — „מאַמע — זאָג אִיך — גִיבּ מִיר עֶפּיס מִיט אִין חדר"...— „גֶעבּען דִיר?—האָסט דוּ אָנגעהוֹיבּען שרייען, אִיך האָבּ שוֹין נִיט וואָס צוּ גֶעבּען אייך... אִיהר האָט מִיך שוֹין אוֹיסגעזוֹיגען און אוֹיסגעצאַפּט..."

— שטעה אִיך שוֹין און שווייג...

—און דוּ שִיסט אוֹיף מִיר מִיט רייד: „אַיין עֶבד־כּנעני—זאָגסט דוּ: וועט דאָך אוֹיך אַזוֹינע עבוֹדוֹת־פּרך נִיט טהוּן: מִיט איין האַנד קנעטען, מִיט אַ צווייטער זִיפּען — זאָל אייך אַלעמען זִיפּען אִין האַרץ און אִין מח, רבּש"ע!.. וואָס? — כ׳האָבּ דִי „פלאָימע" אוֹיף זִיך, אָנגרייטען פאַר זיי בּרוֹיט..."

שטעה אִיך שוֹין גאָר און שווייג...

— וואָס שטעהסט דוּ דאָ, בּלוּטזוֹיגער מיינער, און שטעכסט מִיר אִין האַרץ מִיט דיין שטעהן — אִין קאָפּ זאָל דִיר אַזוֹי שטעכען!..

— אִיך גֶעה אִין חדר — זאָג אִיך.

— גֶעה און ווער גֶעהרג׳ט און קוּם נִיט צוּרִיק, הלואַי!...

— דאַרף איך דאָך אָבער מיט זיך עפּיס נעהמען... אויף אַ גאַנצען טאָג...

— חאָטש אויף אייביג קאָן איך דיר געבען, אויף אייביג, מיין רחמנות־פּנימ'ל: מיין שטעכעניש אין קאָפּ, מיין ברעכעניש אין די ביינער און מיינע וואונדען אין האַרצען — דיר... נאַ, נאַ, נאַ!..

און מיט ביידע קולאַקעס האָסטו מיך גענומען קלאַפּען...

אָט מיט דעם בין איך אין חדר אַוועק... קאָן מען זיך שוין מיט דעם איבערעסען?...

היינט וואָס דיר ביכעלע!.. דו מיינסט אפשר, אַז איך האָב ניט געוואָלט עסען?.. ביז מיטאָג האָב איך טאַקי געחלש'ט עסען דאָס האַרץ איז מיר אַרויסגעפאַלען... עפּיס מאָדנע איז מיר געווען זעהר אומעטיג... אין קאָפּ, ווי אַ שווינדעל... אין בויך—בורד, בוררד.. ביז מיטאָג... אָבער מיטאָג צייט, אַז אַלע זענען אַוועק עסען, נור איך און נאָך צוויי יונגלעך זענען דאָ געבליבען, האָבען מיר אויפ'ן הויף אין „חאַפּינקעס" געשפּיעלט, אויפ'ן אייז געגליטשט זיך—די ערשטע צוויי מאָל בין איך געפאַלען... נאָכדעם אָבער איז עס שוין אַוועק... פרעהליך געוואָרען—גאַר פרעהליך!.. נאָכדעם האָט דער רבי אין חדר אַריינגערופען, די מגילה לערנען... די הרובע האָט זיך געהויצט... נאָך מיטאָג איז אין חדר אַלע מאָל פרעהליכער... און דער רבי האָט „אויסגערעדט" מיט די אוצרות!... אַלע זענען פרעהליך געוואָרען.. אונזער כתה האָט שותפות געמאַכט, געבאַקט קאַרטאָפעל אין הרובע און צוטהיילט אַלעמען, אפילו די וואָס האָבען ניט געהאַט איינענע.. נאָכדעם האָבען מיר זיך געזעצט חזר'ן דעם אויסרעד מיט די אוצרות— איך האָב מיט אַלעמען איינגחזר'ט, שלומ'קע, נחומ'ס האָט מיר אַ „שלח־מנה" פּאַר אַ גראָשען געקויפט. ווייל איך האָב איהם געהאָלפען אין דעם „אויסרעדען"... איך ווייס טאַקי דעם אויסרעד בעסער פון אַלעמען,— ס'אַרט איך, פרעגט... אדרבה פרעגט... איךהאָב טאַקע גוט צוגעהערט פון רבי'ן, מיר איז געפעלען געוואָרען דער אויסרעד, האָב איך דאָס פאַרגעדענקט... און עסען גאָר פערגעסען... ווי צוואַנציג מאָל שוין גע־געסען... גאָר ניט דערמאָנט זיך אויף דעם... אַי־אַי־אַי...

— ניין, מאַמינקע, איך וועל ניט שלאָפען. דו בעט מיך ניט: איך זאָל איינשלאָפען —

מאַמינקע, איך קאָן ניט. — כ'וועל היינט די גאַנצע נאַכט ניט שלאָפען...

זעהסט דאָך: איך בין נור אַהיים געקומען פון חדר, איז מיר עפּיס אומעטיג געוואָרען... ס'איז נאָך קיינער ניט געווען, פינסטער, ברויט זוך איך—אויך ניטאָ; הויב איך אָן צו וועלען שלאָפען, „אויפ'ן נאָז" פאַל איך.. האָב איך זיך צוגעלעגט; נאָר באַלד האָב איך זיך אויפ־

געחאַפּט: איך הער אין שלאָף אַז ער גנבה׳ט זיך שוין אַהער אַריין... שטילינקע טריט מאַכט ער, „שטילינקע" רעדט ער, מיט אַ דינעניקן קול׳כיל: „איך בין דאָ... דער אוצר... כ׳בין געקומען..." עפען איך די אויגען עטוואָס און טשיקעווע איהם, אויך בגנבה, ער זאָל מיך ניט זעהן און זאָל ניט אַנטלויפען... און..

— מאַמינקע! גוואַלד, מאַמינקע, לאָז מיך צו רוה: איך האָב קיין „טשאַד" ניט, כ׳האָב קיין היטץ ניט: ס׳איז אַיין אוצר, ווי אַלע אוצרות... וואָס גלויבט איהר ניט?... שוין געוועהנט אַפּנים צו קבצנות.

אָבער קרעכטשע ניט, מאַמינקע, זיפץ ניט, דו ווילסט, איך זאָל שלאָפען? גוט! איך מאַך צו די אויגען, זעה, איך שלאָף שוין! זיפץ אָבער ניט, מאַמינקע: מיך פערדריסט דאָך אויף דיר...

— ווער איז דאָ, האַ? מאַ-מע, דו ביסט דאָ? דו זעהסט איהם?.. ער איז ווידער דאָ... איך הער, ווי ער געהט דאָ אַרום, ער „שוועבט", מאַמע, ניט ער געהט, ער פליהט פּאַמעליך... דו זעהסט איהם, מאַ-מינקע? איך וויל עפענען די אויגען, מאַמע, איך וויל איהם זעהן... אָט איז ער דאָך אויפ׳ן טיש!... טאַ-טע? דער אוצר!... גיכער, גיכער, טאַטע, וואַרף!... אויפ׳ן בעט אַרויפגעשפּרונגען-נ-נו!..

ער שפּרינגט שוין אַראָב, אָט וועט ער נאָך ניט ווערען — אַי, אַי — גיכער!... שאַ, גוט: ער פערפּלאָנטערט זיך אין די שטריק אַרום די פיסלעך פון בעט — מאַמע, וואַרט נישט... ציעל זיך, אין שפּיץ נור טרעף!... אַי, נישט!... ער קריכט שוין אַרויס... חאַפּט איהם: איבער׳ן חדר לויפט ער, ער פליהט אַרויף, אויפ׳ן סטעליע... אויסגעצויגען זיך האָט ער... קיינער וואַרפט ניט?... איהר ווילט ניט קיין אוצר?... ווידער אויפ׳ן פּאָדלאָגע... מיט די הענד חאַפּט, נאַראָנים!... פאַר אַחשורש׳ן האָט איהר מורא? דאָס איז דאָך ניט זיין אוצר... איך וועל טרעפען — איך... נישט-קשה... איך וואַרף... ווער האַלט עם מיך צו?... לאָזט מיך אָב, גוואַלד!... לאָזט מיך!... גוואַ—אַלד!!...

דער יחסן.

דער יחסן.

דאָס געזינדעל האָט זיך אויפ'ן קליינעם אויווען פערזאַמעלט. דאָס איז אַנידריגער און אַ לאַנגער אויווען, וואָס איז צוגעשפּאַרט צו דער וואַנד פון דעם גרויסען קאָך-אויווען. ער דינט צום וואַרעמען זיך, זיצענדיג און ליגענדיג אויף איהם. דער קליינער אויווען איז נאָך ניט געהייצט, נור די וואַנד פון קאָך-אויווען איז וואַרעם. כמעט אַלע זענען דאָ. די מוטער, אַ ברייטליכע יודענע מיט אַ טונקעל-בלאַסען פּנים, זיצט מיט צוגעמאַכטע אויגען, עטוואָס אַיינגעבויגען אין דער זייט. פשרא דרעמעלט זי און אפשר האָט זי בכיון צוגעמאַכט די אויגען, כדי די קינדער זאָלען איהר געבען רוה, ניט רייסען און ניט צופּען. ביי איהר אין שוים האָט זיך אַ קליין יונגעל אויסגעשפּרייט און מיט'ן קעפּיל אָנגעשפּאַרט זיך אויף איהר ברוסט און שלאָפט. דאָס יונגעל חראָפּעט. דערביי זיצט אַ מיידעלע, פיער יאָהר אַלט, מיט אַ טונקעל פּנימ'ל און מיט קליינע שוואַרצע גרייזלעך בעשאָטען דאָס קעפּיל. — זי זיצט מיט'ן פּנים אומגעקעהרט צום פאָטער, און איהרע הענטלעך זענען אָנגענומען אין זיינע הענד. הינטער טאַטע-מאַמע, צו דער וואַנד צו ליעגט אויסגעצויגען אַ יונגעל פון 10-12 יאָהר און שלאָפט. די גרויסע ווייבערשע שיך אויף זיינע פיסלעך שטעקען עפּעס מאָדנע אויס: די גרויסע ווייבערשע שיך דערמאָהנען, אַז דאָס יונגעל איז נאָך מיט אַ יאָהר צוריק אָבגעריסען געוואָרען פון זיין לערנען אין תלמוד-תורה, און זיך געזעצט נייהען מיט'ן טאַטען צוזאַמען. אויף זיינע קליינע פיסלעך האָט ער אָנגעטהון די גרויסע ווייבערשע שיך, צוגעהן אָבטראָגען אַרבייט און צו בעטען „עפּעס געלד אויף דער הוצאָה" ביי לויב טאַנדעטניק. דאָס קליין יונגעל האָט פריה אָנגעטהון אויף זיך דעם יאָך פון „אַ גרויסען". דיינגערעמיט די עלטערע זענען דאָ אַזוי צוזאַמענגע-

מישט, אַזוי ניט אָבגעטהיילט: אויף אַלע פּנים'ר איז דער זעלבער אויסדרוק פון קעלט און אומעט.

דאָס קליין מעדעלע איז אַ בת־יחידה, דאָס איז קענטיג אַפילו אין איהרע צעריסענע, אָבער קליינע שיכעלעך, נאָך איהרע פּיסלעך־נאָך. אין דער פּרנסה־צייט האָט מען פאַר איהר שיכעלעך געקויפט נאָכ'ן מאָס־נאָך. און די בת־יחידקה קוקט איצט מיט אַנ'אומעט פון איהרע שוואַרצע אויגלעך אויפ'ן טאַטען. און דער טאַטע, אַ קליינער מאָגערער יוד מיט אַ געדיכט פערקנייטשטען פּנים און לעבעדיגע לוסטיגע אויגען — (אַנ'אמתר יודישער קבצן, וואָס לאַכט אויס פון הונגער און קעלט) שפּיעלט מיט דער בת־יחידקה און וויל איהר אָבנאַרען.

— וואָס זאָל מען דיר, טאָכטערקע קויפען, — זאָגט ער, — אַז עס וועט זיין געלד? — לעגט ער צו, און די אויגען בלישצען ביי איהם פון רמאות: קויפען דיר בויגעלעך?...

— בויגעלעך, — זאָגט דאָס מעדעלע פויל.

— ציקיכעלעך? — פערהאַפּט דער טאַטע מיט אַ שמייכעל.

— קיכעלעך, — זאָגט זי נאָך ניטווילענדיג.

— בויגעלעך, צי קיכעלעך זאָל מען דיר קויפען? — פרעגט דער טאַטע אַמאָל נאָך אַמאָל, און האַלט איהר צו דאָס מויל מיט אַ האַנד, כדי זי זאָל פריהער אויסהערען און נאָכדעם ענטפערן.

— בזיגעלעך... קיכעלעך... בויגעלעך... זאָגט דאָס קינד אונבעשלאָסען, צו וויל עס שלעפערט איהר, צו וויל דאָס יונג קינד גלויבט שוין ניט אין דעם פאָטערס האָפענונגען.

— בויגעלעך טאַקע, — מאַכט זיך דער טאַטע צופריעדען מכלומרשט פון איהר לעצטען ענטפער: קיילעכדיגע בויגעלעך, זיסינקע בויגעלעך...

און ער נעהמט אַריין דעם קינדס ביידע העגדטלעך צו זיך אין מויל אַריין, און קושט זיי.

דאָס קינד עפענט ברייט פונאַנדער אַוויילע זיינע גרויסע טונקעלע אויגעלעך — און זיי פינקלען אַזוי, זיי זענען אויפגעלעבט!

— טאַטע, ניטאָ מעהרקיין פאָדעם, ניטאָ מעהר קיין נומער 40 צום מאַשין — זאָגט אָן חיימקע אַ יונגעל פון 16—17 יאָהר, או ער בעקומט באַלד פון טישעל אַ פערלאָשענעם פּאַפּיראָס. ער פעררויכערט איהם פון לעמפּעל, וואָס איז אַריינגעשטעלט אין אַ שטויסעל און וואָס וואַרפט קוים אַ שיין אויף די נאָהענטע ווענד דאָ אין צימער מיט צוויי ברייטע טריט קומט דער יונג צום אויוועז.

— גיב מיר אויך אַ ציה טהון, — בעט דער טאַטע.

— נאַר, איך האָב ערשט פערוויכערט, — מאַכט דער יונג מיט אַנ׳אויסרעד.

— אַ טאַטע איז קיין נאַר ניט, — שמייכעלט דער טאַטע.

— ניין, — פערריכט דער יונג,—דאָס איז ביי מיר פון פריהער געבליבען אַ האַלבער פּאַפּיראָס, נאַ דיר אַ ציה טהון ...

און חיימקע דערלאַנגט דעם טאַטען אַ קורצען ציה־טהון פון פּאַפּיראָס ביי איהם אין די הענד.

— מאָרגען װעלען מיר קויפען טאַבאַק, — זאָגט דער טאַטע, אַרויסלאָזענדיג דאָס ביסעלע רויך פון מויל.

— און געלד? איך קאָן היינט ניט נייהען: עס איז קאַלט...

— איך וועל נייהען.

— און פאָדעם?

— שלום וועט קומען, וועל איך ביי איהם באָרגען אויף אַ קאַטושקע.

— ער וועט דיר געבען! —

און דאָס קליין מאָגער יודעל לאָזט אַראָב זיינע לוסטיגע אויגען; ער פערשטעהט ניט, וואָס איז דאָס געוואָרען אויף אַ מאָל. עפּיס זענען היינטיגע קינדער אַזוי בייז און צורייצט פון געבוירען... דאָס קליין מיידעלע איז שוין אויך אַזוי פערטרויערט און אָנגערוקט... דאַכט זיך, אַז ער זאָל זיין אַ קינד, וואָלט ער נור געשפּיעלט און געלאַכט!

וואָס איז? היינט איז שלעכט און מאָרגען — גוט... און ווי פערשטעהען עס קינדער?...

אַ קלאַפּ אין טהיר מיט אַ שטאַרקען שטיוועל האָט איהם אָב־געריסען פון זיינע מחשבות.

— געה העלף איהם, — זאָגט ער צו חיימקען מיט אַ שטילען טאָן. געה נעהם צו די האָלץ...

—כ׳וויל ניט, מאַכט חיימקע און האָט זיך אַ וואָרף געגעבען פיר כעס און עקעל צוזאַמען.

— וועל איך געהן, נעהם זי, — האָט ער אָנגעוויזען אויף די בת־יחידקה און איז אַראָב פון אויוען. פון יענעם זייט טהיר האָבען זיך געהערט נאָך צוויי קלעפּ מיט מעהר בייזער.

„וואָס קלאַפּט ער מיט׳ן קאָפּ!...“ — האָט חיימקע געשאָלטען, און איז וואָס אַמאָל בייזער געוואָרען אויף שלום׳ן — „דער בעטלער, וואָס שלעפּט זיך אַרום איבער די הייזער“...

שלום, אַ יונגעל פון 13—14 יאָהר, נור העכער און דיקער פון חיימקען, האָט באַלד געבען טהיר אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם באַשליק, דעם אויבערמאַנטעל, אַלעס אַ וואָרף געטהאָן אויפען פּאָדלאָגע, און האָט זיך מיט אַ זייט צוגערוקט צום אויווען און גענומען קלעטערן. טיעף

אין זײַנע באַקען, אַנגעריסענע פון ווינד און רויטע פון פראָסט, האָבען געבלישצעט צוויי שמאָלע בייזע אויגען. די אויגען זײַנע האָבען אויף קיינעם ניט געקוקט, נור מיט׳ן זייט האָט ער זיך געריקט, און געשפּאַרט, און מיט די הענד אָבגעשטויסען אַ פרעמדע פּלייצע און פרעמדע פּנים.

— וואָס שטופּסט דו זיך אַזוי? — די מאַמע ליגט דאָך דאָ... האָט חיימקע אָנגעשריען.

די מאַמע האָט שוין אָפען געהאַלטען די אויגען, און דאָס קינד ביי איהר אין שויס האָט זיך עפּיס אין ערגיץ געצויגען מיט די הענטדלעך, און דאָס יונגעל אין די גרויסע ווײַבערשע שיך האָט פון האַלבען שלאָף געצויגען אַ מאָדנעם קלאָגעדיגען „אַה" אויף דעם, וואָס מען האָט איהם געשטופּט.

באַלה איז אַרײַנגעקומען דער פּאָטער מיט אַ פּאָר העלצלעך אין די הענד און גענומען הייצען דעם אויווען.

—אַ פּאַפּיראָס?... האָט שלום אַ ציה געגעבען דעם טאַטען פאַר אַנ׳אַרבעל.

דער טאַטע האָט אויסגעשטעלט די צונג און מיט הכנעה אויף דעם לוסטיג געמאַכטען פּנים האָט ער געוויזען, אַז ער פערמאָגט עס נעבּיך ניט.

— גיב קויף מיר פאַר אַ קאָפּיקע פּאַפּיראָסען, — האָט שלום געשטויסען דעם יונגעל אין די גרויסע שיך.

דער לעצטער האָט געצויגען זיין מאָרנע־קלאָגענדיגען „אַה".

— גיב דו, — האָט דער טאַטע געבעטען חיימקען.

— און וואָס קאָן ער אַליין ניט, דער יחסן?

— נאַ, — האָט שלום איהם אַפּויסט דערלאַנגט.

— נאַ, — האָט חיימקע דאָסזעלבע געענטפערט.

— קריגט זיך ניט, מײַנע טהײַערע זיהן, — האָט דע טאַטע אָנגעהויבען בדחניש, און זײַנע לוסטיגע אויגען האָבען מיט רמאות געקוקט: דו ביסט ביי מיר — אַ שנײַדער, — זאָגט ער צו חיימין,— און ער, — ווײַזט ער אָן אויף שלומ׳ן, — ער איז ביי מיר — דער סוחר...

— אַ סוחר, — בעסט חיימקע: אַלע בעטלער זענען סוחרים...

דער טאַטע האָט עפּעס אַ בלענציל געטהון אַ ווײַלע מיט די לוסטיגע אויגען.

— מען דאַרף ניט זאָגען בעטלער... ער איז חלילה ניט קיין אויבינגער בעטלער... איך זאָג דיר, — הויבט ער אָן מיט אַ שטאַרקערען טאָן, — אַז ער וועט זיין אַ סוחר... דערווייל רייבט ער זיך אוים אין שטאָדט... דו ביסט אַ שניידער, ווייסט דו דאָס ניט האָבען, וואָס ער וועט אַמאָל האָבען...

חיימקע האָט פערדרעהט דעם קאָפּ. ער האָט ניט געוואָלט הערען דעם טאַטענס „פוסטע רעד", און דער לעצטער האָט נאָך און נאָך גערעדט, ווי פאַר זיך:

— איך און דו, און דער קליינער משקה זענען מיר דריי שניידער, נייהען מיר פאַר זלמן טאַנדעטניק אין קראָם, און וואָס האָבען מיר? און איין שלום געהט אַרוים אין מאַרק, ברענגט ער אַ שליטעל מיט האָלץ, אַ זעקיל מיט ברויט און אַ פּאָר קאָפּיקעס מזומן אויך... דאָס מזומן געלד פערניצט ער אויף זיך, צו ער קלויבט עס, אָבער...

— יחסן... דו ביסט דער יחסן... האָט חיימקע אַ מאַך געגעבען מיט'ן האַנד שלומ'ן איבער'ן פּנים מיט כעס און עקעל און איז אַראָבגעשפּרונגען פון אויווען.

שלום האָט אויפגעהויבען די פוסטען, נור חיים איז שוין געוועזען נעבען טישעל, און שלום האָט זיך געפוילט פון אויווען אַראָבקלעטערן און געהן אַזוי ווייט.

— גיב, איך וועל דיר קויפען פּאַפּיראָסען, — האָט דער טאַטע איבערגעבעטען שלומ'ן פאַר חיים'ס שלעכטען בעהאַנדלען איהם.

— געה קויף, נו... האָט ער אַרויסגעברומט.

— באָרג מיר אויך אַ קאָפּיקע אויף פּאַפּיראָסען, און — דאָס קול האָט איהם געציטערט פאַר שרעק, צו אַרויסרעדען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט: באָרג מיר נאָך זיבען קאָפּיקעס אויף אַקאַטושקע... ביז מאָרגען... איך וועל דיר אָבגעבען... אַ קאָפּיקע פּראָצענט... מאָרגען וועט דאָך זלמנקע געבען געלד — איך וועל איהם נור די אַרבייט אָבטראָגען...

— יע, איך וועל דיר געבען, און ער זאָל אויף מיר זאָגען בעטלער... ער...

זיינע אויגען האָבען אַ בייזע שנאה אַרויסגעדריקט צו חיים'ס פּלייצע.

— ער זאָגט אויף דיר גאָר נישט... און פאַרהאַן וואָס צו הערען, וואָס ער זאָגט?... האָט דער טאַטע איהם איינגערעדט.

— איך וויל ניט !... כ'וויל ניט ! כ'וויל גאָר נישט !... האָט ער אויף אַמאָל אָנגעהויבען שרייען און מיט ביידע עלענבויגענס געזעצט און געפּאַטשט הינטער זיך אין דער וואַנד אַריין און אין משקה'ן.

דאָס יונגעל האָט זיך אויפגעחאַפּט מיט אַ שטאַרקען געוויין. די מאַמע האָט זיך אַ נידערגעזעצט דערשראָקען. דער טאַטע איז געשטאַנען צומישט. נור חיימקע האָט זיך אומגעקערט מיט אַ בייזען און אַלאַבערדיגען פּנים. באַלד האָט ער זיך צולאַכט הויך:

— דער בן־יחיד „רובעט" זיך...